

MONUMENTA
HUNGARIAE HISTORICA.

SCRIPTORES.

VIII.

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

MAGYAR
TÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

K I A D J A

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

MÁSODIK OSZTÁLY: ÍRÓK.

NYOLCZADIK KÖTET.

ROZSNYAY DÁVID TÖRT. MARADVÁNYAI.

PEST, 1867.

EGGENBERGER FERDINÁND M. AKAD. KÖNYVÁRUSNÁL.

ROZSNYAY DÁVID,

AZ UTOLSÓ TÖRÖK DEÁK,

TÖRTÉNETI MARADVÁNYAI.

ÖSSZESZEDTE S JEGYZETEKKEK ÉS OKLEVÉLTÁRRAL KÍSÉRVE

KIADTA

SZILÁGYI SÁNDOR,

M. AKAD. L. TAG.



PEST, 1867.

EGGENBERGER FERDINÁND M. AKAD. KÖNYVÁRUSNÁL.

BEVEZETÉS.

Török deáknak a török nyelv tolmácsát nevezték. Alkalmazva ez a fejedelmi udvarnál volt ugyan, állomása azonban épen nem tartozott a kiválóbbak közé. Otthon a portáról érkezett leveleket fordította, a portán pedig csak tolmácsolt az orator vagy főkövet mellett; önálló megbízatást máskülönbén nem nyert, mint ha kapitihává neveztetett ki. S ez volt a legtöbb, mire deák uram vágyhatott, mert a főköveteket kiválóan csak az előbbkelők sorából választották, a deákság pedig terhesebb vala, hogy sem a vagyonosabbak kedvet éreztek volna ezért megtanulni a török nyelvet.

Mind a mellett a fejedelemség fontosabb hivatalai közé tartozott, annyira, hogy rangfokozatával fontossága nem állott parvonalban. Minthogy otthon a portai leveleket törökre vagy magyarra fordította, a portán pedig tolmácsolt, a rejtettebb ügy sem maradt előtte titokban, s a legkényesebb alkudozásnak is minden fonalszálát figyelemmel kísérhette. Megbízható, hű, becsületes embernek kelle lennie, ki a titkokkal nem él vissza, sőt a fejedelmek jobban szerették az olyan tolmácsokat, kik a rábizottak fontosságát nem képesek fölélni. Nem csoda, hogy a török deákok közt történeti munkák gyűjtésével, írásával

kiválóbban csak egy, az utolsó, Rozsnyay Dávid, foglalkozott.

Dávid deák gondos, curiosus ember volt. Aztán az egyszerű deákságnál többre is vitte. Néhány ízben kapitiháságot folytatott, s néhány kényes ügynek végrehajtására egyenes megbízatást nyert. Az udvar kegyelte, s ő magának tisztelt állást tudott kivívni. Különben is régi maros-vásárhelyi birtokos nemes családból származott.

Rozsnyay Dávid született 1641-ben, hihetőleg Maros-Vásárhelytől nemes szüléktől. Gyermekek éveiről semmit sem tudunk, csak annyit — s ezt is magokból az eredményekből — hogy gondos neveltetésben kellett részesülnie, mert fenmaradt költeményei terjedt olvasottságra mutatnak, írása a metszéssel vetekszik. a latin nyelvet teljesen bírta, annyira, hogy ha nem ékesen is, de hibátlanul fogalmazott, s a classicai irodalomban jártas volt, sőt munkáit a classicusokból vett mondatokkal cifrázta. Nővére maros-vásárhelyi professor, 1655 óta pap Veres-marti Gáspárhoz ment nőül, ki utóbb 1661-ben, már mint kolozsvári pap, ref. püspökké lett. Ez évben a húsz éves Rozsnyay is szárnyára kelt, megszámlálta készpénzét, mely nem volt egészen 300 forint, s ingóságait, melyek mind össze sem voltak sokan, s írni kezdé regestrumos könyvét, melybe utazásait, jövedelmeit jegyezteté.

1663 elején Segesvárra ment, hol akkor az udvar tartózkodott. Apafi pártja még nem volt megerősödve, s az ország még nem csatlakozott teljesen hozzá. Sokan éltek visszavonultságban, nem látták eljötni az időt, hogy támogatásukat felajánlják. Az udvar „új vala és szűk“ mondja Rozsnyay. Ezért

reménylé ő, hogy „valamely szolgálathoz könnyebben beférhet.“ Ebbe vetette minden reményét, mert pártfogói nem valának. Tulajdonkép azt sem tudta, minő szolgálatra ajánlja fel magát. Étekfogság, vagy bejáróság, valami magasabbról aligha álmodozott. Egy ideig már ott tartózkodott, a nélkül, hogy szándékát valakinek kijelenthette volna. Véletlenül találkozott Csepreghy Mihálylyal, ki az udvarnál alkalmazva volt, s koronként portai kapitilhaságot viselt. Ez ajánlotta neki a török deákságot, mely különben eléggé jövedelmező hivatal volt, s Rozsnyay „inculcálván a már megöregedett török deáknak megvelőzését *)“ kezét adott. Csepreghy a fejdelem sógorát Gilányi Gergely tanács urat nyerte meg közbenjáróul. Hasonló pártfogolás nem szokott eredménytelen maradni, de Rozsnyayért sógorának a püspöknek kezeslevelet kelle adni, hogy az nem fog törökké lenni, s ő nagyságoknak híven szolgáland. Ekkor megnyerte kineveztetését, feleskettették, s utasítva lett, hogy az adó levitelével megbízott főkövethoz Daczó Jánoshoz csatlakozzék. Vele együtt egy másik ekkor kinevezett török deák Brankovics is útnak indult.

Rozsnyay még ekkor nem tudott törökkül. Neki tehát az volt feladata, hogy mind addig, míg e nyelvet sajátjává nem teszi, ott tartózkodjék az erdélyi követségnél. Válságos idők valának ezek. Haller Gábor 1662. jun. óta Temesvárott Ali szerdárnál tartózkodott, mint főkövet meg levén bízva, hogy az 1657-iki sarcz-hátralék elengedését kérje. Daczó kíséretével 1663. majus havában ért oda, minthogy

*) Azaz megvagyonosodását,

azonban az adónak csak felerészét vitte magával, nem jó fogadtatásban részesült. Sőt a szokásos praebendát is megvonták tőle: „egyék ha hozott magával“, mondák neki. Haller beteges volt, s az ifjú Rozsnyayt tüstént alkalmazá. Maj. 27-én leveleket íratott vele a fejedelemhez, főurakhoz, hogy az adóhátralék beküldésével siessenek, s azokat külön postával Erdélybe indítá.

A szerdár az erdélyi követséggel megindult néhány nap múlva Nándor-Fehérvárra a nagyvezér clibe, ki hadsereg élén közeledett a magyar király ellen. Mielőtt az adó-hátralék beérkezett volna, a nagyvezér innen Eszékre ment, de az erdélyi követség helyben maradt, bevárando az adót. S midőn ez megérkezett, Jankó Péter kapitliha Konstantinápolyba vette útját, magával vivén Brankovics deákot, ki beszélni legalább tudott törökül. Rozsnyay pedig Hallerrel együtt Eszékre ment — kedve ellenére s bosszankodva, hogy „a kapitliha sajnálta tőle a kenyér-ételt szolgálat nélkül“, mert azt hitte, hogy ezzel rendeltetésétől hátrább tolatik. De ez vált hasznára. A szultán főtolmácsa Panajot Nikasius mellé rendeltetett, ki nyomon török ruhába öltözteté őt, s ígéretet tőn neki, hogy törökül fogja taníttatni. Azonban Haller mellett is el volt foglalva, s azon számadásokat és felterjesztéseket, melyekkel az 1657-iki sarczból fenmaradt 200 ezer tallér elengedését kérék, ő vele fogalmaztatá, „ötet jártatá az ország instructióival a ministerekhez könyörögni.“ Ez összeg elengedését egy feltétel alatt reménylheté az ország: ha Apafi rászánja magát, hogy a nagyvezérnél az érsekújvári táborban látogatást tegyen. Ő általa akarták a magyarországi urak csatlakozását keresztül.

vinni. De „a tatárködmön még meg sem hűlt Ebesfalván“, s Apafi már is félt a másiktól. Hiában fogadta Panajot keresztyén hitére, hogy nem lesz bántódása, a fejedelem nem adott hitelt a görög csküjének; csak miután Rozsnyay magára vállalta bűneit, „hogy azokért ő lakoljon Isten előtt, ha bántódása lenne“, s főképen pedig minthogy attól kelle tartania, hogy vonakodása esetére, Haller fog helyébe fejedelemmé tétetni, szánta magát rá ez útra. E rettegésért veszté néhány hét mulva a magas miveltséggel bíró Haller fejét.

Ez idő alatt Rozsnyay folytonosan a török tábornál tartózkodott, s azt az év végén követte Nándor-Fehérvárra is, hová dec. 9-én érkeztek meg. Két nap múlva hozzáfogott a török ABC-hez. A következő 1664-ik év nagy részét is e városban tölté. Majus havában hoesát (mestert) fogadott naponkénti két oszpora fizetés mellett. Aug. 24-ike óta azonban új hoesától vett tanórákat, kinek már négy oszporát fizetett, s kitől hozzáfogott a diváni írás tanulásához is. Tanulását nov. 15-én félben szakasztá egy időre, mert ekkor a moldvai vajda elfogatását elrendelő parancsesal Erdélybe küldetett, honnan 1665. januar 17-ére tért vissza Belgrádba. Jun. 8-án a táborral együtt Drinápolyba indúlt, hova jul. 9-én érkeztek meg. Aug. 30-áig mulattak itt, s sept. 30-án megérkeztek Konstantinápolyba. Most már megszakasztás nélkül folytatta tanulását, s oly sikerrel, hogy 1667. octoberében már tolmácsolt a szultán előtt, sőt történetéhez az okleveleket is ez időben gyűjté össze.

De tanulás mellett államügyekkel is foglalkozott. Ez év elején az erdélyi országgyűlés (t. i. az octavalis terminus) Zólyomit megfosztá a Bethlen-féle

jóságoktól a női örökösök kedvéért, régi kötvények alapján, a törvényes formáknak megtartásával ugyan, azonban nem eléggé indokolható s nem egészen igazságos ítélettel. Zólyomit a kétségbeesés a portára hajtá, hova április 30-án érkezett meg, s itt négyszáz ezer forintot tevő követelésének két harmadát felajánlá a basáknak. Drinápolyban a nagyvezér kertjében fogadta őt a kajmakám már maj. 1-ső napján. Mind fényes ajánlatai, mind azon körülmény, hogy Bethlen Gábornak öcsese volt „kinck holta után is becsületi egyedül nagyobb“ mint Apafi egész udvarának, részére nyerék a pasákat. De Rozsnyayt Panajot értesíté a titokban folytatott alkudozásokról, hogy az ítélet-kimondást előzzék meg. E közben a főkövet Nemes János megérkezett, de beteg, s Rozsnyaynak kelle a veszély elhárításában fáradozni. Tizenkilencz erszény pénzt — ugyan annyi ezer forintot — vett felegy hónapra ezer forint uzsorára, s ezzel a kajmakámot részére nyeré, a ki neki Zólyomi ellen „ad calamum dictálá“ a folyamodványt. A porta nem ítélte meg Zólyominak a kívánt pénzbeli kárpótlást, de az elfoglalt jószágoknak visszaadását elrendelé, míg másfelől a megöletésére tett ajánlatokat elvetette.

A Zólyomi-ügy ezzel még nem érte végét. A gróf 1668. júl. 26-án újabban megjelent a portán, ez úttal Konstantinápolyban újabb fényes ajánlatokkal: a magyarországi részeket ígéré a fejedelemségért. Ez időtt Apafi a magyarországi összeesküvők ügyét is szorgalmazá a portán épen Rozsnyay által. A dologban mit sem lehetett tenni, mert a nagyvezér Krétában volt elfoglalva; annyival hajlandóbbnak mutatkozott a diván Zólyomi ajánlatának efogadására. Itt a már kiképzett ifjat beállíták a tolmácsi hivatal-

ba, rendes, azonban alig háromszáz forintot tevő fizetéssel. Eddigi kiképeztetése, az országnak 1350 tallérjába került. E közben Zólyomi, főként a magyarországi törökök által pártoltatván, a pasák közül többeket megnyert, kilátása naponként nőtt, s Erdélybe naponként rosszabb rosszabb hírek érkeztek; a gyulafehérvári udvarnál nagy volt a rettegés, mert „ki fejedelemségit, ki jószágát, ki fejét félti vala attól a praeceps és igen mérges embertől,“ s méltán is, mert „bizony dolog, hogy valamint a haza határ nélkül, sok test ő alatta fő nélkül lőtt volna.“ Ez okból oct. 26-án Kándiába a fővezérhez küldött teljhatalommal, s oly utasítással, hogy a végbeliek követeit megelőzze. Ezekkel nov. derekán Negropontéban találkozott. Megérkeztének hírére nyomon egy sajkán tengerre szálltak, szerencsétlenségökre „mert Zólyomi egészségére megivák a tengert.“ Rozsnyay sajkába ült, viharos időben, s tizennégy napon át tapasztalá „a nyavalyás postákkal hogy billeg a tenger.“ Dec. 1-én partra szálltak. Rozsnyay Panajot-hoz ment szállásra. De nem a régi bizalmas embere hanem Ibrahim basa, a nagyvezér kedvence értesíté, hogy Zólyomin kívül más versenytársa is van a fejedelemnek: Rákóczy Ferencz, kinek számára ipa Zrinyi Péter Dalmadi nevű követe által sürgeti a fejedelemséget. Az ajánlat elvettetett, s az egész verseny-gés csak a basák zsebét tölté.

Martiusban érkezett haza, s ősszel újra visszament Konstantinápolyba, mint tagja azon követségnek, melynek feje Rhédei Ferencz volt, s feladata a magyarországi bujdosóknak támogatást szerezni, és némely igazságtalanul behódoltatott helységeknek visszaadását eszközölni. Rossz válaszszaal tértek haza,

s mi több, Rozsnyay gyanúba esett, hogy Zólyomi által meg hagyta magát vesztegettetni. A dolognak nem lett más következménye, mint hogy 1671-ben az adót vivő követséggel nem ment a portára. Azonban fennmaradt fogalmazványai mutatják, hogy a bujdosók ügyének szorgalmazása (Apáczai és Radics által) rá volt bízva.

Következő 1672-ben a szultán Lengyelországot haddal támadta meg. Apafi felszóllítást vett a táborból, hogy régi köteleztetése szerint hatszáz szekér gabonával segítse hadait. A követségnek, mely a gabonát Kamenitzbe szállítá, Rozsnyay volt a tolmácsa, s a teher és vesződség itt őt terhelé leginkább. Útközben ellopták pénzét, el utóbb lovait is, melyekért a fejedelem 200 tallér kárpótlást küldé neki. Míelőn már visszatérő útban volt, vette a fejedelem parancsát, hogy az adót Drinápolyba vivő követséghez csatlakozzék.

Itt új feladat megoldása várt rá. Bánffi-Hunyad táján néhány végbeli török leváगतott. A porta ingerültségét Zólyomi felhasználta igényei megújítására, s Apafi ügye annál rosszabbúl állott, mert a váradi basa panaszt tett, hogy új végvárakat emeltetett. Rozsnyay megvesztegette a török postát, ki magyarországi basákhoz parancsot vitt, hogy ezek az erdélyi határszélen vizsgálatot tartsanak. A török posta lassan járt, Rozsnyay lóhalálában sietett haza, s mire 1673-ban a kirendelt török bizottság a határszélek megvizsgálásához fogott, az új erődök már le voltak rontva. A törökökhöz csatlakozó magyar bizottságnak Rozsnyay is tagja volt; sőt miután a munkálat bevégeztetett, s hire szárnyalt, hogy a nagyvezér a végvárakat szét akarja hányatni „mert az

országának erőssége a porta“, ő lőn a portára küldve, hogy ottan kedvező választ eszközöljön. Meg is nyerte, a kérdéses végvárak Erdély birtokában hagyattak. A következő 1674-ben megújúlván a török háború a lengyelek ellen, Rozsnyay újolag hat-száz szekér éleést szállított a szultán táborába.

Rozsnyay működéséről a történeti adatok e ponton túl nyomot vesztenek. Azonban bizonyos, hogy mint tolmács tovább is szolgált: csaknem minden évből maradtak fen török levelek, melyeknek fordításait ő készíté el. Valószínű, hogy a bekövetkezett zivataros időkben a portán is több ízben fordult meg, de bizonyos, hogy állandó tartózkodása az udvarnál volt. Benkő szerint szolgálata 1679-ig tartott. De minő szolgálata? Írását kevésbé gyakorlott szem sem téveszti össze máséval, s az erdélyi főkormányshéknak, gróf Mikó Imrének s az erdélyi Múzeum-egyletnek birtokában 1687-ig számos török levél van önálló, fordított minutákban, vagy eredetiben olyan, melyeknek hátlapjára ő jegyezte fel a fordítást. E tény elvitázhatlanná teszi, hogy a török uralkodás tartama alatt folytonosan alkalmazva volt. Sőt ez idő alatt egy ízben 1683-ban Szamosújvárott rabságot is szenvedett, midőn egy Humajon Name nevű török munkát — tartalmát elbeszélések tették — magyarra fordított.

Minő jutalmat nyert számos szolgálatáért? Ha figyelembe vesszük, hogy ez időben szokásban volt érdemes hazafiaknak jószágokat inscribálni, elmondhatjuk, hogy keveset. Tanulási idejének tartama alatt a kormány évenként száz aranynyal (azaz két száz tallérral) jutalmazá. 1669-ben visszakerülvén Fehérvárra, mint az udvarnál alkalmazott tolmács

rendes fizetést húzott, de portai útja mindig külön díjaztatásban részesült. Azonban az 1673-iki szolgálata által kieszközlé, hogy ezen felül száz arany fizetése állandósíttatott s az portai úttól nem tétetett függővé. Midőn 1663-ban Apafi Érsekújvárra hivattott, ez ígéretet tett Rozsnyaynak, hogy ha ő e parancsot elfordítja, 12 jobbágygyal fog jutalmaztatni. Nem eszközölhetette ki, s a jószág-inscriptio elmaradt. 1669-ben aprilisben Magyar-Herepén a Kamuti jószágból tíz embert nyert, de ezért hosszabb ideig kellett perelnie Miklós Mihálynéval. Ugyan ez év oct. 1-én négy czigány jobbágyot nyert a Zólyomi féle jószágokból (Okmánytár VII), kik közül egyet, Gáspár kovácsot, ő hozott haza a portáról. 1673-ban az urak újlag jószág-inscriptióval bízatták, — de ebből semmi sem lett; azonban 1675-ben haláláig terjedő haszonvételre átadatott neki a magyar-herepei dézma (Okmánytár XVII), végre 1711-ben maj. 20-án ifjú Apafi Mihály Rusoron (Kővárvidékén) egy részjószággal adományozá meg.

Különben, bár több ízben panaszkodva említi, hogy a fejedelmi jószág-adományozási ígérek elmaradtak, nem kell hinni, hogy Dávid deák valami szigorú körülmények közt élt volna. Birtokai, s részben örökölt, részben szerzett birtokai voltak Maros-Vásárhelytt, Nyárádtőn, Remeten, Jedden, Maros-Járán. *) Ezen kívül több helyen kisebb-nagyobb összegekben pénze volt kiadva kamatra, melyek összesen több ezer forintra rúgnak. Maga takarékos, gondos, gyűj-

*) Fia Sámuel Itinerariumának végén felszámolja atyjának birtok-leveleit s contractusait, melyek összesen 13 fasciculusban voltak.

tő ember volt. Midőn török deákságának vége lett, nagy történeti munkáját Erdély korábbi történeteiről több példányban lemásolgatta, sőt latin nyelvre is lefordította, s egyik-másik erdélyi főúrnak (ifjú Apafinak, Bethlen Miklósnak, Bethlen Lászlónak, Kornis Zsigmondnak, Nalácsi Györgynek, Haller Istvánnak, Pekrinek, Sárosinak, Apor Istvánnak stb.) felajánlgatá. A Rákóczy-forradalom idejében 1705-ben ennek táborába hivatott, s a törökökhöz küldött levelek fordításával lett megbízva. A mozgalmas időkben, mi alatt a görgényi ostromoltatást ő is kiállotta, nem nyervén fizetést, 1712-ben az országgyűléshez beadott folyamodványában felszámllván szolgálatait, kérte hogy tetemes restantiái fejében birtokokkal adományoztassék meg, annyival inkább, mert ő ennek keresésére hivatalosan is lett utasítva.

Különben Rozsnyaynak ez időben szépen jövedelmezgetett munkáinak másolatása is, melyeket maga nagy gonddal készített, latin mottókkal, magyar versekkel látott el, s gonddal rajzolt kezdő betűkkel czifrázott fel.

Meghalt 1718. martius 4-én Fogarasban hetvenhét éves korában, egy leányt és két fiat hagyva maga után.

Bármily nevezetesek szolgálatai, melyeket a török deák hazájának tett, fölérnek azzal a történetírónak munkálatai. Nagy munkájához — „Erdély történetei VI-ik Lászlótól (értsd II. Ulászlótól) ifjú Rákóczy György bukásáig“ — Konstantinápolyban gyűjté az okleveleket. Maga írja, hogy azok nevezetes részét Zülfikár agának, Bethlen Gábor idejebeli tolmácsnak fiától szerzé tanulási ideje alatt. S való-

ban megbecsülhetlen kincs az, mit ő ekkép megmen-
tett, — annyiival megbecsülhetlenebb, mennyivel hoz-
záférhetlenebb a porta levéltára. E munkáját ő két
ízben dolgozta ki: először haza térte után, de a feje-
delmi háztól egy általa meg nem nevezett hatalmas
úr elvitte, s azután 1691-ben fejedelem II. Apafi Mi-
hály számára. Következő cím alatt: „Török s né-
met császárok, magyar, lengyel, cseh és svész ki-
rályok, hercegek, fejedelmek, kiváltképen erdélyi
fejedelmek Báthori Zsigmond, Báthori István, Rák-
kóczy Zsigmond, Báthori Gábor, Bethlen Gábor, I.
és II. Rákóczy György fejedelmek dolgainak török-
ből magyarra fordíttatások egy ügyefogyott török
deák által in Anno 1691.“*). E példányban néhány
olyan czikk találtatik, mely egyedül csak ebben
van meg.

Azonban e kidolgozásához sem ragaszkodott
szigorúan. Elkészíté újra szerkesztvén eltérésekkel,
módosításokkal s némely igen érdekes adalékokkal,
s felajánlá Sárosy János ítélő mesternek. E példány
szerkezeti eltéréseit illetőleg meg kell jegyeznem,

*) Megelőzi két mottó, s az ajánlat, mely ekkép szól:
Erdély országának minden fejedelmei felett hosszabb ural-
kodhatással dicsekedhető, nagyméltóságu Apafi nagyháznak
régí és nagyhirű törzsökén elszakadt s Istenre maradt egy
árva ágacsokájának agonisáló Erdélynek talám utolsó remény-
ségének, Istentől kívánt fejedelni kvalitásokkal megjegyez-
tetett ifju Apafi Mihálynak, mint jó fejedelemnek s remény-
sége felett való jó kegyelmes urának számára sok hánykodási
között készíté s ajánlá alázatosan e kis munkát a boldogta-
lanságnak szemétdombján heverő imez méltatlan török deákja
és alázatos szolgája R. D. — A czímet hasonlólag néhány mottó
követi.

hogy nem a függelékbe, hanem magába a szövegbe vannak beigtatva a) János Zsigmond útja Szolimán táborába 1566-ban, még pedig közvetlenül az 1567-diki béke elibe; b) Bocskai Istvánnak adott áthnámé (valami végbeli korcsos török csötlő-botló versiója szerint) Bocskai reversálisa elibe. Különben e módosításaihoz sem ragaszkodott. A Bethlen Miklósnak s Pekrynek felajánlott példányokból némelyeket kihagyott. Végre ez utóbbiban nyugodott meg, s ennek szövegét tartá meg alapúl, úgy hogy későbbi másolásainál ezt használta. Ezzel egyeznek meg leginkább a latin fordítások is.

Nem kevésbbé fontosak saját korára vonatkozó eredeti munkái:

1) Két *itineráriuma*, az első 1660—1670-ig; a második 1705 július és augustus havakról. Mindkettő eredetiben teljesen fennmaradt, s gróf Mikó Imrénék birtokában van. Az első be van írva regestrumába, mely hosszú 8-adra van fogva, veres bőrbe kötve, s melyben az itinerárium 23 levelet foglal el. Ebben van feljegyezve az is, hogy koronként mit kapott a fejedelemtől tanulása ideje alatt.

2) *Önéletirása*. Ebből csak nyolcz ív maradt fenn 1663 és 1669—1673 közti időket magában foglaló. Közepe és vége elveszett. Eredetie az Erdélyi Muzeum-egylet birtokában, hová a Cserey Farkas féle gyűjteménnyel került.

3) Apafi Mihály Érsekújvári útja. Ennek eredetie megvan a magyar Nemzeti Muzeumban, 1136 fol. lat., azonban csonkán, mert az eleje hiányzik. Betűkkel levén megjegyezve a szakaszok eleje, látjuk hogy belőle tetemes részlet, az A—H-ig ter-



jedő, elveszett. Megvan Benkő másolatában az Erdélyi Muzeum-egylet birtokában is.

4) Szolgálati lajstroma. Két fogás volt fia Sámuel jegyzete szerint. Ebből csak egy fél ív eredeti maradt fen. Cserey gyűjteményében, az Erdélyi Muzeumban,

5) 1712-iki folyamodványa. Eredetie gróf Mikó Imre birtokában.

Ezek közül az 1. 2. 4. számok tudtomra irodalmunkban soha meg sem voltak említve. A 3-ik számból az mit Benkő ismert és lemásolt, kijött az atyám Szilágyi Ferencz által szerkesztett Hon és Külföld 1842-ik évi folyamában, de csonkán, az utolsó Papp Miklós úr naptárában Szabó K. másolata szerint. Ezeket is közlöm: az elsőt (mert a Hon és Külföld ma már kaphatatlan) az eredetiből némely javítással, az utóbbit, különben is rövidet, mint történeti munkái kiegészítését. Hasonló czélból a gyűjtemény végén egy okmánytárt is adok, mely részint a Rozsnyay munkáit felvilágosító, részint őt magát érdeklő okleveleket tartalmaz.

Az okmányokat, egypár megjelöltnek kivételével, Rozsnyay másolatából közlöm; hasonlólag többi munkáit is az eredetiekből, melyeket részben Szabó Károly barátom volt szíves összegyűjteni s velem közleni, részben a Nemzeti Muzeumban t. Mátray úr szíveségéből használtam. Nagy munkájához pedig, Erdély történeteire, következő példányokat használtam:

a) az alapszöveget vettem azon példányról melyet Rozsnyay gr. Pekry Lőrincznek ajánlott, és sajátkezüleg írt le, minthogy ő is leginkább ebben nyűgódott meg. Gróf Kemény József birtokából

ment az Erdélyi Muzeum-egylet birtokába. Ennek azonban czíme latin. Ezzel összehasonlíttam:

b) azon példányt mely gr. Lázár Miklós birtokában van (s velem a nemes gróf által közöltetett), s melyet a Bethlen Miklósnak ajánlott példányról Benkő József másolt le. Erről vettem a czímet.

c) Egy saját birtokomban levő egykorú másolatot.

d) Rozsnyay eredeti minútáját, mely az Erdélyi Muzeum birtokában van, mely azonban elején, közepén végén csonka.

e) Egy XVIII-dik századi másolatot, melynek azonban eredetie nincs meg. Ennek szerkezete eltér az ismert példányokétól, és sok variánst és amazokban nem közölt oklevelet tartalmaz. Ez azon példány melyet Sárossynak ajánlott. Megvan egy 1780-ban készült másolatban a Magyar Nemzeti Muzeumban, s egy ugyancsak XVIII-dik századi másolatban — de csonkán — az Erdélyi Muzeum-egylet irattárában.

f) Négy latin fordítású szöveget, melyek néhány, e magyar példányokba fel nem vett oklevelet tartalmaznak. Egy példány gr. Kemény József által igazíttatott ki.

g) a Hon és Külföld 1842 és 1845-ki folyamai-ban közölt néhány töredéket, melyek érdekes variánsokat tartalmaznak.

h) Az Apafinak ajánlott példányt mely eredeti.

E példányba a verseket beragasztott kék, sárga, veres (Erdély színei) papírra írta le. Ennek végén, a függelékben több oly darab van, mely a többiekből hiányzik. Eredetie a Magyar Nemzeti Muzeum fol. 91 Hung.

Minthogy azonban a Pekry-féle alapszöveg Rozsnyay fordításait nem foglalja magában teljesen, szükségesnek láttam ahhoz függelékét készíteni a következőkből:

a) A Sárosy-féle s ezzel egyező XVIII. századi példány athnáméit s leveleit, melyek a többiekben nincsenek meg, de melyek rendkívül fontosak. Ezeket chronologiai rendbe szedtem, beigtatván illető helyeikre. Ily módon használata könnyebbé van téve.

b) A Bethlen Miklós-féle (Benkő által másolt) példány adalékjai. Adom a függelékben I—III. sz. alatt.

c) Az Apafi-féle példány adalékjai. De kihagytam három a dologhoz nem tartozó másolatot: 1) Egy spáhi latin levelét (hihetőleg 1663-ból), mely a magyarok sérelmeit számlálja elé, s bár érdekes de nem nagy fontosságú. 2) Testamentum seu ultima voluntas agonisantis Reginae Candiae, mely egy 1669-iki Velenczében nyomtatott példányból van leírva. 3) Egy kis munkát: Laudat et celebrat in gente turcica Jacobus Redingerus Helvetio-Tigurinus Budae 20. oct. 1664. 4) Vesselényi nádor válaszáat Apafi 1663-iki kérlevelére, melylyel a magyarokat csatlakozásra szólítja, minthogy ez már kijött az új Magyar Muzeumban (1854.)

d) A latin példányok adalékjai, melyek egy magyarban sincsenek meg. Latin keletű levelek. Közölve van ugyan közölők négy Katonában, azonban cím és aláírás nélkül. Én most kiegészítem, ezeket s a variánsokat (helyesebben igazításokat) is közlöm. A függelékben IV számmal vannak jelölve.

Ellenben a gr. Mikó által kiadott athnámékat, valamint János Zsigmond útját (melyet gr. Kemény

József és Nagyajtai Kovács István adtak ki) teljesen elhagytam, egyedül címeket említve meg az illető helyeken. Rozsnyay e munkájának egyes okmányai külön is feltalálhatók, mint ezt az illető helyeken megjegyeztem — részint gr. Mikó Imre részint Lőcsei Spielenberg Sámuel gyűjteményében. Ezek kétségtelenül az általa Konstantinápolyban szerzett gyűjteménynek maradványai. Érdekeselek a variánsokért. Rozsnyay némelyik példánya elibe — mint ezt Benkőből tudjuk — előszót is készített, de én ilyen példányt, fájdalom, nem láttam. Annyival jobban sajnálom, mert mint írják azokban életrajzi adatok is foglaltatnak. De hogy a variánsok megjelelésére elegendő példányt használtam, arról meg vagyok győződve.

Végül nem mulaszthatom el, hogy gr. Mikó Imre ő nagyméltóságának, gr. Lázár Miklós úrnak, az Erdélyi Muzeum-egylet választmányának és Szabó Károly barátomnak szívességekért hálás köszönetet ne mondjak azon szíves készségért, melylyel a kezeik közt levő kézirati példányokat rendelkezésem alá bocsátották.

Nagy-Kőrös, június 1. 1866.

SZILÁGYI SÁNDOR.

J E G Y Z E T.

Rozsnyay Dávidhoz becses életrajzi adatokkal járultak: *Benkő József*: Magyar nyelven levő erdélyi historiai kéziratok: Hon és Külföld 1842. 190. l. Apafi Mihály érsek-újvári útjának előszava, u. o. 29. lap. *Kenderesy Ferencz*: Rozsnyay Dávid és munkái Árpádia I. kötet 290 l. Gr. *Mikó Imre* Történelmi Adatok II. k. 312 l. *Szabó Károly* Kolosvári Nagy Naptár I. k. 80 l.

I.

TÖRTÉNT DOLGOK

I. FERDINANDTÓL I. LEOPOLDIG.

A NÉ-
HAI FEL-
SÉGES ÉS DI-
CSÓSÉGES I. FER-
DINÁND RÓMAI CSÁSZÁR
NAK, KONSTANCZINÁPOLYI
SZULTÁN BAJAZID KHÁNNAK
VI. LÁSZLÓ BUDAI MAGYAR KIRÁLY-
NAK IDEJEKTŐL FOGVA A FELSÉGES I.
LEOPOLD RÓMAI NAGY CSÁSZÁRIG, KON-
STANTINÁPOLYI SZULTÁN MEHEMED KHÁNIG,
II. RÁKÓCZY GYÖRGY ERDÉLYI FEJEDELEMIG,
NAPKELETEN S NYUGOTON, DÉLEN S ÉSZA-
KON FOLYT, HAJBORZASZTÓ KÉTFELÉ NÉZNI TA-
NÍTÓ, KITKIT NEMZETÉHEZ RAGASZTÓ, VAL-
LÁSNAK NEMZETNEK HAZÁNAK HASZONNAL
SZOLGÁLNI OKTATÓ, NÉMETES, MAGYA-
ROS, TÖRÖKÖS, LENGYELES ÉS TÖBB
SZOMSZÉDSÁGBELIEKKEL ELEGYES,
NEVEZETES CSÁSZÁRI KIRÁLYI
ÉS FEJEDELMI ASZTALRA MÉL-
TÓ NAGY DOLGOK,¹⁾ MELYE-
KET KONSTANTINÁ-
POLYBAN LAKTÁ-
BAN KÖLTSÉGES
DE NEMZETÉT
SZERETŐ

NYUGHA-
 TATLANSÁGGAL,
 EGYSZER IS MÁSSZOR
 IS TÖRÖK IRÁSBAN KEZÉ-
 HEZ 'KERÍTGETVÉN, ÉS A
 FELJEBB VALÓ IDŐKBEN A KE-
 RESZTYÉNEK HASZNÁRA MAGYARRA
 FORDÍTVÁN ²⁾ URA PARANC SOLATJÁRA
 A FEJEDELMI HÁZBA BE IS ADTA VALA,
 DE EGY FELJEBB ÉLŐ PRAEPO TENS
 VALAKI AZT ONNAN KIVIVÉN, ÚJABB MUN-
 KÁVAL TRANSFERÁLÁ, ÉS AZ IDŐHÖZ KÉPEST
 RENDBEN VIVÉN, EGY NEMHÁNY MÉLTÓSÁGOS
 RÉGI JÓ URAI SZÁMÁRA ELKÉSZITÉ. EZT PEDIG NÉ-
 MELY OBSERVABILITÁSOKKAL AMPLIFICÁLTVÁN,
 ISTENBEN BOLDOGÚLT NÉHAI JÓ URA MÉLTÓ-
 SÁGOS FIÁNAK, MÉLTÓSÁGOS GRÓF, TEKIN-
 TETES NAGYSÁGOS BETHLEN MIKLÓS
 URAMNAK Ő NAGYSÁGÁNAK, Ő FELSÉGE
 NAGY TANÁCSÚ HÍVÉNEK, ERDÉLYI
 ÉRDEMES NAGY CANCELLÁRIUSÁ-
 NAK, MÁRMAROS VÁRMEGYE HÍV-
 SÉGES FŐISPÁN JÁNAK etc., MINT
 NAGY BIZODALOMMAL VALÓ
 MÉLTÓSÁGOS NAGY JÓ
 URÁNAK, S Ő NAGY-
 SÁGÁNAK ALÁ-
 ZATOSAN

AJÁN LÁ EGY Ő NAGYSÁGA RÉGI MÉLTATLAN ÉS ALÁZATOS
 SZOLGÁJA, ERDÉLYBEN MÁR RÉGEN HASZONTALANÚL VÁN-
 SZORGÓ TÖRÖK DEÁK ³⁾
 ROZSNYAY DÁVID.

¹⁾ A Sárosynak felajánlott példányban a cím vége ekkép van : „erdélyi fejedelem méltóságos II. Rákóczy Györgynek igaz magyar nélkül szűkölködő igaz magyarnak idejekig, napkeleti s napnyugoti, déli s északi plágákon mind jó s mind rosz formában elmeirtóztatással folyt s nemzetek qualitását igen kiadó nevezetes nagy dolgok vagy csudák, melyeket“ stb. A Korniséban a vége után téve „nagy dolgok gyakrabban keresztyén keresztyén ellen mint mindnyájan ők a török ellen.“

²⁾ A Sárosynak ajánlott példányban e szavak is benn vannak : „ez jelen való 1697. esztendőben ki is bocsátott. Még nevezetesebb az mi a Naláczy Györgynek ajánlott példány címlapjában van : „török characterben a néhai nagy emlékezetű Bethlen Gábor idejebeli portai főtornácsnak, pécsi magyarból lött Zölfikar agának fiától és egyebűnnen is a honnan lehetett kezéhez kerítgetvén , költséges curiositással görgényi hosszas rab-ságában magyarra fordított. Anno 1714. mense Aug. Fogaras.“ A gr. Kornisnak készített példány ajánlása után e szavak állanak : „Nocumenta Documenta. Anno 1714.“

³⁾ A Sárosynak ajánlott példányban „Magyar nemzetének agoni-záló betegje, Erdélyben vánszorgó török deák“ stb.

I. R É S Z.

*Amaz , Gonosz vezeté k névvel , Szelim tulajdonnévvel ,
szultán khán , midő n császá rkodné k , így folynak vala a
dolgo k.*

A feljebb való időkben, Szultán Bajezid császársága alatt, Boszna vidékin feles végbeli török hadak gyülekezvén össze prédálni, Horvátországra mentenek vala. Ez időben a horvátországi bán a beszprimi püspök vala, ez sok keresztyén hadakat gyűjtven össze, és Horvátország széliben táborba szálla, ezekre a törökök rájok mennek, és ott a hol az Ona vize a Száva vizébe szakad, a keresztyénekkal megütköznek, kiktől igen megveretének. Ez időben magyar király a Mohácson veszett Lajosnak apja László vala, a dolognak vagy megorvoslására, vagy ujonnan való békesség csinálására, Vég-Szenderőn alól Szörin nevű pusztás várnak híres Barba Babla nevű kapitányát küldi a király követségre az portára.

Ez a követ olykor érkezik a portára, mikor a császár meghal, ki noha még életében a nagyobb fiát Szultán Ahmedet declarálta vala a successióra, mindazonáltal az legelől megemlített, s cognómenjében kvalitását magával hordozó kisebbik fia Gonosz szultán Szelim még atyja életében, annak akaratja s bátyjának pedig substituáltatása ellen erumpál, s a székekben ül. Az atya elnehezedik s meghal; az violensnek a ma-

gyar követ érkezését megjelentik, melyre azt feleli, hogy üljön vesztég, míg a császárság stabiliálódik. Kevés idő alatt mind öcsését, bátyját s adhaerensit kiirtogatja, s magát a guberniumban plenipotentálá, de a magyar követnek még sem ada választ, hanem azt izené neki, hogy magával együtt készüljön hadban. Rettenetes haddal indulván Egyiptomra méne.

Ez hadban két nagy nevezetes királyi szultánokat veszte, egyiket harczon vágá le, másikat Egyiptomban akasztatá fel, kiket eltörölvén, Egyiptomot, Bethlehet, Damaskust, Jeruzsálemet, mind felgázlá s magáévá tövé.

Ezek után ama híres Mába Lukay, azaz a cserkesz nagy népet majd mind levágá, és Menkes nevű nagy metropolisokat elfoglalá, mely most Mesopotámia*), minczek alatt helyben és hadakozásban magával hordozván a magyar követet, hét esztendő tölte Szelim császár mellett, hét esztendei uralkodása után az követ által nyolcz esztendeig való békességet ada a magyaroknak, melyben mind németek, lengyelek és olaszok comprehendáltattanak, exceptis Rhodensibus, kikre rájok méne, s meghódoltatá.

Ezek után Barba Bablát nagy tisztességgel a királyhoz visszabocsátá, kitől nagy ajándékokat küldé a királynak. De minekelötte a királyhoz Budára érkezett volna, meghala a király, s Lajos succedála.

Idő telvén szultán Szelim ismét hadra készül, ki mihelyt Konstantinápolyból kiindul, meghal, s fia amaz híres szultán Szulimán ül a széken.**)

*) A latinban „nobis Mesopotamia dicta.“

**) A latinban „et super perditione ultimi Ludovici Regis Hungariae cum Szapolio Vajvoda Tranniae susurrantis, primo Trann. possidentis. . .“

Szultán Szulimán császár következik.

Ab incarnato Christo 1544., ab egressu Mahometico 954. esztendőben Ferdinánd német király nagy követjét nagy ajándékokkal küldi a portára Szulimán császárhoz békességért, a holott ez a követ 8 esztendeig instál, úgyis nehezen nyeri meg a békességet, de úgy is úgy, hogy minden esztendőben 30—30 ezer aranyat küldjön Ferdinánd király Szuliman császárnak, különben a békesség csak addig tart, míg Ferdinánd okot nem ad rá, hogy felbomoljon. E békességben szultán Szulimán czirákját János király fiát, János Zsigmondot is implicálá, hogy ő is azt megtartsa.

Az erdélyi nagy rendeknek nagyai*) közül Báthori Miklós és Balassi Menyhért Budát bíró János királynak a míg élt hívei voltak, de meghalván, s a fia János Zsigmond kicsinyen maradván, mind tőle, s mind a porta hűsége mellől az megnevezett urak elállottak volt, Ferdinánd mellé hajolván. Minthogy pedig ezeknek birodalmok és jószágok Erdélyben, Szakmár, Tokaj, Kálló és Eger körül vannak, mind hatalmas császár, s mind János király vitézi, a gyakor irruptiók miatt majd végső pusztulásra jutottak volt. Minekokáért már ezek is fejeket hajtván, a békességben úgy incorporáltattak, hogy az arról tött előbbi ígéret szerint jovok, jószágok minden controversia kívül immunitásban, azaz mind német s mind török aránt minden szedő vévő, annál inkább adó nélkül, intacte maradjanak. Az csaták és csavargók oly stricte toláltassanak**), hogy se generaliter se partialiter egyik

*) A latinban „ex Primatibus Hungarorum“.

**) „Nyolcz egész esztendeig“ a Hon és Külföldben (1842, 17. l.) közölt töredékben, mely más inkább stiláris variánszt is tartalmaz. Ebben ez egész kikezdés pontokra van osztva.

fél birodalmára is irruptiók ne intentáltassanak, hogy a praefigált terminusig mind a két fél szegénységi nyughassanak.

Ez hűtlevelet hatalmas császár szerezsen nyelven*) iratván, tulajdon maga főtolmácsától Ibraim ágától küldötte vala, adjungálván ezen tolmács maga deákját a német követek mellé együttjárásra. Ez időben Ferdinánd király Brandenburgban vala, holott maga fiát Maximiliánt akarván creálni koronáztatja vala. Ide sok keresztyének concurráltak vala, kiknek praesentiajokban megadá Ibraim aga hatalmas császár hűlevelét Ferdinánd királynak, és itt igen adja vala a bőv szóra Ferdinánd az alkalmatosságot Ibraim ágának, de nem monda többet, csak a mit ura s hatalmas császára a szájába adott vala, honnét ratificálván az köz békességet, megtére.

*Sziget várának megvétele után a békesség megújúl.**)*

Ab incarnato Christo 1567 esztendőben, minek után a Szigetvár török kézre került volna, az erdélyi hadak a török hadakkal egyetértve, Eger, Kassa, Tokaj vidékit igen gázolják vala. Mindezek alatt a János király fia János Zsigmond Kövárt, Putnokot mintegy tíz várakkal együtt Erdélyhez foglalá, egyszóval az erdélyiek a törökökkel együtt a német király birodalmában igen penetráltak vala.

Ez alatt a portán levő residence hírt ada Maximiliánnak, hogy a német nyissa fel a szemét, mert rettenetes készületi az új Szelim császárnak, és igen gyűl

*) A latinban „idiomate turcico, arabicis terminis mixto...“

**) A latin szövegben Zrínyi Miklós vitézsége is fel van említve. A XVII-ik századi példányban ide van beigtatva János Zsigmond útja Szolimánhoz.

táborban, ki Konstantinápolyhoz, ki egyéb hagyott helyekre; szándéka az, hogy Magyarországra s a Németre menjen, és mindeniket ha lehet többől felforgasson *). Erről való irását residensének vévén Maximilián, mind magyarokkal s németekkel s egyéb keresztyénekkal is Pozsonyban leendő gyűlést hirdete, holott sokat is tanácskoznak, melyből az süle ki, hogy két nagy követeket küldnek igen nagy ajándékkal a fényes portára hatalmas császárhoz, kiknek hogy már egyike magyar, az egri püspök vala, a másik egy más nagy rendű német, ezek mind pénzt, ezüst arany marhát annyit vittek vala, hogy mind a vezéreket s mind a császárt megtölték, s békességre vivék, és az apjával szultán Szulimánnal való előbbi békességnek punctumit hasonló 8 esztendőre megújítván, az esztendőnként járó 30 ezer aranynak a fényes portára való beszolgáltatását is belé csomózzák, mely békesség observantiájára erdélyi János Zsigmond fejedelem is kötelezteték. — Mikor e békesség ratificáltaték, a mit addig mindkét fél apprehendálhatott, dominiumában maradának, és hogy többre a hagyott időig nem excedálnak megesküvének, s azzal a szegénységnek csendes étellel való imádkozásra időt adának. Ezt mihelyt megpecsétlék, nagy készüléttel mindjárt mennek Cyprusra, és kevés idő alatt minden appertinentiáival úgy expugnálák, hogy semmi közü a keresztyénnek benne nem marada. **)

*) A Benkő-féle példányban „forgassa fel.“

**) A Hon és Külföldben e fejezet eltérései közül csak egy a figyelemre méltó: abban t. i. német király helyett mindenütt magyar király áll. 1812. évf. 24-ik szám.

Anno 1559. Szultán Szulimán császár Ferdinánd császárnak adta hűtlelét.

A hozzá hasonlíthatatlan szent és felséges Istennek kezdet nélkül való boldog dispositiójából és változhatatlan rendeléséből, és ama nagy széeknek királyi profétájának, és emberi nemnek örömének, minden teremtetett állatoknak czéljának, minden profétai cursusnak berekasztójának, az Isten titkos Sanctuáriumának licentiátusának, Ő Felsége profétájának Mahomednek (kin az Isten békessége és kegyelme maradjon) sok áldása csudáinak kalaúzkodó intermediátiójával. Én ki napkeleti és napnyugoti királyoknak királya, Görög, Persia, és Szerecsen-országoknak *) hatalmas ura, a földnek és seculumnak bosszúállója, Fehér- és Fekete-tengereknek bírāja, amaz igaz, és igen nemes**) Makpélai Thyabének vagy Mékkának a megvilágosodott Mediámnak, amaz szent és nemes Jeruzsálemnek, amaz nagy raritású egyiptomi széeknek, amaz Felix Arábiai Édennek, Széhnának, amaz üdvösség házának, nagy Babylóniának, amaz gazdag Bozrának, Aszának, Médusnak, Énosnak, Révának Caesareának, Gyüird és Lór országoknak, minden görög birodalmaknak, Anadóliának, Karamánnak azaz Cziliczianak, Havasalföldinek, Molduvának, Hungariának és ezeken kívül is sok és nagy méltóságú tartományoknak és helyeknek ura, fejedelme, királya és császára, szultán Szelim khánnak fia szultán Szulimán vagyok.

Mivel a mindenható Istennek tetszett a világnak fékmlőjét ***) kezemben adni, az országoknak hódol-

*) A latinban „Arabiae“.

**) Benkő példányában „igen méltóságos“.

***) A latinban „habenam directionis Mundi“.

tatására nekem utat is nyitott, tőle adatott arra való sufficientiám szerint köröskörül a földnek szivét, a napkeleti Kínáktól fogva majd napnyúgotig, Isten ítéletit hordozó, világot elbíró szablyámnak szabados uralkodására bizta, felséges széketem amnyira extollálta, hogy a Croesus-széki széketemnek való alsó lépcsője: a Sándor birtoka birodalmamnak egy darabocskája.

Minekokaért Te Ferdinánd, ki a jesuisticus fejedelmeknek dicsekedő öröme, az Messiást való nagy rendeknek választottja, Rómának és annak plágáinak Imperátora, Cseh, Horvát és egyéb országoknak királya és fejedelme vagy.

Ennek előtte világ királyinak refúgiumául lévő fényes portánkra nevezetes embereiteket küldöttétek vala a végre, hogy a közöttünk lévő szövetséges szeretet megújíttatnék, mely habilis plenipotentiáriusok után, ez alább megírt continentiával hűtleveletek jövőn, hogy tudniillik két részről lévő szegénységünknek is megpihenésekre, s a mi barátságunknak is megerősödésére a feljebb letölt 1559. esztendőben eső aprilisnek 19-dik napjától fogva 8 egész esztendeig lennénk confoederátusok, úgy hogy esztendőnként fényes portámra az 30—30 ezer arany bészolgáltatik, az feljebb való békességünkben megírtót esztendei 30—30 ezer aranynak két esztendőre valója restantiában maradván, egyik esztendőre valója annak is bészolgáltatik.

Értjük azt is, hogy a mely helyeket a János király fia Magyarországban és akárhol Tisza két mellékin tempore pacis elfoglalt, s fegyverrel magáévá tett, mind azokból is kimosdódtál*), de úgy hogy ezen János király fia ezen 8 esztendejű békességet szentül meg-

*) A latinban „*cedendo ea annuistis*“.

tartsa, és ennekutánna birodalmunkra ne erumpáljon,*) szegénységinket ne gázolja, városinkat ne foglalja, se ujonnan sohult ne erigáljon, lábos és egyéb marháinkat ne lopassa, se usuálja, sem pediglen efféléknek nem praestálásáért fenyegetődzéssel ne éljen, egy szóval zűrzavarra okot ne adjon, hanem afféléktől igen tartózkodva, mind a két fél a meghatározott ideig a barátságos szövetséget szentül és igazán megtartsa, mely aránt letétetvén a condítiók, azoknak ratificációjára athnámé azaz hűlevél adassék, hogy a porta részéről minden beglérbégek, kapitányok, szűhbasák, bírák és hadi rendek ezt valóságosan úgy megtartsák, hogy ellene impingálni ne comperiáltassanak. Ebben a békességben Molduva és Havasalföld is comprehendátatik, úgy hogy a mi keresztyén részünkhöz tartozó Ungária, Horvát, Sclavonia, Boszna, és egyéb szárazon és vizen lévő helyeinknek semmi úton-módon valami kárt ne importáljanak, annál inkább várainkhoz, városinkhoz és kastélyinkhoz lopva ne férkezzenek, mely casu quo ha történnék, az ilyent pátráló meghaljon, s az orozva apprehendált hely vagy jók előbbi possessoroknak restituáltassanak.

Ha valamelyikönknek subjectusink közül valaki más részre transfugiálna, az olyanoknak minden javai confiscáltassanak, magok pedig vissza, vagy kézben adassanak, vagy másoknak példájára halállal büntetessenek.

Békességnek idején, ha hol határinkban élésink conserválására valamely helyet vagy extruálunk vagy restaurálunk kelletik, senki ne controvertálja.

A Duna mellett némely faluk eleitől fogván Komáromhoz valók lévén, ez után is odavalók legyenek,

*) Benkónél „ne irrumpáljon“, a latinban „nec ulterius pereraret“.

hasonlóképen az tataiak is minden praetensió nélkül maradnak.

Magyarország minden helybeli lakosinak békeség adassék, semminemű szolgálattal ne terheltesse nek, se exactióra ne cogáltassanak, különben ha kik hová való várhoz tartoznak, oda szolgáljanak és contribuáljanak. Ez arra való, mert gyakorta történt, hogy minden igaz ok nélkül, némely helyben, valamelyik fél belékapott, és rablással s égetéssel fenyegetvén adóztatták és sarczoltatták.

A mely helyek eddig is két felé adóztanak, szolgáltak és dézmáltak, azok ezután is azt a rendet kövessék.

Vagynak oly faluk, melyek alkalom szerént való adóval hódoltak, kiknek régi summájok felét, avagy summájok ellen csaknem tíz annyira nevelték adajokat, mely miá végső pusztuláshoz vagynak közelebb. Minekokaért az ilyenekben exorbitálóknak severe imponáltassék, hogy a kezdet szerént való quantitással *) tributáriusokat feljebb ne erőltessék.

Ez békesség alatt se Magyarországon, se más birodalminkban rablás ne essék; ha történnék bizonyos helyen, a rabok detineáltassanak, el ne adassanak, se ajándékoztassanak, hanem sarcz nélkül restituáltassanak.

Ha követinknek vagy egyéb akármirendbeli embereinknek a fényes portára járniok, s ott commorálniok kellek, az minden impedimentum nélkül szabad lészen. Ott pedig valamennyi tolmácsot és valamelyiket akarják embereink magok mellé adhibeálni, optió engedtetik. Követünk **) pedig és embereink

*) Benkő példányában „quantitásnál.“

**) Benkőnél „követink“.

mint más országbéliek tisztességgel tractáltassanak és minden tisztességes szabados dolgokban subleváltassanak.

A végekben minden határok igazítására, minden egyéb controversiában forogható litigantiáknak sopiálására mind két részről hiteles nevezetes és jó sufficientiájú personák exmittáltassanak, ha hol békesség-bontogatók találtnak, halállal büntettessenek.

Nagy lévén mind két részről a birodalom, s soha alattomban esavargóktól latroktól nem üres, mindazonáltal az ilyenek excessusi a mi békességünket nem bontogatják, de azért mindkét fél köteles lészen afféléket jó industriával persecuálni, hírt adván a két fél tisztek egymásnak az ilyenek nyomozásában, és kézre kerülvén, érdemek szerént lakoljanak. *)

Némely markaköpők**) szokásba vették volt, hogy egymást bajra hívták, megölteték, mely is severe interdicáltatik e békességgel. ***)

Ez punctumoknak continentiáit mi a mi részünkről magunkra vállaljuk, hogy mind a magunk között lévő barátságnak megerősödésére, mind a szegénységnek nyugodalmáért minden alattunk valókkal, tiszteinkkel és egyéb rendbéliekkel szentül megtartjuk és megtartatjuk, hogy a más részről is a conclusum szerént való terminusig observáltatván ne violáltatnék, sőt hogy annak erősségére és approbálására mi is hűtlevelet adnánk, könyörögnek.

Minekokaért e császári és felséges athanamét hűtlevelemet adtam én is, úgy hogy valamelyik kg-

*) Kemény példányában e pont hiányzik De meg van az az enyémben és a többiekben.

**) A latinban „ambitiosi“ Hon és Külföld 1842. évf. 24. „a kik megszokták“.

***) Hon és Külföldben tizenkét pontra van osztva. i. h.

med részéről alattavaló minden nagy, közép és alsó rendűek, ez aránt adott hűtlésünk ellen nem erumpálnak, hanem ezen punctumokat szép egyességgel observálják. Én is császári felség részemről erős hűttel esküszöm az mennyet földet teremtő nagy Istennek igazságára, és a mi nagy profétánkra, hogy ezen békességnek terminusáig ez aránt adott hűtöm ellen sem beglérbégim, sem kapitányim, sem bégim, sem iszpáim, se bírám, sem véghelyembéli, sem bosszuálló erős hatalommal meghódoltatott erdélyi, molduvai és havasalföldi, vagy más adófizető országim lakosi, nevezetesen erdélyi István király részéről is, kik mindez confederációban implicátusok, kglmed birtokában lévő országok, tartományok és azoknak lakosok ellen semmi káros excessust akaratunkból s engedelműnkéből nem cselekesznek. Egy szóval ez idő alatt szeretettel való barátságunknak erősen megtartására s tartattatására az mint kegyelmeteknek úgy minékünk is teljes akaratunk vagyon. Melyet azzal bizonyítunk, hogy a míg klmed részéről ok nem adatik reá, semmit hűtünkkel ellenkező mótust nem tentálunk, sem tentáltatunk. Datum Constantinopoli circa initium July Anno 969 ab egresso Mahometico (1562 aug. 2.*)

*) A XVIII-ik századi példányban nincs meg ezen oklevél. E helyett ide van igtatva a Boeszkainak adott athnámé, melyet közöltt gr. Mikó. Ezen is megvan azon jegyzés is, hogy ez athnámót „valami végbeli koresos török fordíthatta“.

Ab egressu Mahometico in Anno 1000. Magyarorszáig ellen való hadakozása kezdődik a törököknek, 1015 esztendőben. Az békességhez fognak a Sitvei torokban 1017-ben, megpecsétlik Konstantinápolyban, holott a Rudolphus császár követjei Hermenstán Ádám és Rimai János királyi ajándékokat praestálnak a török császárnak, mely volt ab incarnato Christo 1606.

Rudolphus császár levele.

Rudolphus Isten kegyelméből Rómának választott császára, Német, Magyar, Cseh, Dalmátia, Horvát és Tót országoknak királya, Austriának, Burgundiának, Brabantának, Styriának, Carinthiának, Carniolának herczegje, Morvának, Lucem-Burgnak, alsó felső Sléziának, Vircenbergnak, Teckának és Svábnak is herczegje, Habsburgnak, Tyrolnak, Kajburgnak és Grotiának grófja, Alsátinak ura, Felső Lusátinak, Burgráviának, Dormátinak, a Náomi nagy portusnak és annak só-aknájának örökös ura.

Adjuk tudtára mindeneknek a kiknek illik ez mi hitlevelünk által, és esküszünk is, hogy mi a míg élünk és successorink is erre kötelesek legyenek, hogy mint az anadóliai és macedóniai, azaz ázsiai és Macedonia európai országoknak hatalmas császára, az dicsőséges és hatalmas felséges szultán Ahmed khán ő kegyelme részéről, és részünkről is plenipotentiával authorált követünk által közöttünk óriálódott s már tractába ment 20 esztendő s békesség a következő punctumok szerint légyen. Melynek megtartásokra köteleztetnek minden névvel nevezendő subjacensi, adhaerensi és lakosi mindkét fél birodalmiunknak.

1. Mikor mindkét felől császárokhoz követek expedíaltatnak, egyik császár apai, a másik fiúi nevezetel compelláltassék, mely dolog az előljáró követek által peragáltassék.

2. Mindenkor, valamikor egymást levél által requirálják, vagy emberek által látogatják, egymás emberei becsülettel excipiáltassanak, és mind az írásokban s mind az beszédben egymást császárnak és nem csak királynak említsék, hogy in praeiudicium Imperiatoriatus*) valamelyik fél contemptust ne subolfaciáljon.

3. Mind a tatárok s mind egyéb eiusdem partis nemzetek magokat e békességhez úgy tartsák, hogy a feltött időig semmi kárt és pusztítást a keresztyénségnek ne tegyenek.

4. A két császár között mindenütt, in una eademque forma a békesség szentül megtartassék, nevezet szerént Magyarországbán és eleitől fogva ahhoz tartozó minden tartományokban, és más helyekben is mindenütt, valamelyek a két császártól függenek. Ausztriai és mind attól hallgató provinciák ezt is megérték, hogy valamikor az hispániai**), a hatalmas császárral békességet akar tenni, mi abban nem refractáriuskodunk.

5. Mindkét részről a csaták megszünnének, ha ez ellen valamely dúló fosztó latrok excedálnak, megfogattatván tömlőczre vettessenek, és a hova valók lesznek, oda hirt tévén, azon helybeli tisztek törvénnyel láttassák meg a dolgot, a praedált jók pedig restituáltassanak a damnificátusoknak.

*) Benkő példányában „imperatoriatuſ“.

**) Benkőnél s a XVII dik századi példányban „hispániai király“.

6. Várak alá haddal menni, annál inkább azokat csalárdsággal, mesterséggel apprehendálni meg nem engedtetik, semmi úton-módon ezt megpróbálni senki ne merészelje, és egyik részről is efféléket intentálónak senki ne patrocínáljon, sőt megfogattassanak mint mindkét császároknak ellenségi, s mint a közbékeségnek turbátori. A mik pedig a bécsi conclusum szerént a mlgos Bocskai István fejedelem részére hagyattak, azok ismét azon formában hagyatnak.

7. A rabok mindkét részről restituáltassanak ilyen qualificációval, hogy kiki rendin való cserével szabadúljon, ki sarczczal, azok t. i. a kik a békesség előtt estek a rabságra, ha kik ez ilyenek közül urokkal mint conveniáltak, tartsák alkalmokhoz magokat; a kik pedig a békesség alatt raboltattak el, sarcz nélkül szabadúljanak.

8) Az keresztyének részéről az horvátországi bán és a győri generális oly plena authoritással bírjanak, hasonlóképen a török részéről a budai vezér, hogy az Dunántúl minden bégeknek és kapitányoknak ezek praescribálhassanak, s minden közönséges difficultású occurrentiákat dirimálhassanak. Ha pedig felettek való dolog interveniálna, a két portára rejiciáltassék.

9. Eleitől fogva, ha hol vár vagy erősség volt, olyan helyen az olyanokat restaurálni szabados légyen, de az hol azelőtt vár nem volt, olyan helyeken az vár- és kastély-építés interdicáltatik.

10. Mikor a mi keresztyén követünk ajándékkal hatalmas császárhoz mégyen, a mlgos szerdár Murád pasa ő kíme is a mi felséges Mátyás urunkhoz ajándékkal követjét küldje, a portáról is pedig császár urunkhoz ő felségéhez Prágában nagykövet men-

jen, vagy a régi quantitással vagy többel ajándékokat vivén.

11. Mostani követünk Konstantinápolyban menjen, és arról tött ígélet szerint viszen semel pro semper kétszázezer forint érő ajándékot.

12. Hogy ez a békesség 20 egész esztendő legyen, az jövő esztendőben eső aprilisnak első napjától számíttassék, mely naptól kezdve, a mikor 3 esztendő telik el benne, mind a két császár egymáshoz követjeke küldjék, kikkel küldendő ajándék noha nem termináltatik s nem is specificáltatik, mindazáltal mind két félnek discretiójára úgy hagyatik, hogy egyik részről is a császári méltóságnak ne derogáljon az ajándéknak se kvalitása, se quantitása. Ez 20 esztendő békességnek megtartására ide járúl ez is, hogy a mint a mi keresztyéni részünkről mind magunkat, mind atyánkfiait, rokonságinkat ezen békességben comprehendáltatni akartuk a magyarországi fejedelemmel együtt, úgy a porta részéről is hasonlóképen mind maga hatalmas császár minden rendbéli rokonsági és nagyrendek is ide értessenek.

13. Vác nálunk marad, de sine augmento, a mint most van.

14. Mikor felségünktől htmas császár portájára követek mennek, a mit akarnak kívánni, szabados legyen.

15. Az hódoltság aránt ez az qualificáció, hogy a mely helyek Fülek, Somoskö, Hollókő, Divin, Buják, Szécsén, Gyarmat, Palánk, Nógrád és Vác nevű várakkal és kastélyokkal az hódolás alól felszabadultak, azok ezután se hódoljanak se adózzanak, ezeken a törököknek sem maradván semmi praetensiójok, és ezen helybeliek is hogy csak inclínáljanak is a török

részre meg nem engedtetik. Megkülönböztetnek itt Egernek megvételeitől fogva minden adózott faluk, kik is ezután is azon adózás alatt hagyatnak, de többnek behódoltatása interdicáltatik.

16. Az Esztergom vidéki hódolást a mi illeti, mikor a keresztyének Esztergomot a törököktől elvették volt, akkor a mely faluk Esztergomhoz hódoltak volt, a töröknek ezután is azok hódoljanak, de többek hódoltatására ne excedáljanak.

Kanizsa körül pedig ez a dolog, hogy a budai vezér és mlgos Bottyáni Ferencz nevezetes embereket exmittáljanak, és a contribuáló falukat jó investigációval számlálják fel, és a hol afféle falukban német részről való emberek laknak, az olyan intermixtim lakók a töröknek se adót, se dézmát ne adjanak, semmi contribúcióval ne tartozzanak. Egy szóval semmi úton módon tributáriusok ne legyenek, hanem mind házok iránt, mind személyekben immunitusok légyenek és maradjanak. A kik a keresztyén részről a királynak sem adtak semmit eddig is, úgy a törököknek se adjanak, a falukra is pedig a törökök ne excurráljanak, hanem a mivel tartoznak. a falusi bírák szolgáltatassák be, melyet ha azon bírák elmulatnának, a végbeli kapitányok és faluk possessorori requiráltassanak, kik is kötelesek legyenek debitumok praestálására*), melyet is ha ezek posthabeálnának, in tali casu a törökök az olyan falukra kimehetnek executióra; hasonló rend observáltatván a magyarok részéről is. Minekokáért, valamint a feljebb való időkben mindazokról, valamelyek a békességre**) tartoznak, emlékezet lévén, tracta volt, és azok eránt való conclusumokra consensust

*) Benkő példánya „praestáltatására“.

**) Ezen szót Rozsnyay a Pekryfélc példányból kifeledte.

is adtunk, úgy abba megmaradni tartozván, a szerint való processusra magunkat ígérjük most is, úgy hogy mindazok valakik ehhez szólhatnak, és valamelyek ezeknek punctumiban inseráltattak, a feljebb való praemissák szerint de verbo ad verbum mi azokat a mi levelünk szerint asseráljuk, approbáljuk, és ehhez járuló értelmünkkel mentül jobban lehet ventillálván, megerősítettük és ratificáltuk, a mint iterato is ezen császári hűlevelünkben mi újabban is mind császárságunkra, s mind hitűnkre fogadjuk, hogy mind mi a míg élünk, mind holtunk után haeresink vagy succesorink ezeket megtartani kötelesek leszünk, kötelezven mind magunkat, mind utánunk következőinket ezek szerint való progressusra, ezen békességre adott hitűnknek tisztán való megtartására és oltalmazására, mindeneknek előtte a mint magunkat úgy gyenelogyiánkat*) is minden subdolosítás nélkül köteleseknek lenni kívánjuk, melyekre az más részről a hlmas török császár is tulajdon jó akaratja szerint approbálja, megtartsa és praxizálja, melyek szerint levelét is adja, nem kételkedünk, hogy a mint maga a hatalmas császár méltóságos, ezaránt adott hűtit megtartani akarja, úgy minden alattvalóit is, kik ezen békességnek bontogatói lehetnének, lenni meg nem engedi. Mindezeknek bizonyosságára és erősségére adtuk mi is ezen Brandizit nevű várunkban 9. Decembr. Anno 1606-ban írt és császári peccétünkkel roboráltatott levelünket, római császárságunknak **) . . . esztendejében.

Rudolphus

Johannes Beutinus.

*) Benkőnél: genelogiánkat.

**) Benkőnél ki van téve (s a XVII-ik századi példányban is) az itt kimaradt szám: 32.

*Ezen 20 esztendőös békességet mikor megpecsétlék a Rudolphus császár megnevezett Hermenstán Ádám és Rimai János nevű főkövetei, ilyen ajándékokat praesentálnak a fényes portán, mely is volt ab egressu Mahometico in Anno 1012 esztendőben **) császár veji Musztafa pasa fővezérségében.*

1. Drága kövekkel rakott két smaragd táblák.
2. Aranyval teljes öt erszények.
3. Aranyban foglalt két kristály drága órák.
4. Kövekkel rakott egy fedeles edény.
5. Két kristály pohárok, egyik fedeles, másikkal nem.
6. Oszlopos két öreg órák,
7. Unicornis forma órák kettő.
8. Két órák, melyek felül ember, alól szelindek forma.
9. Két órák lovasok formájára.
10. Két órák majom formára.
11. Két órák csésze formára, egyik lánczos, fedeles.
12. Két felfüggesztő gömbölyű órák.
13. Hebenumban foglalt két öreg tükör.
14. Két ládácskák, egyik köves.
15. Száznegyven sellegek, 25 öreg 15 közép és apróbbak.
16. Széles ezüst medenczék negyven.
17. Külömbkülömbféle széles ezüst pohárok Nro. 78.
18. Széles ezüst medenczék és korsók két rendbeliek.

*) Valamennyiben íráshiba 1017 helyett.

19. Más rendbeli ezüst edények, 14 darabok.
20. Tizenhat ezüst gyertyatartók.
21. Öt széles ezüst üstök.
22. Kander formájú 28 ezüst pohárok.
23. Oszlopos ezüst két pohárok.
24. Ölyv formájú két ezüst pohárok.
25. Strucz formájára két ezüst pohárok.
26. Két jókora ezüst általagok.
27. Csatorna forma két ezüst pohárok.
28. Gálya formára hat ezüst órák.
29. Trombita formára két ezüst pohárok.
30. Parasztember formára két ezüst pohár.
31. Asszonyember formára 8 ezüst pohárok.
32. Unicornis formára két ezüst pohárok.
33. Tömlő formára három ezüst pohárok.
34. Oroszlán formára két ezüst pohárok.
35. Szelindek formára két ezüst pohárok.
36. Elefánt formára két ezüst pohárok.
37. Harang formára két ezüst pohárok.
38. Szélmalom formára hat ezüst pohár.
39. Tekenősbéka formára két ezüst pohár.
40. Igen fris formájú két ládácskák.
41. Hebenummal borított más üres ládácska.
42. Más két kis hebenum fekete ládácskák, kikben mértékűvegek, ompolnácskák, és egyéb ezüst apróságok.
43. Más kis fekete hebenum ládácska.
44. Más fekete hebenumfa ládácska.
45. Öt szelindek ezüst örvekkkel.
46. Más két vasas ládák, melyekben tábori holmi készület van ezüstből.

Anno 1015 a Mahomede. 1606 a Christo, Rudolphus császárral meglévén a békesség, a Bocskai István királylyal lévő hajdúságnak, midőn sem a magyarországiak, sem az erdélyiek lakóhelyet adni nem akarnának, s nyavalyások in medio csak suspense, sem kün sem ben volnának, kéntelenítettének a mlgos szerdár Murád pasához követjeket küldeni ilyen instantiával.

Már a békesség meglévén, ennyi hadaink így dispositió nélkül helyek nem lévén, talpon állva így nem lehetnek, ezen hadakozások alatt tatár és egyéb hadak miá elpusztúlt Szolnok vidékin ruinában álló városok és faluk helyei adassanak nékiünk lakásra, adózás és dézmálás nélkül való perpetua immunitással. Melyről ha a hatalmas császár kemény parancsolatjával és athnáméjával assecuráltatunk, mi is arra kötelezzük magunkat, hogy valamikor hatalmas császárok a nemzetekre*) hadakoznak, hadakozásának kezdetitől fogva minden esztendőben, valamíg megbékéllenek, lovas és gyalog hadainkkal szolgálni kötelesek leszünk. Ezek után Isten ngodat sokáig éltesse. Datum 20. Sept. anno ut supra.***) Ngod szolgálai Nagy András főkapitány és az egész hajdúságnak több nevezetes kapitányi.

*) Benkónél s a XVII-ik századi példányban „németekre“.

**) Ezen okmány csak Nagy András árulása után kelhetett. A zsitvatoroki békealkudozás 1606. oct. 6-án kezdetett meg, tehát előbb mint e levél kelt. Kelete 1610 — mely évben aug. 15-én kelt a hajdúkra nézve oly sérelmes kassai béke. V. ö. Erdélyország Története Tára II. k. 189. l

Anno 1014 a Muhomede, 1605 a Christo, Szokolly bég nevü fővezér Mehemed pasa collátiójától a magyar nemzetnek egész authoritású királyjoknak felkoronázza Bocskai Istvánt, ki maga szabad jó akaratja szerént, tulajdon keze írása és pecsétje alatt hűtlevelét adja azon fővezérnek Jenő és Lippa várainak török kézbe való adatlátások felől ilyen ténorral.

Én Bocskai István király, mindeneknek előtte a felséges nagy Istent háláadással tisztetem, áldom és magasztalom. Továbbá a minthogy én a nagy Istennek akaratjából az erdélyi nagy rendekkel együtt a némettől elszakadván, szabad jó akaratunk szerint lött egyezéssel az hatalmas szultán Ahmed császárnak hűségére állottunk egy szívvel lélekkel, úgy szívünk szerint való igazsággal az egész török nemzetnek nem csak barátinak baráti, ellenségének ellenségi akarunk lenni, hanem szívünkben *) is igazságosi akarunk s kívánunk maradni. Mely jó czélunk s igyekezetünk szerint, midőn tulajdon személyünk szerint is a magyarországi minden nagy rendek közül valókkal is és vitélő rendekkel együtt a mlgos fővezérhez, főszerdárhoz jöttünk s szemben löttünk volna, reménységünk felett minket nem csak jó szívvel látott, hanem igen igen megbecsült, és velem atyafiságosan ágált, és conferált, az holott is nekünk hatalmas császártól küldtetett, és ugyan ott praesentáltatott igen nagy kegyelmességű nagy ajándékiért kötelesek vagyunk arra, hogy ő hatalmasságának híven és igazán szolgáljunk. Azonban valamint az elmúlt esztendőben Isten az ellenségen győzedelmet adván, hat lmas császárhoz való hűségünket meg akarván mutatnunk, német csá-

*: Benkő példánya „szívünkben”.

szártól nyert s fogott nagy rendű nyelveket, kapitányokat és feles zászlókat *) hűségünknek jeléül a fényes portára beküldöttük akkori főkövetünktől Kolláth Istvántól, ahoz a fényes portához tartozó hűtünket tovább is akarván tetéznünk, az feljebbvaló hadakozásoknak kezdetiben, mely várait hatalmas császárnak Tömösvár körül akkori pártos erdélyi fejedelem Báthori Zsigmond az erdélyi hadakkal Borbély Györgyöt küldvén, apprehendálta volt, úgy mint Lippát, Jenőt és több circumjacens várakat, kastélyokat, falukat és városokat minden benne lévő mostani apparátusival, mihelyt innét Kassára, Kassáról Váradra érkezünk, addig onnan Erdélyben nem megyünk, míg a megnevezett Jenő, Lippa várait appertinens circumjacentiáival együtt, megírt mód szerint mtgos atyánkfiának Bektes agának ő kegyelmének minden apparátusokkal együtt nem assignáljuk, és akkor, ha Isten engedi, mind mi, mind említett pasa ő klme is nevezetes követünket küldjük hatalmas császár portájára, kik által conditióinkat mind ő hatalmassága, mind mltgos fővezér ő klme előtt megteljesedettnék lenni megbizonyítjuk. Mely dolog aránt tött ígéretünknek hitelesebb voltaért adtuk a feljebb megnevezett mltgos fővezér Mehemed pasának ő klmének ezen erős hűtünket continueáló subscriptiós és pecsétes levelünket. Isten velünk. Költ a Rákos mezején hatalmas császár táborában Anno 1605 Esztendőben, magyarországi király és erdélyi fejedelem Bocskai István.

*) Hon és Külföld 1842 évf. 23. sz. „jeles zászlókat és nevezetes nyelveket“

Rákóczy Zsigmond mint locumtenens, Bocskai István meghalván, succedál az erdélyi fejedelemségben, ki is Musztafa aga nevű kapucsi pasa, és Jovacsé Huszaim effendi által, titkos pecsét alatt költ levelét küldi a portára Murád pasának, kötelezván magát arra, hogy Lippa és Jenő várait hatalmas császárnak adja, csak az erdélyi fejedelemséget a császár ne adja másnak.

Sok szóval a fővezért ő ngát nem terheljük, rövideden jelentjük. Hogy a midőn nem is reménylettük volna, szegény Bocskai István király ellenség titkos csalárdságával meghala, és noha a megholt Bocskai István király maga helyében fejedelemnek a Homonnai fiát Homonnai Bálintot testálta volt, mindazáltal az erdélyi nagy rendek semmiképen ötöt az erdélyi fejedelemségre acceptálni nem akarván, közönségesen Gyula-Fehérvárra gyűltenek, és ott minket magoknak régi szokások és rendek szerént fejedelmekké választottak. Én is az erdélyieknek megesküdtem arra, hogy hatalmas császárnak hű szolgálja leszek. A mi Jenő és Lippa dolgát illeti, megírta vala szegény uram Bocskai István király azt nekem még Kassáról, mi formán tett volt ígéretet rólok, és kötelezte volt is magát, levelet adván a mlgos Mehemed pasának, hogy assignálja hatalmas császárnak. Ahoz én is azt mondom, hogy ha a fejedelemségben megmaradok, mind Jenőt Lippát és ehez tartozó várakat és kastélyokat benne lévő minden requisitumokkal hatalmas császárnak kezébe adom, úgy mindazonáltal, hogy a fényes porta is engem assecuráljon, és arról quietáló levelét is küldje nekem, hogy Homonnai Bálintot az erdélyi fejedelemségre bé nem teszi, így mi is soha semmiképen ígéretünket meg nem másoljuk. Ezek után Is-

ten Nsgodat sokáig éltesse. Költ Gyula-Fehérváratt
Ao. 1607.

Ngodnak mások felett jóakarója

Rákóczy Zsigmond.

Géczi András adta reversalis a portán.

Én Géczi András mindeneknek előtte a felséges Istent hálaadással magasztalom. Továbbá midőn lát-nám hazámnak és vallásomnak csaknem utolsó vesze-delmével való küszködését, ezeknek pedig mostani fejedelmünk Báthori Gábor miá félelmes és kétséges végeket, az ő erőszakoskodó uralkodásából bizonyo-san következni láttam, és megértettem volna : Akarván a következő gonoszokat megelőznöm, a fényes por-tán a hatalmas szultán Ahmed császárnak szultán Mehemed fiának és mlgos vezérinek mindaddig kö-nyörgettem, hogy ő hatalmassága természeti kegyel-messége szerint szegény Erdély országának lakosít megszánta, és rajtok könyörtült, s elébbeni vétkeket megengedvén, hogy Havasalföldi országát és Tömös-vár vidékit nemzetünk gázolta, sem orcánkra nem tartotta, sőt hazánk lakosinak nyomorúságos nyava-lyájokat, s az iránt való siralmas könyörgéseket irgal-mas szemmel nézvén, s könyörtülő füllel hallván, ke-gyelmességét ígérte, hogy mind mostani fejedelmünk-től való szenvedésünk alól felszabadít, s mind pedig régi törvényeinkben megtart s megoltalmaz. His tamen praesuppositis conditionibus. Hogy Erdély is a fényes portának és hatalmas császárnak ilyen ponderosa mi-sericordiáját hálaadó recognícióval perpendálja, és mind ez mostani és mind ennek előtte való jótétemé-nyéről megemlékezzék, legelsőbbben arról t. i. hogy első János királyt mint szabadította meg a némettől, az

ifjú János királynak is mind pénzzel, mind haddal mint succurált, egynehány izben Báthori Istvánt is hasonlóképen Bektes, és a német persecutiója alól absolválta, Báthori Zsigmondot is mind pénzzel mind haddal segítette, azt fogadom, és az ország lakosival arra kötelezzük magunkat, hogy mindezeket megháláljuk, és in signum gratitudinis Jenő és Lippa várait, ezek körül való s ezekhez hallgató több várakkal és kastélyokkal együtt benne lévő minden apparátusokkal a fényes portának assignáljuk, és tizenöt ezer arany adót a régi szokás szerint esztendőnként egészen minden controversia nélkül beadjuk, és ezen hűtlevelemmel az országgal együtt kötelezzük magunkat arra is, hogy a feljebb megnevezett Lippa és Jenő várait, kik is Tömösvárnak válogatott zászlós helyei, a körülöttek lévő s azokhoz hallgató több várakkal és kastélyokkal együtt benne való minden requisitumokkal és ezekhez való falukkal és városokkal hatalmas császárnak fényes portája kapucsi pasájának Deák Mehemed ágának ő klmének avagy a kiknek hatalmas császár parancsolja, per manus bocsátjuk, azon várainkban lévő emberink pedig mikor költözzenek ki belőlök, nekik napot praefigálunk, hogy megüresedvén, az előbbi forma szerint a törökök ismét beleszállhassanak.

Mindezeknek nagyobb bizonyására és hitünknek is hitelesebb voltára nézve meg akarván hatalmas császár elméjét a dologban nyugtatni, egytestvér atyánkfiát Géczi Pétert hatalmas császár vezér kájmekam Gyürcsi Mehemed pasa, és a több vezérek és a dicsőséges mufti kezeknél sequestrálom s a fényes portán hagyom a fenn declarált dolgoknak effectumáig zálogúl. Mely dolgoknak effectumáról midőn hatalmas császárnak hírt adunk, ő hatalmassága is Géczi Pétert

megnevezett atyánkfíát bocsássa oly tisztességgel vissza hozzánk, melyet ő hatalmassága mind a maga becsületéhez, mind a mi tekintetünkhez illendőnek ítél. Ennek igazságára adtam ezen kezem tulajdon irását, újjomban viselt gyűrűmmel roborálván. Datum Constantinopoli 15. Maji. Anno 1602.*) Géczi András.

Itt a fejedelmek megtanulhatják mások szomorú példáján, mit tégyen exorbitálni. Ha fejedelem vagy, ne légy rossz, hogy mások rosszabbak lenni ne kényszerítettessenek, mert im látod in extremitate kész egy ország fiait, atyafiait a halál kapujáig vinni, csak életednek érhessek végét.

*Haec lamentatio erat ante ponenda.**)*

Világbiró dicsőséges és hatalmas császár, kinek szent fénye és nagy felségü birodalma az egész világra villámlik, a felséges mindenható nagy Isten mint arra tökéletes elégséggel érdemest üdvezült eleinek szent székiben ültetni azért méltóztatta, hogy azon nagy Istentől teremtetett emberi nemzet közül a mely nemzetségeket azon bölcs Isten hatalmas császárnak directiója alá vetett, azokat, a mint eddig is hatalmasságod minden igaz törvényekben, és régi privilegiumokban, szokásokban és constitutiójokban megtartotta, úgy minket is mind a szerint, valamint***) Felséged boldogult eleje szultán Szulimán ő hatalmassága minden régi törvényünkben, szabadságunkban, privilegiuminkban és constitutióinkban intacte megtartott, megtartani méltóztassék. Sőt annak felette minden dolgainkban minket segített és kegyelmesen protegált, s protegál ma

*) Iráshiba 1612 helyett.

**) Alább következő lamentatio a pontokkal együtt csakugyan megelőzi Géczi reversálisát a XVII-ik századi példányban.

***)) Hon és Külföld 1845-ki 65-ik szám „előtte viselven... példáját“.

is; és noha sok izben tölünk s némely fejedelmünktől is hatalmasságod nem csak búsított, hanem miattunk sok kárt is vallott, mindazáltal hatalmasságod mindazokat is nem tekintette, hanem *) mindenkor hozzánk jóval volt, s vagyon, holott azon exorbitáló fejedelmink fogvatkozásit ha hatalmasságod fentartván ellenünk méltó keménységgel volna is, nem csuda.

Ilyent látunk mostani fejedelmünkben is, kinek is magaviseléséből, dolgaiból és szándékaiból midőn világosan láttuk hatalmas császárnak búsulását következni, annak rólunk elhárítására vigyázván, küldöttük ez okon htlságod fényes portájára legnagyobb rendeink közül, a mi igen becsületes, tudós és discretus nagy dispositióju atyánkfiát Gécei András urunkat, hogy htlságod mind igazságunkat, mind hűségünket, ártatlanságunkat, és mostani fejedelmünk miatt elromlott állapotunkat, mint igazságos császárnak igen alázatosan deplorálja, és jó idején a következő nehézséget rólunk elfordítani igyekezzék, és hasonló alázatos szemérmetességgel könyörögjön azon, hogy minket mostani nagy inségünk alól szabadítson fel, régi törvényünkben, privilegiuminkban tartson meg. Hogy mi is htlmasságod szerencsés hosszú életiert, és birodalmának terjedéseért igen alázatosan szolgálhassuk Istent.

*Puncta lamentabilia contra Gabrielem Báthori.**)*

1. Hatalmas császárunk tettes fő-agája Mehemed aga ő klme Erdélybe érkezvén, az egész országnak

*) Tollhibából ide beírva újra: „miattunk sok kárt is vallott és“, mely szavak minden többi példányban el vannak hagyva.

**) E cím nincs meg a Hon és Külföld 1845. évf. közlött példányban, úgy hogy abban a lamentatio és a puncta egy okmány.

minden nemzetből álló lakosi ő klme előtt sírva panaszkodnak, maga is tulajdon szemével látta a mi urunknak rajtunk való nagy erőszakoskodását, és, örökös örökségünknek, jószáginknak elvételéseket, s törvénytelenül idegenekre osztogatásokat, javainknak felpredáltatásokat, fehércselédinknek erőszakoskodással való gyaláztatásokat, egy szóval minden javainknak igazságtalansággal zsákmányoltatásukat, városinknak, faluinknak s házainknak ezen fejedelmünk miá romlásokat, minden törvényinknek, privilegiuminknak fenékkal felfordulásokat, melyeket mi ezen hatalmasságod országának*) lakosi, kicsinytől fogva nagyig nyögve szenvedünk.

2. Hirünk s akaratunk ellen htlmas császáruk országában Tömösvár vidékit egész Lándor-Fehérvár környékéig Páncsováig minden falukat idegen országi latrokra osztott.

3. Ugyan hirünk s akaratunk ellen embereit htlmas császárnak büsittatására jártatván, azok által hatalmas császáruktól pénzt és lovakat kunyorált, melylyel csak Isten s htlmas császáruk ellen való excessusit augeálta, htlmas császáruk adajára pedig gondot nem viselt, sőt arról való industriájától minket is tiltott.

4. Ha valamely szolgálta vagy rab htlmas császáruk birodalmából urának pénzét ellopta, vagy egyéb javaival ide bejött, szökve keze alá szaladhatott, a régi confoederátiónak punctumi ellen ki sem adja, kiadni sem engedi.

5. Hatalmas császáruk Lippa, Jenő és több ezekhez tartozó várait és kastélyait midőn apprehen-

*) A Hon és Külföld példányában „ős országa“.

dáltatnának, nem csak nem reassignálta, hanem azok iránt velünk való consultációjiba mindenkor reluctált, és a dolgot tartóztatta.

6. Hatalmas császárukkal sem gondolván, minket is szabadakaratuakra nem hagyván, hatalmasságod országára reá ment volt Havasalföldre, és fegyverrel mint bánt légyen vele, tudja hatalmasságod, közelebb most is, hogy mind Havasalföldből, mind Moldvából az adót extorquerlja, annuatim azt is mind akaratunk ellen cselekeszi.

7. Mind magyar, mind lengyel királyok*) panaszkodnak, hogy az ő birodalmokat is pusztítja, rontja, rabolja, melyeket is mind velünk ellenkezve cselekeszik.

8. Mi mindnyájan egész regnicolák, urak, nemesek és faluk ezen dolog végett hatalmas császáruknak minden nemzetből állók kik vagyunk, ezen alázatosan könyörgünk, hogy méltó búsulásának s haragjának fegyverét vegye el róluuk s könyörüljön rajtunk, régi törvényinkben, privilegiuminkban tartson meg, oltalmazzon, védelmezzen, hogy hatalmas császáruuk kegyelmes dispositiója alatt maradhassunk békességben.

9. Alázatosan jelentjük hatalmas császáruknak, hogy ennekelőtte Báthori Zsigmond nevű fejedelmünk, mikor a fényes porta ellen rebellála, s akaratunk ellen a német mellé álla, hatalmas császárukra indula, mi mindnyájan nagy keserűségünkkel reménykedtünk nékie, hogy a régi confoederatio ellen ne cselededjék s ne rebelláljon, de ő minket instantiánkban nem hogy meghallgatott volna, sőt többet

*) A Hon és Külföldben „Körülöttünk levő királyok.”

25-nél régi ős, tös gyökeres úri rendeinkből megfogtván, kegyetlenül megöletett, kik is mind hatalmas császárukhoz való hűségekért szenvedték vérök kiomlását.

10. Mostani Báthori fejedelmünk is egészen csak hatalmas császárukhoz való hűségünkért kerget ki bennünket hazánkból, hatalmas császáruk Szeben nevű városát is violenter apprehendálván, lakosit minden javaikból kifordította, Brassónak is külső városát és districtusának is faluit felégetvén, lakosit elrontotta, várait bezárította.

11. Hatalmas császáruk ezeket így értvén ne csudálja, hogy Sorbán vajda és magyar király reája hadakat küldöttek, üzték, kergették.

12. Ha hatalmas császáruk minket ettől meg nem szabadít, kénytelenítettünk extremumot tentálnunk és szabadítót keresnünk.

13. Ha hatalmas császáruk confoederátusi, királyok és egyebek a fényes portával való békességeket felrugják, *) nem ők okai, hanem a mi fejedelmünk, mert hatalmasságodnak vetvén hátat, minden insanumot intentál ellenünk.

14. Ha mi egész ország lakosi hatalmasságodtól nem tartottunk volna, ez minden isteni félelem nélkül való kegyetlen uralkodás alól ki tudtuk volna magunkat menteni, de mióta nagy rendünket megöle, s kit hazájából kiűze, azóta valami utavétett czudar tolvajokat **) gyűjtte maga mellé, s azokkal fejedelmeskedik rajtunk.

*) A Hon és Külföldben: „való békesség ellen impingálni találtnak.“

**) A Hon és Külföldben „Istentől nem félő csuda kóborlókkal.“

15. Hatalmasságodnak mégis alázatosan könyörgünk, hogy minket ez erőszakoskodó kegyetlenség alól szabadítson fel, és a mellett adjon nekünk szabadságot, hogy valakiket erőszakoskodó complicesi közül kaphatunk, s érdeme szerint megbüntetni akarunk elkövethessük, mely dolog iránt méltóztassék hatalmasságod parancsolni pasáinak is, hogy efféle latroknak ne succurráljanak, sőt exequáltatásokban nekünk segítsenek.

16. Mi is egész országul praescribált Géczy András atyánkfiával alázatos engedelmességgel való hűseges szolgálatunkat ajánljuk hatalmaságodnak.

17. Meglévén hatalmaságod kegyelmességéből szabadulásunk legelső gyűlésünkben is azt cselekedszük, hogy Lippát, Jenőt és több ezekhez tartozó circumjacens várakat és kastélyokat hatalmas császárunknak assignáljuk, és magunknak eligálandó fejedelmünkkel együtt hatalmaságod fényes portájára mindjárt fő-főrendeinket küldjük, kik által ujabban minden dolgokról hatalmaságod fényes portájával tractálunk, és erős hit alatt állandóképen kötünk, melynek alkalmatosságával hatalmaságod áldott szárnyai alatt nyughassunk.

18. Hatalmasságodnak kiváltképenvaló törekedéssel, ezen is alázatosan instálunk, hogy még is császári nevezetes kegyelmességét mostan is hozzánk megmutatván, felejbb említett nagy discrétiojú atyánkfi által minden méltóságos tetszését és akaratját adjá előnkbe, hogy mi is egyenlő értelemmel s maroknyi tehetségünkkel szolgálhassuk alázatosan hatalmaságodat nevezetes kegyelmességéért.

19. Végezetre ezen is alázatosan könyörgünk hatalmaságodnak, hogy ha kik közülünk az mi hírünk

és akaratunk ellen akarminémü információval az mi gonoszunkra hatalmasságod fényes portájára szöknék s vádaskodnék, az olyanoknak se helyök se hitelök ne légyen, mert ha mikor az idő s az dolog úgy kívánja, mi hatalmasságod hű szolgálai, találunk magunk között oly nevezetes tanácsos uri rendet, kit annak rende szerént igaz expeditiojú leveleinkkel hatalmasságod fényes portájára küldjünk, a mint hogy most is ezen dolgunk végett hatalmasságod hű szolgálja tettes kapucsi passája Mehemmed aga ő kegyelme ott levén ő kegyelmére estünk, és mind ez alkalmatossággal levő nyavalyáinkat említett becsületes és értelmes Géczi András atyánkfiára ő kegyelmére bíztuk, hogy hatalmasságod fényes portájára menjenek és fájdalmainkat hatalmasságod előtt deplorálván igen alázatosan ad-maturálják. Translatum Constantinopoli 15. Mensis May Anno 1612.

Erdélynek három nemzetből álló minden rendü lakosi Géczi Andrással együtt hatalmasságodnak fejek fenn állásáig alázatosan szolgálunk. *)

Ez bő beszédü, és iterata lamentatiot compendiálni parancsolák az említett kapucsi pasának, ki is így summála.

1. Mióta a mostani Erdélyi fejedelem fejedelmes-kedik, soha hatalmas császárnak szolgálni nem akart s nem kívánt.

*) A Hon és Külföldben végül Rozsnyay e megjegyzése áll : „De bizony Erdélynek nem minden lakosi Géczy uram, hanem a szászok és leginkább brassaiak és az ott benne levő magyar nemesség és főrend, az kívül kigyelmed consentiált s te is vágytál az erdélyi fejedelemségre, s ide hátrább te is megfizettél az sok hazugvágnak és az hamis hitnek, kit Báthory Gábornak tettél volt.”

2. Ezen erdélyi fejedelem egész Páncsováig, a Tömösvár vidéki jószágot, falukat felosztotta a maga hajdúira, kiktől mind e mai napig adót exigált.

3. Ő tartozván a fényes portának adóval, nem hogy adóznék, sőt ő kunyorál pénzt és lovat tőlünk.

4. Ha Lándor-Fejérvárról vagy Tömösvárról pénzzel és egyéb jókkal rab szökik át, visszaadásokban a régi kánon ellen refractariuskodik.

5. Kezeknél levő Lippa és Jenő, s több ezekhez tartozó 12 kastélyt és várait hatalmas császárnak akarmineműi repetitiókra nem restituálja, s arra nincs is szándéka.

6. Nem régen Havasalföldét elgázolván elprédálta s minden javokat elhozta, azzal nem elégedvén meg, adót kér rajtok Canon ellen.

7. Hasonlóképen Moldova ellen is erumpálván, adózással kényszergeti őket, mely aránt im most is lamentálnak.

8. Erdély országa is már elkényszeredvén erőszakoskodása miatt protestatióval sopánkodnak, úgy hogy ha ezen fejedelemnek kegyetlensége alól fel nem szabadíttatnak, minden bizonynyal vagy német vagy lengyel kézben esik Erdély országa.

9. A bécsi Mátyás király is mennyiszer küldötte embereit és követeit, hogy priválja a hatalmas császár az erdélyi fejedelmet, ki az közönséges békességet szüntelen turbálja, különben minden bizonynyal hadakat kénytelenítettik ellene küldeni, melyből is sok gonosz jó ki, követjeket is, mely már ígéletben is volna hogy küldnek, megtartóztatják, valameddig a fejedelem Erdélyben durál, nem expediálják.

10. Az említett fejedelemnek több ilyen dolgai ezer meg ezer. Én midőn Erdélybe bementem, s a

dolgokat e szerint kitanultam volna, az országot assecuráltam, hogy ha Isten engedi három hónap alatt hatalmas császáruink bosszúálló fegyverével megsza-
baditlak benneteket, ők is nekem kezeset adván neve-
zetes nagy hírű és értelmes embereket magammal bé-
hoztam; ki is az erdélyi fejedelemséggel megkinál-
tatván, ilyen punctumok szerint iratott uj *) athnámé.

1. Tulajdon maga a követ hatalmas császáruink-
nak legyen szembe.

2. Atyjafiát zálogul hadja itt a portán.

3. Az mostani nálók levő várainkat assignálják
kezünkben.

4. A tömösvári faluinkat, kiket a fejedelem a
maga emberire felosztott, ezentul ne birják, erről való
donátiojok invigoráltatik.

5. Az mint régen Kálil Bégh **) azon falukat és
határokat regestrálta volt, abban maradjanak, sem
mi, sem ők többre ne erumpáljanak.

6. Régi adójokat esztendőnként beszolgáltassák,
abban többé ne importunuskodjanak.

7. Valamikor az szükség kívánja, vagy maga az
erdélyi fejedelem, vagy más nevezetes generálisa,
tizenötezer erdélyi haddal hatalmas császár szolgál-
latjára compáreáljon, ebben úgy mint némely erdélyi
fejedelem ne cavilláljon.

8. Ha Törökországból rab szökik pénzzel vagy
egyéb jókkal, kezünkbe restituálják, ebben se refracta-
riuszkodjanak.

9. Havasalföldéből és Moldovából adót ne exi-
gáljanak, hanem hatalmas császárnak arról leendő

*) Benkőnél „ily.“

**) Benkő jegyzése: „Más írásban Halul bégnek is neveztetik.“

parancsolatja szerent, mint igaz jóakarói a fényes portának hiven szolgáljanak.

Ez levelet Bethlen Gábor még uraságában küldötte volt a portára a fővezérnek Ahmed pasának.

Méltóságos és nagyságos vezér, nekem jót kívánó becsülendő uram, Isten nagyságotat sok esztendeig éltesse, szerencsáját nevelje, egy napját ezerre tegye.

Méltóságos uram! azért hogy a némethez hallgató méltóságos magyar rendek közül csak az én kegyelmes uram erdélyi fejedelem Báthori Gábor igaz az fényes portához minemü szerencsétlenség esett rajta Brassó alatt, elhisszük értette nagyságod. Hihető az ilyen dolgokkal az felséges mindenható Isten az én kegyelmes uramat nagyságod jóakaráját csak próbálni akarja. Azután nem sokkal urunk Szebenben menvén, nem csak Sorbán az a hitvány vajda, hanem Mátyás király, a lengyel király, a moldvai vajda felső Magyarország és Havasalfölde melléje segítséget küldvén, az uramra reá jöttek, de csak kevés idő alatt nagy kudarczczal, s nem kevés vérrel, mind ezeket is az uram csak maga kevés hadaival Szeben alól elűzte, kergette, úgy hogy szándékok szerént céljokat nem exequálhatták, szaladó útjokban is sok helyeken megakadván, s nem haladhatván, imitt amott bujkálnak, mert mi is hatalmas császáruink hivei urunkkal együtt utánok vagyunk iziben, s hisszük is Istent, hogy csak kevés napok alatt is mindnyájan hálóinkba kerülnek, mert uram igazságát Isten megtekinti s meg-

segíti, holott senkinek is közülünk az egy Sorbánon kívül nem vétett, az ha mazog is az uram ellen, nem csuda, de a németnek, lengyelnek és moldovának semmi okot nem adott az hosztilitásra az uram, sőt tehetsége szerént mindenikkel nyájasan élván az mibe lehetett szolgált. Kihez képest ha Isten engedi, mind ezeknek mi legyen az oka, meg akarjuk tőlök kérdeni, noha ők az egyiket vetik okul, hogy miért nem áll el az én uram is hatalmas császár mellől, és miért nem egyez meg vélek, de minthogy tudjuk Isten az igazaknak Istene fejünk fennállásáig sem jó, sem gonosz occurrentiában hatalmas császárunk mellől el nem állunk, melyet ezután is teljes igyekezettel meg akarunk mutatni.

Követem nagyságodat, hogy ilyen dologgal is kell busitanom, az tehetetlenséget s szegénységet senki sem tagadhatja; mivel a fennforgó zürzavarokhoz képest sok költséggel vagyunk, kérem igen bizodalmasan nagyságodat, hatalmas császárunk kegyelmességéből rendelt kevés fizetésemet szerezze ki, és mostan urunk ő nagysága portán lévő követje Márton Deák által küldje kezemhez, mert csak Isten tudja micsoda szükségem vagyon reá megszolgálom mind nagyságodnak, mind a fényes portának ez aránt való kegyelmességét, mert valamim volt, a mostani expeditióra hatalmas császárunk szerencséjére mind elköltöttem, ha személyem szerint a portán nem vagyok is de itt is ő hatalmassága hű és igaz szolgálja vagyok s leszek míg élek, nem is kétli nagyságod is hozzám ez iránt jóakarátját mutatja melyért mind magam s mind uram, parancsolván nagyságod és hatalmas császárunk, teljes életünkben hiven szolgálni el nem mulatjuk. Isten sokáig kívánt egészségben éltesse nagyságodat

Költ az Nagy Ekemezei táborban 13. Február *)
ao 1611.

Nagyságodnak mindenkoron jót kívánó szolgája
Bethlen Gábor.

*Anno 1613 Vaskapunál Erdélyben az Zajkáni mezőn
lévő török táborra Báthori Gábor tulajdon kezével irt,
s Ibrahim bég által, az ő ellene Bethlen Gáborral jövő
szerdárnak Szkender basának küldte levél, melyben leg-
nagyobb félelme vala Gábornak Cábortól.*

Méltóságos pasa, Istentől kegyelmeteknek minden jót s egészséget kívánunk! Méltóságos atyánkfia, kegyeldet sok szóval terhelniünk mi szükség, holott az ország levelében lévő declaratióval mindenek megvagynak. Az dolog csak az, hogy ha kegyelmed azt az áruló Bethlen Gábort megfogatván, vagy kezünkbe küldi vagy ide való országbeli embereink előtt megöleti mint olyan árulót, tehát ezen kezem írása legyen zálog kegyelmednél, melyben az én igaz hűtömrre azt fogadom, hogy valamint Géczy András a fényes portán hűttel fogadta volt, úgy én is az előbbeni hadakozásoknak alkalmatosságával török kézre esett Jenő és Lippa várait ezekhez hasonló circumjacens több várakkal, s kastélyokkal együtt, s azokban lévő requisitumokkal és apparátusokkal sine diminutione vel dispositione aliquali, ugyan kegyelmed által de facto hatalmas császárnak kezébe bocsátom mind egy-

*) Minden példányban Febr. van írva September (az az 7-ber) helyett.

szersmind. Hogy az én időmben az adó is a fényes portára bé nem ment, oka annak is Bethlen Gábor az az áruló, mert fő tanácsom ő volt, és valamikor az adót bé akartam küldeni, mindenkor elvert róla, és azt mondotta, ne adjak adót, mert csak az ajándékkal is megéri a török. Már mostani dolgaiból látom s veszem is, ha későn is, eszembe, hogy mind arra való hamis tanács volt, hogy légyen mivel vádolhasson a fényes portán engemet. De azon kívül is miket nem mondott a porta ellen, mikor nékem az adónak beszállgatását sinistre informálta, svadeálta. De ezt ebben hagyván. Én kegyelmedet kérem igen, hogy szónak adjon helyt, hatalmas császár hadaival menjen Tömösvárhoz és ott szálljon táborba. Én hatalmas császár ellen rebellis nom voltan, nem is akarok lenni; valamennyit az erdélyi nagy rendek közül kegyelmed fog kívánni, zálogul küldök, kegyelmed mellett hogy legyenek. Én pedig ezen helyről táborommal együtt Lipára megyek és kegyelmednek hirt adok, hogy a mely napon én mondom, jöjjön el, és a megnevezett várakban szállítson török hadakat kegyelmed. Az restantiában lévő adót is, valamennyi az én időmben suspendálódott, a jövő tavasszal nagy rendű követeinktől be küldöm a fényes portára, azontul is valamint eleink Báthori István, Báthori Kristóf és Báthori Zsigmond, úgy én is az 15 ezer arany adót esztendőnként igazán beadom, és ezután affélében más szájával nem eszem, s szavát sem fogadom, hittel mondom. Ezen szavaimat hogy kegyelmed előtt igaznak lenni megmutassam, im tulajdon kezemmel irt, s újjomba viselt gyűrűmbeli titkos pecsétemmel roboráltatott levelemet küldöttem kegyelmednek Ibraim bégtől ő kegyelmétől, melynek megnyúgott elmével egész hitelt

adjon kegyelmed. Irtuk Gyula-Fejérvári táborunkban
ao 1613. 9 Sept. *) Kegyelmed igaz jóakarója.

Báthori Gábor.

Báthori Gábor levelét említett Ibraim bég a zajkáni török táborra megvívé, melyet minekutánna törökre fordítottak volna, a magyar originalt Bethlen Gábor előtt elolvasák, melyet hallván, megragadá Bethlen Gábor az Szkender pasa és deák Mehemed aga kezeit, és azokat megcsókolván szörnyen kezde esküdni és fogadásokat tenni, mindazokra kötelezvé magát, valamelyeket mind Báthori Gábor ezen levelében, s mind Géczi András ennekelötte portán létében hüttel fogadtak s fogadnak Jenő és Lippa várainak circumiacens és adhaerens várakkal, kastélyokkal és minden ezekben lévő munitiókkal hatalmas császár kezében való assignáltatások iránt. Hogy ő is mind azokat fogyatkozás nélkül praestálja, az adót is eszten-dőnként be adja, sőt azon kívül is nagy dolgokban való hűséges szolgálatját igéri, a minthogy arról Drinápolyban hatalmas császárnak szembe létekor, a fővezér jelenlétében, erős esküvéssel ígéretet is tött, sőt a fővezérnek ő nagyságának reversalist is adott. Ez a liga megforra, és tovább való respiriumra Báthori Gábornak csak jó szó sem adaték — hanem a Bethlen Gábor promotiójához kezdének, fegyvert kötének s könyörgének. **)

Itt a Bethlen Gábor a török nemzet bosszuálló

*) Pekry példányában s sajátomban is nap és hónap hiányzik. Benkónél fel van téve 9—8-br, azaz October 9-ike, így Katonánál, s Praynál (Principatus Gabrielis Bethlen I. k.) — ez hibás kelet, mert Báthory ez nap már nem volt Fehérvárott. A XVII-ik századi példányban pontos a kelet.

**) A latinban „preces praemiserunt“ tehát imádkoztak előre

fegyverével az Erdélyi fejedelemségben instellálódik, előbbi fejedelem Báthori Gábor Váradon megöleték, a török hadak Erdélyből békével kimenének, Lippa és Jenő várainak administratiójának ideje közelgetvén az akkori fővezér Nászuh pasa megöleték s Bethlen Gábor a feljebb megirt váraknak assignatiójok eránt mester-séges continentiákkal teljes levelet küldözvén a portára, sokat refractariuskodik, mindaddig tartván szóval a portát, míg a fő vezérnek Mehemed pasának Ázsiába kelle indulni Révánra; az alatt Hadum Gyurcsi Mehemedpasa fő vezér locumtenense maradván a portán, ez Bethlen Gábornak levelet ír, melyre Lippa vára török kézre adatik. — A török levélnek *) mássa ez:

Mostani erdélyi fejedelem Bethlen Gábor (kinek vége jó legyen,) Jelentjük hogy ez alkalmatossággal Angyalosi Mihály nevű postátok érkezvén, általa küldött kötődő s hosszas írású leveledet vettük s mindeneket a mikről írtál, megértettük. Irjátok, hogy főkövetet készítettetek ide a fényes portára, melyben éjjel nappal munkálkodtok, hogy megindithassátok s ide beérkeztethessétek, ki is a mig beérkezhetik, azon kérelsz hogy hatalmas császár haragját csendesítsük, várakoztatván ő hatalmasságát követetek beérkezéséig, akkor mind hatalmas császáruk, s mind mi több jóakaróitok, contentusok fognánk lenni mind ez dolgok eránt praestált szolgálatotokkal. De mennyi halája lön téled erántad continuált mindenkori provisionknak, protectioinknak és promotiónknak, igazán kitanulók, mert valamennyi levelet tavalytól küldöttél, csuda mind azok ottan mindjárt minden valóság nélkül valók lőnek, melyet már hatalmas császáruk

*) A többi példányokban itt benn van, pedig."

is kitanulván, más hiszembe kezdett felöleték lenni, sőt vallástokon lévő más nemzetek is (hogymagunkat félre tegyük) idegen conceptussal vagynak arántotok, és miket mondanak vajha tudnátok, mi ki nem írhatjuk.

Hogy a többit elhallgassuk, a feljebb való időkben a Báthori erőszakoskodása miatt hazátokat s házatokat és minden javatokat elhagyván, csupán csak magatok fejetek s életetek megmarasztására Törökországba bujdosátok, azután beljebb Drinápolyban, madárnyi lelketeknek szabadulást keresve hatalmas császár szárnyai alá folyamodátok, holott is úgy tetszik, igen árvául valóban gondolkodol vala azon, ha életed táplálására egy falat adatik-e kezedben, vagy mi eshetik fejedben? Ilyen tribulatióidban avagy nem mi, jóakaróitak, cselekedők-e Isten után azt, hogy hatalmas császárukkal szemben légy? nem csak szemben légy, hanem meg is hallgattassál, nem csak meghallgattassál, hanem reménységed felett császári nagy kegyelmességgel összeköttetett nagy ápolgatást is nyerj; s nem meg lön-e? Mert holott melléd ennyi török haddal*) tatársággal, moldovai és havasalföldi hadakkal együtt, személyek szerint külön is**) szerdár-ral melléd rendeltetvén, nagy erővel Erdélybe hazádba vivének, Báthori Gábornak ellenségednek széki-be ültetének, ki is megöletvén, mind maga, s mind elejek javai kezedre, avagy Isten után nem hatalmas császáruink erejével kerülének-e? azoltától fogva, úgy tetszik hatalmas császáruink kegyelmességéből, vagy egy olyan nemes országnak, mint hires Erdély, pénzverető ura, mely ő hatalmassága császári protectiója

*) Benkőnél „hadak.”

**) Benkőnél „különös”, a XVII-dik századi példányban „különösen.”

alatt ki, a ki szembe szálljon veled? Ilyen nagyméltóságot nyújtó kegyelmességéről ha igazat akarsz mondani, bujdosásodban talán álmodni se mertél volna, nem hogy magadat azzal biztatni.

Ezeknek így létét minthogy a világ tudja, magad sem tagadhatod, és minthogy ő hatalmassága kegyelmességéből olyan méltóságot nyertél, dolgod csak az, hogy Istent szolgálj s légy hű; valamig ő hatalmasságának fogyatkozás nélkül való hűséggel szolgálsz, hiszszük Istent, senkitől bántódásod nem leszen. Ha pedig különben cselekszel, kivált a mostan előtted álló dolgokban, a fényes porta kívánsága effectumban nem mégyen e magyar szó, hogy a dolog *) nem jól leszen. Te úgy vagy, hogy hatalmas császár kegyelmességéből oly állapotra juttál **), hogy crónikát illet, mert hol, s kinek adatott ez a mi néked? Alig hihetni az mig téged abban a székben ültettek, vajon gondolkodol-e róla hatalmas császárnak mennyi költségében telhetett? De mind ezek alatt te, én nem tudom magad eszedtől e? vagy más subductiójától viseltetel, hogy ő hatalmasságának adott esküvésidben comprehendáltatott fogadásod mindeddig is nem effectuálád. Summa summárum, mindeddig is sem egy szódnak nem állál, sem egyetlen egy leveledben igazat nem írálsz. Az mennyi attestatiókat hatalmas császárunknak előtte erántod töttem, ha édes atyád löttem volna is, csak annyit cselekedhettem volna, mert én voltam az, a ki elhittem ő hatalmasságával azt, hogy csak most talált Erdélynek egy olyan fejedelmet, a ki nem csak hű, és hiteles, de oly discretiójú is, kivel ha akarja a porta szolgáltathat is secure; én mondtam ezeket

*) Benkőnél „dolgod bizony.”

**) Az az jutottál.

felőled hatalmas császáruk előtt azzal az affectióval, melylyel senki eránt kivülettéd azon a forumon nem voltam, s nem buzogtam; erről részszertint nem régen discretus Szalánczi István nevű embered által tudósítottalak vala szóval is, de te engem szégyenbe ejtél, s uram fényes portáján orczámat megpirítád, mert a mely dolog eránt felőled feleltem, máig is mind valóság nélkül van, sőt contrarie folynak, úgy hogy egy ő hatalmassága előtt való jó szóra erántad nincs már mező.

Felőled miket írnak, s miket mondanak, csak harmadát vajha tudnád, magadat másképen alkalmaztatnád, hatalmas császárnak háborús elméjét sopiálnád, s azzal minket is miattad nyomó szégyen alól subleválnál. Az egész magyar nemzetnek nem hittem annyit mint neked egyedül, s nem is különben szerettelek, mint az édes gyermekemet, melynek dictámenje szerint mindenkor jódra czéloztam, még izzadva is, de mint békéljem meg veled, nem tudom.

Vajjon hatalmas császárukát minek tartod, s kihez hasonlítod? A német császár az egész világon summus haeresiárcha lévén, ide járó levelében hatalmas császárukát mint becsüli s minémű szolgálatját ajánlja ha látnád! Kiváltképen hogy mi abban semmi változást nem látunk sem tapasztalunk, hanem mindenkor a mit mond, abban találjuk; hatalmas császáruk kedve keresésében mit nem mivelte jól tudod. Ha tovább megyünk a persiai monarcha királyi nagy ágból való nagy király lévén, kinek hadakozása a világnak négy plágáira kihat, országa sok, mindazáltal annyira condescendált, hogy nevezetes követit küldvén ide a fényes portára, csak keves*) ajándékokat

*) Benkőnél „csak köves.“

tizenkétszer való százezer arany érőnél többet hoztak hatalmas császáruk számára, egyéb ajándéki is sokak igen; de mind ezekkel is még eddig hatalmas császáruknál csak audientiát is sem nyerhettünk, sőt itt heverve jövetelökkel együtt majd nevők is elvész, hatalmas császáruk csak rájuk se tekint; annyi ígéreteket téssen, hogy csak kimondani is nehéz. De hogy hittel tölt fogadásiban csorbát tölt, ellene szerdár rendeltetvén nagy hadat küldöttünk reájok.

Mind ezek, hogy mint a fényes nap világosak, magad is tudod, kikhez comparate szolván néked s Erdélynek mennyi erő lehet, világos. Az is nyilván vagy, hogy amaz nagy hirrel hadakozó szultán Szulimán császár idejétől fogva szultán Murád császár haláláig mennyi lakosokkal bővölködött légyen, Erdély országa hatalmas császárinknak mint egy vete-ményes kertők lévén, nálunknál jobban tudjátok, ugyan hatalmas császáruk árnyékában nyert s gyűjtött javok és békességek vajon melyik hazában volt? de ezt nem *) tudták megbeesülni, hanem rebellióra erumpálván Istennek mennyi ítéletibe ejték magokat, mi szükség mondani, mert jól tudjátok, mi következék reája, mind hazátokra s mind magatokra. Onnét a hová szolgálatok, hányszori rebelliótok után mente ki hatalmas császár benneteket, tudniillik a német kezéből? s mégis ő hatalmassága Erdélyt mindenkor kezeteknél hagyta, ha mi nyavalya ért benneteket s valjon hatalmas császárinkon kívül ki segített? de a mi szebb dolog, hogy Erdély fogta magát s elpártolt, s hatalmas császárink csak adton adták a gratiáját, melyet ha ponderálni tudnátok, midőn annak hálájára

*) Benkőnél „de azt sem.“

elégsgételességeket meg kellene vallanotok, akkor a vött jókért mindjárt lábbal rúgtok.

Lippa s Jenő várait mint hatalmas császárinknak ős helyeit Bocskai István, Rákóczi Zsigmond, Székely Moyses, ezek előtt pedig Báthori Zsigmond is megígérték volt, kihagyván ezeket a helyeket még azokból az Athnámékból is, melyeket a fényes portától impetráltak, azért hogy ígéretök szerint assignálhas-sák a fényes portának, de rövid életök miatt nem volt idejük fogadásuknak.

Mikor pedig a fejedelemség Báthori Gábornak adaték, úgy tetszik magad valál fő követ, s akkor adatott Athnámédnak *) is az vala az egyik punctuma, hogy Lippa és Jenő kezünkhöz adassék; ha nem tetszett, miért nyúltál hozzá, de a mi nagyobb, hiszen tavaly a magad atyádfia Bethlen István, és az erdélyi nagy rendek közül Erdélyi István **) jövének be a fényes portára, kik töletek Hitlevelet hozván, azokból is azok a helyek ki valának hagyva a végre, hogy assignáltassanak; sőt hogy kezünkbe adatnak, arról az ide hozott s küldött hitleveletek máig is existál, melyben mi is megnyugodtunk vala, annak hive hatalmas császárunk is, azt praesupponálva Athnámét ada s küldé megnevezett atyádfiától és követidőtől, melyet annuálva elvöttél, s tartasz ma is.

Az miolta az a hitleveled ide jöve, s a szerint tölünk is mást nyere, azóta mennyi ígéreteid extálnak nálunk, hogy azon helyeket ekkor s ekkor kézhez adod, tudod-e? de mi haszna, mert hitednek nyo-

*) Benkőnél s a XVIII-dik századi példányban „atnaménak.

**) A Pekry példányába szerző tollhibából ide írta „és az erdélyi nagy rendek közül felesen“ — minden más példányból hiányzik ez, mi nem is volt igaz.

mában volt a hiba. Végezetre mióta különböző conditióid, utánad minden résen túl volnál, meghala itt Nászuh pasa, melyen ujonnan kikapál, és iteratis figmentis a dolognak tovább való vetésére ide jött leveledben miket importálál, arra akkor meglőtt volna válaszdod a fő vezértől ő nagyságától; tandem ultimarie, mind publice, s mind in privato, tulajdon kezeddél irt titkos leveled jöve, melyben is ujabban erős hittel assecurálál, hogy nevezetes pünkösd napotokon vagy élet, vagy halál, assignáljátok, és ha eddig a német kéznél való váraitokat apprehendálhatjátok is, ha nem is, minden bizonynyal akkor hitetek s fogadástok szerént kétség nélkül kezünkbe adjátok, ez iránt is leveleitek itt vagynak, még pedig nevezetes notabénével. Hatalmas császáruk tartja is, de nem csak ezeket, hanem mind a melyeket az előtt küldöztél, s mind annál inkább ő hatalmasságának szemben mondottál, begyibe rakva zsugorgatja. Terminált napjaidon vajmi sok hónapok hágtak által, s még sincs a valóság, melyekkel bizonynyal, hidjed, sokat nehezültek dolgaid ő hatalmassága előtt.

A felső arany békességben, mikor Lippa és Jenő hatalmas császáruk kezében volnának, Erdély emberrel, mint a pomagránát béllal, teli vala, mégis elférnek vala; most mikor az akkori lakosoknak fele sincs, a pusztában maradt szőlők, s szántóföldek nem lehetnek elegek a dézmául maradt incoláknak, mely insatiabilitas szerzi, hogy a maga kertitől is hatalmas császáruknak csak egy almácska is nehezen adassék.

Mi, jó fiam, ezeket barátságosan akarók megírni, és mivel mind Erdélynek, s mind az egész magyar nemzetnek jót kívánunk, nevezetesen pedig tite-

ket mint fiunkat tartunk, hozzátok való szeretetünk belső, és kiváltképen való; azért hidd meg, hogy azon várak eránt tött sok akadályoskodásod nem kevés haragjára valónak okok hatalmas császáruknak, de medgyek(?)^{*)} imezúttal, mind érkezett leveledet még az egyszer assumálván, s mind kapitihád esküvésit admittálván, mind ennyi refractáriuskodásaidra indult haragját is ő hatalmasságának kiirhatatlan izzadozással csendesittem, tartóztattam addig, míg avagy csak irtad fő követed beérkezik. Így értvén azért jó Fiam a dolgot, levelemet jól megolvassd, az dolognak is végét jól meggondold, mert ha ezúttal is Lippa és Jenő hatalmas császáruknak kezére nem kerülnek, senki az eránt való haragját hatalmas császáruknak el nem fordítja, ha mind magatokat, s mind országotokat valami non putarem érő legyen,^{**)} Isten bizonyosság közöttünk, hogy mi nem leszünk okai, hanem ti, mert Huszt, Kövár, Nagy-Bánya, és Máramaros kerülván, ezeket okul nem vethetitek, úgy tett szik is, ezeket is hatalmas császáruknak szerencséje adá kezetekbe; de én nem tudom jó fiam ki eszén jársz, különben ha helyesebben gondolkodva, azon várakat előbb assignáltad volna ő hatalmasságának, az megnevezett váraitok eddig se lettek volna német kéznél, hamarabb hozzájok juthattatok volna, mert jól tudja azt a német, hogy valamig Lippának és Jenőnek kezünkhöz való assignálásában refractariuskodtok, mindaddig a porta nem hágy nyugodnotok; de mi úgy tudjuk, hogy mihelyt azon várakat kezünkbe adtátok volna, talán más nap mindjárt oda hagyták volna a németek minden helyeket, tudván azt a né-

*) Benkőnél „tudjuk?”

**) Benkőnél „ér, legyen.”

met, ha affélével izgáلكodik, a fénycs portahaddal compescálja őket.

De hogy itt a németekkel való scrupulust se obiiálhasd, híretekkel légyen, hogy nem csak Lip-pát, Jenőt, de ha Erdélynek több részeit nekünk adjátok is, nekünk azt izenték, ígérték, hogy ők bizony semmitse gondolnak véle, nincs semmi ez aránt, a mit nem tudnánk, úgy hogy teljességgel semmi a mit ob-jiálhatnátok, már nincs, s meg sem hallgatja; ha-nem az dolog csak az, hogy a szemed felnyisd, ha-talmas császár haragját csendesics *) mert ez a dolog tudjuk jól, hogy az erdélyi incolákkal is iteratis con-siliis decernáltatott, nincs mivel hálálnod.

Minekokaért minthogy mi is ezuttal atyai indu-lattal költünk ki melletted, igyekezzetek ti is köve-teiteket úgy expediálni, hogy írástok szerint azoknak jövetelök sopiálja hatalmas császárnak kívánsága szerint e controversiát, úgy mind magad, s mind az ország meglátjátok ő hatalmassága minémű uratok lészen, bizonynyal híven magad eránt az előbbinél nagyobb tekintetét, az ország eránt pedig a terhesebb kegyelmességet. Ellenségeitek is hiszszük Istent, job-ban lábok alá néznek, úgy hogy se egy, se más felől senkitől káros és ártalmas mótussal ne impediáltas-satok. Ha pedig a várak ugyan csak nem lesznek, híreddel legyen, hütömet irom, nem jól lesz a dolog, késő sopánkodással, sero sapiunt Phryges.

Ezek én tőlem vagy tanács vagy intés, akárme-lyiknek vedd, úgy lesz jobb, ha a dolognak elein gondolkodol inkább, mint végén bántodol; ezen em-beredtől izentem szóval is rövideden, csak magától

*) Benkőnél „csendesítsd.“

értsd meg, és cselekedd azt, a minek öröm lebet kime-
netele. Én soha ezt a szégyent, melyet éretted és Er-
délyért szenvedek, nem szenvedtem soha, hiszem s
reménylem, hogy ez orczapirulást eltörlöd rólam,
melylyel az én atyafiságomnak is mind qualitását, s
mind quantitását úgy fogod meglátui, a mint kívá-
nod, mert akármí e forumon lehető dolgodért is nem
fognak emberid segítségért kivülettem másra szorulni
ha Isten engedi. Ezek után többet írni mi szükség?

Jó akaró apád kajmekam Gyüresí Mehemed
pasa.

*Ez után a levél után az erdélyi urak közül vén Balassi
Ferencz érkezik követséggel a fényes portára, kinek is
követsége hozta levelével egy vala, e szerént.*)*

Felséges hatalmasságu, nékem pedig mindenké-
pen nagy kegyelmességü hatalmas császárom, igen
alázatosan orczámat hatalmasságod lábaihoz súrolva
kérem Istent, hatalmasságodnak minden napjait eze-
rekké tegye, minden gonoszok ellen hatalmasságodat
örizze.

Erdélynek régi ős, tös, gyökeres uri szolgálí kö-
zül, ez alázatos levelem bényujtó Balassi Ferenczet
küldöttem bé ez alkalmatossággal hatalmasságod fé-
nyes portájára, orcza súrolva azzal a dologgal,
melylyel ennek előtte hatalmasságod előtt ígéreret tet-
tem vala, hogy t. i. az ígéreretben forgó várak közül,
Lippát, Solymost, Tóthváradját, Veprest, Facsádot,

*) Megvan egykoru latin fordításban Rozsnyai gyűjteményé-
ben gr. Mikó Imre birtokában,

Mardsinát, Aradot, Sirincset, és Monostort hatalmas császárnak assignáljuk egyszersmind, de szükség, hogy hatalmas császár postán küldjön egy parancsolatot Deák Mehemed pasának a végre, hogy a tömösvári zászló után hallgató hadakkal szálljon táborba Tömösvárhoz, és mihelyt levelünket veszi, azon ő hatalmassága hadaival mindjárt jöjjön mellénk Lip pához, hogy a várakat én is adhassam kezébe, ő is rakhassa meg praesidiummal, holott is azon várakat megüresítjük, és írásunk, s ígéretünk szerint assignáljuk is.

A mig ezen váraknak assignáltatásokról tőlünk és a tömösvári pasától a fényes porta tudósíttatik, hogy ezen Balassi Ferencz nevű főkövetünk addig a fényes portán zálogul subsistáljon, mind az országgal együtt meghagytuk neki. Jenőt ez úttal nem assignálhattuk, mert a benn lévő Pethneházi nevű kapitány igen megátalkodott vakmerő ember, és ha kezéből erővel kelletnék kivenni, nem kevés vérrel, de sok költséggel mehetne végbe, mert az hely is erős, a vitézlő rend is benne sok, hanem hogy mégis szónak állhassak, kénytelenítetttem egy Bajom nevű várat 30 ezer talléron alkudni és azon Pethneházi kapitánynak ígérni, ki is így cédált, hogy Szent Demeter napig idő adassék nekik mezei javoknak bétakaríttatásokra, különben semmiképen sem lehetett. Ez aránt kérem alázatosan az hatalmas császárt, lám nem igen nagy dolog, ne neheztelje azon praefigált ideig kegyelmes amnestiájával respiriumot adni, akkor azt is assignáljuk. Ez aránt hatalmasságod kajmekám szolgájának bővebben irtam, onnan is hatalmasságod megértheti a dolgot. Távol legyen én tőlem, hogy hatalmasságodnak legkisebb parancsolatja ellen is vét-

sek. Ezek után hatalmasságodé a parancsolat. Hatalmasságod szolgálja

Bethlen Gábor.

*Az az athnámé, melyet akkor adott a porta, mikor Bethlen Gábor Kassát a hét vármegyékkel együtt Erdélyhez foglalta. *)*

A fényes hatalmi, felséges igéjü szent és nagyságos Istennek véghetetlen kegyelméből prófétákra két világnak napjára Mahomedre (kin az üdvezítő Isten kegyelme legyen) mint kalaúzra nézve, amaz négy tanítványokra, és minden nagy Szentekre való tekintetből.

Én ki a mostani időbeli királyoknak királya, és a világ fejedelmének világos bizonyága, a föld császáriának ékeskoronája, a felséges mennyei királynak ajándéka, amaz nemes és tilalmas Sanctuáriumnak szolgálja, második világ bíró Sándor, amaz szent plágának, amaz nemes és szent városoknak Meckának, Midiának, amaz nemes szentnek, Jerusalemnak, Bozrának, Ahszának, Hábesnek, Szivásnak, Merásznak, Szénának, Katifnak, Aegyptusnak, Damaschusnak, Betthlehemnek, Mesopotámiának, Pamphiliának, Vánnak, egész Gyüird és Gyüres országoknak, Anatóliának, Macedoniának, Ciliciának, Caesariának, Cyprusnak, Tónisnak, Fejér s Fekete tengereknek, Vaskapunak, a Kapcsáki sikságnak, Moldovának, Havasalföldének, s amaz királyok nagy kívánságának Constantinápolynak (kit Isten minden gonoszok ellen megoltalmazzon) az egész Görögbirodalomnak, Bosznának, Tömösvárnak, Egernek, Kanizsának, Bu-

*) A XVIII-dik századi példányban oldalvást írva: „1619“ Megvan egykoru latin fordításban Rozsnyay gyűjteményében.

dának, és több ezekhez hasonló nagy jövedelmű helyeknek, eget verdeső váraknak, kiterjedett birodalmi nagy plágáknak fejedelme, királya és császára, császár fia, szultán Murád császár vagyok, ki szultán Ahmed fia, ki szultán Mehemmed fia, ki szultán Murád császár fia vagyok. Titeket kik birodalim meg-egyezésével azok közül lévő Erdély országával megegyezve*) fényes portám hűségére állván mostani magyar király és erdélyi fejedelem Bethlen Gábor, ki a Jézust követő nagy fejedelmek között dicsekedésre való öröm (kit Isten jó véggel áldjon meg) Kassa városával együtt Abaujvár, Zemlen, Borsod, Szathmár, Bereg, Szabolcs és Ugocsa nevű hét vármegyéknek Messiást és Jézust való, követő fejedelmi, és egyéb nagy rendű tekintetesi s azon Bethlen Gábornak directiója alatt lévő lakosoknak felső, közép, alsó tisztei vagytok (kiket is Isten jó véggel áldjon meg) és titeket is kik az egész magyar nemzetnek hajdúsági vagytok, a megírt hét vármegyékben t. i., mivelhogy a nagy Isten kegyelméből, azután a mi segedelmünkől Erdély, s a megnevezett fejedelem dispositiója alá állottatok, és fényes portámhoz való-ságos hűséggel a feljebb való időkben az német ellen való hadakozásokban is serényen megmutattátok magatokat barátinknak barátinak, ellengséginknek ellengséginek lenni, győzedelmes hadainkkal együtt coope-rálván kívánt kimenetelit hadakozásinknak. Hüttel assecurállak én is, hogy ha említett Bethlen Gábornak, vagy mostani Ferdinánd királynak életekben vagy holtok után akármely király, ezen említett hét vármegyék, és Kassa lakosit és praenotált hajdúságot

*) Benkőnél s a többi példányokban: „Titeket, kik birodalim közül lévő Erdélyországával megegyezve.“

bosszuállással infestálna, ellenek hadat indítván nyomorgatná, valamig ez mostani formán és rendszerint Erdélylyel együtt velünk híven tartják barátinknak baráti, ellenséginknek ellenségi lesznek: hatalmas eleim közül üdvezült Szultán Szulimán császár (kin az Isten bünbocsátó kegyelme légyen) idejében valamint Erdély országa őriztetni és protegáltatni szokott volt, titeket is hasonló oltalommal békességben és csendességben tartlak. Ha a német részről ellenetek hadak indittatnának, fényes portámra adjatok hirt, hogy valamint fényes hitünk és méltóságos becsületünk kívánni fogja, Otthomanica potentiánk szerint hadainkat indítván, a nagy Isten segedelméből, bosszuállással succurrálunk ellenségtek ellen. Tehetségesen igyekezhvén titeket azoknak kezekből kiszabadítani. 'Ti azért ki a megírt hét vármegyék lakosi, nagy rendei, és hajdúsági vagytok, a mig Erdélylyel együtt modo praedecarato, mint fényes portámnak igaz hívei, ide való köteles tökéletességekben megmaradván híven szolgáltok, s megírt fejedelemmel együtt tartjátok: Én is fogadom, s esküszöm is az mindenható fényes és felséges igaz Istenre, sok áldást szülő sok csudáju prófétánkra, minden nagy szenteknek boldogult lelkekre, hogy valamint egyéb birodalmimat, úgy titeket is minden ellenségtek gonoszi ellen, és káros intentiói ellen Isten jóvoltából protegállak, melyhez csendes elmével támaszkodva tartsátok magatokat.

Szultán Murád.

*Alsó-Németországban, szabad jó akaratjok szerént öszveesküdt tartományoknak a fényes portára küldött, s fejedelmi ordoktól érkezett nagy követ hozta levélnek fordítása jött 1. oct. 1012 a Mahomede. *)*

Az mint mindenkor victoriosus, úgy mindenkor Augustus császári ágyból való Szultán Ahmed császárnak, az egész Otthomanica natio birodalminak, császáranak, napkeleti minden birodalomnak birójának, minden királyoknak, az alsó németországi provinciáknak szabad jó akaratjok szerént öszveesküdt s állott fejedelmei, nagy rendei, szolgálatjokat ajánlják, és Istentől kívánják, hogy hatalmasságotat kívánt jókkal megáldja, és minden napjait ezerekké tegye.

Hatalmasságotnak mint mindenkor győzedelmes császárnak légyen méltóságos tudtára, sok ideje szégyenségyünk relátiojokból értjük, s különben is világos nálunk az, hogy hatalmasságot minden birodalomban igen emberségesen tractáltatnak jövő járó embereink, s azonban hatalmasságotnak is hozzánk érkezett méltóságos leveléből értjük azt is, hogy fejedelmi rendeink, generálisink kiváltképen Kanta Murics nevű fejedelmi emberünk eránt, nevezetes emberséget követő kegyelmes intentióval volna hatalmasságot, melyet már meg is tapasztaltunk, s úgy hisszük hatalmasságot is eddig a mi dolgaink iránt informatus egészen. Hogy t. i. ab incarnato Christo 1604-ben az hispanussal nagy harcunk lévén, nem csak triumpháltunk, hanem Esluz nevű metropolisokat is expugnáltuk, annak portusát, és minden hajóit elnyertük, mely Flandriában vagyon, azon hajókból töb-

*) A „jött” szó Pekrynél tévedésből kimaradt. 1021 oct. = 1612 maj. 2. Megvan latinul a Rozsnyai-féle gyűjteményben, gr. Mikó Imre birtokában.

bet ezernégyszáz töröknél szabadítottunk meg, kiknek is földünkben, a megmaradni akarók közül lakásra a hol akarják optiot nem csak engedtünk, hanem külömben is immunitálván arról nekik levelet adtunk, nagyobb része pedig hazájokba kívánczván azokat is szándékokban nem csak nem impediáltuk, hanem megruháztuk, és utazásokban mindenütt költségek iránt parancsoltunk, meghagyván földünkbelieknek hogy eledeleket kiszolgáltassák fogytkozás nélkül, ugyan ezeket hajóinkba rakván minden fizetés nélkül hatalmasságod birodalmában Tonusban*) és Caesareában szállítottuk által békével, elhisszük mind ezeket hatalmasságod császári, és alta sapientiája fogja ponderálni minemü mértékben való jó akarat legyen tőlünk effélének elkövetése.

Mi barátságunkra ilyen specimenjét a mint eddig is mindenkor kívántuk mutogatni, hasonló kívánsággal akarunk megmaradni, tovább is, hatalmasságod is minket császári nevezetes kegyelmességre méltóztatván birodalmiban tartson jó akaróinak és egy támasznak, és hajóinknak szabados passust engedvén, kereskedésünket facultálja, mert a mi marháink a világnak minden portusin nemesak becsületben vagynak, hanem azokat nagy kedvességgel is viszik és vásárolják, tudván azt mindenek, hogy a mi confoederata provinciánkban legtöbb lévén a marha, a világnak minden részeire hordják, veszik, s adják, de a kalmár árun kívül is, sok szükséges ráritások találtnak közöttünk, ki ki a mit s melyre akar, bőven szállithat. Minekokaért hatalmasságod császári kegyelmességéből való nagy bizodalunk szerint igaz és

*) Benkőnél „Tomisban.”

hiteles emberinknek, hatalmasságod birodalmában lévön portusokra kiszállani, s ott szabados vásárt indítani, adni venni engedtessék meg, mivel más birodalmakban is mint hiteles hű emberek a mi provinciánknak kereskedői becsülettel tractáltatnak, ez aránt hatalmasságodnak is alázatosan instálunk.

Azon közben alázatosan jelentjük azt is hatalmasságodnak, hogy kereskedő szegénységünk hajói a Fejértengeren holmi gályákra, hajókra, és sajkákra találván, hajóinkban belé kaptak, elrablották hajóinkat, hajós mestereinket Tonusba *) és Caesaréába viték, több helyekre is elosztatván őket, ma is sanyarú rabságban tartják, mind maguknak nagy károokra, s mind itthon lévő atyjoknak s házoknépének nagy siralmokra és keserűségekre, kik is ma is szomorúságos gyászban keseregnek utánok.

Ez aránt még is alázatosan instálunk hatalmasságodnak, mutassa császári kegyelmességét birodalmink incoláihoz, mert mi pátiensinknek keserves romlásokat tartozó kötelességünk szerint szánjuk, ilyen indulattal instálunk hatalmasságodnak is hozzájuk nyújtandó kegyelmességéért teljes reménységgel. Ezen dolog eránt expedáltuk hatalmasságod fényes portájára nevezetes nagy discrétiojü becsületes Cornelius Hágh nevü fő követünket, még is alázatosan kérvén hatalmasságodat, hogy feljebb számlált emberségünket ne elfelejtse, hanem megtekintse, holott mi is azon jóakaratinkat, senki nem kényszerítvén, tulajdon emberséget indulatinkból cselekedtük hatalmasságod török embereivel, de a mi ezek felett vagyon, hogy mióta mi regnálunk s a hispanusokkal hadakozunk,

*) Benkönd „Tonisba.”

soha sem hatalmasságod, sem országi ellen hostilitást sem mutattunk, sem annál inkább affélével hatalmaságod alatt valóknál kárt nem tettünk, sőt magunkat csendesen és békével viselvén, mindenkor jó akaratot mutattunk.

Kihez képest hatalmasságod is igazságos dictamenje szerint császári kegyelmességéből cselekedje azt, hogy birodalmában a megnenezett Tonusban, Caesáreában, és más helyekre is valaholott ezen elraboltatott embereink találtatnak, minden sarcz, és egyéb exactiók nélkül restituáltassanak parancsolja meg. Annak felette *stricta comminatio*val promulgáltassa azt is, hogy mind kapitányok, bégek, és egyéb minden rendbéli tengeri tisztek supersedeáljanak, igaz útban jövő járó menő minden kereskedő embereinknek hagyjanak békét, a mercimoniumban őket ne impediálják, annál inkább sohul meg ne fogják, s meg se tartóztassák, mely szerint mi is most is meghagyjuk, s az előtt is meghagytuk, hogy hatalmasságod alá hallgató kereskedőket, akár hol találják is, semmibe se impediálják, se személyekben 'ne háborgassák, se javokban meg ne károsítsák, sőt mindenütt az hol kívántatik, az szükséghez képest illendő becsülettel succuráljanak. Azok is ilyen edictuminkhoz tartván magokat, úgy tudjuk mindeddig is efféle exorbitantiák aránt ellenünk való igaz panasz nem igen esett.

Ha kik hatalmasságod birodalmának lakosi, és kereskedői közül hazájokból kiindulván, erre járni akarnak jövések menések, barátságos adások és vévések is oly szabados, hogy valaholott mennyit akarnak, annyit mulatnak, adnak és vesznek, a mikor akarják akkor redeálnak kár és félelem nélkül, vámot

s harminczadot sem adott többet a régi jó rendnél, csak annyit a mennyit akármelyik confoederatus kedvesebb atyámfiai és szomszédink. Hatalmas császártól is ilyen jókat várunk, és teljes reménységgel hisszük is, hogy hatalmasságod elébb említett instántiánkat kegyelmesen admittálja, melyet mi is minden időben tehetségiünk felett is meg igyekezzünk említeni.

A több dolgokat a megnevezett Cornelius Hágli követünktől ha nem nehezteli hatalmasságod megértheti, mely aránt is alázatosan instálunk hatalmasságodnak fényes portájára felbocsátani s véle szemben lenni, meghallgatni, és a mint nekünk, úgy neki is teljes hitelt adni méltóztassék. Ezek után kérjük Istent, adjon mindenkor ellenségin győzedelmet, és hosszú élettel minden szives szándékában előmenetelt hatalmasságodnak. Költ Hollandiának Hága nevű városában 13. Aug. 1611 ao.

Hatalmasságodnak mindenkor kívánsága szerint való jó akarói Alsó-Németországnak szabad jó akaratjuk szerint hittel confoederatus fejedelmi és nagy rendei.

*Ezt a punctális levelet az erdélyi fejedelemnek Bethlen Gábornak testvér atyjafia Bethlen István és az erdélyi urak közül Erdélyi István hozták a fényes portára 19. oct. 1023 *) Mahomede.*

Világ refugiuma dicsőséges és hatalmas császár; a mi kegyelmes urunk az erdélyi fejedelem ő nagysága, és az erdélyi három nemzetből álló minden la-

*) A Pekry-féle példányban írás hiba 1623. 1023 oct. (az az rabiülahir) 19 — 1614 maj. 29. Az én példányomban, valamint a latinokban oct. 1. áll.

kosok hatalmasságotól ilyen punctumokkal kívánnak igen alázatosan új athnámét.

1. Hogy hatalmasságod a mi kegyelmes urunknak az erdélyi fejedelemnek új athnámét adjon.

2. Mind az előbbeli boldogult s mind mostani hatalmas császárok idejében, ha az idő úgy kívánta, hogy az athnámé is újuljon, s az fejedelemség is változzék, ez aránt való liberum arbitrium és libera electio, minthogy mindenkor az ország kezében volt, ezekre, s ezeknek affirmációjokra nézvén is hatalmaságod annuentiáját kívánjuk, és mind fejedelmünk s mind országunk instálunk alázatosan hatalmasságotnak, hogy ezekben bennünket tartson meg, hogy mikor Isten rendeléséből mostani fejedelmünk, s ezután is leendők meghalnak, és a fejedelemségnek újulni kelletik, hogy az áthnámék szerént a libera electio az országé legyen, és ez mostan adandó athnámében inseraltassék, roboráltassék, az választandó fejedelem pedig haza fia legyen, arra idegen nemzetbeli ne admittáltassék.

3. Mikor a fejedelemség változik, valakit országunk három nemzetből álló lakosi az egész Status tetszéséből választnak, annak mind mostani hatalmas császárunk s mind következők annuállyanak, confirmállyák, s a régi sokás szerént botot, zászlót, tol-lat, lovat, és egyéb eddig szokásban volt requisitumokat kiszolgáltassanak, hogy affélének megküldésével császári satisfactiojok világos legyen, kit is osztán, hogy hatalmas császárok minden ellenségek ellen oltalmazzanak, s oltalmazni tartozzanak, ezen athnámében feltétessenek, csak hogy iterato is a fejedelemség kívül valónak ne adassék.

4. Hatalmas császárunk kegyelmességéből kö-

rülöttünk minden országok csendességben és békeségben s jó securitásban vagynak, nyúgosznak, mi pedig ennek előtte hat esztendőig a fejedelmeskedő Báthori Gábornak nyughatatlansága külömb külömbféle hadakat hozván a szegény hazára, igen elpusztultunk. Melynek megorvoslására kelletvén hatalmas császáruknak is hadait küldeni, azok miatt is iterato romlottunk, s ma is azon romlásban vagyunk, melyeket mind hatalmas császáruink, s mind a méltóságos vezérek jól tudnak, a mi része hazánknak a feljebb említett hadaktól láttatott volna, hogy már megmaradni, azok is már német kézre esvén ma is birják, holott azokból reményljük vala hatalmas császáruknak talán valamit szolgálhatunk. Mivel azért országunknak nagyobb része elromlott, mely része német kézre szállott, alázatosan könyörgünk hatalmas császáruknak, boldogult praedecessorinknak jó szokások szerint mutassa nevezetes kegyelmességét adózásunk aránt, melynek mi sem qualitássát, sem quántitássát, sem időt, sem helyet szabni nem merünk. Relegálunk egészen hatalmas császáruink császári nagy discretiójára.

5. A feljebb való időkben, mind a török részről s a mi részünkről a végekben tudatlan bégek és kapitányok tétetvén, egyik a más végeinkben lévő városink és falunk károokra uem kevésbé exorbitáltak, mely hogy ennek utánna ne légyen, Lippa és Jenő, mikor török kéznél voltak, és ezekhez hallgató több körül lévő városok és kastélyok is, valamely városok és faluk akkor azokhoz voltak hódolva, azok azután is, az említett várakkal együtt hatalmas császári, hozzájuk tovább nem is praetendálunk. De az mely városok és falukhoz sem adóztak, sem hódoltak, azok

ezután is hatalmas császártól minden praetensio nélkül immuniter maradjanak. A véghelyekben pedig ennek-utánna értelmes és habilis tiszték collocáltassanak, és azoknak, nevezetesen gyulaiaknak, szolnokiaknak és tömösváriaknak severe imponáltassék, hogy ne erumpáljanak, hanem a régi birtokban maradjanak. A debreczeniekhez is mutassa oly kegyelmességét a porta, hogy a mi eddig ususban nem volt, azzal őket ezután se terheljék, hanem a rendszerént valóval legyen a contentum, melyről is specialis impositiója adassék hatalmas császárunknak írásban, mert eddig is a mi kegyelmes urunk s fejedelmünk assecurálta őket, különben régen elszéledtek volna, mely bizonynyal hatalmas császárnak nagy kárára lenne, azért kívántatik s szükséges is, hogy ez aránt is alázatos instantiánk szerént protegáltassanak, szokás ellen való újjításokkal ne aggraváltassanak.

6. Minden rendbeli kereskedő emberek Erdélyből hatalmas császár országában szabadosan járhassanak, jöhessenek, mehessenek, bántodások ne legyen, za harminczadló helyen harminczadoljanak, másutt ne, a harminczadló helyeken is, csak annyi harminczadot adjanak, a mint feljebb való jó békességnek idején adtak, többet ne, csak egy fillérrel is, többel való exactiókkal ne is remoráltassék. Hasonlóképen hatalmas császár birodalmabéli kereskedők is a mi országunkban szabadosan jöhessenek, mehessenek bántodás nélkül. Egy szóval, a megírt rend aránt mind két részről az közönséges igazság intacte megtartassék.

7. Ha valamely publicae pacis perturbator fogná magát, s hazugsággal, hamis levelekkel hogy már ország neve alatt fejedelmünk ellen panaszolnának,

az ilyeuek ha meghallgattatnának is, de mindjárt hitelek ne legyen, annál inkább relatiojók, informatiojok executioban ne vétessek, hanem fejedelmünknek, és az országnak a fényes porta adjon hírt, és az olyan intervenientiáknak jól végére menvén, ha az olyan informatiók sinistráknak találtnak, mások példájára keményen megbüntettessenek, és az olyannal érdemelhető harag, mint igaz talio, a vádlók fejére redundáljon.

8. Megesett ez is gyakorta, hogy némelyek a midőn senkitől nem iniuriáltatnának is, mindazáltal a magok sorsával meg nem elégedvén, csak azért hogy zürzavart indíthassanak, hatalmas császár országában transfugiáltak, s transfugiálnak naponként, affélének hatalmas császárok hitelt ne adjanak, hanem a praetensio in rei veritate elucescálván, az ilyen hamis praetendens megfogattassék, és vagy Törökországban in loco dolosae lamentationis, vagy fejedelmünk hűségére való kegyelmes tekintetből kézhez adatván, itt mi közöttünk, ha megérdemli, halállal büntetessék.

9. Találtatik néha olyan ember is, ki a pecsétnek formáját viaszra vévén az ötvössel kimetszeti, és vagy az ország, vagy a fejedelem aránt majd megorvosolhatatlan strepitust moliálnak, imitálván a fejedelmek manusit a subscriptióval, mikor azért ilyen illetlen és hallatlan nagy fraus interveniál is, azokat az interveniálókat is hatalmas császárunk fejedelmink hűségére való érdemes tekintetből halállal büntetessék.

10. Az erdélyi környékben lévő passáknak, bégéknek, moldovai és havasalföldi vajdáknak is severe imponálja hatalmas császár, hogy fejedelmünkkel ba-

rátságosan éljenek, de ne úgy hogy csak ma, s holnap, hanem mutua jó relátiojok mindenkoron légyen, hogy így az egyező értelem hordozza magával, mindenkor az ő hatalmassága országának csendességét, távoztassa pedig mind azt, valamennyi*) a fényes portához való hűséget impediálhatná, szemek s fülök felénk szüntelen vigyázzon, s hallgasson, hogy ha, kitől Isten oltalmazzon, a fényes porta ellenségei aránt valami ártalmas intentio hallatnék, se töl, se nyár ne obstáljon, hanem ottan, mihelyt kívántatik, succurráljon.

11. A végbeli passáknak és bégeknek ez is interdicaltassék, hogy semminemű embereket se raboljanak, se egyéb akárminemű jókat ne subripiáljanak, alattok való vitézlő rendeket afféle dolog aránt zabolában tartsanak. Az mi méltóságos fejedelmünk is severa impositióval, részéről hasonlót observál. Ha kik contumacia ducti mind két részről ez ellen impingálnak, halállal büntetessenek.

12. Az eddig elrabortak indifferenter, akárhol találtassanak, megszabaduljanak, nevezetesen valamennyire a fényes portán is kapitíánk akadhat, hatalmasságod áldott napjaiban, a közönséges szabadulás azokra is elhasson, mely dolog aránt kapitíánk hatalmasságod divánjában az méltóságos minisztereket requirálhassa, ez is ezen athnáméban inseráltassék.

13. Ennek előtte is minden időben valamikor köve-teink, kapitiháink a fényes portára, s onnét jöttek s mentenek, utazásokban nem csak emberségesen tractáltattak, hanem úti költségek is hatalmas császár

*) Benkőnél „valami.“

tárházából járt, mely is hogy ne tolláltassék, hanem continuáltassék, ezen athnáméban inseráltassék.

14. Méltóságos fejedelmink magok szükségeire és holmi vásárlásra nézve kéntelenítettvén néha sőt szállítani Lándor-Fejérvárra, ebben légyen annyi különbsége másoktól, hogy ne vétessék harminczad tőle, méltóztassék hatalmas császár erről is speciale mandatumot adni.

Ezekről a praemittált, dolgokról a fényes porta, nem csak kívánt athnámét ad, hanem az mi nem volt talán soha többször vezéri embert Szkender passát, a Bosniai beglérbéget, és Deák Mehemed agát küldi Bethlen Gáborhoz a maga követivel együtt követségben, császári, személyére néző nagy becsületnek mesterséges impetratioja. Zölfikár Deáknak portai föltolmányának, Bethlen Gábornak kedves barátjának translatioja. *)

*Erdély országának három nemzetből álló nagy rendeitől a fényes portára jött instantiának fordítása 1026 a Mahomede, 1616 a Christo. *)*

Világ refugiuma, dicsőséges, és hatalmas császár, mi egész Erdélynek minden lakosí, igen alázasatosan hatalmasságod lábaihoz borulunk, és hatalmasságodat úgy köszöntjük, s kérjük a felséges mindenható Istent, hogy napjait hatalmasságodnak ezerekké tegye.

Nem kétlyük hatalmas császárunk mostani Er-

*) Ezen utolsó szó nincs meg Pekryben, s az én példányomban. De Benkő Sárossi példányaiban s a latinokban be van igtatva.

**) 1026-ik év 1617 jan. 25. — nov. 30-ig terjed.

délyi fejedelmünknek Bethlen Gábornak mint hatalmasságod igaz szolgájának hűségében megnyügött hatalmasságod, méltán is, mert valóban igaz is, megmutatván azt, Lippának, és több ahhoz tartozó más derék hét váraknak, kastélyoknak hatalmasságod az aránt való parancsolatja szerént hatalmasságod kezébe lett assignáltatásokkal, mely várakat is a mint hogy sok ostromlással, úgy sok embereink veszedelmével, és feles költségivel keríté kézhez, mert a németek igen segíték őket.

Jenőt is assignálja hatalmasságodnak, de az ilyen hirtelen nem lehet, mert annyi vitézlő rend szorult belé, hogy ha úgy kellene lenni, három Erdélyni ember sem vehetné ki belőle őket, arra elkerülhetetlen, képen egy kis respirium kívántatik, hogy az idő alatt az benne lévőek közzül, kit adommal, kit ígérettel, kit egyéb symphorizáló ápolgatással fejedelmünk magáévá tévén, kivehessen, s maga dispositiója alá vehessen, hogy így azonnal azt is hatalmasságodnak assignálhassa, ezen az úton a németekkel való békesége sem sértődik meg, fegyvere is több ellenségére inkább érkezik, e mi romlott országunk is úgy maradhat jobb békeességben.

Adónk dolga miben légyen, jól tudja hatalmasságod, nyavalyás hazánk hatalmasságod ős országa, mind hatalmasságod idejében, s mind annak előtte benne megfordult, s rajta sok ízben által ment idegen hadak miá mennyiszer romlott, pusztult, szélledt el, ki tudná számlálni? csak az elmúlt esztendőben is a német miá ötször sugorgottunk lovunk hátán, s Isten engedelmeiből hatalmas császár szerencséjére győzedelmeskedtünk mindenkor, melynek jeleit, a nyert

zászlókat, úgy tetszik meg is mutattuk hatalmasságodnak a fényes portán.

Moldovát is irrumpáló ellenségi ellen 20 ezer emberrel kellett megsegítenünk, s most is Lippát költséges uton appraehendálnunk, s assignálnunk, el hígyje hatalmasságod tiz esztendei adónál mind ezek nekünk többbe kerültek; most is hatalmasságod arról való paráncsolatja szerint fejedelmünknek nagy apparatussal kellett a refractáriuskodó kozákok ellen menni, holott hatalmasságod erdélyi ős országának lakosi, azt meghódoltató hatalmasságod boldog eleinek szultán Szulimán császárnak idejétől fogva szokás volt, egyszersmind nem hadakoztak s nem adóztak, ha adóztak nem hadakoztak, ha hadakoztak nem adóztak, kiváltképen hogy hatalmasságod Erdélyi ős országa olyan köz helyen van, hogy az egész keresztyénségnek közönségesen szemek arra néznek csak.

Mivel azért hatalmas császárunknak ilyen országga mint Erdély az keresztyénségben nincs, mi is mindnyájan hatalmasságod ős országának lakosi igen alázatosan könyörögnek hatalmasságodnak, hogy mind a feljebb számlált sok romlásinkra, s mind serény hűségünkkel haszonnal végben vitt nagy szolgálatunkra, légyen hatalmas császári tekinteti, és hogy következőinknek annál is nagyobb indító ok legyen, hasznos hasonló szolgálatra, az említett restántiába lévő hat esztendei adót méltóztassék leengedni kegyelmesen, hadd hatalmasságod ilyen nevezetes engedelmes irgalmaskodásával éledjen valamit sok romlással el holt hazánk.

Tudjuk mi azt, hogy mind az adóval s mind az hűséggel adósok vagyunk hatalmas császárunknak, el

sem bocsátjuk soha míg élünk egyszer megragadt köntösét.

Jenőnek dolga egy kis várakozást kíván, és azt is hatalmasságod kívánsága s parancsolatja szerént as-signáljuk hatalmasságodnak, hatalmasságod császári kegyelmességének izi sok, és nagy alázatosan könyörgünk hatalmasságodnak, hogy azt mi velünk is szegény megromlott Erdély országának lakosival, hatalmasságod hű szolgáljaival éreztesse császári mértékben, hogy arántunk való kegyelmes propensiója hatalmaságodnak minden szegeletire e világnak hasson el, mi is, annál is mint eddig nagyobb buzgósággal imádhassuk az Istent hatalmasságod szerencsés életiért.

A Tyupelü fia *) Márkó vajda is hatalmasságodnak hű szolgálja, ki is, hogy mind méltóságos fejedel münknek s mind magunknak országul hűségünk abban is megtelessék az fényes portára küldött volt. Mint-hogy azért, most a moldvai vajda dolga kétségben forog, mind mi országostól, és méltóságos fejedelmünkkel együtt felelünk fejünkig, hogy Markó vajda hatalmas császárunknak hű és engedelmes szolgálja lé-szen, e dolog iránt hatalmas császárunk a méltóságos fő vezértől ő nagyságától bőven érthet. Alázatosan könyörgünk hatalmasságodnak megírt Markó vajdát méltóztassék Moldovában küldeni, hadd szolgálja hatalmas császárunkat a mi relatiónk szerént híven és igazán. Mind ez, s mind egyéb aránt lett könyörgésünkre is a könyörülő és kegyelmes válaszáért még is alázatosan instálunk. Isten hatalmasságodat sokáig éltesse.

Hatalmasságod alázatos szolgálja: Erdélynek három nemzetből álló nagy rendei.

*) Az én példányomban „Tynpelus fia.“

Az ország nagy rendeinek fenn előszámlált instantiájokra hatalmas császár annuentiájából mufti Mehemed effendi és kájmékám vezetéek nevű Ahmed pasa fő vezér szóval ilyen választ adtak.

Az mely hat esztendei adót, a feljebb való időkben azzal járó egyéb ajándékbéli requisitumokkal az ország bé akart szolgáltatni, de Báthori Gábor obstálván, eltartott, és egyéb efféle több törvénytelen cselekedetiért ő is fejedelemségétől priváltatott, s helyében a fejedelemségben Bethlen Gábor instelláltatott, tehát az a hat esztendői adó az országnak a fényes portától condonáltatott ugyan, de úgy hogy Lippa, Jenő és több appertinens várak és kastélyok hatalmas császárnak assignáltassanak; nevezetesen de facto Lippa, Soly mos, Tóthváradgya, Vepres, Facsád, Mardsina, Arad, Sirints, és Monostor első tekintettel megüresítettván mindjárt kézhez adassanak, és mihelt az meg lesz, ottan csak hamar Jenő is meg üresítettessék és assignáltassék, akkor osztán az instantiára szóval leengedett adaja az országnak hat esztendőről, arról adandó condonationalis quietantiával ratificaltatik, s hatalmas császártól küldendő levélben inseráltatik. *)

*) A Sárossy féle példányban ide van ígatva Rozsnyay azon verse, mely a többiekben az athnámé után áll, s olvasható Mikó Erdélyi Tört. Adatok II. ik K. 342 l.

II. R É S Z.

**) Magyarországi királytól Bethlen Gáborától, és Csehországi királytól Fridericustól, és Cseh, Morva, Slesia, alsó felső Austria, alsó felső Austria nevű hét országoktól a fényes portára jött követek azt declarálják közöttük és Ferdinánd a német király között minémű controversiák vagynak, és kívánságok is mi; mely egynehány rendbéli követeknek, és a Ferdinánd követének is expeditióját punctátim a fényes porta megértvén, s arról valóságos tanácsot tartván, a melyik fél a portának tetszik, és igaz törvény s jó ratio szerint excessus a békesség ellen benne nem látszik, maga közönséges javára, tessék a fényes portának ahhoz nyulni, még az úton van.*

Primo Boldogult néhai szultán Szulimán vitéz császár idejében ilyen dolga vala, hogy mind Németh, Magyar- és Csehországoknak külön-külön koronás

**) A Sárossy féle példányban következő „nota“ áll elől: „Ez a confederatusok legatiója volt in anno 1619 mense Julio, kik is három rendbeli követeket expediálják egyszersmind a fényes portára örökös békességnek csinálására. Mely dolgot Ferdinándus hogy már úgy mint magyar király akarván interrumpálni, ő is solemnis legatiót instituál ezek ellen a portára, de amaz egyetértő 3 követek megnyomják a Ferdinánd követit, mert midőn mind az harmas, de egyes követek az ő kívánságokat, s mind a Ferdinánd követe azok ellen appositiót az fényes porta előtt egészen kiadá volna, a lőn a conclusum, hogy a magyar barátsága jobb lenne az németénél. Mely barátságnak megbizonyítására a török császár kívánságok szerint való levelet is küldött az magyaroknak, az németeknek nem kicsiny szomorúságokra. Vide circa finem sequentia puncta.*

királyok vala, azután úgy esék a dolog, hogy mind Magyar, mind Csehországoknak a német koronás királya lévén, mind a háromnak a német lön királya, és így a magyar koronához hallgató országoknak alkalmatosságával sok helyeken a török birodalommal szomszédossá és határossá lön..Magyar királyságának koronája alá hallgató országok eránt is lön csak hatalmas császárral való békessége, nem a német birodalom iránt, és így csak addig van a fényes porta békessége a némettel, a míg magyarországnak akarattjából királya.

Különös korona lévén azért a magyaré a németétől, vagy magok közül, vagy idegen nemzetből övék lévén a libera electio, a kit akartanak ő magoknak, azt választották királylyá, és azzal kellett aztán hatalmas császároknak mind a frigyet, mind a hűtleveleket a régi canonok szerint meg újítani és megtartani, de ennek már a német királylyal úgy mint nem magyar királylyal sem a békesség tartásban, sem egyéb véle való collusióban continuálodni nem illik, mert minekutána a német király nem magyar király, csak úgy mint német királynak hatalmas császárnak nincsen békessége, ezt ha erősíteni kell, legelső, s legnagyobb erősség ez. Mert ha valaki a németek közül romai császárrá akar lenni, külömben nem lehet, hanem azon kell meg esküdni, hogy mind addig míg a lélek ki megyen belőle a Mahomed vallása ellen halálosan hadakozik, mint annak legnagyobb ellensége.

Erre is ha bizonyság kell, úgy tetszik a Sitvei torokban lött békességnek 15-ik esztendeje, ez a Ferdinánd német király az óta harmadik császár, hogy császársága szerint conditionatus vólt arra, hogy a mahomedánusokkal holtig hostilitást tartson s harczol-

jon, vajon elmulatta e? Mikor a sitvei békesség lön, Rudolphus vala császár, azután atyjafia Mátyás császárkodék, azután ez a Ferdinánd lön császárrá, kik mind hárman, minthogy magyar királyok is voltak egyszersmind, ennyiben békességet is tartottak hatalmas császárokkal, melyet avagy csak ezzel is megmutattak, hogy mikor confoederatiót és hűtlevelet kellett ujjítaniok hatalmas császárokkal, magyar köntösben bűtatták követjeiket s így küldözték a fényes portára. Interim császárságoknak sietőbb s titkosabb conditioi szerént csak nem szűntek a mahometismus ellen holtig hostilitást mutatni, mert vallásokhoz tartozó, s kezek alatt lévő nagy ész magyarságot mind Rudolphus, mind Mátyás és mind ez mostani Ferdinánd nem szűntek meg ottan-ottan Buda, Kanisa, Esztergom, Tömösvár, Boszna és több, hatalmas császár véghegyeire excurráltatni, és minden latorságot moliálni, mely is nemcsak nem hírek nélkül lett, sőt a magok tulajdon titkos impósitiojokból volt, mely dolgok is más egynéhány punctumokból, ha Isten engedi jobban megvilágosodnak. Ezek most eddig rumináltassanak meg csak ugyan jól, sok dolgok mint a napfény kiadják magokat.

2. Mátyás császár, a magyarországi hadakozáskor bécsi herczeg vala, a herczegség beglerbégség, a beglerbégség vezérség. E Mátyás a magyaroktól nem vocatus venit vala, hanem arra való aspirációval maga obtrudálván magát a királyságot, minthogy a magyar korona, Buda török kézbe esésétől fogva, Prágában a német tárházában tartatik vala, itt azt igéré a magyar uraknak, hogy ha őtet királylyá választják, azt cselekszi, hogy atyjafiára Rudolphusra mégyen, és

mind a magyar koronát s mind a portára adandó hűtleveleket kiveszi kezéből.

Itt a magyarok tanácskozáván, concludálák, hogy Mátyást királylyá válaszszaák, melyet meg is izenének neki, de oly conditiókkal, hogy legelsőben is a magyarok reformata religiójára álljon. 2. Hogy minekutána koronánkkal megkoronázzuk, koronánk Pozsonyban magunk magyarink custodiájok alatt álljon. 3. Mivel a békesség a portával a magyarok aránt van s lészen, ezen dolog aránt a fényes portára annak idejében nagy nevezetes magyar menjen, ki mellett is mehet ugyan magától német emberek is, hogy ha mi-ben kívántatik consultáljanak magok között, de azért úgy, hogy a magyar követ híre s akarátja ellen semmit se moliáljanak, se concludáljanak a portával se titkon, se nyilván. 4. Hogy magad is, se titkon se nyilván, a békesség ellen ne cselekedjél semmit. 5. Hogy vallásunkban, törvényinkben, privilégiuminkban és minden régi constitutióinkban minket megháborítani ne engedj. 6. Hogy országinkan, várainkban és kastélyinkban ezután német kapitányokat és egyéb tiszteket ne tégy. 7. Hogy a te holtod után, vagy a magunk nemzetünkből, vagy idegenből valakit mi akarunk östől maradt régi libera electionk szerént, azt választthassuk magunknak királylyá.

Midőn azért Mátyás ezeket megértette volna, mind ezeknek cédála, és felkelvén atyjafiára Rudolphusra, ki Prágában vala, reá mène, és Prágát reá szálván, mind az athnámékat, s mind a koronát ki vevé kezéből, és Pozsonyba hozván szokásunk szerént ott magunknak királyunká tevők, az athnámét a fényes portával az ő nevére restauráltatók; ezen közben Rudolphus császár meghala, és Mátyás császár, cseh király-

lyá is lön, és a nekünk adott a hűti ellen a fényes portára a magyaroknak csak a dolmánynyát, s abban a németnek a ravaszszát küldé, ugyan *conditioi* ellen azt is cselekedé, hogy mivel magának gyermeke nem vala, Velenceze tájékarol azt a graeczi herczeget Ferdinándot hozá akaratumk ellen a nyakunkra, és a magyarok közönséges választások s kanonjok ellen magyar királylya tevé, a magyaroknak eleitől fogva efélében observált ritusok és gyűlések ellen. Egy szóval a magyarok egyező akarattjokból királylya Magyarországon nem lett, hanem csak két B. imádó pap *) tevé a fejére koronát, ugy lett királylya.

De dato, sed non concessio, hogy rendes király, hiszen ugy is a régi kanon szerént magyar uraknak kellett volna járnai követségben a fényes portára, de nem hogy a lett volna, de sőt a magyar úri tanácsai rendek, kik az országos dolgoknak igazgatására rendeltettek volna, hogy már, csak nem is admittáltattanak volna az expediálandó dolgok aránt való consultatióban, hanem *contra constitutiones regni*, maga felekezetével egynehányan öszvesúgván, a mit a magyarok nélkül főztek magokban, vagy német vagy olasz vagy egyéb *variae nationis* ravaszival azt adatá fel a portán, hogy már mint követjei által: — melyek ilyen formán agítálódván, hogy lehet állandó a békekesség?

3. Az említett Ferdinánd Csehországnak is csak ugy lett királylyává, a ki nagyobb Rómának sem lett *commune* s *verum consilium*ából császárává, hanem

*) Benkőnél „bályn“ sat. „Nem kell ezért — írja Benkő — Rozsnyay írását gyűlölni, mert a régibbeeske időben a különböző valásuak így szoktak volt boldogtalanul veszekedni.“ Különben ezt nem Rozsnyay mondja hanem az okirat.

csak két bálványt imádó pápista püspökök admaturálták, hogy a pápa megkoronázta.

4. Az egész kéresztyénségben a király-választás mindenütt a regnicolák kezében vagyon, valaki királylyá s császárrá lesz, a mind conditionatus szokott lenni, és az ország közönséges megegyezéséből is szokták választani. Ha kik erővel császárságot vagy királyságot obtineáltak is soha nem dűrállhattak. Valamely országban annak nagy rendei a szokás szerint uno animi consensu választanak királyt, ha observálja a király királyi conditióit, ott mind a király s mind az ország csendesen élnek, de ez a Ferdinánd, a mint praemittáltuk, mind Cseh- s mind Magyarországnak violenter tétetvén királylyává, Rómának császárává, s állandóságát egyikben sem hihetni, kiváltképen, hogy conditiói közül is nincs egy, a kit megtartott volna, sőt mind ellenek cselekeszik, az egész minden megirt minden országok tőle elidegednetnek s királyságának renunciálván megizenték, szemben is megmondották néki, hogy sem szavát nem fogadják, sem tovább dispositiójának nem annuálnak.

Hogy mind ezeknek igazsága ki tessék, im mind Magyarországnak, mind Cseh, Morva, Slesia, Lusatia, alsó, felső Ausztriának hercegi, fejedelmi, grófi, úri, és minden nagy rendei pecsétés levelekkel együtt követeket küldötték a fényes portára, úgy hogy Ferdinándot ezek megvetvén, többé nem acceptálván, hatalmas császárral örökös frigyet tégyenek, és ezután barátnak baráti, ellenséginek ellenségi légyenek, és holott mostan mind ezeket arra kényszergetik, hogy a pápával és hispanussal megegyezvén hatalmas császárra támadjanak, ezek azt semmiképen nem akar-



ják, hanem inkább úgy resolválták magokat, hogy nem úgy mint azelőtt esztendővel, hónappal és nappal terminált békességet, sőt mindenkor megmaradó perpetua pacificatiot szerezhessenek a fényes portával s hatalmas császárral, s ezért is visszálkodnak Ferdinánddal mindegyre.

6. Ferdinándnak a nagyobb hűgát a hispániai király tartja, az attól való való leány a francziai király felesége, ugyan Ferdinándnak a második húga Zsigmond a lengyel király felesége, most hatalmas császár a lengyel királylyal hadakozik, Ferdinánd maga is, a hispániai és franczia királyok is a magyar és cseh királyoknak leveleket és követjeket küldötték, és mintegy deprecálják s azon vagynak mindenképen, hogy az összealkuttatást végben vihessék, és valamint s valahogy lehet egyességet csinálhassanak csak hamarjában, minthogy a lengyel királylyal hadakozik hatalmas császár. A conjunctiot pedig úgy kívánják, hogy mind Magyar- és Csehországok és a mostan követjeket fényes portára küldött hét nemzetek négy felől induljanak a török ellen, és a lengyelt megsegítsék, hatalmas császárnak nyilván való ellenségeinek declarálják magokat. De mi azoknak ez aránt való kívánságoknak, nem, hogy cédáltunk volna s cédálnánk, sőt ha hatalmas császár a hét országoknak mostan magukat ajánló s barátságokat obtrudáló nemzeteknek kívánságokra hajol s őket acceptálja, a praespecificált ellenségeknek nemhogy meléjük állanának*) de annál is inkább mint eddig, nagyobb mértékben való ellenségei lésznek.

Most hatalmas császárnak hadai a lengyelekre menvén, ha mi Ferdinánddal össze nem állunk, s meg

*) Benkőnél „állanának és succurrálnának,”

egyezzünk, Ferdinánd a lengyeleket meg nem segítheti, sem a hispány, sem a római pápa, sem egyebek a mi birodalminkon által a lengyeleknek nem succurrálhatnak, és annakfelette az magyar király Bethlen Gábor is már egynehányszor írta, hogy az ő részéről is külön hadak mennek a lengyelek ellen, mind ezekben Ferdinánd igen confundálódott, s annyira nyughatatlankodik rajta, hogy ennyi országokat kívánságára nem hajthatott, már kényszerítettet most a hispánustól, a római pápától és a francia királytól nagy erőt impetrálni s indítani hatalmas császárhoz hajlott országok ellen. Egy szóval Ferdinánd hatalmas császárral és velünk hatalmassággal frigyessel így feltött királyink s fejeink azt írják, hogy ha a fényes portának ajánlott jó akaratunk kell, az az ő idejében admittáltassék s a szerént az athnámé is megüjítassék, hogy hatalmas császár válaszával térhessünk addig meg principálisinkhoz míg az úton vagyunk, mert ha mi itt sokáig mulatunk s annál inkább, ha jó választ nem nyerünk, az ellenség sem szűnik, sem nyugszik, országink is medio tempore, ha scrupulisálni kezdenek, Isten óhatja a dolgot változástól.

Mivel pedig Ferdinánd azért, hogy mi most hatalmas császárral szövetezzünk, idegen hadakat hozván országunkra, királyink információjokra a régi kanon és rendek szerént méltóztassék hatalmas császár csak hamar most hevenyében hatezer tatár és tizezer török hadakkal megsegíteni, melyet ha a fényes porta megcselekszik, a mint a mi királyink is minket magok kezek irásával assecuráltak, úgy mi is magunkra vállaljuk, fejünket kötjük belé, hogy minden dolgok jól lesznek, csak hogy ne késsék a segítség, és a közöt-

tünk leendő kötés, mert különben ha valami non potarem interveniál, mi okai ne legyünk.

7. Ha a fényes porta itt azt objiciálná, lám eddig nem kértél segítséget, hát most miért kérték? azonban, ha mi most tinéktek segítséget adunk, holott nekünk mind magyarral, mind csehekkal, s mind a német Ferdinánddal hűtös frigyönk vagyunk, s vajon nem vétünk e hitünk ellen? Tovább, már Ferdinándtól elszakadván, Ferdinánd pedig csak maga magának maradván, néktek már a mit tehet? Erre ez a felelet: hogy a mint feljebb is megírtuk, mi Ferdinándot contemnáltuk, rajta feladtunk, s tőle nem is félünk, és minthogy már mi hatalmas császárei vagyunk, mint ilyen nevezetes ellenségi ellen kétség nélkül mind a hispanustól, mind a gallustól, mind a pápától, mind a lengyelektől, és egyebektől is, a kiktől lehet segítséget impetrálni, s országinkra hozni, meg nem szűnik. Kihezképest mi is mint hatalmas császár szövetségesei confoederationk continentiája szerint méltán kívánhatják, hogy megsegíttessünk.

Bethlen Gábor a magyar király, az egy erdélyi adót adja, s még is hatalmas császárnak két rendbeli aranytetejű zászlóját hozdozzák előtte; itt pedig hét ország jelent meg nevezetes nagy és gravis követjek által, terhes ajándékokkal hatalmas császár szerencséjére s hasznára néző mindenkori kész hadakozással kívánván lenni hatalmas császár ellenségeinek ellenségei, barátinak baráti, egyenlő akarattal vonván fegyvert minden ellenségre hatalmas császárnak. Melyek így lévén, avagy mind törvény s mind jó ratió szerint nem megsegíttethetünk-e? Ferdinánd királysága már megvettétvén, s elsőben sem az ország tetzéséből s jó akaratjából, hanem violenter obtineálván

a királyságot, már a midőn nem magyar, hanem csak német király, in tantum a praespecificalt módok szerint, nincs békessége hatalmas császárnak Ferdinándal német királylyal.

A békesség Magyarországgal s annak királylyával van, és szokott lenni is, és a mostani, fényes portán megjelent s követjek által udvarló hét országokkal s azoknak lakosival frigyes hatalmas császár, Ferdinánd most közre maradt csak egyedül maga, a békesség pedig országgal, és nem egyes emberrel szokott lenni. Ferdinándnak szabad legyen hatalmas császár frigyes országira idegen nemzetségu olyan hadakat hozni, kik ab antiquo hatalmas császároknak nyilván való ellenségei, és kik is most nekünk azért nem barátink, hogy ő vélek együtt hatalmas császárnak ellenségei nem akartunk lenni, még is a mi megsegítésünk kétségben forogjon, Ferdinándot pedig csak szó se érje azért, hogy a porta ellen mozog, ítélje meg mind az igaz törvény, s mind a jó ratió.

A mostan Ferdinánd mellett lévő hadak, a mint feljebb is írok, mind a hispanustól, és egyéb efféle régi megrögzött ellenségeitől hatalmas császárnak küldettek Ferdinánd mellé, ugy hogy ha szépszerint nem, másképen is ha lehet régi privilegiumink ellen minket is magok mellé vegyenek, és magokkal együtt hatalmas császár ellen a lengyel segítségére vigyenek, és így iterato is ítéltessek meg secundum iura gentium, ha méltó-e, és a hűtlés ellen esik-e, ha hatalmas császártól nem segítettünk.

Micsoda békessége legyen hatalmas császárnak Ferdinándal, mi semmiképen nem érthetjük, Ferdinándnak most itt lévő követei csak színnel magyar követek, hogy már az ő magyar királysága aránt, hi-

szem ha magyar király követje, ki is neve szerént Cseszergál*) a római pápa birodalmabeli ember olasz, sem német, sem magyar, csak az köntöse az, mert ha magyar követ volna, a magyar urak közül való volna, kellene is lenni, és a magyar király levelén kívül a magyar uraktól is levélnek kellene a régi mód szerént lenni. Tovább eleitől fogva a magyarországi követek Buda felé szoktak járni, és nem Velenceze féle imitt amott tekergeni, elhagyván a közönséges királyi útát. Mi ugy tudjuk, hogy a magyar királytól s országtól jött követek és levelek mi velünk együtt jöttek, kikkel együttvaló követek mi is vagyunk.

Ha Ferdinánd hatalmas császárral barátkozni, szövetkezni akar, a maga haereditariumán Graecz mellett szövetkezzék, athnámét is külön az aránt végyen mert erővel sem Magyar-, sem Csehországnak királya nem lehet. Minekokáért Ferdinándnak itt lévő követjeit nem illik hatalmas császár, hogy magyar követeknek agnoscálja, mennél inkább, hogy Magyarország vélek, és annak királya aránt valamit tractáljon s concludáljon, s instálunk is hatalmas császárnak ne cselekedje s itt se patiálja.

8. Mindenkori conferentiánkban iteráltatik az, hogy német Ferdinánddal is békessége vagyon a fényes portának, de erről noha feljebb irtunk, szoltunk is vala rövideden, mindazonáltal bővebben is irhatunk volna, de bár csak ez olvastassék, pensitáltassék jól meg ugyan valójában a mennyit irtunk s szolunk bizony csak azokból is sokat tanólhatni. Posító, hogy Ferdinánddal is, ugy mint német királylyal is békessége vagyon a fényes portának: hát a mit mi feljebb

*) A többi példányokban „Cseszergál“ (Caesar Gall.)

citálánk mire való? Hogy t. i. a császárrá lévő németnek legelsőben is és titkosabban arra kell magát kötelezni hűttel, hogy valamig a lélek ki mégyen belőle, mint örökkévaló ellenség, mind addig hadakozik a mahometánusok ellen.

Rudolphus császár idejében, mikor a sitvei torokba lön a békesség, akkor Rudolphus császár is vala, magyar és cseh király is vala, de minthogy csak magyar királysága aránt vala a fényes portával való szövetsége, maga subscriptiója és pecsétje alatt nem ada hűtlevelet a fényes portának, hanem végre a magyar kele fel, reája méne, és kivevé kezéből a hitlevelet, s úgy küldték bé a magyarok a fényes portára, egyébiránt soha bizony a német jóakarátja szerént nem küldötte volna.

A sitvei békesség meglévén, ugyan azon seculumban Bocskai István király meghala, és a mely királyi koronázásra szükséges requisitumokat boldogult szultán Ahmed császár akkori fővezértől Mehemed pasától Bocskai Istvánnak küldött vala, úgy mint koronát, botot, kornétát, zászlót, béllelt és válogatott jó kaftányokat, medaljas tollat, kardot, athnámét és több familiáris leveleket, melyek mind Magyarországbán a midőn egy erős várban *) tartatnának, a német király reá hadat küldvén és megszállatván, azon várból a megírt hatalmas császártól ajándékozott királyi requisitumokat, ugyan hatalmas császárok iniuriájára és despectusára felrakatá, elviteté, és a mahumedánusok gyalázatjára egyik maga német tárházában úgy mint egy örökös rabságra vetteté.

*) Benkőnél „midőn . . . nevő erős várban.“ — „Ugy hiszem, írja Benkő a jegyzetben, hogy azon erős várnak Solyomkő a neve.“

Ezzel nem elégedék meg, hanem mihelyt ballá, hogy Murád pasa hatalmas császár hadaival általlépett Azsiában, a magyarországi királyképét főgenerálnak rendelé, derék lövő szerszámokkal indítván Erdélyországára, akkori hatalmas császár zászlóját viselő Báthori Gáborra reá méne, és azt Szebenbe beszorítván egész Erdélyt elfoglalta vala, mely dolog végett panasz menván a fényes portára, Ketencsi Omer pasa rendeltetvén szerdárul, kinek is adjungáltatván a fényes portán czirkálásra honn maradt Oturák, hadak*), és philipei dobrucsáni, és más imide amoda való török hadak, végbeli egynéhány ezer válogatott igen jó hadakkal együtt Erdély segítségére küldetnek, kik midőn megérkeztenek volna, a magyarok is mellé adák magukat, és gyalázatosan hajtjuk ki a magyarországi hadat, hatalmas császár ellenségeit az országból, mely segítség is ha akkor ne érkezzék, minden bizonynyal mind Erdélyt, mind Moldovát, s mind Havasalföldet elfoglalják vala hatalmas császártól.

Mikor mostani király Bethlen Gábor megindult vala, hogy Lippa, Solymos, Vepres, Facsád, Mardsina, Monostor, Arad, Szerencs, Tóthvaradja nevű 9 várakat hatalmas császárnak assignálja, akkor is a német király Homonnai Györgyöt küldötte vala hadal azon dolognak impediálására, oly nagy remorát is szerze azon munkájában Bethlen Gábornak, hogy midőn a megírt várakat hamarább kézhez kell vala adni, egy felől Lippát kell a benne valók ellen vitatni s lőtetni, más felől pedig Homonnaival kellett harczolni, s ugyan csak a jó Isten segedelméből Lippát is megvötte s assignálta, s Homonnait is megvervén, a

*) Benkőnél „Otturák, török hadak.“

győzelem jeleiből tizenegy nyert zászlókat küld be a fényes portára.

Német Mátyás király, mikor ugyan a megirt Homonnait erdélyi fejedelemségre, Sorban vajdát havasalföldi vajdaságra, a Mihály vajda fiát Petráskót moldovai vajdaságra megindította vala, a magyarok valának azok, kik felfegyverkezvén földökön által nem bocsáták, hanem gyalázatosan visszaverék őket.

Fővezér Nászuh pasa Ázsiából megjöven, ugy tetszik akkor tájban ugyan német Mátyás vala, ki Buda tájékán a koppáni districtusban Bolondvárát felülátá, vagy húsz falu lakosit is minden javakkal a Balaton vizén által költöztetvén pusztitá, mely dologért Nászuh körmös kézzel is nyúlt vala a némethez, de a midőn mind a kárról contentatiót, mind Vác várát kézhez assignáltatni sollicitálná, ő megöleték, és Ali pasa tihája Ahmed tiha menvén követségben a német királyhoz, a midőn azon követségben Vácznak kell vala török kézre jöni, megfordula 'a dolog és minemü ellenkező eventusa lőn azon Ahmed tihának a némethez való fodoritása miatt azon dolognak, nézék meg az akkori athnámét, és kitetszik abból zavainknak igazsága.

Lándor-Fejérvárról a székes-fejérvári praesidium számára hópénzt visznek vala, s a német kóborló nem elvevék-e? Ugyan a koppáni mezőn, azon koppáni béget, Ibraim béget, a császári udvarból ki költ Szofi Szulimán atyjafiát a mohátsi béget hatalmas császár földin nem elrablák-e, s nem Győrben vivék-e? Honnan is a koppáni bég sanczon, Mehemed bég pedig hatalmas császártól sancz menvén szabadulának meg.

Eger vidékin a szegedi béget Muttedin béget hatalmas császár földén fogák el a német alattvalók és sanczon szabadula. A tömösvári districtusban a gyulai szancsákbéget, Hocsá-Huszaim béget hatvan nevezetes derék agákkal, és jószágos urakkal levágák ugyan a németek.

A szegedi szancságságnak olajbégjét, midőn az erdélyi succursusból haza menne, azon németek megütvén, ott is mennyi vitéz vesze, Tömösvárról egy nap nagy rendű agákban és jószágos urakban majd hetvent levágván, sokakat elvűnek, és sanczon szabadulának.

A lippai béget Uszulli Záde Mehemed béget, csak közel Lippához a németek üték meg, s vágák le.

Szolnok alá feles latrok gyűlvén, a váár*) bezárlódott vala előttök. Réten, mezőn találtatván, minden lovok s marhájak elhajták, s oda lőn. És ugyan az oda való agák közül timár-agát elfogák, ezer s nyoleczszáz talléron szabadula. Számlálhatatlan van sok ilyen több is, melyeket mind a német király, és alattok való principálisok impositiojokból cselekesznek az ő titkos latrai, ha különben nem, így is satisfaciálni akarván fenn megmagyarázott, s császárságra adott felsőbb titkosabb hütőknek s conditiojoknak.

A németeknek ez legnagyobb imádsága, hogy a mahometánosokat mint csalhassa meg hűttel, ugyan abban híven nagy készséggel való bünbocsántatot Istentől.

Második esztendeje, hogy a magyar királyság elvétetvén a némettől, mióta a magyarok nem a némettől dependeálnak, vajjon valahon hatalmas császár

*) Benkőnél „vár.“

véghelyei valami kár aránt panaszkodhatnak-e igazán? egyedül akárki is ott jár az hol akar, minden kár nélkül.

Látván már az német király, hogy mennyi ország állott hatalmas császár mellé, idegen hadakat, kik eleitől fogván való ellenségei hatalmas császárnak, hozván országunkra, el akar bennünket rontani hatalmaságodhoz való hűségünkért, hogy véle egyet nem értünk, hatalmas császár ellen vele együtt fegyvert nem vonunk.

Ha vagyon úgy mint német királynak is békesége hatalmas császárral, avagy mind ezek nem a békesség, s nem annak punctumi ellen vagynak-e? ítélje meg akárki, annál inkább ha már magyar nélkül lévén csak úgy mint némettel nincsen confederatiója a fényes portának, tartozik tehát nekünk succurálni frigyeseinek a fényes porta, nem frigyesi ellen.

Erdélyre is zürzavar-indítással, avagy nem a német Ferdinánd küldé ottan-ottan hadakat, kinek is mindezekhez képest mostán portán lévő Cseszergáll*) nevü követjének, hogy lehet hitele? Mely követ is minden bizonynyal a pápa provinciájából való ember. Mióta a világ fennáll soha ennyi öszveállott kereszttyénség a mahometánusokkal való barátkozásra öszve sem állott s fel sem tött.

A német királynak mind lovas, mind gyalog hadai jövedelmének nagyobb része, öreg és apró lövő szerszámi, por és golyóbisi, egy szóval a török ellen minden apparatusi, ezekből az öszveállott, s hatalmas császár jóakaróivá lett hét országokból telik vala ki,

*) Benkőnél „Cseszergál.“

már hogy töle mind ezek elszakadtanak, s hatalmas császár barátivá lettek; a német király azt is alig tudja, mit csinál. Ha azért a fényes porta a megirt hét országoknak mostani magokajánlását jó móddal admittálja, ezek a dolgok nagy jókra mutatnak.

Csaknem a lelkeket adják ki a németek a fényes portának, úgy izzadoznak tüzes színnel*) s mérges szívvvel e barátkozásunkat bontogatni s a fényes portával be nem vétetni akarván, melyben itt, úgy mint hogy már porta baráti munkálódnak, s amott pedig aperto Marte vesztegetik, s ostromolják hatalmas császár frigyesit, de mind ezekben is az a csudám, hogy sem a magunk barátságát, sem a német hostilitását ennyi időtől fogva a fényes portával meg nem tudjuk értetni. E dolog iránt a magyar király Bethlen Gábor is irt vagy két czikkelykét tulajdon kezével, mely is megfordittatván, megértheti a fényes porta.

Mindezekre azért akármit kelljen lenni a dolognak, nagy reménységgel várjuk az végválaszt, mert az idő rövid, s ideje már az kegyelmes resolúciónak, a mi annyi ideig itt mulatásunkból félő a megirt országok valami alienumot ne imagináljanak; nekünk a tetszik, hogy ennyi országok magaaajánlása ne rejiciáltassék, és ellenségei ellen megsegittessék, mely nagy jót szül, s nincs is a békesség ellen, mert a segítség azért kívántatik, hogy a békesség fel ne bemoljon.

Vagynak oly susurránsok is, kik a magyarokat két-szinűeknek, s állhatatlanoknak nevezik, de az ilyen subordinátusok a nagy dolgokhoz semmit sem tudnak, uroknak sem kívánnak jót, vajjon a magyarok azért-e

*) Benkőnél „mézes színnel.“

kétszínűek, hogy a porta confoederátusit szaporítják? A német király azért-e egy színű, hogy azokat fogyatkoztatni igyekszik s mesterkedik s a portának is bizony csak azért instál. Nem azért fáradoz az magyar abban, hogy a portának ennyi országot barátivá tegyen, hogy efféle fülbesugóktól két színűeknek kereszteltesse. Mióta a török által lépett a tengeren, vajjon s melyik nemzet succurrált bátorságosan*) a töröknek annyit mint a magyar?

Hogy előtegyük, mikor a boldogult szultán Szulimán vitéz császár a mohácsi harezra méne, hetven-ezer magyar Erdélyből azért nem egyeze-e meg a budai királylyal Lajos királylyal, a török tabort is nem azért üte-e meg hátul, hogy jóakarója s barátja vala akkori hatalmas császárnak, mely jóakaratnak praestálásaért azon hatalmas császár is a budai királyságot conferálván, és sok török hadat adjungálván János király mellé, apprehendáltatta Budát.

Azután János király meghalván, kis fiacskája maradott vala, eljőve a német, és Budát reá szállá, ez aránt a panasz postán méne a hatalmas császárhoz, mert nem adták vala fel Budát a németnek, s 28-ad napra nagy segítséggel compareála személye szerint Buda segítségére a hatalmas szultán Szulimán császár. Hová minekelötte személye szerint maga a császár el érkezett volna, a magyarok egy része török haddal a németet megvervén, a magyarok adák azon Budát hatalmas császárnak.

Buda, Esztergom, Székes-Fejérvár, Sziget, Kanizsa, Koppán, Pécs, és több ezek körül lévő várak és kastélyok mind magyar kéznél valának akkor,

*) Benkőnél „barátságosan.“

mikor fennemlített szultán Szulimán Bécs alá ment vala, és akkor ott vagy száz várak és kastélyok, azokban lévő magyarokkal maradván háta mögé hatalmas császárnak, avagy nem ők adtanak-e útát*) a Bécsre menésre, sőt mikor onnan visszajöve is, nemhogy valahól reájok ütöttek volna, vagy utjokat megállották volna, sőt nagy emberségesen sok helyeken kalauz kodván a magyarok a töröknek éléssel mentenek elejekben, holott a téli hidegnek keménysége miatt, mind sátorokat és lövő szerszámokat Bécs alatt hagyván, csak igen könnyű szerrel jöttek vala vissza, mindazáltal a magyarok nemhogy csak egy lovászbéli kárt is tettek volna, de sőt nagy jóakarattal késérék ad tutiora a törököt, és a míg magok földökön általbo csáták, nemcsak késérék mindenütt, de sőt a magyarok magok váraikat megnyitogatván elégséges éléssel gazdálkodtak a töröknek.

Erdély is maga jóakaratra szerént hódola be, a király fiát szultán Szulimán császár ölébe vevén fiának fogadta, és a míg Budáról Pestre által költöztette s késértette az egész török táborral, a Dunának Pest felől való részéig udvart állata néki, és onnét is meny nyi hadakkal s minemű becsülettel és tisztességgel kísérteté egész Erdélyig.

Mikor szultán Murád idejében is, a német ellen való hadakozása vala a töröknek, akkor is megkinálták vala magokat az erdélyi magyarok, hogy mint szintén a nagy hirű szultán Szulimán császár idejében is ismét készek a szolgálatra, de nyavalyás Szinán basa contemnálnván a magokat kínálókat, többire erővel csinálá akkor a magyarokat rebellisekké.

*) Pekrynél tévedésből ez egy szó kimaradt. A többi példákban benn van.

Azután következett hadakozásokban ugyancsak egy jó magyar keze ki Bocskai István király, mennyi és minemü hasznos dolgokban szolgált a török nemzetnek világos. Mely szolgálataért szultán Ahmed császár, az akkori fővezértől Mehemed pasától köves koronát, egynehány rendbeli bélétt kaftánokat, köves szerszámmal felöltöztetett lovakat, köves kardot és medállyos tollat, s egyéb feltisztelő kegyelmességgel terhes *) ajándékokat küldött Bocskai Istvánnak.

Sigmond fejedelem idejében is segítség kívántatván Erdélynek, az anadoliai Noé pasának minden vezérségéhez tartozó hadakkal, a ciliciai hadakkal, a tömösvári Iszmael pasát, az egri pasát, Begtes pasát, egy falka tatár hadakkal küldte segítségére, ezenkívül is pénzzel is segítette a porta Erdélyt, mert egyszer 50 ezer, máskor 30 ezer, harmadszor 25 ezer aranyat küldött subléválván, sőt volt olykor, hogy az egész európai hadakkal is succuráltak hatalmas császárok a magyaroknak.

Most Istennek hála pénz teljességgel nem kell, had sem annyi mint azokban az időkben, a szolgálat pedig most könnyebb, de sokkal hasznosabb, mert valami régen a magyar koronához volt, a most mind melléje áll hatalmas császárnak, és ítéletig való barátságot akarunk tartani ez kezdéssel, kikből állott eddig a németnek minden ereje és tehetsége. Ugyanis a míg a magyarok hatalmas császárral öszve nem állának, s vajjon a némettel vala-e confoederatio?

Lippát ennyi körülötte lévő várakkal és kastélyokkal, portusokkal, reménteni **) sok falukkal nem

*) „Az az jokat nyomó s erő“ Benkő jegyzete.

**) Benkőnél „reménytelenj,“ más példányban: teméntei.

régen a töröknek, avagy nem a magyarok adák-e? Közelebb most is Vác várát portusával együtt a magyar nemzet annuentiájából apprehendálá a török nemzet. Ilyen nevezetes és hasznos szolgálati annyik a magyaroknak a török nemzethez, hogy meg nem számlálhatni, ellenben a német és egyéb keresztyén nemzetek, hostilitásnál egyéb mi jóval voltak a mahumetánosoknak nem tudjuk.

Ha a magyar nemzet a töröknek jóakarója nem lett volna, ugyan is szultán Szulimán idejétől fogva a mint praemittálók, mind egyben, mind másban annyira nem succurráltak volna, melyre nézve legnevezetesebben szultán Ahmed császár ezt cselekedte vala, hogy Esztergomot megvévén a némettől, Mehemed pasa fővezérsegben Uzun efendi nevű cancelláriusától olyan áthnámét küldött vala a magyaroknak, hogy valamikor kívántatik, a magyarokat mind német, s mind egyébféle keresztyén ellenségei ellen mind pénzzel, s mind haddal, s külömben is valamint lehet, s kívántatik megsegíti minden bizonynyal.

Ezt is akarjuk jelenteni a fényes portának, hogy valamikor a német hadakozik akárkivel is, és aztán békélleniek kelletik is, az a ki császár mindenkor hágy valami titkos cautélát az ő athnáméjában, mely lehetetlenség hogy admittáltassék s annál inkább ratificáltassék, melyet is csak maga tud. Ez arra való, hogy ha inter tractandam pacem valami non putaramos jó alkalmatosság kínálná magát, az alatt is dolgához láthasson, mert az oda felírt mód szerint conditionatus lévén arra császársága szerint, hogy teljes életében hadakozó ellensége lészen a töröknek, így ha kénytelenítettik is néha békességet csinálni, de hogy

említett conditiójának megfelelhessen, mindenkor rést hágy békességén.

Mikor Murád pasával is békéllek, csak Bocskai miatt kénytelenítették cselekedni, mert látá hogy az egész Magyarország kiesik kezéből, s ugy ada ő is atlmámét a portának, de ebben ez vala az első punctum, hogy hatalmas császár ötet nevezze apjának, mely punctum nem admittáltaték, hanem mufti effendi által arra jeles válasz adaték. 14-ik punctum ez vala, hogy mikor főkövetjek mégyen bé a portára, valamit hatalmas császártól fog kívánni, megengedtéssék s megadassék, mely kívánság specialiter ez vala, hogy Eger, Esztergom, Kanizsa visszaadassék, melyek nem adatának, tudta is hogy nem adatnak, ezen a résen cselekedteté aztán a fenn előszámlált exorbitantiákat, melyekről kérdés lévén, azt szokták ők felelni, hogy a mi propositióink ezek s ezek voltak, egyike meg nem tartatván, a többi is fel bomlott. Ezekből sokat tanulhat az akaró s a tanulható.

Mindezekből a régi formákból minden dolgokat általláthat hatalmasságod, melyeket jól meg pensitálván, alázatosan instálunk adjon jó választ, mehessünk vissza országinkba.

Translatum 22. July ao 1029 a Mahomede. *)

Ez a translatió az akkori fővezér Aly pasa udvarában az egész vezérek, mufti, azsiai és europai ítélő-mesterek, gyalog generalis és kapitányok, és minden látott s hallott öreg emberek előtt, kik is mindenfelől impositive messzünnen is oda gyűjtettek vala, elolvasaték, holott sokféle consultáció után a magyarok barátsága a németekénél jobbnak ítéltetvén a postulatu-

*) T. i. 1619 dec. 30-án.

mok szerint, a voltaképen való és leendő segítség aránt, a megirt követeknek császár írása adaték.

*Mayyar, Cseh és több adhaerens országok principálisi, mi formában újjítanak athnámét hatalmas császárral, annak ilyen 25 punctumi vagynak. Actum Aug. ao 1030 a Mahomede.**)*

1. A feljebb való időben boldogult néhai szultán Ahmed császárral, a magyar birodalomnak 20 eszten-deig való s tartó békessége köttetett vala, s az szerint mind két féltől, mind két félnek hűtlevelek is adattak vala; most ismét ujabbán mind a magyarokkal s mind azokkal összeállott, s kötést tett országoknak királyival, fejedelmivel, principálisival s nagy rendeivel való egyező értelemmel olyau békesség kötessék, mely nemcsak e mostani ember-láb-nyomig tartson, s ne is csak magunk gyermekink és feleségink életeknyi idővel termináltassék, valámig a világ fennáll, hanem per omnia saecula megtartassék, addig t. i. valameddig valamelyik fél szemlátomást fel nem bontja.

2- Ez békességben comprehendáltatott keresztynség közül, legelsőben is a felséges Bethlen Gábro királylyal együtt intricáltatnak a nemes magyarok, tót és horvát nemzetek, — országokkal együtt, és azokban lakos mindenféle népek kicsinytől fogva nagyig. Hasonlóképen a nemes Csehországot is, mostani felséges királyával Fridericussal, hozzá hallgató országokkal, alsó-felső Austriával, Morva, Slesia, alsó-felső Lusátiával, és mind ezekben lakos mindenféle

*) Az-az 1620 nov. 26 án. Benkőnél s a latinban „circa finem Aug.“ — tehát dec. 15—25,

népekkel, nemzetségekkel, fejedelmekkel, hercegekkel, urakkal, kapitányokkal, nemesekkel, várakkal, városokkal, és azokban lakó mindenféle népekkel modo praedecarato, ezen békességben inseráljuk, intricáljuk.

3. Hogy e mostani békességünk mind mostani hatalmas császárral, s mind utána leendő hatalmas császárokkal fundamentomosabban lehessen, a megnevezett országokkal együtt Pozsonyban a mely ligát csináltunk, tehát azokat hatalmas császár minden punctumiban hagyja helyben, s azoknak annuáljon.

4. Hatalmas császárnak Ferdinánddal mint magyar királylyal úgy volt békessége; már most Magyarország más királyt választott magának. Melyhez képest instálunk azon hatalmas császárnak, tovább Ferdinándot magyar királynak ne agnoscálja, se magyar dolgok eránt magával, vagy a római pápával, avagy egyéb hozzájuk tartozó nagy rendeivel ne conferáljon. Valamint magunkkal, úgy azokkal is, valakik még azután is e békességben incorporálandók, a jó szomszédságra nézve hatalmas császár e békességet méltóztassék vigore megtartatni.

5. Ha kik az europai keresztyén királyok közül Ferdinánd kedviért e békességet bontogatható dologban hatalmas császárhoz folyamodnék, az ilyen királylyal ha frigyes, hatalmas császár azt megtarthatja, csakhogy az olyanoknak kedvéért e mi velünk való békességet meg ne sértse, hanem megbecsülje, és megoltalmazza. Valakik még többen is e mi békességünkben magokat ingerálni akarnák, mi is acceptáljuk, hatalmas császárok is mind most, mind jövőendőben acceptálni conditionátusok legyenek.

6, Az sitvei torokban lett békesség is punctatim helyben maradjon, mert azt nemcsak a német részéről való emberekkel, hanem a magyarok közül is derék urakkal, s azoknak jelenlétekben csinálta vala boldogult néhai szultán Ahmed császár, mely eránt is mind két részről adatott athnámék extálnak, az a békesség a magyarokkal s Magyarországgal 20 esztendeig termináltatott vala, mely is még nem expirálván dúrál, s derekasabban azon a békességen is akarja Magyarország e mostani perennális confoederatiojat fundálni.

7. E szent békességnek bontogatására enczenbenz dolog ne lehessen ok, akármely részről is excurrálván holmi indepedens latrok kóborlók, az ilyeneknek út-állásokkal, csetépatéjokkal akár melyik félnek legyen is káros, e békesség nem bontogatódik semmiképen. Mert az említett sitvei békességnek ötödik punctumi szerént efféle particuláris, excursiók mia a közönséges békesség nem impediálódik, ugy tétetett fel, continuálása pedig az olyan különös latorságnak interdicáltatott volt is, ilyen declaratióval, hogy ha kik contumacia ducti ugyan csak gyakorolnák a megtiltott gonoszt, tehát akármelyik részről comperiáltassék is a békesség ellen impingált lator, megfogátassék, tömlöczre vettessék, és felnyomoztatván hova való, az oda való tisztnek adjanak hírt felőle, és a dolog törvény szerént meglátodván, érdeme szerént büntetessék a lator, akár pedig a damnificátusnak refundáltassék. A végekben, mind két részről az utakat őrizzék, rablóknak, asszony s gyermek ragadozóknak, s egyéb efféle csavargó latroknak, martalékoknak senki kalanzkodni ne merészeljen, ha kik impingálnak, halállal büntettesenek, az elraboltattak pedig és adripiált bonumok restituáltassanak.

8. Vár s város alá kicsapni, annál inkább adprae-hendálása aránt fenyegetődzni semmiképen meg nem engedtetik, egy szóval semmi fraussal effélében egyik fél se éljen. A rabok, asszony s gyermek ragadozók egyik féltől is sohol se recipiáltassanak, mint olyan publice pacis perturbatores.

9 Se férfi, se nőstény személy, egyik féltől is se ne raboltassék, se el ne adattassék, sőt jó ratio nélkül csak ne is detineáltassék, kik ha ilyen tilalmas úton abálienáltattak, valahol taláztatnak, akár várban, akár egyéb helyeken, minden sancz 'és fizetés nélkül restitúáltassanak, szabaduljanak, jó securitással kísértessenek az pacien felek *) az ő helyekre, a patratumban comperiáltattak pedig modo praedaclarato severe megbüntettessenek.

10. Hatalmas császár részéről a budai vezérnek, akár ki legyen az, oly plena authoritás adassék, hogy a több végbeli pasák és vezérek tőle függjenek. Hasonlóképen a keresztyénség részéről is Budához nem messze az érsekujvári generalis kapitánynak, a tót- és horvátországi bánnak, a duna két meljéki több generalis kapitányoknak is olyan plenipontentiájok legyen, hogy ha valamelyik részről, vagy mind a kettőről is békesség ellen való valami occurálna, egymást értvén, mennél jobban lehet sopiálják a dolgot, ha pedig oly meritalis, nehéz vagy homályos dolog, vagy controversia intervénálna, mely a megnevezett plenipontentiariusoknak ventilálások által el nem igazodhatnék, hatalmas császár, és magyar király requiráltassanak felőle.

*) Igy Benkőnél. Sárossynál „Kisértetvén a patiens.”

11. Mostani követek a portán, dolgokat végezvén és hazájokban érkezvén, hatalmas császár is, mind a magyar, mind a cseh királyhoz, s mind pedig ehhez tartozó több országok fejedelméhez, a jó szomszédságnak megbecsüléséért, a maga ő hatalmassága császár becsületihez illendő ajándékokkal nevezetes és tekintetes követjeit küldje.

12. Hatalmas császárral a szent békesség concludáltatván, hogy ezt örökösen láttassék mind két fél birodalmában szentül megtartatni, ottan mindjárt mind a megnevezett királyok külön-külön, mind a hozzájuk tartozó s vélek megegyezett országok, noha nem specificáltatik, hogy quid, quale, quantum, de azért császári ajándékokkal, s oda illendőkkel követjeket küldjék a fényes portára hatalmas császárhoz, s hatalmas császár is azokhoz, és az a dolog minden esztendőben egyszer mind két részről iteráltassék és követessék.

13. Ha e szent békességen, vagy ezek eránt két részről adandó hűtleveleken kívül is, vagy jó, vagy rossz, valami oly dolog occurrrálna, a mely eránt hatalmas császárnak requiráltatni kelletnék, szabados legyen, ne is objiciáltassék az, hogy az olyan dolog nem forgott emlékezetben az eránt való athnámékban.

14. Filek, Somoskő, Hollókő, Hajnácskő, Kékkő, Divin, Szécsén, Gyarmat, Palánk, Nográd és Deregély nevű várak és kastélyok, hozzájuk tartozó falukkal együtt való adózás alól felszabadultak, azon helyek ezután a töröknek nem adóznak, és mivel de praesenti azokat mi manuteneáljuk, semminémű töröknek azokhoz praetensiója nem marad, azok akárhol legyenek is, mivel azokat a sitvei békesség is, mind a hódolástól, s mind egyéb szedő-vedőtől immuni-

tálta. Hasonlóképen a mely faluk Egerhez is, annak megvételétől fogva hódoltanak, adóztanak, azok ezután is örökké abba hagyatnak, de azonkívül többeknek béhódoltatásától eltiltatnak mind az egriek s mind mások.

15. A mely hatvan faluk közel lévén Esztergomhoz, miképen adóztanak, azt az arra destináltatott két fél adminisztrátori valamint intézték 's adózásokat limitálták volt, ez is abban hagyatik, de az szolgálatra azok se erőltessenek az akkori qualificatio szerint, a mely hatvanezer oszporán*) ugyan ezen falukból az magyarországi tárházban adminisztráltatni szokott, az is hogy continuálódjék ex consensu ambarum partium in vigore hagyatott.

16. A magyarországi adózó faluk és városok két karban vagynak, egyik rendbéliek azok, kik mind adóznak s mind szolgálnak, más rendbeliek azok, kik csak adóznak, azért mert messze vagynak. Hogy e két forma végre a szegénységet el ne fogyassa s pusztítsa, nekünk úgy tetszik, hogy a mely faluk hódolás alatt vagynak, de a keresztyének várainak háttok megé, benn a keresztyénség felől vagynak, tehát az olyanok csak adózzanak s ne szolgáljanak. Hasonlóképen a mely hódoló faluk a török várakon belül, Törökország felől vagynak, azok is a keresztyéneknek csak adót adjanak, szolgálatra ne menjenek, az ilyen városok és faluk nevek szerint regisztráltassanak, hogy melyik s mennyit, melyek eránt kettő legyen a regestrum, egyik a keresztyének kezénél, másik a töröknél conserváltassék. Az adózó s nem szolgáló városok, faluk, külön regestruban légyenek, kiknek utána

*) Benkő példánya „oszpora.“

oda tétessék, hogy ezek csak adózók, nem szolgálók. Hasonlóképen a kik mind adózók s mind szolgálók, azok is külön irattassanak, és azoknak is alájok iratassék qualitasok, mely forma is mind két félnek megadassék, mind két fél magát ahhoz tartván, az ellen a megmagyarázott qualitással lévő faluk és városok többel egyébbel semmi úton módon ne aggrávtassanak, hanem csak azt contribuálják, a mit s megnyit de facto szoktanak adni. A declarált falukon s városokon kívül több faluknak, városoknak hódoltatások ezen békességgel interdicáltatik mind két részről. A főtisztek arra igen reá vigyázzanak, hogy az adózó helyeknek adójokat semmi szín és praetextus alatt se neveljek, se többítsék, affélében munkálkodóknak resistáljanak. Van ilyen dolog is néha, hogy némely possessores ambarum partium adajokért a szegénységtől, ki élést kíván, s ki holmi épületre való fát, melyeknek is midőn kelletik lenni, minthogy a szegénység affélét nem a maga szükségére s nem is eladni, hanem ex imposito viszi, vontatja, tehát sohol is a modo in posterum efféle szegénységtől, szekerektől vámot s harminczadot exigálni meg ne engedtessék.

17. A hódoló falukban most is lakó, s ezután is lakozandó nemesség se adóval, se dézmával ne tartozzék, s affélékre ne is erőltessék, hanem immunisok legyenek, melyek a sitvei békességben is ezen formában hagyattak. A nemességnek malmokból és marhájokból semmi ne exigáltassék, ha az ilyen nemesség a török részről e pacificatio ellen infestáltatnék, semmiképen a török főtiszt, a ki effélékre destinátus, meg ne engedje, így szoros disciplinában tartván a refractariuskodókat.

18. Ezután se szpaiák, se szubasák, ispán rendü

és egyébféle törökök a falukra ki ne járjanak, se sokan, se kevesen, contributiójokat a falubírák magok vigyék be, s assignálják szpáiájoknak, melyet ha a falusbírák elmulatnának, háromszor megintessenek, hogy a mivel tartoznak, az ő idejében adják be, ha így is elmulatnák s nem praestálnák, tehát a generalis főtisztek requiráltassanak felőle, kik is severe imponálják, hogy szpáiájoknak rend szerént a mivel tartoznak adják be, és ha mindezek után is vakmerőségre vetnék magokat a tributáriusok, in tali casu az olyan helyekre a pasák és bégek ki küldhetnek, és a bírakat nyokon kötve be vitethetik, s erővel is a mivel tartoznak, megvehetik, de a szegénységet se rabolják, se kinozzák.

19. Lehetetlenség mind két részről, hogy independens ne találtassék, kik ha nem sokban is, avagy csak kevésben ne excedáljanak, ha mikor azért afféle excessus hallatnék, annak felczirkálására négy hónap adassék, és a hol s kin sül a patratum, törvény szerént büntetessék.

20. A végekben elpusztult falukat és városokat építeni mind két félnek megengedtetik, lakosokat szálaltván reájok ilyen qualificatióval, hogy afféle épülendő faluk és városok, ha olyan helyen lesznek, kiknek mind két felé adózniok kelletik, ezeránt egyik fél is ne contrariuskodjék, mert másutt is a közhelyen, mind két részhez közel lévén a faluk és városok, kétfelé való adózással maradhatnak meg, azért az ilyenek is az olyanok szerént légyenek.

21. Erdélyországa hatalmas császár régi adófizetője, az is az ő régi törvénye, privilégiuma, és libera electiója szerént szokott magának fejedelmet választani, a fényes porta is botot, zászlót, és egyéb kánon

szerént való requisitumokat kiszolgáltani s azzal együtt confirmálni szokta. Mely ország is nekünk mind szomszédunk s mind egy vallású nemzetünk s atyánkfia lévén, hatalmas császárnak alázatosan instálunk mellettek, hogy a néhai boldogult szultán Szulimán vitéz császártól nekik adatott athnámé szerint, minthogy a sok hadakozással országok igen elromlott, annuatim tizezer arannyal való adózások legyen elég, ne kellessék tovább terheltetniek, hatalmas császár kegyelmességéből engedtessek annyira; a fejedelmválasztás is régi libera electiójok szerént tartassék meg nálok, magok közül hazafiát választván, határookban a mostani mód szerént, és minden privilegiumokban s törvényekben méltóztassék a fényes porta őket confirmálni.

22. Ha a törökországi kereskedők közül, akár török, akár keresztyén legyen az, e confoederációban incorporáltatott valamelyik országra akarna kereskedésnek alkalmatosságával általjárni, tehát az olyan kereskedő, a mely véghelyen általkél, az oda való pasától, bégtől, harminczadostól testimoniálist extra-háljanak, és azt ott a hol a keresztyének közé elsőben érkeznek a várbeli főtisztnek és harminczadosnak exhibeálják, és ugyan ott azoktól is újabb testimoniálist vegyenek, melyek is mind pecsétesek legyenek, hogy ha hol járnak kelnek producálhassák, producálván ott is újabb pecsétet nyomjanak igazságok leveleire, de a pecsétért ezen békességben benne lévő országokban sehol is semmit ne vegyenek, se főtisztnek, se kapitányok, se harminczadosok. Félelmes helyeken pedig a 'végbeli tisztnek az ilyenek mellé elégséges kísérorokt adjanak, mindenütt jó securitással kísértessék őket, úgy hogy se személyekben sohol ne bántas-

sanak, se kárt ne valljanak, régi kánon szerint való vámjokat, s harminczadjokat megadván, többel semmivel se aggraváltassanak.

23. Hasonlóképen ha e confoederatus keresztyének közül is, vagy árúval vagy készpénzzel akarna valaki Törökországra általmenni, tehát az olyan is a magyar király testimoniálisával, vagy bizonyos jélvel járjon, a nélkül a kik járnak, megtartoztassanak, a kereskedők pedig a keresztyén birodalomban a magyar király számára három-három pénzzel azt exigálják, két-két pénzzel tartozzanak minden kantárnyi terhertől. Ha ki keresztyén országi kereskedők közül Törökországban meghalna, a portán lévő magyar kapitliha az olyannak minden javait vegye kezéhez, s laistrom szerint adja vagy küldje kezéhez a meghaltnak igaz praetendens successorinak; az ilyen megholt keresztyén javaihoz pedig semmi úton módon hatalmas császár részére a tisztek, se ország komornyikjai, se harminczadosok belé ne kapjanak.

A keresztyén kereskedők annak idejében s helyében, a szokás szerint vámjokat, harminczadjokat igazán megadván, semmivel többel ne impedíáltassanak, ha mi praetensio lehetne a Törökországban megholt keresztyén kereskedőhöz, vagy javaihoz, tehát négyezer oszporáig a külső tisztek is decidálhatják az olyan causát, excédálván pedig a praetensio a négyezer oszporát, az ország ítélőmestere eleiben menjen, holott is adhibeáltatvan a magyar király kapitlihája, annak praesentiájában igazodjék a dollog igaz törvény szerint.

24. Ez szent békesség hatalmas császárral robortatván, ha mikor már ezután az magyar és cseh királyoktól, vagy e confoederatióban való országoktól

hatalmas császár fényes portájára, vagy valamelyik végbeli főtiszteihez követeknek, vagy posta-követeknek, vagy postáknak kellene járniok, hatalmas császár is hasonlóképen, vagy vezéri, vagy bégjei, vagy egyéb főtisztei, vagy a magyar királyhoz, vagy cseh királyhoz, vagy a több ide incorporáltatott confoederátusokhoz fő- és vicetiszteket és követjeket, vagy postájakat küldöznék, mind két fél, mindenütt nagy becsülettel acceptálja, s acceptáltassa, utazásokban költségeket mindenütt kiszolgáltatóván mindenik fél az ő birodalmában, és a hol félelmesek a helyek, illendő és elegendő késérőket adjanak, melyek sehol ne kísértessenek, hanem jó securitással kísértessenek mind addig, a meddig expeditusok követségekkel és levelekkel.

25. A keresztyéneknek mindenütt templomok, klastromok, ispotályok és parochiális minden helyek eximáltattatnak, annál inkább magok az ecclesiastica personák minden contributiók és exactiók alól, teljességgel immunitáltatván.

Bethlen Gábor dolgainak vége.

Ferdinándus II. Dei gratia elect. Romanorum imperator, semper August. Germaniae, Hung, Bohemiae, etc. Rex etc.

Második Ferdinánd császár, Ludovicus Pukhán által hűtlevelet küldvén a portára, a mellett a török császárnak, így ír:

Az hatalmas szultán Murád khánnak, ázsiai és

europai országoknak császáranak, nekünk felségesen becsülendő barátunknak jó egészséget és mindenekben kinyílt szerencsét.

Hatalmas császár felségesen becsülendő barátunk s szomszédunk. Értettük eléggé, hogy a mely békességet arra exmittált nagy plenipotentiárusink a szőni mezőn concludálván, mi a mi részünkről ratificáltuk, hatalmasságod is approbálta. Mivel azért szükségesnek íteltük elkövetni azokat az utakat melyek ide valók, hogy hatalmasságodat azoknak megértésekben sok szóval ne fárasztjuk s már a concludált dolgok is complementumokat hamarább elérhessék szerencsésen, e végre tetszett siető követünket alsó-felső Austriának komornyikját, alsó-austriai birodalmunknak tanácsosát, a válogatott fejedelmek közül való kedves, és meghitt Ludovicus Pukhánt, Akfestaini és Ispicsi liber bárót, Tyerskteini örökös urat méltóságos főkövetünket, a közöttünk való dolgoknak igazságos megerősítésére kegyelmed fényes portájára küldenünk, ki is köszönetünknek és szolgálatunknak ajánlása után bő declarációval perorálhassa mind azokat, melyek a két szomszédságnak épületire, minden scrupulusoknak elhárítására, a békesség punctuminak sérelem nélkül való megtartattatásokra valók, azon szőni mezőn concludált békességnek punctumi szerint, mely obligatóriánkat ezen emberünktől megküldöttük. Melyet mindön praesentál kegyelmednek szeretettel kívánjuk kegyelmedtől, valamiket részünkről aperiálni kíván, minden jó admissióval adjon hitelt kegyelmed relációjának egészen. Ezek után kegyelmednek szerencsét, és birodalmában széles terjedést kívánunk. Költ Bécsben 15. Aug. ao 1628.

Katharina fejedelemasszony levele, melyet küldött a portára kájmekám Recseb pasa nevű fővezérnek.

Fényes elméjü, hatalmasságos vezér, Isten nagyságotat hatalmas császár szerencséjére és szolgálatjára sokáig éltesse jó egészségben.

Nagyságotat minap érkezett méltóságos parancsolatját s levelét illendő becsülettel vettük, mit írjon nagyságot, hogy hallott légyen, t. i. holmi illetlen dolgokat a jövő járó végbeliectől, a nagyságot írásából voltaképen megértettük, intését nagyságotnak becsülettel köszönöm, kérem is Istent nagyságotat áldja meg érette. Mi alig tudjuk búsuljunk-e, csudálkozzunk-e rajta, ki s hogy mert nagyságot előtt olyat mondani, hogy mi hatalmas császártól elfordulnánk s másféle hajlanánk, ő hatalmassága gonosz akaróinak tanácsokon járván. Az ilyen vádat ki koholhatja, mi elménkkel fel sem érjük, magunkat is mivel mentsük alig tudjuk. Hijjuk a nagy Istent s e világot bizonyosságra, hogy mi nekünk afféle rossz dologban sem hírünk, sem tanácsunk; mind néhai boldogult uram Bethlen Gábor király idejében, s mind azután, mind hatalmas császár mennyi nevezetes kegyelmességét közölte velünk, s mind nagyságot mindenikönknek dolgai eránt minémü propensióval volt légyen mi szükség számlálni? Ha azért mi azoknak hálájokat el akarnók is felejtetni, de eszünkben juttatja az Isten, azt taláztatván meg velünk a mit keresünk.

Tovább pedig, hiszem az erdélyi három nemzet is az én installáltatásomkor olyan szoros punctumokkal conditiózott minket meg, hogy a míg élünk hatalmas császár mellől nemcsak el nem állunk, sőt annak

csak árnyékát intézhető álmodozást sem mutatunk Mindezek ellen micsoda észszel impingálhatnánk csak elmével is? hiszem tudjuk mi azt, hogy Erdély is csak addig köteles mi hozzánk, a míg mi is conditióinkat megtartjuk, hát hogy engedetlenkednénk a porta ellen magunk gonoszával? Hogy is adathatik hitel ilyen nyilván való susurrántiáknak.

Távoztassa Isten azt mi tőlünk, hogy mi mind hatalmas császáruk kegyelmességét, mind nagyságod eleitől fogván való jó propensióját, atyai indulatját elefelejtve, a fényes portához lábbal rugjunk, holott mind hatalmas császáruk sok kegyelmességét, s mind nagyságod atyai succursusit ha akarnók is, alig tudjuk számlálni, azért mégis ezekkel ellenkezve, hogy hogy cselekedhetnök azt, hogy nagyságod atyai idulatját meg nem becsülve, magunkat nagyságod előtt csak kétségben hozható árnyékkal is megjegyeznök?

Tudjuk mi is, hogy valamig Erdély eleitől fogva hatalmas császár köntöséhez ragaszkodott, s ő hatalmaságok protectiójok alatt volt, nyugott, de mikor fejedelmi hitegetéseknek engedtek, s a porta ellan rugódoztak mint jártak, ám látszanak jelei. Hiszszük Istent, hogy a mi életünkben mi arántunk sem hatalmas császáruk, sem nagyságod olyan gonoszokat importálható okokat nem fog tapasztalni, mert mi előttünk az elmúltak: példák.

Minekokaért méltóságos uram kérjük nagyságodat, mindezeket méltóságos szemei eleiben vévén, pensitálja atyai indulatjával s többé a fényes portához tartozó hűségünket ne hozza kétségben. Ha valamely idegenünk az nagyságodnak s hatalmas császáruknek sügná búgná, ne legyen hitele, mert mi is míg élünk az egy igaznál, jónál egyebet nem akarnánk cselekedni,

s mások tanácsán sem járunk a végre, hogy hatalmas császáruk ellen vétsünk, s annál inkább, hogy ő hatalmassága köntösétől elszakadjunk.

Igaz, hogy az urat Csáki Istvánt kívül Erdélyen egy várunkban kapitánynya tettük volt, de ottan mindjárt gubernátorunkat s tanácsinkat consulálván felőle, jobbnak itéltük, hogy priváljuk s priváltuk is. Valami ezután is a fényes porta akarattjával egyező, Erdélynek hasznos, tanács-líveink tetszésekből azt, és nem egyebet cselekszünk.

A mint ennekelőtte is irtuk vala, Istennek hélé, most az ország a régi jó rend, mód szerént vagyon csendességben. Minekokáért iterato is mint jó atyánkat kérjük nagyságodat bizodalmasan arántunk, nagyságodért Istent imádó jóakarója eránt, aliénomot ne imagyinaljon, és az eddig concipiált scrupulusokat is méltóságos elméjéből kivetvén, hatalmas császáruk is ő hatalmasságához való igaz obsequiumunk eránt, méltóztassék hozzánk reficiálni, mert mindenek, a miket eddig felölünk sügtak, nem egyebek, hanem csak azon merő valóság nélkül való vádak voltak. Mi valamig élünk, a mint feljebb is írók, soha hatalmas császárhoz tartozó hűségünkön rést nem ejtünk. Minden itt való dolgokat Zöllfikár aga barátunk tud, töle nagyságod megérthet mindeneket, ki is nem sokára a szokott adóval, ha Isten engedi beérkezik a fényes portára. Ezekután Isten nagyságodat éltesse. Költ Gyula Fejérváratt 12. Aug. 1630 Nagyságod jóakarója: erdélyi fejedelem

Katharina.

Gustavus Adolphus, Dei gratia Svecorum Gotthorum et Vandalorum Rex, Magnus Princeps Finlandiae Dux Esthoniae, Chareliaeque nec non Ingriae Dominus.

Illustrissime Princeps, Nobis Benevole! Cum ad nos esset delatum Illustrissimam Principem, consanguineam et Sororem nostram charissimam Dominam Catharinam principis quondam Transilvaniae relictam viduam, Marchionissam Brandenburgensem, Regimine Principatus abdicatam, neque nobis constaret, quibus de caussis remota esset, visum nobis est, ablegare istud nobilem, nobisque sincere fidelem consiliarium nostrum servitiorum*) Paulum Strasburg statum et conditionem illustrissimae sororis nostrae cognoscendi et qua ratione possit eam juvandi causa; cum vero nobis constet principatum istum in potestate Fulgidae Portae esse, ut eius arbitrio stare, atque agere debeat, injunximus dicto ablegato nostro, ut ad fulgidam portam iret, et quantum permittunt rationes ejus, daret operam, ut sororis nostrae haberetur justa ratio. Ea autem est illustratiatis vestrae auctoritas et eminentia, ut possit opera sua sustinere collapsas ejus res. Ideoque illustritatem vestram summopere rogamas, ut quantum fieri poterit sine praejudicio status otthomannici, id tribuat amicitiae nostrae, ut soror nostra sentiat se ex hac nostra intercessione solatium emolumentumque accepisse. Interim si quae praeterea inciderint, ex usu et re communi, uti nunc sunt tempora satis periculosa, et consiliis communium hostium turbata, quae vel adtulerit ablegatus noster, vel illustratis vestrae putaverit nobis communicanda, tuto illa able-

*) Toll hiba „secretiorem“ helyett.

gato nostro commiserit, sicuti et illi injunximus, ut quae faciunt ad firmandam amicitiam nostram cum fulgida porta, et redundant in communem utilitatem, cum eodem confidenter agat. De caetero illustritatem vram optime valere cupimus. Dabantur Francofurti ad Oderam 29. Apr. Ao 1631.

Gustavus Adolphus. *)

Sütve tévé alád, sánta szolgál Balling
 Azt mondák portán, hogy Csáki a farmatring,
 Elfogya miatta mind féning, mind selling
 Gazda is végre lön csak egy bitang czvinczig.
 Fárada melletted király bátyád svecus,
 Amaz híres vitéz Gustavus Adolphus,
 Szólla portán érted lenne tiéd a jus,
 De nem nyerheté meg a svecus legatus.
 Sógorod vén Bethlen sokszor inte téged,
 Jól lesz vala dolgod, ha szavát bévégyed,
 De az oldal-tanács addig szúra téged,
 Mig mindent elcsala s kóldulás lön véged.

Catharina kevés, de rossz idejének és dolgainak rosszabb vége.

*) A Pekry féle példányban több értelem zavaró toll hiba van — melyek azonban minden többi példányban helyesen vannak. Így pl. „accepisse“ helyet cupere „tuto“ helyet: Tanto, odoram helyet ortr,

III. R É S Z.

Gyula-Fejérvári országgyűléséből Erdélynek három nemzetből álló minden rendei, urak, fő- és egyéb tisztek egyező akaratból ilyen instantiát küldöttek a fényes portára
21. Aug. Ao 1633.

Hatalmas császár, nekünk mindenekben jó kegyelmes urunk, Isten hatalmasságodnak minden napjait ezerekké tégye, áldott és méltóságos szerencséjét nevelje, minden ellenségeit éles fegyvere által megszégyenítse, birodalmát világra terjeszsze.

Dicsőséges és hatalmas császárunk, jelentjük hatalmasságodnak, hogy hatalmasságod boldog elei között, néhai dicsőséges vitéz szultán Szulimán császár idejében, ez mi erdélyi országunk, a maga körül világnak négy plágáira néző birodalmoknak maga ajánló szövetséges barátságát és protectióját megvetvén, hogy szabad jóakaratok szerint, a megnevezett boldogult hatalmas császárhoz folyamodtak volt, állottak, és behódoltak, nem kétljük nyilván lehet hatalmasságodnál voltaképen. De azt mi is tudjuk, hogy a megnevezett Erdélyországa, nem egyedül csak azért hajlott s állott a fényes portához, hogy azzal külső ellenségei ellen oltalmaztassék, sőt leginkább azért hódoltak volt be, hogy minden törvényiben, kanoniban, privilegiumiban intacte megtartassék, s azoknak csak legkissebb czikkelyeiben is változást ne kellessék

szenvedniek, hatalmas császár biródmának felső, közép, alsó, semminemű lakosítól.

Ez szerint amaz feljebbemlitett boldogült néhai szulán Szulimán vitéz nagy császár, hogy mindenkiben a megírt Erdélyországa megtartassék, János királynak athnámét, hűtlevelet adott volt, melynek párja elhiszszük hatalmasságod káptalanjában is megvagyon, mely szerént azután következett hatalmas császárok is minden kanoninkban és privilegiuminkban megtartottanak, úgy hogy azt a feljebb való tempestásokban is megsérteni törvényes dolognak nem tartották; az ilyenért mi is mindenkor nevezetes hűségünket akarván mutatnunk a fényes portához, valamikor fejedelmünkben, hazánk törvényi, kanoni és kiváltképen hatalmas császárok ellen való intentumot tapasztaltunk, soha vélek egyet nem értettünk, s az roszban együtt nem toppantottunk.

Meglőtt dolgot irunk hatalmasságodnak, hogy midőn látnók hatalmas császároknak abban való szent és igaz kedvezéseket, hogy kanoninkat és törvényünket megtartják s nem háborgatják, mi is sokszor cselekedtünk olyan nagy és majd nevezetes hűséget, hogy hatalmas császárhoz tartozó s a fényes portához köteles igazságunkat abban is megmutathatnók, feleséginket, gyermekinket, házainkat, jószáginkat, és mindenünket elhagyván búdosára adtuk magunkat, és hatalmas császár országában menven által, ott is másokkal együtt engedelmes hűséggel szolgáltuk hatalmasságotkat, és mind ezeknek supportálásával is megakartuk törvényinket oltalmazni.

Hatalmasságod császári idejétől fogva is, azért hogy hatalmasságod is régi kanoninkban kegyelmesen megtartott s protegált, mi s mind azóta volt fejedelmünk-

kel együtt, mely haszonnal és hűséggel szolgáltunk légyen hatalmaságodnak jól tudja hatalmaságod, de mióta mostani fejedelmünket is szokott régi rendünk szerint választók, hatalmaságod is szentül observatis observandis küldött athnáméjával roborála mind fejedelmünkkel együtt, a miben kívántatott kész engedelmes-séggel és hűséggel szolgáltunk hatalmaságodnak, úgy tudjuk szokott adónkat is hatalmaságod hű szolgáljával fejedelmünkkel együtt esztendőnként egészen beküldöttük hatalmaságodnak és a mint hatalmaságod fényes portájának is híven szolgáltunk tehetségink szerint, úgy itt is hatalmaságod hű szolgáljával fejedelmünkkel jól alkuszunk s jól élünk, semmiben is megirt fejedelmünktől bántódásunk nincsen, minket régi kanoninkban nemcsak megtart, hanem csak legkissebb dolgunkban is jó discretiójú tanácsával, oly industriával vagyon, melyben semmi hiba nincs, mely mindnyájunknak épületes, senkinek nem káros, egy szóval hogy igazán megmondjuk, ez régi szokásunk szerint választott fejedelmünk minékünk három nemzetről álló, hatalmaságod szolgálinak olyan, kire semmi panaszkodni nem lehet.

És noha hatalmaságod megirt szolgálját, fejedelmünket, a német birtokából hoztuk, mindazáltal hazánkfia, földünk gyümölcse, és onnét is ezen fejedelmünket hatalmaságodhoz való, belső hűsége hozta e tartományba, s nekünk is nagy jónkra lett közünkben jövedele, mert Magyarországból erős várai lévén fejedelmünknek, azzal is nem keveset vastagodott hazánk.

Mindenik vára nekünk egy-egy vigyázó torony gyanánt lévén, ha arról a szélről ellenségünk zörgölődni akarnának is, azokban úgy megakadnak, hogy

miattok hostiliter reánk nem jöhetnek, és így midőn Isten után hatalmas császárunk kegyelmességéből és fejedelmünk jó dispositiójából ki-ki közülünk honujában nyugodnék hazánkban, tehát némely maga gondolatlan, éretlen elméjük, minden igaz ratió kívül magukat felkapván, sem fejedelmünknek adott hűtöket sem hazájokhoz s kiváltképen házok népéhez tartozó kötelességeket meg nem becsülve, csak az elmúlt napokban transfugiáltak, kiknek a mint bizonyosan értettük szándékuk az, hogy régi kanonink ellen hol mit mozgassanak s azzal bennünket privilegiuminkban megsértsenek.

Nem tagadhatjuk hatalmas császárunk, hogy sem előbbi boldogult hatalmas császároktól, sem közelebb hatalmasságodtól nekünk mindnyájunknak, és mostani fejedelmünknek adatott athnáméknak punctumit a hatalmasságod részére való s lévő némely vezérek meg nem gondolván, az említett transfugák alkalmatosságával exorbitáltak, mely eránt is kénytelenítettünk, mi Erdélynek három nemzetből álló minden nagy rendei igen alázatos bizodalommal megkeresnünk hatalmasságodat, tulajdon magunk három nemzetből álló nevezetes nagy uri rendeink által, úgy mint a nagy tekintetes hidvégi Mikó Ferencz, méltóságos urunk fejedelmünk belső tanácsa és főkomornyikja, Haller Péter, Szalánczi István, Torma György, Dániel Mihály, Daczó László, Hadnagy Mátyás medgyesi polgármester, Raiz Ferencz, besztercei Karcsmár Tamás, Szebeni polgármester, *) Ráv Mihály nevű hatalmasságod alázatos szolgálai s követink által küldvén alázatos instántiánkat hatalmasságod eleiben. Kik által is igen alázatosan könyörgünk hatalmasságodnak, hogy eleitől fogva hatalmasságtok fényes portájához megmutatott hűségünket

*) Reussner János t. i.

és végbevitt hasznos szolgálatunkat kegyelmes szemmel tekintve, mind hatalmasságodtól, mind hatalmasságod eleitől régi kanonink roborálására adatott athnámék szerint, a mint egyéb törvényinkben és privilegiu-minkban, úgy a fejedelem-választás iránt való libera electionkban is megtartani, s megtartatni, az ellen es-lekedők ellen pedig szokott kegyelmes oltalmával protegálni méltóztassék hatalmasságod, hadd nyug-hassanak hatalmasságod szárnyai alatt felső közép s alsó rendek, és mindenek.

Nevezetesen instálunk hatalmasságodnak, azokat az éretlen elméjü transfugákat méltóztassék kezünkben adni, tulajdon törvényünk szerint exequálhassuk ma-gunk, mely is *) láttassék meg annál is nagyobb mérték-ben rajtunk tündöklő, hatalmasságod kegyelmesége. Mi három nemzetből álló egész erdélyi urak s nagyren-dek, igen alázatosan iterató is kérjük hatalmasságo-dat a nagy Istenre, hogy abbéli instántiánknak adjon helyt, avagy csak azért, hogy azzal is megbizonyo-sodjék, hatalmasságodtól mind a régi mind a mostani athnáméknak szentül való megtartattatások; tessék hatalmasságodnak egynéhány olyan éretlen elméjüek nélkül el lenni inkább, mint sem egy ily szép ország-nak mind magában, s mind kanoniban megromlani, melylyel az egész világra hatalmasságodnak jó hire neve fog terjedni, a régi és későbben adatott athnámé-kat is láttatik hatalmasságod stabiliálni.

Ezen dolog eránt ezen követink hatalmasságod-fényes portájára expedíált fiai által szóval is alázato-san könyörgünk hatalmasságodnak, kiket is hogy ke-gyelmesen meghallgasson, hitelt adjon, és rövid időn hozzánk kívánt kegyelmes válaszszal visszabocsásson,

*) Benkőnél „melylyel is.“

azon is hatalmasságnak hasonló alázatossággal könyörgünk. Isten hatalmasságod napjait ezerekké tegye. Költ ez alázatos instántiánk gyula-fejérvári közönséges országos gyűlésünkben 21. August. Ao 1633. Hatalmasságnak alázatos hű szolgálai.

Erdélynek három nemzetből álló minden lakosi magyar, székely és szász natiók, nevezetesen pedig az alább subscribált uri, tanácsai, főkapitányi, főispáni, főkirálybirák, és minden ezen közönséges országgyűlésünkben lévő felső, közép, és alsó rendek, úgy mint:

Gróf Bethlen István képi: Balog György, *) Kornis Zsigmond főtanácsúr és Biharvármegyei főispán, Erdélyi István 2-ik tanácsúr, Thorda vármegyei főispán, Mikó Ferencz 3-ik tanácsúr, főkormányik, csiki kapitány, Keresztesi Pál 4-ik tanácsúr, Kassai István, 5-ik tanácsúr és ítélőmester, Alia Sámuel kapitány, Macskási Ferencz udvari kapitány, Vesselényi Boldizsár Doboka vármegyei főispán, Haller István Kükküllő vármegyei főispán, Bánffy Mihály losonczy, Pécsi Simon sz.-erzsébethi, Kálmán Ferencz tanácsúr és szebeni királybíró, Tholdalagi Mihály maroszéki főkirálybíró, Csáki László **) belső-szolnok vármegyei főispán, Nemes Tamás háromszéki főkapitány, Bassa Tamás possessionatus, Bethlen Ferencz possessionatus, Gávay Péter possess., István Deák fejérvári hadnagy, Tordai Imre Tordavármegye követje, Rác Mihály Biharvármegye követje, Pogány Menyhért Máramaros követje, Puszta Gáspár beszter-

*) T. i. Bethlen István megbízottja.

**) Benkőnél: „A következő név maculatumban lévén csak a kereszt név látszik vala a törökben, mely is conjecturaliter lehetett Csáky vagy Cseffi László.“

czei bíró, András György brassai főbíró, Maxai Balás Küllővármegye követje, Tarnóczy Ambrus belsőszolnokvármegyei követ, Kamuti István possess., Veres Pál szebeni székbíró, Pésmá István kolozvármegyei főbíró, *) Vitéz György possess., Lázár István csiki főkirálybíró, Karászi István Karasznávmegyei követ, Nagy Boldizsár zárándvármegyei követ, Retegi István dési főtiszt, Balog István hunyadvármegyei követ, Szent-Páli János possess., Váczi János erdélyi főtiszt, Szabó Ferencz megyesi polgármester, Huszár Péter possess., Ugron Pál possess., Mikó Ferencz kolosvármegyei követ, Iffiu István segesvári királybíró, Dávid Deák kóhalomszéki főkirálybíró, ki azután tanácsúrrá lett vala.

Az oda fenn előszámlált követek úgy mint Mikó Ferencz, Haller Péter, Szalánczi István, Torma György, Dániel Mihály, Daczó László háromszéki főkirálybíró, Hadnagy Mátyás, Raisz Ferencz, Karsmer Tamás, Ráv Mihály szebeni polgármester nevű követek által első Rákóczy György fejedelem az 1632 esztendőbeli adót, in ao 1633 küldi be, s a mellett a fővezérnek így ír.

Nagyságos és dicsőséges vezér, nagy tisztességgel becsülendő jóakaró uram, Isten nagyságodnak minden napjait ezerekké tegye, és hatalmas császár szolgálatjára minden dolgait elősegélje, örvendetes napjait sok időkre terjeszsze!

Eleitől fogva hatalmas császárokkal e mi országnak hűttel köttetett, s mindazóta szentül observáltatott olyan békessége volt, hogy az ország adaját s azzal járó ajándékokat esztendőnként nevezetes fő-

*) Benkőnél „kolosvári főbíró.“

követink által hatalmas császárok fényes portájára alázatosan beadjuk. Melyben midőn az ország nagy rendeivel munkálódnának, némely éretlen elméjük kapván magokat, magok gondolatlanul hatalmas császár véghelyeire Tömösvárra szöktek által, kiknek kedvéért, s helytelen vádjokra ottan mindjárt a tömösvári pasa országunknak némely helyeire derék fenyegető leveleket bocsátván ki, kénytelenítették mindjárt az országnak három nemzetből álló nagy rendei közül, ilyen nevezetes követjeiket küldeniek, úgy mint főrend, s főtanácsink közül, a méltóságos Mikó Ferenczet főkomornyikunkat, csiki, gyergyói és kászói főkapitányunkat, a három nemzetből álló főrendek közül pedig, ilyen hiteles és nagy embereket, úgy mint Haller Pétert, Szalánczi Istvánt, Torma Györgyöt, Dániel Mihályt, Daczó Lászlót, Hadnagy Mátyást, Raisz Ferenczet, Karesmer Tamást és Ráv Mihályt szebeni polgármestert, nagyságod alázatos szolgálait hatalmas császár fényes portájára a végre, hogy azok által mind szóval s mind írással deplorálják, s declarálják igen alázatosan a dolgot, kiknek is menekteleknek alkalmatosságával ítéljük mi is illendőnek az ország adaját, és egyéb ajándékbeli requisitumokat beküldenünk s beszolgáltatnunk hatalmas császárnak s mind nagyságodnak; de nem akarván nagyságodat sok szóval terhelnünk, megírt követink relációjokból mindeneket nagyságod megérthet, kik is érkezvén, kérjük szívesen nagyságodat hallgasson meg s adjon hitelt szöllendő szavaiknak mindenekben, és hova hamarébb hatalmas császárral is a dolgot megértetvén alázatosan, követjei által az ország főrendeinek kedves választ szerezni, s azután jó securitással kegyelmesen vissza bocsátani méltóztassék nagyságod. Melyet

mi is mind az országgal együtt nagyságodnak jóakarattal kívánunk alázatosan megszolgálni. Isten még is nagyságotat éltesse, és szerencsáját nevelje. Költ számos-ujvári várunkban 15. Oct. Ao 1633. Nagyságod jóakarója :

Ráköczy György.

Németországban esett dolgokról tudósítja I. Ráköczy György fejedelem, a fényes portát Mense Julio 1640 ilyen punctumok szerint.

1. Öt héttel e datum előtt Németországban Erford nevű helynél a német hadakkal a confederatus evangelicusok megharczolván, a svéc királynak Prajner nevű generálisa, a német hadat megverte s*) triumphált.

2. Slesiaországban is azon megnevezett kétféle hadak megharczoltak, és újabban azok felől is az a hír, hogy ott is az svéc triumphált, mely igaz is, mert erre nézve kényszerítettén a német császár, hadat gyűjt most a végre, hogy a felsőországbéli ellenségei ellen véghelyeit stabiliálhassa.

3. Interim tamen, mind ezek alatt is a német és magyarok erre aláfelé a török végek ellen derekasán kiütni, s a törökökkel erősen harcolni meg nem szűnnek **)

4. Szintén csak ezen a héten is ilyen dolog esett hogy az ónadi kapitány, mely Ónadat nem régen hatalmas császár egri vitézi élégették vala, hatszázad magával német császár fizetett hadaival Szent Miklós

*) Benkőnél „megnyonta s rajta.”

**) A Pekry példányából tévedéstől kimaradt a „nem.”

nevü török kastély alá ment, és tizenkét törököt elrabolván Ónadbán vitte.

5. Hasonlóképen nem régen is, a tömösvári districtusban, Gyula vára alá is nagy csata ment volt, egy szóval csak az Isten tudja, mely nagy mértékben continuálódik itt e tájékon a csata, úgy hogy csak az egy váraknak formális obsidiója már hátra, különben minden latorság teljes mértékben van, nincs semmi híja, kétség nélkül a fővezérnek ő nagyságának mindenfelé szeme füle levén, mint olyan birodalomnak summás authoritása, mindenekre gondot visel.

6. Kegyelmed vigyázásban légyen, hogy ha ezek a dolgok más felől is a porta eleibe mennek, és valaki latorsága ezen dologban jeneieket, vagy más végbelieinket is belé akarná keverni, minden tartózkodás nélkül felelhet kegyelmed hűttel is, mert a mi részünkre valók sohól is a megírt latorságban nem részesek, hanem mind az oda fel németek keze alatt való magyarok dolgai, azért minket részeseknek effélékben ne hídjének, mert mi mindnyájan hatalmas császár hű és igaz szolgálai vagyunk, ezekre nincs jobb bizonyság mint a szüntelen rabságra menő s abból sanezon szabaduló török rabok, azok kérdessenek meg, kétség nélkül ők senkire hamisan nem vádосkodnak, hanem megmondják igazán, hová valók rablották volt el, hol tartották rabságban, s kiknek sanezoltak mgszabadulásokért, a mi rajtok esett nem fogják másra kenni. Kegyelmed azért irásunkat vévén a fővezérnek ő nagyságának mondja meg, hogy ha ezek eránt másunnét is így informáltatnék, hogy a mi pártunk is kétségben jöhetne, ha elhallgatja is ő nagysága, ne hídjé addig, a mig nekünk nem ír felöle, azután meglátja ő

nagysága, hogy az lesz igaz a mit mi mondottunk.
Datum Ao, Die ut supra.

*Anno 1643 die octobris, öreg Rákóczy György fejedelem
tudósítja a portát hólmí napnyugoti harczokról.*

A francziai király hada a hispániai király hadával megütköznek, *) és győzedelmeskedett, kiktől a francia hadak 146 spanyol gyalogzászlót nyertek, lovas hadából ugyan az spanyoloknak 386 fogtanak el elevenen, kiket is Galliába vittek rabságra. Ez az harcz az elmúlt Sz.-Györgynap után csak hamar esett-de napját s helyét még nem tudjuk, mivel a harcznak meglétét is csak hirtelen adták értésünkre arra lévő embereink, úgy hisszük egy s két hét alatt bővebb de, claratióval tudósítanak, mely is mihelyt érkezik, a fényes portának hirrét adjuk mind idejét, mind helyét.
Rákóczy György.

*Ugyan öreg Rákóczy György fejedelem tudósítja a fényes
portát hólmí szomszédságos hírekről.*

Erre felé most ilyen hírek vagynak és folynak, hogy az svécziai király generalisa Dorteson minden bizonynyal Morvában vagyon, holott Morvának metropolisát Alamét **) ez ott megvévén, ott van táborban nagy készüllettel. A német császár táborra is csak ott van nem messze hozzájuk, mint egy fél mérftöldnyire ha vagynak egymástól. A német császár hada megmustráltatván épen 30 ezer ember, de nem látott s halott tanult had, hanem csak mostan szedett gyülelevész

*) Benkő és Sárosy péld „megütközött.”

**) Benkő és Sárossy : „Alamuczot.”

had, mely minémű szokott lenni világos. A svécziai király hada 15 ezer csak, de a mind hadakozásban felnőtt, válogatott, tanult híres emberekből áll, igen jó had, egy kivető benne nincs. A svécziai király generalisa örömetest harczolna, de a német hadak nem bátorzkodhatnak, tartnak a svéczeektől, erre nézve a német császár a magyarországi hadakat Morvával határos Szakolcza nevű hely mellé szállította a végre, hogy onnét szüntelen csatát adván, fárasztás az svéczeeket; tovább mint lesz a dolog közöttök, az idő megmutatja. Egynehány hónapja, mióta a hideg vesztegeti a magyarországi palatinust, ki is már gyógyulni kezdett.

A franczia király az közelebb elmúlt májúsnap 19-ik napján meghalván, ugyanaz nap a fiát Delphinust koronázták meg s ültették a székben atyja helyett; azon hónap vége felé a francziai király generalisa Demilio ugyan a hispanust igen megverte; ezek épen onnét helyből hozzánk jött igaz hírek.

Rákóczy György.

Anno 1644 die Apr. öreg Rákóczy György fejedelem portán lévő Réti István nevű kapitihajának tulajdon kezével írt, és gyűrűjével pecsételvén, küldött levele által tudósítja a portát hómi hírekről.

1. A lengyel királynak most az egész lengyelországi nagy rendekkel épen 40 napig tartó gyűlések van, mely gyűlés is ugyan azon aprílisnek 24-ik napján expírál. Ezen gyűlésben a lengyeleknek az svéczeekkel a felett volt disceptatiójok, hogy a mely várakat és városokat a feljebb való időkben a megholt

svécziai király Prussiában a lengyelektől elvett volt, minthogy már az az appraehendens király megholt, tehát restituálják a lengyeleknek, ha szép szerént megcselekeszik bene quidem, különben fegyverrel is visszaveszik. Még nem bizonyos e kívánságnak az svéczek czedálnak e, nem e? A lengyel hadak e végre talpon állnak és szaporodnak. Mind ezek alatt a lengyel királynak legkissebbik öcsese Alexander meghal.

2. Magyarországbán Sopronyban gyűlések lévén a magyar korona alatt való nagy rendeknek, a német pártját tartó pápista nagy rendű emberek azt forralták, azt proponálták volt is azon gyűlésben, hogy a német császár birodalmában, országiban indifferenter mindenütt csak pápisták lakjanak, másféle keresztyének ne paciáltassanak, e kívánságokat hogy annál inkább stabiliálhassák, a német császár tulajdon fiát, a magyar királyt Ferdinándot küldötte személy szerént azon gyűlésben. E dolog ellen Magyarország districtusinak, vármegyéinek követjei nagy perseverentiával contradicáltak, és a midőn e nagy dolog felett magok között így czivódnának érkezik a Hejdelbergánál lett német veszedelmének híre, mely is ezen causának decisióját interrumpálja, és e praetextussal eloszolnak re infecta.

3. A római császárnak oda fel lévő legnagyobb hadát a francziai és svécziai hadak összeállván igen megverték Hejdelberga nevű városnál, holott mindazáltal a francziai főgeneralis Pukuluma több fő és nagy rendekkel elestek, de elég az, hogy a német táborát helyéből kinyomták, és a megegyezett nemzetségek győzedelmeskedtek, ezután is két ízben igen megverték ugyan ezen összeállott hadak a németet. Közöttök a békességről reménység sincs. — Rákóczy György.

*Még is *) Rákóczi György fejedelem mozogván, a fényes portától ilyen dolgokat kíván.*

1. A fényes porta a budai vezérnek egy újabb parancsolatot küldjön, mely oly signanter és serio irattassék, hogy valamihelyt azt mi magunk embereitől azon budai vezérnek ő nagyságának küldjük, semmi szín és praetextus alatt újabb parancsolatért a fényes portára ne relegáljon, hanem mindjárást az szükséghez képest mellénk elegendendő hadat küldjön. E parancsolat pedig ezen emberünktől a mi kezünkhöz küldessék, hogy a mikor kívántatik, küldhessük mi magunk meg azon méltóságos budai vezérnek ő nagyságának.

2. Tömösvári, egri pasáknak, hatvani, szolnoki, szegedi, gyulai és lippai zászlós bégeknek is hasonlóképen kemény sentinentiával külön-külön egy egy parancsolatot irasson, s küldjön a fényes porta kezünkhöz ezen emberünktől, hogy ha a szükség úgy hozza, s tőlünk azon fényes porta parancsolatival requiráltatnak, mindjárt jöjjenek mellénk.

3. A boszniai beglerbégnek, a kanisai pasának is hasonló formán egy-egy parancsolat küldessék, a boszniaiinak azért, hogy az ő szomszédságában lévő horvátokat ottan-ottan infestálván, a német segítségére ne mehessen. A kanisainak azért, hogy az is azon környékben Szigethvár s Pécs tájékán, hogy már per formam defensionis, mintegy vigyázva légyen táborban etc. **)

*) Benkőnél „Anno 1614.”

**) Benkőnél „itt elszakadt az írás;” Sárosynál „ennek a többi része elszakadt volt.”

Még is öreg Rákóczy György levele, melyet tulajdon kezével írt, s gyűrűjével pecsételve küldött postán lévő emberinek. Tokajból anno 1644.

Nem régen, a mely hadait a németnek, Isten adta hatalmas császár szerencséjére megindítván hazájokig kergettünk vala, reparálván magokat ismét lejöttek Szendrőig, mely Szendrő vára, a hét vármegyék várai közül való, nem ada a budai vezér ő nagysága csak ezer lovast is, de a bizony dolog, hogy ha az ellenség a budai vezértől csak mi keveset tartott volna is, vissza nem jött volna.

A héten Budára ismét emberünket küldjük, s a budai vezérnek járó szokott ajándékát is megküldjük, a dolgokról voltaképen tudósítjuk, s meglátjuk mi haszna lészen, Az ellenség táboráról emberünk jött, a német gyalogja 6 ezer, lovassa egy helyen 3 ezer, másutt 2 ezer, öreg ágyújuk 2, 16 forgó taraczk, se-regbontó 3, ezek így vagynak.

Mi is Isten segítségéből készülünk, s mihelyt az erdélyi had érkezik, mindjárt indulunk, s reájok megyünk, és hiszszük a jó Istent, hogy ezúttal is ellenségünk megszégyenül. Az svécz hadak is jönnek, ha Isten engedi a német hadat megszorítjuk. Most Nagy-Szombatban a német császár gyűlést hirdet, hova kívánja hogy mind tőlünk, s mind a hét vármegyéktől, követek menjenek, s meg is cselekeszszük mind mi, s mind a hét vármegyék, követinket küldjük hogy mit akar, kitanúlhassuk, de semmi kívánságára emberink nem lépnek, hanem csak exploratorok lesznek. E dolgot a méltóságos fővezérnek ő nagyságának szóval is így kell értésére adni, a mi hűségünk iránt semmi egyéb vélekedésben ne légyen, a porta, mert mi egy-

szer adott hűtünk szerént a hűségben perseverálunk, csak a fényes porta is minket hűségünkért el ne vessen, sőt a mikor kívántatik ellenségünk ellen protegáljon. Mi is Istenre fogadjuk, hogy a fényes portától el nem szakadunk.

Bizonyosan értjük, szokott practikája szerént a német azon mesterkedik, hogy minket előlthasson méreg vagy egyéb istentelen úton módon, melyet ha ki végbeviszen, annak nagy ajándékot és méltóságos állapotot ígért nagy hittel, tudván azt, hogy most mellőlünk hadainkat elbocsátottuk, most az alatt incselkedik, hogy mint a néhai szegény Bocskai István királyt is a békesség után megmérgezők, ugyan mi rajtunk is ha feladhatna, de mindezekben a jó Istenben bízunk, és hiszszük, hogy tulajdon fejekre fordúl.

Mi most itt Tokajnál a Tiszaparton hadainkat készítgetjük, másutt lévő hadainkat is gyűjtögetjük, és elkészítvén, a jó Istent hívjuk segítségre, s mint-hogy ellenségünk nem nyúgosznak, mi bizony reájok megyünk. Tegnap, tegnapelőtt minthogy suspust*) vallának s szégyennel menének vissza, arra nézve követjeket küldék a fényes portára, melyben is ha itt dolgok secundálódott volna, minden bizonynyal refractáriuskodtak volna.

Kassán, Tokajban másfél ezer igen jó gyalogunk vagyon, Säär-Patakon 1200, itt Tokajkan külön is igen jó 400. Harczra való egyéb apparátusink is megvagynak. A fővezérnek ő nagyságának igen instálunk, hogy küldene egy parancsolatot az havasalföldi vajdának, a mely ezer lovása mellettünk vagyon,

*) Benkőnél „subscust.“

annak hagyni békét, ne vitetné haza. Hasonlóképen a moldovai vajdára is kellene egy kemény parancsolat, mely ezer embere annak is mellettünk vala, s haza hívá, ismét jó ezer embert küldene mellénk, és subsistálnának mellettünk már addig, míg ellenségünkkel látnók mire emergál dolgunk. E parancsolat pedig ezen emberüinktől küldessék mi hozzánk, hogy mikor mi akarjuk, a dolog is úgy kívánja, mindjárt küldhesük azon vajdáknak postán. Költ Tokajban 19. Oct. 1644.

Rákóczy György.

Még is öreg Rákóczy György fejedelem hiteles emberit küldi Lengyelországban, a király lakó helyére, ki is onnan megjövén, hűtellel referálja a fejedelemnek a lengyelek és muszkák között való hadakozást, melyet a fejedelem is a fővezér által a császárnak punctatim így ír meg 7. Oct. 1643.

1. Hogy Gorodnáról a lengyel király megindult ez emberünk szemével látta, és mellette kétszáz lovasnál s kétszáz gyalognál több nem volt, mert azelőtt már mind a maga hadait s mind az ország hadát az muszkák ellen expediálta volt, mostani indulással a lengyel király nem Varsovára mégyen, hanem Vorsa nevű várba, mely Vorsa nevű vár a muszkákhoz nem messze van, oda meneteliben czélja ez: hogy muszkák ellen mind lengyel hadaknak táborozó helyekhez közel légyen maga is; a lengyel tábor pedig most Mohiló nevű városnál vagyon, ezen tábor a feljebb való napokban a muszkáknak Szokolits nevű városok alá ment volt, a végre hogy megvegyék. De a benne lévő muszkák a dolgot észrevévén, mind nagy,

mind apróbb lövő szerszámjokat öreg és apró golyó-bisokkal és lánczokkal s különböző sertékkal*) megtöltögetvén, mikor legnagyobb ostromnak mentek a lengyelek a várnak, egyszersmind a muszkák reájok sütögették, és több 4 ezernél a vár alatt elveszett, azonkívül sok sebben esvén, kénytelenítették re infecta és szégyennel a vár alól épen vissza Moholihoz szállani, most ismét ott vagynak táborban. Mohilo (így) a meg-irt Szokolics nevű vártól tizenkét mértföldnyire lehet, egyszóval Lengyelország felé, a mint ezen emberünk mondja, a muszkák várától 12 mértföldnyire szállottak vissza a lengyel hadak.

2. A muszka hada mennyi légyen, nehéz apprehendálni, mert az igen sok, egynéhány ezeren vagynak flandriai és svécziai hadak is közöttök, úgy hogy a lengyel had hozzájuk képest mondani semmi, s nem is úgy vagynak, hogy szembe állhassanak a muszkákkal. A muszkák, a mint emberünk beszéli, naponként szaporodnak, s harapóznak nagy szerencsével elébb-élébb dolgokban.

3. Az ozui kozákoknak fele a lengyelek mellé ment, fele a tatárokra indult volt, sajkákkal, az előljárója a sajkákkal kiszállván, a tatárok észrevették, s együtt reájok ütöttek, beszaladván egy várban oda szorultak, ott is a várat a tatárok s a törökök reájok szállván, kénytelenítették kiütni a várból, és elcsapni egy felé, de úgy is őket megszorították, és még akkor hogy emberünk eljött, azon szorulásban voltak.

4. Ezen kozákoknak a lengyel táborban való része megértvén mint van dolgok, hogy megsegítsék, szín alatt oda hagyták a lengyeleket, de az mint em-

*) Benkőnél „seritekkal“

berünk mondja alig hihetni, hogy elérkezhesse nek; elválík addig a dolog.

5. Egész Lengyelországban mindenütt kemény kin-büntetés alatt kiáltatja a király, hogy senki a muszkának a lengyel ellen való győzedelmét beszél- leni ne merészelje. Ez arra való, hogy az ország la- kosi se ijedjenek meg a muszkáktól, a hadakozó ren- dek se irtózzanak ez insurrectiotól.

6. Az egész Lengyelországban a tatároktól való félelem miatt annyira van az confusio, hogy kiki há- zok népét, s javokat ad tutiora költöztetvén, szalad kiki a hová lehet.

7. Ezen emberünk a királynak egy emberével egész Zámborig együtt jöttek, mely ember is a király- tól levelet hozott a zámbori sztároztának; mi dologban járjon, azt ugyan emberünknek ki nem mondta, de együtt utazásokban elmondta addig, hogy ez a mi Lengyelországunk nem sokára elpusztúl, mert segít- sége sohonna sincs, ellensége pedig minden felől rajta, úgy mint török, tatár, muszka, Flandria, svéc, Havasalfölde, Moldova és magyar, kiknek le- hetetlenség, hogy egyedül Lengyelország megfelellhes- sen. Melyek hogy így vagynak igazak is, mert a lengyel ügye fogyattul van, meg sem állhat.

8. Feles kozákok Lengyelországban Premisle felé becsaptanak, és sok derék emberek gyermeket el- kapdosván a magak felekezttit a kozákokat akarják rajtok a tatár rabságából kiváltani, mely is a lengye- leket igen megszedítette. Ezeken kívül is folynak még külömb-külobbféle nyelveken holmi hírek, melyek még nem sopiálódtak; egy szóval a minden felől való

contrariumok annyira confundáltak a lengyeleket, hogy mitévők legyenek alig tudják.

Rákóczy György.

Ismét ilyen hírekről tudósítja Rákóczy György fejedelem a portát.

Bécsből és Magyarország szélihez közel Slésia tájékáról hiteles emberünk érkezvén, ilyen hirt hoznak, hogy a német császár generalisa Volstán, és a svécz királynak Dubáldó és Profonter nevű két generalisa Slésiához közel egymás mellé táborban szállottak, de meg nem harczoltak, hanem talán hatod napig csak ágyúkkal szórták egymásra a golyóbist, vélvén a svécz, hogy mitőlünk megsegittetik, ilyen reménységgel csak lövéssel vontatta az időt, nem harczolván. De a békességnek megkelletvén a két monarchák között tartatni ilyen okon, hogy tőlünk segítség nem mehet, azt mind két fél észében vette, és úgy a megnevezett svécz generálok felszedték magokat, és a másutt lévő nagyobb svécz táborban a nagyobb generálhoz akarván menni s magokat applicálni, észében vette az említett német császár Volstan nevű generalisa, és általúton megelőzvéen megszorítja a két svécz generált, itt igaz dolog a svéczek igen emberkednek, de ők igen kevesen, a német pedig igen sokan lévén, s aki nagyobb a saxoniai herczegnek is generálja 12 ezerred magával elállván a svécz mellől, végre megkellett adniok magokat, és minden fegyvereket, s minden zászlójokat, hadi szerszámjokat tőlök a németek elszedvén, a militaris ordot többnyire meztelen bocsátják. A két generált Dubáldot és Prófontot fogva meg-

tartják a németek, azért hogy az Slésiában apprehendált várakat az svécz adja vissza, akkor magokat is elbocsájtják a generálokat. Ezenkívül több triumphusa nincs a németnek a svéczen, melylyel is valóban fenn lát a német general.

De interim oda fel Németországnak a szívéen s közepén a legfelsőbb, s primária metropolisa mellett a német császárnak, négy nagy tábora vagyon a svécznek, vagyon a németnek tábora ugyanott, de még azon felől nincsen semmi hírünk, vagyon hiteles emberünk oda is, mihelyt érkeznek, s hiszszük is nem sokára megjönnek, mindjárt tudósítjuk a portát postán. Datum Ao 1643. 20. Juny.

Rákóczy György.

Újabban is tudósítja Rákóczy György fejedelem a portát, újabb holmi hírekről 1643 17. Febr.

Gáway Péter meghitt emberünk érkezék Bécsből, ki is egy titkos barátunktól leveleket hozott, abban nekünk azt írják, hogy nagy gyász interveniált Bécsben, mert a mely Volstán nevű generál a minap Slésiában győzedelmeskedett vala, azzal magát elhívén, és a dolgot tovább is mind úgy vélvén, az svécz kezében lévő két várakat Slésiában valóban ostromolja vala, hogy apprehendálhassa, melyben midőn izzadozna s munkálkodnék Prájner nevű egy kemény svécz generál érkezik, ki Volstánnal megharczól, és Volstánt keményen megveri, és Slésiából kiüzvén, a ruinával s a vert haddal azon német generál hazájába vissza kullog, mely dolgot emberünk szóval is így referál.

A Duna mellett, oda fel Ratisbonánál, mely is igen erős hely, a németnek Galas nevű generáljával

egy igen nagy tábora lévén, erre a svécz királynak legfőbb generálisa amaz hires vajmári herczeg reá megyen, és így megveri, úgy hogy a feljebb való napokban, mikor az svécz király maga Dusbergnél megverte volt, annyi német nem veszett mint itt.

Ugyanezen győzelem után, az megnevezett vajmári herczeg generál, a megirt Ratisbona nevű várost a némettől apprehendálja, mely városnak svécz kézbe esése a harczon veszett németnél nagyobb kár a németeknek. A megirt Ratisbona, nagysággal háromszor is nagyobb Bécsnél, s erősebb is, a Duna parton vagyon, e dolog eránt most Bécsben nagy confusio vagyon, és igen nagy félelem, melyet alig írhatni ki; négy felől is érkeztek a táborról, akarom mondani a tájékaról emberink, kik is mind aszerént, egy nyomon beszélnek a dolgot, nincs is semmi kétség ezekben; miólta a németeknek ez esett fejeken, az óta kezdték rebesgetni, hogy a fényes portára követjeket küldjék, de azelőtt szó sem volt arról, hogy még követnek is kellene menni.

Ha azért a német, követet fog indítani, e lesz oka, és nem egyéb, nekünk mindenfelé emberink vagynak, mihelyt újabb híreink érkeznek, postán adunk hírt a fényes portára.

Rákóczy György.

Portán lévő emberének Maurer Mihálynak öreg Rákóczy György fejedelem tulajdon kezével írta levél, melyet az is a fővezérnek beadott 4. Apr. 1644.

Az adóval főkövetünket indító félben vagyunk, az által az erdélyi adó aránt bizonyos választ adunk; kegyelmed industriájára fővezér uram ő nagysága az

mely patens mandatumot emberével küldött, abba nincs 13 vármegye feltéve, hanem csak 7, a 13 vármegye pedig eleitől fogva Kassához hallgatott, hallgat ma is; meg is irtuk vala, hogy a szerént specicáltassék az adandó patensben: ezt a jött portai patenst mi megfordítottuk, s az originált Budára, Egerbe küldöttük, és az 13 vármegye, a mint hogy eleitől fogva Kassával tartotta, úgy most is ezek egymástól nem akarnak elszakadni, hanem egy directio alatt akarnak maradni, meg is esküdtek ezek a 13 vármegyék már azon mindnyájan, hogy ők Erdélylyel együtt hatalmas császár hódolt hívei akarnak lenni, ez okra nézve az országra nem is publicáltattuk, hogy csak hét vármegye van hatalmas császár patensében írva. A palatinus is vigyáz, s nem jó volna, hogy fülében esnék, mivel azonkívül is nem szűnik az incolákat corrupálni, hitegetvén a magok részekre, felő hogy sokakat ki ne verjen eszekből. A mint feljebb is írók egymástól ezek nem akarnak elszakadni. Egyszer hatalmas császár ajtaján belépett ilyen szép szerencséi, hogy hagyna már hatalmas császár csak ebben?

Ha azért a fényes porta, ezt az én mostani nagy költséges, hatalmas császárunknak pedig igen hasznos nagy fáradságú szolgálatot megtekintvén, assecurál, hogy mind minket életünkig, s mind fejedelemségben succedálandó maradékinkat, s mind más successor fejedelmeket, ezen 13 vármegyékkel együtt, a szerént mint ennekelőtte is irtuk vala kegyelmednek, kegyelmed is a fővezérnek ő nagyságának beadta volt, protegál, küldessék ki, hogy publicálhassuk az incolák előtt, sopiálódják scrupulusok. Jó declaratióval legyen pedig az, hogy ha minket is, maradékinkat is úgy mint fejedelmeket mind Erdélynek, s mind ezen 13

vármegyéknek directiójában s birásában megtart s megoltalmaz, úgy mi is bátorságossá teszszük a portát arról, hogy minden esztendőnként bőjtelő havának első napján *) ezen vármegyékből, kivévén a solymokat, húsz-húszezer tallérokat adminisztrálunk a fényes portára, a mellett ajándékokat is, az erdélyi adó mellett járó ajándékoknak quantitása szerint. Ez első úttal pedig e szintén következő februarius elején küldünk ezen vármegyékből a fényes portára 10 ezer ezüst tallérokat, de az ezüst marhabéli ajándékokat egészen megküldjük, csakhogy ezen dolog eránt való reménységünk szerint, hová hamarább lehet, a fényes porta az assecuratiót küldje meg s ne halogassa, s annál inkább újabb-újabb parancsolatért a fényes portára ne relegáljon az budai vezér is, hanem ugyan serio parancsoltassék meg, hogy a segítség ugyan emberül légyen. A hét divánülő vezéreknek is, az erdélyi adóval járó szokott ezüst marhabéli ajándékokat és pénzbeli költségeket is megküldjük ezen vármegyékből is azon qualitással.

Mikor Bocskai István királynak, s Bethlen Gábornak a fényes porta segítséget adott, ha az idő úgy kívánta, azon segítség Szent Demeter nap után is helytállott, most is a segítség azon qualificatióval parancsoltassék, bár csak ezer tatár adatnék igen jól esnék, s meg sem bánna a porta.

*) A nap szám a Pekry féle példányból hiányzik, a többiekben megvan.

Mégis öreg Rákóczy György fejedelem portán lévő kapitánya tudósítja a fényes portát 6. December. 1644.

A német császár a mi ellenünk való német táborból Pukhán nevű generálisát Bécsbe hivatta postán a végre, hogy azt a portára küldje, melynek oka az, mert az svécz érkezvén, Hartisfeld nevű generálisát igen megverte a németnek, és az országába igen bement azon svécz a németnek, mely miatt a császárnak dolga különben lévén, kénytelenítettik követet küldeni a fényes portára. Itt is Kassán nem igen inye szerént esvén a dolog, kétség nélkül titkos vége van a követ-küldésben, mondják hogy pénzt is fog vinni azon követ, melyet alig hiszünk, de ha igaz is, azt nem egyébért viszik, hanem azért csak, hogy ilyen angustiajokban pénzzel talán magokévá tehetik a portát.

Ezeket ha elkövetik is, de a fényes portának hamarkodni nem illik, mert az svécz közeledik, s követet küld az is a fényes portára, s ezek egymással contrariusok lévén, requisitiojokra válaszsza azt a fényes porta magának, a melyiknek barátságában inkább megnyughatik és hasznosabbnak is itél. Az bizonyos dolog, hogy lehetetlenség volna most kénytelenség kívül a németnek követet küldeni. De minthogy kiki a maga javát keresi, így ő sem mulatja el. Eleitől fogva hatalmas császároknak és a németek dolgainak minemű rendi volt, világos, azon úton folynak gyakrabban a dolgok, a kimenetelek különbözők voltak.

Két hónap belé telhetik ha több nem, a mig Pukhán portára érkezik, de a fényes porta ne siessen, hiszen egynéhány esztendeje, mióta a portát hazug-

sággal tartja, most is valamig az svécz meg nem nyomá', csak a tavasztól fogva tett sok igéreteket avagy követték-e? Ezúttal is ha pénzt visznek, csak mézes madzag, és színeskedés. De talán késő jó ratió szerént, mert a körmökre égett a gyertya, hól voltak ezelőtt? Ne siessen a porta, mert bizony csak mester-ség a dolgok. Ha valami kis gratificatióval lesznek is a portának, de bizony nekik leszen jobb a vége, és az mit a kezdetén láttatnak adni, bizony a végin cum floribus recuperálják, hiszem csak a hét várme-gyék többet tesznek hatalmas császárnak kétszázezer forintnál.

Volt ugyan szándékokban a németeknek, hogy velünk megharcóljának, de még nem vehették rá magokat, az incolákat is valóhan hitegetik, de nem mehetnek semmire. Szerencs nevű egy várat vettek volt meg, de azt is hadaink visszavették, és a pala-tinus benne tette kapitányt nyolczad magával nyakon kötve hozzánk hozták, a több benne lévőket levágták. Mint igaz szolgálai hatalmas császárnak, a mi igaz azt írjuk. Kegyelmed fordíttassa meg irásunkat, adja be az fővezérnek ő nagyságának. Irtunk volt, hogy ha-talmas császár írna a lengyel királynak, melylyel oda is ha egy csauszsza menne jól esnék.

Rákóczy György.

Mégis öreg Rákóczy György fejedelem ír a portán lévő követjének, hogy a fővezérrel köölje 6. Mai 1646.

Régi magunk német kapitányunkat Gaudi Andrást a svécziai főgenerálnak Dortésonnak és több ugyan svécziai generáloknak, kapitányoknak kéré-sekre, tavaly morvai táborozásunkor ott kelletvén az

svéczek mellett hagynunk, hozzánk való hűsége szerint, a németországi hadak s hadakozások felől tudósítván bennünket, igaz párját levelének kegyelmednek elküldöttük sietve, közölheti kegyelmed a fővezérrel ő nagyságával mert igazak. *Pár:* A mint ennekelőtte is irtam vala nagyságodnak, most is kötelességem szerint írhatom Németországban az svéczek hadainak dolgát s a magunkét is. Mi most az svécziai hadakkal Norinberga városát megszállván, 18 praesentis meg is vettük, s manuteneáljuk; meghallván, a német s a bavarus, hogy megszállottuk volt, segítségére indult volt a városnak, de mi már benne voltunk mikor elérkeztek, kihezképest nem messze a városhoz táborban szállván, a németek magokat sánczban verték, kik mellé mi is táborban szállván, egy éjjel magokat felszedték, csak a helyeket hagyták, s mentek a Rhenus vize tájékán Frankofurtum mellé, oda recipiálván magokat; érkezvén a francziai hadak is mellénk, igaz mustra szerint mind az svéczek az francziával s magunk hadaival 30 ezeren vagyunk, az francziáknak 10 ezer embere vagyon lovas és gyalog; ha Isten engedi 3. Aug. megindulunk innen, és a császár s bavarus hadaira megyünk, s Isten velünk lévén szemtől szemben akarunk vélek megharczolni. Már jó ideje, mióta az angliai királylyal országa viszás lévén egymás ellen fegyverkeznek, de sok consultatio lévén közöttök sopiálódott dolguk; a király Scotiába ment.

Egynehány esztendeje mióta a Németországra kadakozó svécz hadak főgenerálisa Dortéson a köszvénynyel vesződván, hazájában kelletvén menni, ki nek helyében maradott generálisuk Carolus Gustavus Orángyél főgeneral. Ez ősszel rá mentünk vala az

ellenségre, de nem állanak harczot, mi is eleit vévén, oly helyre szorítottuk, hogy sem elő sem hátra nem mehetnek, nolle velle harczolniok kell, hová is eléggé impediáltak, hogy ne szállhassunk, de nem tehatték szerit, egynehány száz embereket levágtuk, s néme-lyeket el is fogtunk, ez alatt magoknak egy ál-utat találván egy éjjel elszöktenek, de csupán csak magok, elhagyván minden éléseket, és hadi apparatusokat, és sebes magok felekezetit is, kiknek is, mi is íziben utánok vagyunk s üzzük is. Itt írok levelünket csak igen raptim.

Rákóczy György.

Gande András.

Még eleintén öreg Rákóczy György fejedelem váradi főkapitánytól ifju Bethlen Istvántól a budai vezérnek Hasszán pasának küldte levél, melyet ő is Ahmed aga főembertől ottan mindjárt küld a fényes portára.

Méltóságos és nagyságos vezér, nekünk jó akaró urunk, Isten nagyságodnak minden napjait ezerekké tegye, s azokat hatalmas császár szolgálatjára szerencsésekké.

Emmekelőtte nagyságod fia Murad pasa, tőlünk Egerben megindulván, mikor elsőben nagyságodhoz ment vala, valamiket akkor általa nagyságodnak értésére adtam volt, im nagyságod jóakarója, igen meghitt úri hívünk váradi főkapitány gróf Bethlen István által azok szerént kívánnánk nagyságoddal conferálni, Isten engedelmeiből oda érkezvén, kérjük nagyságodat lássa jó kedvvel, s acceptálja jó szívvá s becsülettel. Jenő vára iránt is titkon szóval izentem vala nagyságodnak általa, semmit ne kételkedjék benne nagysá-

god, mert azon várat, minden készségével romlás és fogyatkozás nélkül, ha Isten egészséget ad, ugyan nagyságod által kezében adjuk hatalmas császárnak, abban semmi refractariuskodás nem léssen. Minnekokáért nagyságodat bizodalmasan kérjük jövőjáró emberei által mind hatalmas császár, s mind fővezér ő nagysága, s mind egyéb helyeken a hol kívántatik, jó recommendatióval légyen segítőnk, mert mi mind halálíg hatalmas császárnak híven akarunk szolgálni mint engedelmes 'szolgák. Megírt grófot, nagyságod jóakaróját kérem nagyságodat ne késleltesse, a meny-nyiben lehet hová hamarább jó securitással bocsássa vissza hozzánk. A mit általa egyebaránt is nagyságodnak izentem, adjon hitelt nagyságod. Isten nagyságodat sokáig éltesse. Nagyságod jóakarója.

Rákóczy György.

III. Ferdinánd római császár levele, a fényes portára melyben szultán Ibrahimot, új császárt köszönti.

Hatalmas és dicsőséges fejedelemnek nekünk szivből lélekből jóakarónknak jóbarátunknak jelentjük. Mivel az ázsiai és europai országoknak dicsőséges és felséges császári is minket plenipotens nagy követjei által solenniter császári levelével meglátogatott, és barátságosan köszöntött, mi is kedves hívünk Ezdinczi András plenipotens követünk által az új császári tisztjét szerencsétetni akarók. Hogy azért hatalmas és méltóságos eleinek a mahometana török nationak áldott szerencséjü nagy székieben inauguráltatott, azon birodalomra emergált, annak is igen örülünk s kiváltképen a közöttünk lévő frigyes barátságnak megtartását akarjuk,

kivánnók tudva lenni azon császári méltósággal, mely aránt mi atyafiságos igyekezettel is vagyunk.

Meghagytuk említett Ezdinczinek, hogy mind azokat, a melyek közöttünk lévő békességnek megbecsülésére és minden alattunk lévő nemzeteknek esendességére néznek, császári kegyelmed méltósága előtt declarálja, nagy reménységben lévén a felől, hogy kegyelmed, megirt követünket nemcsak meghallgatja illendő becsülettel, hanem szavainak hitelt ad, kinek adandó becsületét magunkra reducálni hiszszük; megértvén kegyelmed a dolgot, jó válaszszaal viszsza-becsátásában mutassa jóakarátját. Költ római birodalmunkban, Ratisbona nevü városában 21. Dec. 1640.

Ferdinándus III.

Ismét III. Ferdinánd császár ír a fővezérnek Musztafa pasának Mehemed aga által 1641.

Rómának választott császára III. Ferdinánd: Az hős és dicsőséges vezérnek mint becsülendőnek jelenti.

Ezdinczi András posta követünket minemü becsülettel látta légyen a porta, mind a hatalmas császár szultán Ibraim császár leveléből, s mind a te írásodból értjük, kiváltképen hogy a hatalmas szultán Ibrahim császár ő kegyelme is azt a szent békességet, melyet a feljebb való időkben boldogult szultán Murád császárral és praedecessorival kötöttünk volt, megtartani kívánná, annak erősségére Oszmán aga nevü kapucsi pasáját is küldötte légyen Budára, homét mind velünk conferálhasson, s mind a végbeli difficultások aránt inquiráltasson. Mely jó békességet akarjuk részünkről is, hasonló observantiát kívánunk, és a mint ennekelötte is

Ezdinczi András posta követünk által megírtuk vala, ha csak mi kis excessus esnék is ratificáltatjuk, a mint hogy most is haladék nélkül a bellicumban tanács és zászlos úr becsületes hívünket Gerhardus Tyivistándugot küldöttük Oszmán aga mellé, kinek is meghagytuk, hogy a végbeli difficultásokat voltaképpen kikeresse, mely alatt hogy semmi inconvenientia ne essék, arra való vigyázást is stricte imponáltuk, hiszszük is ez úttal a megsértődött régi jó békesség restaurálódik, s előbbi jó formáját eléri. A szerént a dicsőséges császár hozzánk küldötte Mehemed agáját visszabocsátottuk, ki is minemű becsülettel tractáltott légyen itt, tőle megértheti.

Ezen embere a dicsőséges császárnak, rendes magaviselésével járván el a dologban, promotióját illendőnek itéljük. Azonban hozzátok való barátságunknak erősgetésére is a mi illik császári méltóságunkhoz férhetőképen elkövetjük. Költ római birodalmunknak Ratisbona nevű városában, római császárságunknak 5-ik, magyar királyságunknak 16-ik, cseh királyságunknak 14-ik esztendejében.

Ferdinándus III.

Ugyan III. Ferdinánd császár levele a fővezérhez.

Isten kegyelméből Rómának császára III. Ferdinánd. Dicsőséges szerető atyámfia barátságos köszönetünk után.

Mostan a fényes portán foglaltos dolgunk körül munkás Rudolphusnak sok instántiájára kegyelmes tekintetünk lévén, egy ideig hogy magát gyógyíttathassa házához való jövetelét megengedtük, és helyében ezen barátságos levelünket exhíbeáló Csehör-

szágunk ítélőmesterét Vorláti Graikfik Alexander nevű discretus kedvös hívünket küldöttük a felséges és dicsőséges szultán Ibrahim császár nagy méltóságu barátunk ő kegyelme fényes portájára, ki is érkezvén, hogy a praenotált Rudolphussal a békeség körül, a melyek elkövetni valók, annak stabiliálására el ne mulasztják, elkövezzék, meghagytuk. Minnekokáért érkezvén, az aránt való reménységünk szerint, midőn levelünket beadja, relatiójának adjon hitelt, csendesen meghallgatván, és a melyek köztünk megtartásra valók, azoknak is procurálásában mutassa jóakarátát. Mi is császári és királyi kegyelmetekhez való jó relatióink szerint meghálálni el nem mulatjuk. Istentől kívánunk ezek után kegyelmeteknek állandó szerencsét. Költ bécsi városunkban 18. Febr. Ao 1643. Római császárságunknak 7-ik, magyar királyságunknak 19-ik, cseh királyságunknak 17-ik esztendejében.

Henricus Isliiff) bécsi nagy minister írta a fővezérnek.*

Méltóságos és kedves barátunk. Barátságos köszönetünk után. A mi felséges római császár, magyar és cseh király urunk ő felsége ez alkalmatossággal expedialta a hatalmas szultán Mehemed császár ő hatalmassága fényes portájára méltóságos kedves úr hívét a bellicumban tanácsosát, ausztriai praefectusát, svaczini asztalnokját a méltóságos urat, ifjú Rudolphosintot, kire bizván a közöttünk való jó békességre néző minden nagy dolgokat, kérjük nagyságodat, oda érkezvén relatiójának adjon hitelt, és a szent békesség körül való jó dolgok végeződván, megnevezett köve-

*) Benkőnél Esliiff.

tünket jó securitással bocsássa vissza is nagyságod.
Ezekután Istentől nagyságodnak hosszú életet és sok
jókat kívánunk. Költ Bécsben 17. Dec. Ao 1648.

Hol vagy pénzgyűjtéssel híres gazdag gazda,

Ma is sir miattad sok szomszéd barázda,

Kihordád pénzünket Patakra, Munkácsra,

Marada rólad ránk csak rongyunk galléra.

Igaz jó öreg György valál jó őrálló.

Haza s Német körül szemes talpon álló

De potens szomszédod nem vala duráló,

Successio kívül is valál praetendáló,

Nem volt haszontalan gyült pénzed fiadnak,

Mert ha kiolvassa azt fia fiadnak,

Azt sűgák, megéled holt lelke apjának,

Igy szegék meg inok töltött bialidnak. *)

Istennel szerencséd oly nagy mértékben volt

Minemü előtted egy princepsben sem volt

Ki vont két császárral újjat hogy meg nem holt

De rajtad mind így is, nem lön sem rés sem fölt

Harczolál s jól kötél elsőben szultánnal,

Hasonlót követél a más nagy császárral,

Igy bánál te kétszer mind kontytyal s kalappal

Mégis jól halál meg szép csendes regnummal.

*Idősbik Rákóczy György fejedelem idejébéli dolgoknak
vége.*

*) T: i. a bivalbörbe vart aranyaknak.

Következnek II. Rákóczy György fejedelem dolgai.

Ezen fejedelem portán lévő kapitihája kezében ilyen punctomokat küldött, melyekben tudósítja a portát arról, minemü dolgok agitáltattak s concludáltattak a lengyelországi mostani országos gyűlésben Varsován.

1. Ez a gyűlés ezen januariusnak 14-ik napján expirál, és azon utolsó éjjel nappal az egész nagyrendek fáradozván, így concludáltak.

Oroszország széliben oltalomnak okáért mindenkor 12 ezer kozák had tartassék fizetésen, a régi 5 ezer gyalog puskásokon kívül, azoknak pedig fizetések a király tárházából és a legatumokból teljék ki.

2. Visnyovitsky oroszországi palatinussá, Lánchoreczki pedig pro tempore braszlóviai patatinussá tétetnek.

3. Minden tatárok között rabságban lévő lengyel urakat, az ecclesiasticus ordók redimáljanak végeztetett.

4. A kozákoknak minden crimináléjok in perpetuum amnestiában mennjenek, és dolgok instántiájok szerint légyen.

5. A görög valláson lévő pátriarcha a főtanács közé számláltassék, s ott bizonyos helye is legyen. E grádust minthogy maga sem reménylette, úgy hogy a mellől amoveáltatnék is ne difficultálja; csak az oroszországi görög valláson lévő kozákoknak⁴ adassanak templomok, a mostani állapotban lévő templomok possessorori pedig semmiben is ne impediáltassanak.

6. A szokás szerint a hatalmas török császárhoz követségben nagy lengyel úr járjon.

7. Muszka követ jövén, azzal a békesség tractája varsovai székhelye legyen.

8. Azon gyűlésben angliai király követje is volt, s segítséget kért. Ezen gyűlésből hiteles emberünk irván meg deák nyelven, abban lett conclusumokat, im mi is kegyelmének küldöttük, kegyelmed fordittassa meg törökre, s közölje a fővezérrel ő nagyságával. A mely fő követet ebben a gyűlésben a portára választottanak, az posnamiensis dapifer, neve szerint Zele-niczkinék hívják.

II. Rákóczy György. *)

Begtes aga portai akkori csak úr, de totum fac, hűtős apja II. Rákóczy György fejedlemnek Boros János által küldte végső levél.

Kegyelmed embere Boros János érkezvén, levelét megadá, megfordittatván értjük kegyelmed irásából, hogy ezen embere kegyelmednek meghitt hive lévén, minden reá bizott szóval való relatiójának adnánk hitelt, és mindenekről hitelesen conferálnánk véle, és hová hamarabb lehetne, jó választ szerezvén a fő vezértől ő hatalmasságától, késedelem nélkül bocsátanók vissza. Minekokáért mi mint kegyelmednek jó akaró apja ezen hiteles emberével szemben lettünk, és valamiket kegyelmed reá bizott, mind azokról conferáltunk.

Hogy a lengyelnek és kozákok egyszersmind kérének, s még pedig fenyegetődzéssel segítséget kegyel-

*) E helyen a Benkő-féle példányban két okmány áll, melyek olvashatók a függ. lékben II. és III. sz. alatt.

medtől, arról mind a fővezérrel fiunkkal, fő- és vicejan-
csár agákkal ő kegyelmekkel discouráltunk, s helyesebb-
nek ezt találtuk. Hogy mivel a sárga nádi kozákok het-
mánja subjacensivel együtt behódolván hatalmas császár
szolgáivá lettek, a tatár khán ő felségének is meg van pa-
rancsolva, hogy a mikor kívántatik, voltaképen megse-
gittse őket. Kegyelmed is azért hiteles generálisa mellé
hadait rendelve, ha kívántatik, segítse meg őket, de ma-
ga kegyelmed a több erdélyi hadakkal honn légyen, or-
szágából ki ne mozduljon, s felnyilt szemmel légyen.

Van még egy dolog, melyet kegyelmed szóval
bizott volt Boros Jánosra, az aránt mi is szóval izen-
tünk kegyelmednek tőle, alkalmaztassa kegyelmed ah-
hoz magát. Itt most hatalmas császárunknak így lön
a dolgok aránt, mind censurája s mind parancsolatja.
Isten jót adjon a jó úton járóknak. Kegyelmednek jót
kívánó apja. Begtes aga.

*Bizonyos hallomással hadd concludáljam e törökökkel
holtig harczoló igaz magyarnak dolgát.*

Hogy a többit elhallgassam, mikor ez a szegény
fejedelmi vitéz ember szófogadatlanságáért mind a két
császártól egyszersmind persecuáltatik vala, Váradon
commorálván, akkor a nagy foggal hires*) fő vezér
Boros Jenőt vitatja vala.

E casusban e két nagy, és egymással halálosan
ellenkező, de egymástól csak hat mértföldnyire lévő
erős és erőtelen emberek, nem tudva egymástól, vagy
egymásfelől különbözőképen gondolkodnak vala, Rá-
kóczy György azon, hogy erőtlen erővel ígérete sze-

*) Benkőnél „nagy fogu.“

rént utolsó maga koczkáztatásával is a török táborán magát által vágva, Jenőnek hogy már succurráljon, s a már reá haraguvó császárt annál is inkább gerjeszse.

A nagy fogú vezér ellenben azon haereál, hogy a vétett fejedelmet urával császárjával mint grátiázathassa meg. E végre Rákóczy Györgyöt obsequiumra Jenő alá hivatja, de azt a húst sokféle lével főzik Váradon s Patakon, melyben senki nem vete jobb borsot, mint amaz extraneus hajdú, de jó magyar Barkóczi László, ki tanácsa mellé életét ígérve javallja vala a szegény fejedelemnek a grátiáért a török császárhoz való personalis adhaesiót, de a pataki anyai, s váradi fiúi mutua relatio megnyomván a hasznos tanácsot, a jó alkalmatosságnak Váradon elmulatását, a fileetlen farkatlan reluctatiónak contumáciáját két esztendőre ugyan Váradon veres viaszszal pecsétlé be. Erre sokan minthogy vagy érzik, vagy tudják, nem kell tanú.

De minthogy erről a nagy potentátok között is sok szó volt, ide kell tennem, a mit én is az oriens plágán ott laktomban tulajdon fülemmel hallottam erről, s szemeimmal néztem a beszélő szájakat felőle. *)

Mikor az akkori portai fő török deák és tolmács, amaz híres Zölffikár aga, ki hazája szerint pécsi fiu vala, Bethlen Gábornak legkedvesebb és igen meghitt, a két Rákóczyaknak is utcunque barátja vala, ugyan ezen II. Rákóczy György miá suspicióra Lupuj vajdával egy időben amaz híres jediculában raboskodnék, ezen főtolmáncsnak fiai apjokhoz béjárván, Lupuj vaj-

*) Kornis példányában : „Itt füllel hallott ilyen dolgot mondok : Konstantinápolyban laktamban a Bethlen Gábor idejebeli feljebb említett főtolmáncs fia Mehemed aga nekem azt beszéli vala stb.

dával való beszélgetési közben ezeket hallották apjoktól, melyeket nekem is Konstantinápolyban laktomban, kiváltképen a nagyobbik fia Mehemed aga így referált.

Hallottam az apámtól, Lupuj vajdának beszéli vala, hogy ő neki a nagy fogú vezér hűtellel mondotta Jenő alatt, hogy ha Rákóczy György magát megaláztatva Jenő alá hivatásakor oda ment volna, hatalmas császárhoz újabban önként hajlott volna, a lengyelországi szófogadatlanságból való siralmas expeditió is elfelejtődött volna, s a fejedelemség is rencondonáltatott volna, melyet így akart moderálni, hogy Rákóczy Györgyöt fogva magával együtt a portára vigye, és ott urával a császárral legnagyobb frequentíájú solennitással szemben juttatván, azt mutassa meg szegénynek, az mit az előtt ura felől csak hallott, és midőn meglátja, hogy az ura csak vadászni is többet magával mégyen mint ő a hadban, becsülje nagyobbra azt azután a mit látott annál, a mit az előtt a susurránsoktól csak hallott. És így újabb confirmációval haza kísérték volna a fejedelemségben, ha vagy a sok tanács, vagy az anyai relatió nagyobbá ne ejtsék annál a mitől féltették. Ezeket az ő hűti szerént így recognoscálta az akkori főtalmácsa az császárnak. Akár higyjük akár ne, elhittük a tüzes consequentiákat.

Igy jár az a szegény fejedelem, a kitől el vévén Isten, nincsen elég fontja az sokféle censurának felszerpenyözésére. Ez az szegény jó de fősvény magyar, nem ada a kérőnek míg az úton vala a fejedelemséggért 30 ezer tallért, idő után a nyujtó száz ezereknek ígérésével sem húzhatá vissza a mit elmúlata. A lengyelországi haza szaladás után mindjárt a szamos-ujvári

keserű gyűlésre érkezett tatár követ megmagyarázza ezt a mystriumot, a ki felkeresi *)

Hired vala nagyobb világon mint erőd,
 De mást monda Sebes s Boros két jó hősöd,
 Fél napkelet s nyugot tőled tölök bévöd,
 De contrát fúva ki Váradon agyvelőd,
 Ha Hector voltál is sok volt két Hercules
 Fél csapás két császárt nem vág le mert feles
 Annyit keresett volt néked csak a köles
 Ha ne szánd léssz vala másodszor Achilles.
 Jenő alól vezér tenéked Váradra
 Megizente vala menj hozzá táborba,
 Ismerd megalázva, hogy ki urad ura,
 Meg léssen bizonynyal uraságod adva.
 De potiorb lön itt a konty a kalapnál,
 S a pataki tanács Barkóczy Lászlónál,
 Kész veled el menni életével kínál
 De nem kelle a jó, ám veszénk Gyalunál,
 Megkinála Isten tégedet háromszor
 Szelepes és Homon között első indulatkor,
 Másszor tatár által haza szaladáskor,
 Végre vezér által Váradon létedkor,
 De vak, Isten nélkül akárki mindenkor. **)

*) E helyen a Kornis Zs. példányában ez áll: már ekkor a tatárkézben levő huszonkét ezerből álló színe is a magyarságnak könnyebben szabadul, azután is százezeret nem visznek vala el. Mely számot a portán fülemmel hallottam a conscriptorok szájából. Ezért mondják a váradiak, hogy angyali lélekre is sok volna egyre.“ E közleményt, mely a latinok közül csak a Korniseben áll, a latin példányban hat okmány előzi meg, melyek olvashatók a függ. B. betű alatt.

**) Ezután következik a Benkő-féle példányban egy okmány mely olvasható függelék 1. sz. alatt.

A két császárok közt a békeség újjobban is ilyen kilencz punctumokkal restauráltatik.

1. Mivel a szóni mezőn csinált békeségnek még harmadfél esztendő kellene s úgy expirálna, mindazáltal mind két fél szegénységinknek is tovább is megpihenésekre vigyázva, tetszett mind két résznek, hogy a restáló békeségnek még hátra lévő harmadfél esztendéjéhez, ismét ujabban húsz egész esztendők superaddáltassanak, úgy ez ujabban confirmáltatott szent békeség ez jelen való 1649 esztendőnek július havában, annak is első napjától fogván, épen és egészen huszon-harmadfél esztendő légyen a békeségnek határa, mely szerint már pecsétes assecuratiók is adatván, szentül megtartassék, a feljebb való időkben a mely békeséget eleink Sitvénél, Pécsnél, Komáromnál, Gyarmatnál és Szönnél csináltak volt, mind azok is punctatim megtartassanak.

2. A szóni mezőn is, és másutt is lett békeségnek előtt és utánnok való hódolások és alkalmok dolgainak revisiójára, hova hamarébb ez békeség után egy bizonyos helyre exmissáriusok concurráljanak, és ott a hódolás után való dolgot dirimálják a szerént, a mint a szóni, sitvei, pécsi *) és több helyeken lett békeségnek punctumi mutatják, de interim a még a lenne, semmi szin és praetextus alatt a török részről újabb hódoltatás avagy adóztatásnak neve ne légyen, mely ha lenne is, annihiláltassék, egy szóval semmi inordinatummal a szegénység ne infestáltassék, s azal helyéből való elbujdosásra ok ne adassék.

*) Így minden példányban bécsi helyett.

3. Horvátországi, és másutt való végekben is a békesség ellen építettett új várak és egyéb ehhez járulható kívánságok, ennekelőtte a szóni mezőn csinált békességnek harmadik punctuma szerént igazittasának.

4. Vác és Bolondvár dolga, a két császárok portáin, a gyarmati és szóni békességre relegáltatván, most is azon formában hagyatik.

5. Az adózó falukban lakozó nemesség és nemes fundusok dolga is, a feljebb említett előbbi békességnek formájában hagyatnak. Ha mi difficultas exhibeáltatnék, az említett következő concursus sopiálja.

6. E szent békesség ellen excurrálók s csatázók a feljebb való időbeli békességnek continentája szerént, mind két részről halállal büntettessenek, melyeknek executiójokban ha a két félnek végbeli tisztai refractariuskodnának, tulajdon magok a császárok requiráltassanak.

7. Pécsen és másutt is a pápista vallású paterek, barátok és jezsuiták a mint hallottatott volt infestáltattak, azért azok is ezután az athnámék és protectiók avagy kezeknél lévő protectionálék ellen ne háborgattassanak.

8. E szent békességnek megerősítésére, mind két részről pecsétes assecuratiók adassanak, és a fényes portától adatandó, a felséges római császárhoz érkezvén, a meg is jártatott*) megígértetett, és már conclusumban is ment négyszázezer forint erő ajánlékkal, ha elébb nem lehet is tíz hónapra megindulván római császár ő felsége főkövetje, ezen bátorságos szövetségnek világosabb voltaért a fényes portán

*) Ezen szó nincs meg a Benkő példányában.

szultán Mehemed császár előtt megjelenjék. Ez ajándék pedig ilyen specificatióval, csak most ezúttal léssen, ezután nem.

Az eddig lévő postulátumok felett már több postulátumok se légyenek, se admittáltassanak, s még csak ne is említettessenek, hatalmas császár is ezek szerint a praemissák szerint a barátságos szomszédságnak megmutatásáért főkövetje által pecsétes assecuratióját és athnáméját szokott és illendő ajándékokkal küldje a római császárhoz III. Ferdinándhoz ő felségéhez. A két részről menendő követek pedig, a szegénységnek javára nézve a török birodalomnak szokott véghelyeibe való általmenetellel transmutuálódjanak,*) a mint az 1627-be gróf Kofistán és Recseb pasa cselekedtek**), változtanak azon egy helyben egymás mellett való elmenetelben. Hasonlóképen in ao 1634 gróf Pukhán és Rezván pasa is azon firmát követvén, ezután jövő járó követink alkalmatosságával is, egyik részről is specificált quantitású ajándékoknak küldésére conditionátusok nem lészünk, a mind két félnek szabados tetszésére hagyatik.

9. Mind az adózó szegénység közül s mind a nemesség közül lévő rabok, mind két részről sarcz nélkül megszabaduljanak, nevezet szerint, most a tömlöczben lévő rabok cseréjekkel absolváltassanak 3 hónapok alatt. E dolgot hatalmas császár részéről a budai vezér, a római császár ő felsége részéről pedig a magyarországi palatinus, vagy más fejedelmi nagytisztet parancsoljon procurálni.

Hogy az erdélyi fejedelmek valami csalárdság-

*) Benkőnél „transmutálódjanak.”

**) Benkő példányában e szó nincs meg.

gal e szent békesség ellen erumpálni,*) haddal indulásokkal zürzavarra okot ne adhassanak, e végre tették a két császároknak, hogy a magyarországi hét vármegyék közül, öt vármegye Kassa várával együtt a mostani formában maradjon, semmit az erdélyi fejedelmek ne praetendáljanak.

E kilencz punctumok szerint két assecuratiók irattassanak, az egyik törökül, s az a nagyméltóságu fővezér Murád basa ő kegyelme keze irásával és pecsétével roboráltatván, római császár ő felsége feljebb említett tanácsúr livének Rudolphosintnak assignáltatott, a másik pedig ezen követnek subscriptiója és pecsétje alatt a régi szokás szerint deák nyelven iratván, a hatalmas császár teljes hatalmú nagy vezérének, Murád pasának ő nagyságának adatott. Költ 1. Jul. Ao 1649.

*Római császárnak ő felségének nagy plenipotentiaríusa
küldte levél a fővezérnek.*

Méltóságos Jóakaró uram, s kedves barátunk, Istentől
jót kívánó köszönetünkben jelentjük.

Császár urunk ő felsége a portán lévő kapitihája Simon Réninger levele érkeztén, mind császár urunkhoz ő felségéhez s mind hozzám, értjük, hogy a fővezérségnek méltóságos tisztí hatalmas császár kegyelmességéből kegyelmednek conferáltatott, és megnevezett kapitihánk a szokás szerint kegyelmed köszöntésére és szerencsértetésére udvarhoz menvén, örömmek köntösével tisztelte fel légyen kegyelmedet. Azon irásából értjük azt is,, hogy a szegénységnek csendes-

*) Benkőnél „erumpalva.“

ségére kegyes propensióval volna kegyelmed a békeséghez. Mint hogy kegyelmed arra a méltóságos tisztre emergált, s a szentségre néző békességhez is jó szándékkal van, és hogy kapitihánkat is szokott tiszteséggel látta, méltó kívánnunk Istentől, hogy sok ideig kegyelmedet méltóságos tisztriben megtartsa, előtte való dolgaiban kívánsága szerént boldogítsa.

Irt császár urunk ő felsége is, irtam én is minden szükséges dolgokról megnevezett kapitihánknak. Jó reménységgel kérjük kegyelmedet, hogy hivassa, és vélek szemben lévén, szóval való egész relatiójának adjon egész hitelt, és a régi jó rend szerint traktálván véle, barátságos jóakarátját így is mutassa meg hozzánk.

Azonban nem régen csinált békességünk szerént, a vala a conclusum, hogy holmi végbeli difficultások sopiálására bizonyos és nagy rendű commissariusok delegatassanak, mely aránt a nagyságos budai vezérnek Murád pasának ő kegyelmének plenipotentia is küldetett vala, de azonban a fővezérségnek méltóságos állapotjára kegyelmed superveniálván, szükség igen, hogy azon jó dispositiót kegyelmed is asserálja, és mind két fél nagy rendű exmissariusink ad loca praefigenda concurrálván, azokat a szemeteket, melyek a közbékességet eddig is zavarták, s ezután is zavarhatják, e medio úgy kiseperni, hogy mind két fél szegénységink mindenik császárinkért imádhassák az Istent.

A feljebb való időben Pápáról, s nem régen is, együnnen is másunnan is a közönséges békesség ellen elvitetett rabok, mind kicsinyek, nagyok, asszony népek is méltó, hogy sancz nélkül restituáltassanak. Hogy így is a békesség szentül tartatni láttassék, és

két rész véghelyeinek lakosi is nyughassanak ez jó békességben mind addig, míg expirál. Mind ezeket látván, hogy kegyelmed jó industriájával kíváncsan continuálódjanak, mi is a mi részünkről nemcsak hasonlót fogunk követni, sőt kegyelmed jóakarattjáról jutalommal kívánunk megemlékezni. Isten kegyelmedet, és kegyelmed életét sok időkre terjeszsze. Költ a bécsi székes helyben 27. Dec. Ao 1651.

Kegyelmednek készséggel szolgál Saxoniának Jure
Successorio herczegje Vladislaus.

*Bécsből nagy panasz jö portára a német residenshez,
Simon Reningerhez s ahhoz hasonló értelemmel amaz
négy Eszterháziaknak levágattatások aránt így panaszol.
Ao. 1651.*

Nagyságos és méltóságos uram! Nagyságod méltóságos székinél alázatosan jelentjük, hogy a mely békességet ennekelötte a szegénységnek nyugodalomokra nézve, a két császár csinált vala, mind a szent békesség, s mind azzal járó szomszédságos barátság annyira corrupálódott, hogy ha nagyságod és több méltóságos ministerek hatalmas császárnak a dolgot hírré nem adják, s annál inkább a sok occurrentiákat, melyek igen rosszszak nem anticipálják, a végbeliek gonoszsága, a végbeli dolgokat teljességgel fenékkal fordítják fel. Mert hogy a két esztendő alatt végben ment, s hatalmas császár végbelieitől elkövetettett excessusokat félre tégyem, im csak azokat számlálom elő, melyeket e közelbik martiusban és aprilisben cselekedtenek.

Az elmúlt martiusnak 9-ik napján hatalmas császár részéről való végbeliek, mintegy három ezren magokat összevevén, megeresztett zászlókkal Győr alá csaptanak, holott több sok gonoszságok között, kinn szőlőkben és majorokban lévő minden termésel mutatott Isten áldását elgázolták. Azonban Lóna és Bogács nevű faluknak mezeiről száz embert elraboltak, sokat is benne levágván, minden marhájokat elhajtották. Tudva lehet nagyságodnál az is, hogy április 22-ik napján esztergomi Musztafa bég, majd 3000 embert maga mellé gyűjtven, a közöttünk lévő szent békesseg ellen, Nitra vármegyére bécsapott, és tizenegy falut elégetvén, s azokon kívül is sok helyeket porrá tévén, egynéhány száz embert elrabolt, s egynéhány ezer marhát elhajtott, ki ellen annak a földnek főinspector tiszte Forgács Ádám tiszti szerint azon helynek defensiójára kikelvén 600 magyar lovassal, másfél száz némettel, másfél száz gyaloggal, másfél száz hajduval, a megnevezett Musztafa bég ezer lovassal reá ment, és Musztafának több segítségei is érkezvén, egész 6 óráig harczoltak, de Musztafának sok embere hullván el, s az este is reájok érkezvén, Musztafa cum suis szaladásra vette a dolgot, holott mindazáltal a hatvani bég, s az előtt esztergomi bég volt, vén Omer aga, Oszmán aga és Huszaim aga elhullottanak, a mint a rabok referálják, budaiak is nagy rendek 17 hullottanak el, és Musztafa bégnek a lova sebesedett csak meg.

A harcz napján a törökök közül 70 hullottanak el, és 60 estenek rabbá, más nap a szaladókban Szent Márton nevű faluban 20 test, Lóna tájékán 30, Zegén *)

*) Benkőnél „Zegén“ (Szegi ? Szögliget ?)

nevü faluban 10 test találtatott, egy szóval a vízben holtakon, az utakon elesteken, és a sebesítetteken kívül a kik levágattattak mind körül bé 800 török.

A magyarok közül pedig négy ifjú gróf Eszterházi urfiak felekezetektől elszakadván levágattattak, kiken kívül 60 vagy 70 magyar veszett. A nálunk lévő török rabok azt beszélík, hogy a megnevezett Musztafa bég esztergomi béggé lévén, azután ötöd nappal licentiáztatott arra, hogy az egész Fejérhegyig Magyarországot béhódoltassa, és így vett osztán egész Egertől fogva Budáig hadakat maga mellé, hogy ezt a nagy gonoszt cselekedje.

Jó reménységgel kérem azért nagyságodat, hogy nagy hírü discretiója szerint, s a végbeli dolgokban való nagy experientiájával az szent békességnek szentül való megtartására nézve, méltóztassék efféle excessusoknak tovább való continuációját interrumpálni, s azzal mind két félnek, híres, nevezetes, és hasznos vitézlő rendeknek fogyatkozásokat, és a szegénységnek robotatásokat megszüntetni. Én nagyságod jóakarója az én felséges úr s császárom iránt való részről kezes leszek, hogy a szent békességet szentül megtartani kívánja, valamig e részről ok nem adatik s exorbitantia nem hallatik, s ez mostani nagy véték is, ha érdemes bosszuállással tálioztatik.

Ha pedig objiciáltatnék, hogy noha részünkről is megesik az ilyen, én arra azt felelem, hogy az olyan is nem az én uram hírével s akaratjával lesz, hanem a törököktől már szenvedett gonosznak táliója, ha volna vagy esnék is afféle, summa summarum a békesség alatt még ilyen excessus nem esett, sem hallatott, mint ez a Mustafa bégé. Már nagyságod lássa mit

cselekeszik. Nagyságod jóakarója német residens Simon Reninger.

A német császár alatt Pápa várának Csáki László ura kapitányja egy barátjának írta levele, mely is intercipiáltván portára került. Az 1651.

Az elmúlt szeptembernek 6-ik napján délután Ónod várának vicekapitányja, ki is császár urunknak ő felségének, ott a tájékon látott hallott Csanádi nevű nagy embere, érsek urunktól hozzá küldött levélnek párját nekünk is megküldé. Kanisa várának megszállását azelőtt fülhegygyel értettük vala, itt érsek urunk világosan írja, melyről mi is akarók kegyelmedet tudósítani, mert ez az az időnkben sem hallatott sem láttatott igen nagy materia, ha rendelte Isten, úgy látszik ehhez hozzá fognak, még érsek urunk is álmélkodva ír ezen matériáról, irván ő nagysága, hogy a németek is már ezen dologban koczkára vetvén magokat, elmétől alig megfogható resolútióban vagynak az indulatban, úgy hogy ne csak obsideáltassék Kanisa, hanem ostrommal meg is próbáltassék. Most Kanisa alatt 30,000 ember vagyon effective, és mind egyre gyűlnek effectuose minden felől, mind német- s mind Horvátországokból, Stiriából, Austriából s innét is, azonban a béhódolt helyek szegénységi is fegyverhez nyúltak, felköltek s a törökre erősen mennek. Morvában s Bécsben is erősen kiáltják s gyűlnek is a hadak, faltörő ágyúkat Ungvárból, Komáromból és Szeged-várból visznek, mosárokat és gránátokat is bőven. Császárunk ő felsége is ezen szükségre a bécsi hadakat igen mustrálja, győri, varasdi generálok Pukhán, és főgenerálisok Pikolomi is ott van, Zrinyi,

Bottyáni, Erdődi, Eszterházi, és a beszprimi püspök is ott vagynak.

Fü ilyen szél is, hogy a király ő felsége is oda készül, mit akarjon Isten mind ezekkel, napfényre jő. Én itt csak attól félek, hogy élésből fogyatkoznak meg, mert ehhez a nagy készülethez nincs élés aránt elég provisio, noha úgy látom, már az aránt is mindenfelé mozognak és a szomszéd országok is ide succurrálni fognak. És noha a mint hallatik, az kanisaiak majorokat, házok fedelét s kertek kerítését mind felégették ők magok, mindazáltal az is a mieinknek fog segíteni a vár ellen, egyfelől Kanisát Zrinyi uram löveti, másfelől Pukhán rontja.

A mi a budai vezér dolgát illeti, ő ezt a matériát nem fogja tángálni, mert ő a békesség szerént a faluk dolgát emlegeti inkább, azt is írja ő császár urunknak, hogy neki csak arról van parancsolatja, kihez képest ő a békesség ellen magától való mozgássa, nem koczkáztathatja életét, mely szerint hiszem Istent, hogy a megirt nagy hadi generálok elkezdett dolgokban nem szűnnek, s császár urunknak is félben hagyni nem engedik. Ebben érsek urunkkal mi is teljes igyekezettel vagyunk, s hisszük is Istent kételkedés nélkül, hogy ez aránt kívánt végünket el is érjük, mert a törökök confundálódtak, s nem igen tarthatunk.

Boszniában lévő válogatott hadaink iránt is reményljük, hogy ez nagy apparatus alkalmatosságával török kéz és erőszak alá esett szegénységünk is felszabadulnak. Mi ezúttal egyebet nem cselekedhetünk, hanem parancsoltunk, hogy Szent Godhárdról ezer véka lisztet szállítsanak ezen szükségre. Asztaginkat is a végre, hogy mind elverjék, meghagytuk. Magunk

is kívánunk igen szívesen oda menni, s közöttök lenni, mert ennek egyfelé el kell válni. Csáki László.

II. Rákóczy György fejedelem idejébéli dolgoknak vége.

Lengyel és Svécz királyok, Kozák hetmányok, és Tattár chámok dolgai.

III. Zsigmond lengyel király, Kisolczki Christoph nevű főkövetjeit, és Abdi csauszt küldi a fényes portára a békességnek megerősítésére, mely aránt megírt követje által ilyen continentiájú hűtlevelét küldi a portára. Ao 1624. Diebus April.

A felséges Istennek kegyelméből III. Zsigmond Lengyel, Svécz, Litvánia, Russia, Prussia, Musavia, Zamutia, Poritia és Vandália országoknak örökös ura!

Adjuk tudtára mindeneknek, valakiknek illik, e mi levelünknek rendiben. Hogy a feljebb való időkben Moldovában lévő Hutin vára alatt a néhai szultán Oszman császárral a mi generálisink, és egyéb nagy emberink által békességnek kelletvén lenni, az akkor kötöttett békességnek punctumi és conditiói szerint fő követünket Szulcsi, Vislicsi és Gyerminczi főkapitány herczeg hívünket Isbáráski Christophot fő lovászmesterünket küldöttük vala, szultán Musztafa császár idejében a fényes portára Konstantinápolyba, hogy azon békességet, mely mind hatalmas török császárok, s mind a mi praedecessorink között sérelem nélkül szentül megtartatott, megújítsák s ratificálják; azon alkalmatossággal velünk való békességét szultán Musztafa császár hűtivel approbálta vala is, s arról nekünk elébb említett Isbáráski Christoph nevű fő

követünk herczeg hívünk által hűtlelevelét is küldötte vala ugyan, de némely részei vétkezen lévén irva, úgy hogy némelyek azok közül eleink békességeknek formájában nem találtattak, és így ez okon kiváltképen való emberünk Serbekonics Christoph által ottan mindjárt visszazairtunk szultán Musztafa császárnak; de medio tempore ezen császárság császárságától távozván, helyében az hatalmas szultán Murád császár üle azon igazságnak nagy székeiben, ő hatalmassága is ez aránt nagy eleink nyomán járván, velünk való békességét approbálta, és a szerint megnevezett követünk Serbekonics Christoph, s maga rendes embere Abdi csausz által hűtlelevelét is küldötte vala, melyet vévén, mi is azon szent békességet mind magunk királyi hitünkkel s mind országunk hűtivel megerősítettük, és a szerint mint birodalmunkban lévő országoknak, s azokban lévő várak s vármegyék tekintetessinek, palatinusinknak, generálisinknak, herczeginknek, districtusink inspectorinak, kapitányoknak, porkoláboknak, városi biráknak, minden tiszteknek fizetett rendeknek, egy szóval in universum Lengyelországhoz hallgató nagy és kicsiny lakosoknak strictissime imponáljuk, hogy a hatalmas török császár birodalmában lévő minden országoknak, azokhoz való minden határoknak, várak, városoknak, faluknak és minden lakó helyeknek, melyek a hatalmas császár jurisdictiójában vagynak, tengeren és szárazon sohol semmi káros impedimentumot intentálni ne merészeljének se magok se mások által.

A kóborló kozákok is hatalmas császár birodalmára való irruptiótól ezen békességgel eltiltatnak, nevezet szerint, a muszkák kozáki közé való elegyedéstől, azokkal való uniótól, barátkozástól, confe-

rentiától, annál inkább azokat segitéstől teljességgel elrekesztetnek, s arra nekik semmi alkalmatosság fen nem hagyatik, nagy s kemény interdictummal tilalomban lévén még csak arra való inclinációjok is.

Hatalmas császár részéről is hasonlóképen, a mi kezünk alatt lévő országoknak s azokhoz hallgató váraknak, városoknak, kastélyoknak, faluknak, vármegyéknek, egy szóval valamely helyek a mi széles birodalmú directiónkban vagynak, mind azoknak, se vezérek, se beglerbégek, se zászlos urak, se más rendbeli urak, se végbeli hadak, se csavargók, se másféle hadakozók, se udvari hadak, se külömb-külfölbféle keresztyén lakozók, se moldovaiak, se havasalföldiek, se magyarok, se nándor-fejérváriak, se dobrocsániak, se bucsáki, se más arra felé való tatárok, egyszóval semmiféle nemzetek, kik hatalmas császár keze alatt lévő minden országokban vagynak, laknak, se titkon, se nyilván semmi úton módon, semminemű csak egy pénz ára kárt is tenni, s tétetni ne merészeljenek, nevezet szerint semminemű csavargó tatárok bégjei, murzák, kapitányi, semmi szín és praetextus alatt birodalminkra becsapni s kárt tenni szabad ne légyen, efféle invasio kemény fenyíték alatt interdicáltassék, principálisok oly vigyázásban légyen, és a militaris ordot oly fenyítékben tartsák, hogy földünkre ne csaphassanak, mely aránt való interdictumával hatalmas császárnak nem gondolván, ha kik patratumban comperiáltatnának, hogy igen severe halállal büntettetnek, az jó idején publicáltassék.

Mind a tatár chám, mind Galga szultán, mind Muradin szultán, mirza és khán, Timurországinkra való irruptióktól, faluk és városok gázolásától, juhok és egyéb mezőbeli marháinknak elhajtásától, és egyéb

mindenféle prédállástól, vagy gyűlölségből, vagy egyéb praetextustól lehető minden excessustól, severa comminációval teljességgel úgy el is fogyassanak, hogy miattok, s alattokvalói miatt semminemű kárt, és injuriát szenvednünk ne kellessék, hanem mindezekben, ez újonnan köttetett s hűttel erősített szent békességet szentül megtartván, ki-ki illendő szemérmességgel tartsa határában magát. Ezek szerint, se magok a tatár nemzet, se másokkal való correspondentiával semmi úton módon ez jó békesség ellen ellenünk, bíródalmunk ellen való ártalmas intentióval valamit ne intentáljanak, zűrzavarra okot ne adjanak, hanem ez új békesség szerint, már ezután barátainak baráti, ellenséginknek ellenségi úgy legyenek, hogy mind a mi s mind a tatár khánt ő kegyelmét, vagy levelünkkel vagy követünkkel requiráljuk, hadával mellénk jönni, s hadakozásinkban velünk együtt munkálkodni conditionatus legyen. Ha mikor hatalmas császár parancsolatjából a tatár khánnak vagy Galga szultánnak vagy más murzáknak valamely felé hadakozniok kelletik, a mi határinkat utazásokban csak ne is attingálják, s annál inkább sohol is kárral ne attingáljanak, s ne injuriálják, hanem császár földin járjanak a derék úton.

Ha e békességnek valamelyik punctuma ellen, vagy maga a tatár khán, vagy Galga szultán, vagy khán Timúr murza, vagy akármely murza, valami excessussal impingálna, requiráltatván hatalmas császár tőlünk levelünk vagy emberünk által, a patratumban comperiáltatott igaz executió szerint, halállal büntetessék, a rabok pedig a kik ilyen casusban esnek rabságra, pénz és egyéb sancz s contributió nélkül szabadúljanak, s az egyébaránt való kár is refundál-

tassék. Hasonlóképen mi is, vagy közülünk valók, vagy akár tőlünk hallgatóink, hatalmas császár alatt lévő minden rendeknek valami kárt tennének, adott hitünket ez aránt is observáljuk.

A mi a tatár khán honoráriumát illeti, ha mind a kanont, mind ez mostani békesség punctumit, mind maga s mind alattvalói szentül megtartják, vitézlő rendeit a békesség szerint fenyítékben tartja, bizonyos quantitásu ajándékát esztendőnként, vagy Jászvásárra vagy más bizonyos helyre administráltatjuk emberinek, mely honorariumot, a mint feljebb is említők, a régi tatár khánok, és lengyel királyok között való szövetség szerint, velünk való hadakozásra, ha mikor tőlünk requiráltatik, a tatár khán ő kegyelme hadaival compareálni tartozzék, velünk barátságát ezzel is megbizonyítván.

Mivel pedig a közöttünk való békesség gyakrabban a moldovai határban a Neszter Fejérváratt lakó tatárság miatt sértegetődik, ennek eltávoztatására mind Bucsákból s mind az oláhok országa határiból a tatár nemzetség általköltöztessék, és semmiképen ezután azokban a helyekben lakások ne engedessék.

Ha valamely keresztyén király, vagy fejedelem ellen hatalmas császárnak hadakozása interveniálna, in eo casu, mi sem haddal, sem pénzzel az olyan királyokat, fejedelmeket nem subleváljuk, hanem hatalmas császárnak barátinak baráti, ellenségének ellenségi maradunk, hasonlót observálván hatalmas császár olyankor, mi is mikor valamely felé hadakozunk.

Ha valaki hatalmas császár ellenségi közül birodalmunkban hadat akar fogadni s gyűjteni s emberét küldeni, hogy osztán azzal hatalmas császár birodalmát invádálja, vagy pedig magunk birodalmabeli

valamely fő, közép és alsó rend, akárminemű vitézlő rendeink afféle hatalmas császár ellenségei mellé akarnának memmi, vagy segíteni, az olyanokat is nemcsak meg nem engedjük, sőt teljes tehetségünkkel ellenek állunk, hasonlót követvén hatalmas császár is a maga részéről.

Jövő járó követünknek és kereskedőinknek e békességgel salus passus adatik, úgy hogy se személyében, se arany, se ezüst, se pénz, se ló, se semminémű egyéb javokbéli háborgatással, károsítással ne impedáltassanak, efféléktől még úti levelet se szabad legyen exigálni, hogy annál nagyobb securitással s jó kedvvel continuálhassák mind a követségben járók s mind a kereskedők útjokat, s hivataljokat, kiváltképen a két részről járó követeket mindenik fél a határáig, hiteles emberekből álló securitással kísértessék.

A feljebb való hadakozásoknak alkalmatosságával hatalmas császár birodalmában lévő törökök közül valamennyit a mi hadaink elraboltanak, szorgalmatossággal felkerestetvén elbocsájtjuk, hasonlóképen valamennyit a mi emberinkben is hatalmas császár hadai elraboltak, a kik közülök törökökké nem lettek, felszabadítván emberink kezében assignáltassanak. E végre ezen alkalmatossággal ugyan embert is küldöttünk, s instálunk is, hogy e békekesség tractájának első napjától fogva elraboltatott emberink valaholott találtatniak, semmi exceptiójok gazdájoknak nem admittáltatván solválja ezen békességünk; a mely rablók a hadakozások alatt a békekesség előtt fogattattak el, az olyanok pénzen szabaduljanak, de többet ezek se tartozzanak adni, csak azt, a mint urok vette őket, s mennyin, bizonyos és hiteles emberek előtt bizonyítsa meg, vagy

hütyüljön róla, a mely rab valahová pénz nélkül esett, ezen közönséghez békességünk becsületiért, fizetés nélkül szabaduljon ez ilyen.

Mind két részről, az igaz kereskedésben foglaltosok semmi liber quaestusban meg ne gátoltassanak, a hol eleitől fogva vámok és harminczadok szoktak lenni, régi canon szerint való vámjokat, harminczad-jokat megadván, se személyekben sem semminemű javokban bántódások és károsodások ne legyen.

Mint hogy a mi kereskedőink többire csak a szárazon continuálják kereskedéseket, hogy hatalmas császárnak velünk való szövetséges jóakarattja a világ előtt annál is nyilvánban legyen, engedtessek meg a Neszter vizén járó kereskedőknek s afféle rendeknek marhájokkal a neszter-fejérvári portuson mind kiszállások s mind pedig ugyan ott adások, vevések s kereskedések, de úgy hogy az aránt való annuantia alatt valami fraussal való veszedelmek, vagy károsittatások emberinknek ne legyen, hanem jó securitással gyakorolhassák hivataljokat hatalmas császár kegyelmességéből.

A mint feljebb is említők, a kereskedő rendek egyik féltől is erejek felett való executiokkal, a régi szokott és rendszerint való vám és harminczad felett semmi szin és praetextus alatt ne terheltessenek, se mások adósságáért (kezesek nem lévén) meg ne tartóztassanak. Jussa is mindazáltal valakinek el ne vesszen, hanem effélének administrációjában a régi jó usus observáltassék.

Vett és eladott marhájokból Konstantinápolyban és Drinápolyban T. et T. nevezet alatt a szokott harminczad és vám felett újabban inveniált exaktiókkal is semmi úton módon ne terheltessenek. Lovakat a

jancsárok és csausok ne subtrahálják el, se titkon, se nyilván meg ne engedtéssék.

A törökké nem lett rabokat kereskedő rendeink szabadon megvehessék, és magokkal közinkben is hozhassák, az aránt sohol se kadiál, se egyéb districtusok inspectori, és protectori, kereskedőinket semmi fogással ne interturbálhassák, s annál inkább pénzen vett rabjokat tőlök el ne vehessék.

Vagynak olyan rabok is, kiknek urok praefigálnak bizonyos esztendőket, úgy hogy azt jámbor szolgálattal eltöltvén, magokkal szabadok legyenek. Ha kik azért az ilyenek közül is hazájokba redeálni akarnak, meg ne gátoltassanak.

A kik a rabok közül keresztyénségekből kibúván töröökké lettek, az olyanokat nem hogy kívánnók, meg sem említjük. A mely kereskedők pedig rabot visznek, az ilyenektől a tallér számtól, harminczad, vám és egyéb innovata exactiót ne vegyenek, s affélékért senki pénzéhez ne nyúljanak.

Mi ezután tehetségünk szerint azon lészünk, hogy a mi kereskedőink amaz rosz ligájú oroszlányos tallért a mi birodalmunkból hatalmas császár országára által ne vigyék s hordják, hanem igaz ligájú, jó és tiszta egész tallérokkal kereskedjenek, efféle kereskedőinknek Drinápolyban és Brusszában általjárni, adni, és venni szabad legyen.

Ha az kereskedők között valami törvényes causa oriolódnék, a hol a kezdődik, olyan helyen a kinek incumbál jure officii a dolgot jól megtapogattván, minékutánna a dolognak igazságát jól kitanulta, hogy úgy kívántatik, az in causa attractus magáért állítson kezeset. Ha pedig az infestatusnak valaki adósságáért való kezessége pecsétes testimoniálissal nem verifi-

cálódik, meg ne tartóztassék, hanem békével bocsátassék.

Ha vagy tatárok vagy egyébféle latrok valahol a kereskedőket impediálnák, annál inkább tolvajul damnificálnák, az olyan helynek tisztái a gonosztevőket felkeressék, és érdemek szerint való büntetéssel a földet a gonoszoktól megtisztítsák, azzal az útakat aperiálják, a patienseket pedig contentálják. Hogy így is e szent békesség stabiliálódni és ne sértegetődni láttassék.

Ha az mi kereskedőink közül valaki hatalmas császár országában meghalna, az olyanak javai se fiscus számára el ne foglaltassanak, se másoktól ne dissipáltassanak, mely színű jókhoz, ha ugyan nyúlni kelletik is, ne más, hanem a társaságnak principálisi consignálják, s manuteneálják, reportálván a meghólt-nak verus haeresének azt igazán. Hasonlóképen ha ami birodalmunkban is hatalmas császár birodalmabéli kereskedő, vagy akár mi egyéb lakos meghalna, az olyan is semminemű javaihoz, se fiscusnak számára, se más dissipansnak hozzányúlni szabad nem lészen, hanem hiteles helyen conserváltatván valaki afféle aránt hatalmas császár credentiáját exhibeálja, annak assignáltassék.

E békesség ratificáltatásának napjától fogva akármelyikünk birodalmabéli valamely exorbitans ha holmi kárt tett volna felkerestetvén a patrans érdeme szerint megbüntettessék, akár pedig a károsnak refundáltassék.

Ha mégis vagy tatárok, vagy moldoviak, vagy havasalföldiek, vagy más akárki hatalmas császár országában lakos, a mi részünkre valónak valakinek akárhol kárt tenne s levelünk által vagy emberünk

által hatalmas császártrequirálnunk kellene *stricta comminatio*val parancsoljon hatalmas császár a *contentatio* felől melyben is semmi *cavillum* ne admittáltassék.

Ha hatalmas császár országabeli valamely embernek birodalmunkban valakinél jussa volna, a debitor lakó helyének *justitiarius*a a dolgot mind az igazságig investigálván, törvény szerint tétessen *contentatiót*, különben a *praetensio* hamis levén, más adósságáért senki ne injuriáltassék, hanem ha a *persecutus*-nak afféle aránt való kezessége peccátes levelével elucescál, hogy mindkettőnek országának lakosi, és igaz utazói, minden illetlen *offensiótól* üresek legyenek.

Sem a moldovai vajda, sem alatta való moldovai nagy rendek, semmi szín és *praetextus* alatt, vagy titkos gyűlölségből a mi részünkre valóknak valami injuriát tenni, szabados ne legyen, mely ha e békesség ellen lenne, requiráltatván hatalmas császártól tőlünk, mind a gonosztévő érdeme szerint büntetessék, s mind a kár restituáltassék; hasonló mód *observáltatik* a mi részünkről is *in tali casu*. Mind a moldoviak s mind a miéink szokott vámjokat, harminczadjokat annak helyében *praestálván* tovább való dolgokkal ne *impédiáltassanak*.

Akár Erdélyből, akár Moldvából vagy Havasalföldről, ha valamely *transfuga* a mi birodalmunkban jönne, és ismét hatalmas császár földére ártalmas *intentióval* valamit moliálna, afféléket megfogatni, és kézben adatni tartozunk. Hasonlóképen mind két rész, mind azt valamit e békesség szerint, a közönséges igazság kíván, elkövetni köteles lészen, nevezetesen a hol igazságos *praetensio* oriálódik, haladék nélkül az olyannak *justitiarius*a a *causát* decidálni tartozzék. Ha még is valahol útállók, egyéb latrok, tolvajok taláztat-

nának , kiktől valamelyikünk emberei infestáltatnának , károsíttatnának , késedelem nélkül az ilyenek is a két félnek tiszteli által, arra való kötelességek szerint exequáltassanak, és a károsak contentáltassanak.

Ha hatalmas császár országában, kereskedéssel commoráló embereink közül hatalmas császár országabeli valamely lakos adóságot kérne, ha pecsétes adós levelet exhibeál, bene quidem, különben pecsétes testimonium nélkül semmi praetensio ne adjudicáltassék, mely ha lesz, t. i. írásbéli erőség, a helybeli tiszt tegyen eleget modo praemisso, mind két fél ezen observantiával.

A szilistriai, nicapoli és neszter-fejérvári főtisztek, harminczadosok, hidak és révek őrzői, hanem ha a mi dolgainkban járókat, és igaz kereskedésben foglalatatoskodókat, különben más rendbeli embereket a mi földünkre általjönni ne engedjenek. Ha országinkba által meg által járó mind két fél emberinkkel szabadságtalan rab szökni találtatik, elvétetvén, visszaadássék s vitessék.

Ha mikor országinkon által juhokkal kelletik menni, a mellett lévő pásztorok, mind magokat mind a juhokat praesentálják két fél inspectorinknak a végekben, és a legeltetéstől a rétért a mivel tartoznak, megadják, hogy így ha juhbeli kárt vallanak, azon saláriumot lévő tiszteken kereshesse kárát a káros. Ál és pusztá kereszt-úton , senki egyik féltől is vaját, sajtot és juhokat, lopva el ne szöktessen, szorosan interdicáltatik.

A moldvai-vajdák, azok akár kik légyenek, ezen békességnek, a régi jó szomszédságnak megtartására köteleztetnek, és e szent békességet bontogatható

minden insanumnak intentálásától elrekesztetnek, ide értvén a harminczadosok is, kik is a régi canon felett az igaz jusnak nevelésétől eltiltatnak.

Hatalmas császár országára kereskedőink, vagy egyéb akármi rendbeli emberink alól, se útban, se helyben hatalmas császárnak beglerbégei, zászlós úri rendei, csauzi, szpai, jancsárok, lovakat elvinni semmiképen ne merészeljék, ide értvén ő hatalmasságának minden hadakozó fegyverviselői, és a postálkodók is.

Még is kereskedőink mind két részről a derék úton járjanak, hogy annál inkább ha valamely gonosz emberektől, valahol valami károk vagy veszedelmek lenne, mind a latrok persecuáltathassanak, s mind a károsok contentáltassanak.

Ha valamely ország, mely hatalmas császárhoz sem tartozik, sem ahoz semmi praetensiója nem lévén, vagy nincsen, vagy fegyverünk vagy egyéb industriánk által a mi méltóságos protectiónk alá, vagy adja magát, vagy applicáltatik, afféle materiához hatalmas császár se szóljon, se praetendáljon, se nehezteljen, sőt az olyan is a békességhez annectáltassék.

A jó békességet nem szerető, magok sorsokkal meg nem elégedő fondor embereknek vádjokat hatalmas császár be ne végye el ne hidgye, annál inkább valamig a dolog nem elucescál, executióban menni ne engedje. Ha pedig a vád hamisnak talál-tatik, a hazugsággal járó halállal büntettség.

A moldvai vajdának strictissime imponálja azt, hogy a tatároknak reánk szolgáló útjokat nemcsak intercludálják, hanem azoknak semmi szín alatt csak ne is foveáljanak.

A kereskedésben öt ezer oszporáig lehető prae-

tensiót, mind két fél birodalminkban csak a vice-tisztek is dirimálhatnak, feljebb való dolog a főtiszt eleiben menjen. A mi az adósság dolgát illeti, még az igaz praetensio is az in causa attractusnak subscriptiós és pecsétes obligatiója nélkül ne adjudicáltassék, s efféléért a magistratus ne is büsítettassék, két fél kereskedőnktől a régi canon ellen semmi szín és praetextus alatt egy s más ne exigáltassék, még ha szintén a cogensnek valami új írásbéli exhibitái volnának is invigorosok légyenek. Egy szóval atlmáméink continentiája ellen semmit ne adjanak, mely dolog aránt mind két fél szoros impositióval való expeditiókat exmittáljanak.

Mi a mi részünkről hatalmas császárnak sem erdélyi, sem moldvai, sem havasalföldi, sem egyéb országi ellen káros intentióval nem leszünk, lenni kívánóknak sem amuálunk, sem engedünk idegeneknek is olyan szándékkal birodalminkon által liber passust, a megneveztt országokbéli kereskedőknek pedig, nemcsak szabad utat adunk, sőt a régi canon ellen sem vám, harminczad neveléssel, sem egyéb helytelen exactiókkal aggraváltatni meg nem engedjük, hanem azzal a quantitásu administratióval, melyet eleitől fogva magok is tudnak, éltetjük. Hasonlót kívánunk observáltatni a megnevezett országoktól is mind kereskedőink s mind egyéb minden rendbéli igaz útban jövő embereink aránt is, kiknek ezen békeségünk szerint protectióval tartozzanak inkább, és ne inopportunuskodjanak rajtok. Eleitől fogva observáltatott canon szerint mind királyi méltóságunkra s mind országunkra nézve, szokott becsületünknek megadására, azon országok vajdái, és fejedelmei kötelesek légyenek.

Mind két részről erős hűtellel köttetett békességünknek kiváltképen és nevezetesen a boldogult néhai szultán Szulimán császárral felséges eleink I. Zsigmond király csinálta szent frigynek, minden punctumit és czikkelyeit szentül megtartani kötelesek leszünk mi a mi részünkről, úgy meg is becsüljük, hogy csak szikrányi dologban is ez ellen impingálni tartózkodunk, summa summarum egymás barátnak baráti, ellenségének ellenségi leszünk.

Ezen dolog aránt iratott, és hűtleivelben comprehendáltatott minden punctumoknak szentül és igazán teljes életünkben megtartásokat, tartattatásokat, arra való vigyázásunkat a nagy Istennek, és a mi megszabadító Jézusnak szent nevére való esküvéssel fogadjuk, hogy valamig a hatalmas császár is adott hűti s fogadása szerint mindezeket megtartja s megbecsüli, mi is hasonlóképen.

Mindezeknek nagyobb bizonyására, és e szent békességnek örökös erőségére adtuk ezen tulajdon parancsolatunkból iratott, országunk peccsétivel roboráltatott hűtleivelünket Varsován királyi székünkben 1. Febr, Ao 1624, lengyel királyságunknak 37-ik, svéczia királyságunknak 30-ik esztendejében.

Lengyelországi hetmány, Konyeczpolczki levele oszmány csaus által a fővezérhez.

Méltóságos és dicsőséges vezér barátságos köszönettel jelentjük kegyelmednek.

Nem kétljük az oszui beglerbég deák Mehemmed pasa ő kegyelme rég hírré adta kegyelmednek, mennyi költséges fáradsággal a tolvajló kozákokra

menvén. mely szívesen lelkesen voltunk rajtok, és sok harczok után, némely részit fegyverrel fogyatván el, a mi hajójokat találtuk, azokat felégettük, azután maradjékját felséges királyunkhoz béhódoltatván, magunk közül creáltunk hetmant közikbe, hogy attól hallgatván, ezután a fekete tengerre ne excurráljanak.

A felettünk lévő felséges Isten bizonyságunk, mi mely szívesen igyekeztünk ezen latroknak tollálásában, úgy hogy némely része azon kozákoknak szigetekre recipiálván magokat, a midőn azon volnánk, hogy onnét is őket ki vegyük, s teljességgel a latrokban véget vessünk. Erre hadaink seregenként mennek vala, s azonban látjuk, hogy Mehemmed gyirai khán feles tatár hadakkal felséges királyunk birodalmára beütvén, praedálnak, s gázolnak, melyet hadaink alig tudják vala, csudáljanak-e, fájlaljanak-e? Isten a szerencsét azon tatár hadak ellen a mieinknek szolgáltatván, ágyújokat és minden tábori apparátusokat elhányván s hagyván, szaladni kezdének, kik közül a vízben sokan veszvén. szégyent vallának.

Ha kegyelmed ebben nekünk nem hiszen másoktól is a dolognak igazságát így fogja megérteni. Hogy a dolog hatalmas császártól lett légyen, azt mind a nálunk lévő rabok, mind a gyirai khán intercipiáltott levelei bizonyítják. Így lévén azért a dolog, minden bizonynyal Isten a hűtiszegőt megbünteti, s nem késik annak jelét kegyelmeteken kimutatni. Csúffá lettünk az körülöttünk valóknak s gyaláznak, hogy mi egyfelől a portának akarván szolgálunk, annak tolvajit a kozákokat kergetjük, másfelől ugyan a porta subiacensitől véletlen invasióval üldöztetünk. Elég búsulást szerzének a gonosz tatárok nekünk is, mert a téli hideg sem obstalván, hadainkat jól felültettük

vala, s azon tolvaj kozákokban, midőn szintén véget érendők valánk, felejtették azt, s magunkra viseltetésnek gondot velünk.

Mely dolgot a mit a tatárokkal lecsendesíthetnénk, addig a jegek is felszakadozának, a vizek megáradának, s a jó vagy rossz dolgok haladának, mindazáltal mi, mind azok alatt is hadainkat eloszlaní nem engedtük, tartóztatjuk mind addig, a míg a vizek szállanak, és minden késedelem nélkül azon leszünk minden eszünkkel s erőnkkel, hogy azon szigetbeli kozákokat s latrokat a fekete tengerre való excursiótól avocáljuk.

Kegyelmetek is onnan vigyázásban legyen, jó idején a kijáró torkokat elállja, és valóságos dispositióval úgy provideáljon, hogy a kényszerítésből ki-menendők minden favor nélkül meggátoltatván szándéjkokban, elő ne mehessenek. Mi kegyelmednek valóságot akarván írni, e részről az aránt való készülettünkben mi semmit hátra nem hagyunk, kegyelmed is lássa mit cselekszik, de a mi tetszésünk az, hogy körmös kézzel nyúljon a dologhoz, és a torkokat derekasán praecludálja.

Mind ezekről deák Mehemed pasának bővebben írtunk, levelünket praesentáló Oszmán csaus által is kegyelmednek izentünk, ki is kegyelmedhez érkezvén, a dolognak igazságát relatiojából is megértheti. Isten kegyelmedet sokáig éltesse. Költ Báár nevű várunkban 10. mart. Ao 1626. — Kegyelmed jóakaró barátja.

Lengyelországi hetmány Konyeczpolezi.

Zsigmond király Vladisláv fia király fővezérnek Murza pasának küldte nevezetes levele 1634.

III. Vladisláv, Isten kegyelméből Lengyelországnak királya, Litvániának nagy hercege, Russiának, Prussiónak, Podoliának, Mazoviának, Zamotiónak, Livoniának, Vohliniának, Kioviának, Izmolinezkának, Gottusoknak, Vandaliának, Svéviának, és Csernehoniának örökös királya.

A feljebb való napokban, minekutána nagy hadakból álló ellenséginken győzedelmeskedvén, s három provinciákkal birodalmunkat terjesztvén, Muszkaországából győzedelmesen megtértünk volna, hatalmas császár levelével a tekintetes, és szolgálatra termett Sahinagáttáborunkban érkezni útunkban jelenték, velünk e győzedelmes expeditióban együtt lévő tanácsink, és egyéb főtisztü rendeink bizonyos dolog, majd csaknem mind azon valának, hogy ne csak szemben ne légyünk hatalmas császár követjével, hanem csak úgy is tractáljuk, a mint ennekelőtte tractáltatott a mi követünk is a fényes portán, ki hatalmas császár portájára érkezvén, igen-igen későn adatott audientia néki követségének elmondására. Második s nehezebb dolog az volt, mert követünknek a régi canon szerint való becsület meg nem adatott, és a ki mégis nehezebb, hogy válasz nélkül bocsájtatott el a fényes portáról.

Mely dologgal, bizony dolog megbántódtunk volt, mert abban irántunk a porta minden tisztességét háta megé vetvén, semmi jó szomszédságnak speciest nem mutatta, melyben nem kevés becstelenségünk forgott az dolgot hallóknál. De minthogy mi elhittük



azt, hogy mind a mi az aránt becsstelenítésünk, s mind hatalmas császárnak ellenünk való incitáltatása csak az orrokig látóknak susurrantiájokból süllhetett ki, természeti discretiónktól nem recedáltunk, s azt szennyos mocskával s voxával megmocskolni nem akartuk, mert tudjuk azt, hogy még a vak pogányok is, és vad nemzetek is a követeknek becsülettel tartoznak, mert különben cselekedvén, mind az Istenségnek s mind az egész emberi nemzetnek jusához praetendálni láttatnék akár ki, kihezképest mi is ottan haladék nélkül a megirt Sahin agával szemben lettünk, és ilendő becsülettel köszöntvén, mind hatalmas császár levelét, mind a kajmekámét, mind a kegyelmedét megadá.

A leveleknek megforgatására török deákunk jelen nincs, maga is nézve Sahin aga, szóval való követségét a leveleknek megforgatására hagyá, hogy maga mostanság vissza nem mehetett, elküldött szolgájától elhiszszük, okát megizente, azonban velünk együtt Varsovánra jövé, a míg a levelek megfordítatak, várakozáshan lévén, azután szóval követségét is megmondá.

Mely követségnek rendit minekutána megértettük volna, mi is követünket levelünkkel együtt expediáltuk hatalmas császárhoz és kegyelmedhez jó reménység alatt. Értjük kegyelmed leveléből nagy discretiója szerént nagy propensióját a jó békességnek létehez, ugyanis ha hatalmas császárnak mind tanácsi és főtisztei kegyelmed eszével és discretiójával birnának, a közönségns jót szülő s tápláló békesség, nem oly könnyen sértődött volna meg.

Minden királyoknak és fejedelmeknek dolgok Isten után azzal boldogul, ha az tanácsok a tanácsot egyes

szívvel adják, minéműek igen ritkák szoktanak lenni, főtisztek is olyanok kívántatnak, kik mind a tanácsban, mind a confoederatióban s mind kiváltképen a hadban perseveránsok légyenek, mert minden királyok s minden fejedelmek minden dolgokra magoktól nem elegek, hanem kívántatnak magokhoz illendő olyan sufficiens szolgák, kiknek in occurrentiis vetvén hátkat, magok csendes elmével, országok is jó securitással élhessenek. Mi kegyelmedet is mind követünkötől s mind másoktól ilyen qualitätsu szolgának halljuk.

Nem kétljük, ha még másutt is nagy discretiójának hire hatalmas császárnál annál nyilvánbb lehet, lévén csuda, hogy ő hatalmassága előtt abban a tekintetben nincs, melyet érdemelne, mely ha volna kétség nélkül, a rossz tanácsnak hatalmas császárnál helye nem volna, s affélék miá a jó békesség is ottan-ottan nem sértegetődnék. Azt tudja minden értelmes nemzet: a hűtszegésnek consequentiája mi, csak tegnap tegnapelőtt a hűtszegésért Istennek minemű ítélete szálla a muszkák táborára, siralmas csak említése is, mely mind attól volt, hogy császáRJok is gyermek volt, tanácsi is éretlen elméjűek voltak. Mi is jeles példával megmutatók azt, hogy a békesség ellen fegyvert vonni ellenségnek minemű ostorral szokott fizetni a hűtszegés.

Abaza pasa is országink rontására hadakozván az elmúlt ősszel, még pedig minden igaz ok nélkül, azt mi szükség kegyelmed előtt historizálnunk, elég az, hogy hol azzal, mintha mi Moldovára hostiliter mentünk volna, hol azzal, minthogy mintha mi hatalmas császár földén építettünk volna kastélyokat, hol pedig hatalmas császár szerencséjének éig exaggerálásával töltvén el mind hatalmas császár s mind a

méltóságos ministerek füleit, minthogy mind maga koholásai voltak, azok szerint való méttatlan motusinak birodalmunkból minémü gyalázatos consequentiával való reditusa lön, elhiszszük mind követünk, s mind krakai főkapitányunk arról kegyelmedet elégségesképen tudósították.

Hogy az elmúlt nyáron hadaink Moldovára általéptek volt, igaz de nem ellenségesképen, hanem birodalmunkra hostiliter ütött s gázoló tatár hadaknak kergetésekre csak, kastélyokat is mi hatalmas császár földére nem építettünk, hanem a magunk földén, a melyeket nem régen csináltunk, azok sem arra valók, hogy azokból hatalmas császár földére excurráljanak, sőt hogy azokban lévő praesidiariusink a szent békeséget bontogatóknak resistálhassanak, ez eránt való kegyelmed irását igen akartuk, hogy a dolog aránt kegyelmed is irásunkból lument vehessen.

Két részről lévő hadaink insurrectiójoknak, hogy gyakortább mint illenék lenni, annak a jó békességnek sértegetésére gyakrabban oka a kozákok excurriójával, kiket is úgy tetszik eléggé compescálunk, s nem régen is ugyan a muszkákra mentünkben, csak azért vittük vala el őket magunkkal, hogy a Fekete tenger lakosi nyughassanak.

Ha pedig azt hozná kegyelmed elő, hogy nem régen is egynéhány hajóval kiütöttek volt valami kozákok, arra csak azt feleljük, hogy az independens tolvajok aránt nincs sem törvény, sem edictum afféle matériában, sem a királyok nem causáltathatnak, sem az országok efféle parvi momenti dologért, sem a közönséges békesség, sem az jó szomszédság bono jure fel nem bomol, holott a tatárok annál sokkal több s nagyobb káros invasiókat tesznek a mi földünkben,

mely motusoknak alkalmatosságával, a kozákok olyankori zörgölődések nekünk szintén olyan káros, melyet hiszünk kegyelmed is nagy discretiója szerént perpendál.

Értjük kegyelmed nekünk és Sahin agának küldött leveleiből, hogy a megsértődött békességnek megújításához jó propensióval legyen kegyelmed, s kíván is munkálódni abban, attól mi sem vagyunk idegenek, sőt szívesen akarjuk, melyre nézve Sahin agával ő kegyelmével együtt, mi is követünket küldöttük, kegyelmed barátságos jóakarátját igen kedvesen vettük.

De interim, hogy a tatárok birodalminkra bé-bé ütni s hatalmas császár hadai is a Dunán általjönni nem szűnnek, mi is hadaink insurrectiójokról szaporán gondolkodunk. Az békességnek a régi conditiók és punctumok szerént annuálunk, csak az, annál mint eddig jobban tartassék, egyébaránt mi Istenre bízván magunkat, fegyverrel is készek vagyunk magunk oltalmára.

Egyéb dolgunk bővebben követünkre és Sahin agára vagynak bizattatva, mentül hamarébb lehet a szegénységnek javára nézve, mi formában annuál a fényes porta a békességnek, örömet értenők. Istentől kegyelmednek hosszas jó egészséget kívánunk. Költ Varsován 5-ik Jul. Ao. 1634. Lengyel királyságunknak második, Svécz királyságunknak harmadik esztendejében.

Vladislaus Rex.

Lengyelországi főcancellarius Jacobus Zásik a fővezérnek Murtaza pasának írta levél 1634.

Nagyságos és méltóságos vezér Murtaza barátunknak kedvességgel való köszönetünket.

Mind kegyelmed leveléből s mind kegyelmednek követje Sahin aga expositiójából értjük, hogy hatalmas császár kegyelmedet minémű méltóságos állapotra méltóztatta, annak igen örülünk, és kérjük is Istent, hogy a mint a fenforgó dolgokat, úgy kegyelmed méltóságát, és minden jó dolgát is boldogítsa.

Akarjuk igen azt is, hogy hatalmas császár és a lengyel korona között való szövetséget, hatalmas császár kegyelmedre bízta, minekokaért méltó, hogy kegyelmed mély discretiója szerint a bekességnek requisitumi aránt úgy disponáljon, hogy az a régi jó formaszerint ne csak helyére álljon, hanem szentül meg is tartassék, az ellen cselekedők pedig e medio tolláltassanak, és valamint én itt mindazolta, mióta felséges uram királykodik, abban munkólódom, hogy felséges praedecessorinak nyomdokát kövesse, a jó s régi békességet követjei által stabiliálja, közelebb azt maga s hatalmas császár között most is megújítsa, úgy nagy reménységgel hiszszük, hogy kegyelmed is a két méltóság között e nagy szolgálatban totus quantus industriuskodik, és vajha efféle jó szövetségnek bontogatói szégyennel térnének meg.

A mi részünkről a mi kívántatik, hogy a kozákok zabolában tartassanak, s a tatár khán honorariuma beadassék, és a kastélyok elhányassanak, melyek hatalmas császár földén találtatnak. Nem kellett volna ez aránt hadat indítani, hanem az jó szomszéd-

ságos relatio elébb requisítiót kívánt volna. és úgy is ha lett volna mit, executióban vehettük volna, a tatárok is a neszter-fejérvári bucsákságból tolláltatván. Ezek aránt kegyelmeteknek követje Sahin aga által bővebben izentünk, interdicáltatván a tatároknak közinkben való gyakori irruptiójok. Költ Varsován 24. Jul. 1634.

Méltóságodnak jóakarója barátja

Jacobus Zásik.

A méltóságos kájmekán Bairám pasa fővezérnek, lengyelországi főhetmán írta levél.

Méltóságos és nagyságos vezér barátunknak ö kegyelmének tisztességes köszönetünket.

Reményljük s hiszszük, hogy nagy elméje és discretiója szerint a méltóságos Murtaza pasával ö kegyelmével együtt abban munkálódik kegyelmetek, hogy a köz jó békességet effectuálhassa serényen, a végre, hogy a szegénységnek magokért való könyör-gését megnyerje, én is itt hasonlóképen munkálkodtam abban, hogy felséges király urunk hová hamarább Sahin agát bocsássa tiszta jó válaszsza, addig pedig itt lássa becsülett, ki el is bocsájtatván, vissza ment, haza érkezvén minden dolgokról kegyel-mednek referálhat.

Interim mi igen csudálkozuunk azon, hogy kegyel-metek hadai Drinápolyból megindulván erre felé, mi végre nyomulnak. Mi a mi hadainkat megtartóztatván, azt gondoljuk vala, hogy kegyelmetek is, avagy Sahin agát haza várja. Ha kegyelmetek hadai a Dunán által nem jönnek, könnyebben corrigáltathatnak dol-

gaink, de ha általjönnek, a mi hadainknak is a Neszteren által kell szállniok, és magunkra vigyázni kell. Éltesse Isten kegyelmedet. Kelt zelnicezi táborunkban 8. Aug. 1634.

Kegyelmed jóakaró barátja. A krakai koronának örzője. A lengyelországi koronának főhetmánya.

Stanislaus Konyeczpolczki.

A tatár khán a lengyel királynak küldte levél, mely levél Bécsbe, Bécsből portúra került.

Én ki Istennek felséges kegyelméből dicsőséges és felséges Iszlám Gyirai khán vagyok. Te ki felséges és hatalmas lengyel király, és kedves barátunk vagy.

Ha kegyelmed egészségben van, s ha nincs is, mi kegyelmednek állandó egészséget és méltóságot csak kívánunk, de hogy kegyelmed ennnyi időtől fogva hozzánk embere küldésével sem magát annyira megalázni nem méltóztatott, sem a mi országunk barátságát valami haszonra valónak levele küldésével lenni nem ítélte, azon igen csudálkozunk. De ám az akármint légyen, elég az, hogy én itt e tájékon compareáltam s telelek ha Isten engedi a télen, Lengyelországból ki sem megyek, ha kegyelmed vendégnek acceptál, s annál inkább velünk békességet akar csinálni, bízza cancelláriusára, s küldje el, mi is a mi cancelláriusunkat elküldjük, csak érthessük kegyelmed kívánságát. Ha pedig cancelláriusát nem küldi is kegyelmed, küldje más meghitt emberét. Ezekután békesség és minden jó. Kült die August 1649.

Ezen levélre a lengyel király válasza.

Kegyelmed levelét vettük, a jelentett békességet igen akarjuk, de hogy kegyelmed egyfelől békességgel kínál, másfelől hostilitást continuál, azon igen csudálkozunk. Kegyelmed írása szerint cancelláriusunkat expediálni nem késünk, hogy kegyelmed cancelláriusával a békesség dolgában munkálódhassanak, de kérem kegyelmedet, hogy mind két részről a hostilitást tegyük le, s már ezután ne ontsunk vért, mely dolgot cselekedvén kegyelmed, köz helyre táborink közé cancelláriusunkat expediáljuk. Ezekután békeség, barátság és jóakarat. Költ T. et T. táborunkban die August 1649.

Itt már ilyen punctumokra lépnek a sok vér és kúr után serkenők.

1. Hogy már honoráriumot kétszázezer tallért adjon a lengyel király a tatár khánnak ködmön árát.
2. A régi szokott ajándékot is minden esztendőnként a lengyel király beszolgáltassa a tatár khánnak.
3. Akármely felé hadakozzék a lengyel király, ha kívánja a lengyel király, a tatár khán személye szerint is compareáljon segítségére, hadat a mennyit kíván, adjon,
4. A tatár khán a lengyel király barátinak barátja, ellenséginék ellensége lenni tartozzék.
5. Ha a tatár khán, valamely felé hadakoznék, valamennyi kozák hadai a lengyel királynak vagynak, a tatár khán mellé adja segítségre.

6. A tatár khán tekintetiért minden vétkeket a kozákoknak a lengyel király condonálja.

7. Negyven ezer kozák hadakozásra mindenkor talpon álljon.

8. A mostani kozák hetmány azon tisztiben robotáltatik.

9. A kozákok hópénze, arról való donatióval ratificáltatik.

10. A kozákokat görög vallásokban senki se háborgassa.

11. A kozákok püspöke a króviai püspök.

12. A króviai palatinus görög valláson való legyen, arra más valláson való ne admittáltassék.

A kozák hetman Szmilinczki János, ura lengyel király lábaihoz így békélík.

Dicsőséges királyom és kegyelmes uram! Felségednek nemes lábainak zsámolyához orczámat aláztatosan súrolva engedelmességemet felségednek aláztatosan bemutatom, s azt mondom, hogy e szegény alávaló szolgáljának vétkét alázatos instantiámra szívesen és lelkesen engedje meg felséged, mert nem szántsándékból, hanem kénytelenségből botlottam, valamint felséged felséges praedecessorinak, úgy felségednek életem fogytaig hűséggel kívánok szolgálni. A tatárokkal sem különben conjungáltam magamat, a felségeddel való mutua relatiónak s confoederatiónak continentiaja szerint, úgy hogy a mostan csinált békekesség után már felséged országira, ha nem erumpál, úgy mi is valahová fog hadakozni, kész leszünk melléje segítségre menni. Ezekután ajánljuk mégis felségednek

alázatos engedelmességgel való hűségünket. Költ
Juliusban 1649. Felséged alázatos szolgája
Szmilinczki János.

A fővezérnek közük hetmán írta levél:

Nagyságos és dicsőséges fővezér, nekünk jóakaró urunk s barátunk, Isten kegyelmed életét, egészségét és méltóságát sok időkre terjeszsze, és hatalmas császár előtt mindenkor kedvessé tegye.

Továbbá méltóságos Begtes aga ő kegyelme levelét, követ Oszman aga által vettük, a melyben értjük, hogy mind kegyelmed s mind a fényes porta előtt hűségünk acceptáltatott, annak igen örülünk. Sok ideje, hogy szándékozunk hűségünk ajánlásával a fényes portát requirálni, de hallván, hogy mind ez aránt való szándékunknak s mind a felséges tatár khánnal való fraternitásunknak bontogatására lengyel követ ment a fényes portára, halasztanunk kellett. Már értvén, hogy abbeli munkája a lengyelnek füstben ment, mi Oszman agával ő kegyelmével követünket küldöttük a fényes portára, ki is érkezvén, kegyelmedet és Begtes agát ő kegyelmét is igen kérjük, hogy követünk által küldött hűségünknek ajánlásával teljes levelünknek benyújtására, hatalmas császárral követünket juttasa szemben, és béhódoló hűségünket ő hatalmasságával acceptáltassa jó instantiával. Mert mi a felséges tatár khámmal világ fennállásáig tartó szövetségre és atyafiságra esküdtünk, mely szerént is kívánunk hatalmas császárnak szolgálni életünk fogytaig, valami formában parancsolja ő hatalmassága, mert a lengyeleknek hinni nem akarunk, mivel az minket sokszor adott hűti ellen megcsalt, kihezképest valamit már ezután

akár lengyelek, akár muszkák, akár magyarok és akárminemű keresztyének aránt érthetünk hatalmas császár ellen valót, haladék nélkül a fényes portát tudósítjuk.

A neperi kozákokat is, már annyira compescáltuk, hogy sem szárazon, sem tengeren nem kell félni káros motusoktól, kérjük kegyelmedet, ha mit kegyelmed is ellenünk valót ért, értésünkre adni ne neheztelje. Summa summarum valaholott valamit hostilitét értünk a felséges tatár chánnal ő felségével egyet értve, anticipálásában egyaránt munkálódunk; hogy Oszman aga ide érkezvén mulatott, ne neheztelje kegyelmed, mert nem voltunk szintén akkor honn, a tatár khán ő felsége mellé készítvén holmi hadakat, azokat expediáltuk.

Kérjük kegyelmedet. követünket a mennyiben lehet ne tartóztassa, hová hamarább kívánt válaszszaal bocsássa vissza hozzánk. Minékünk minden szándékunk az, hogy hatalmas császárnak híven szolgáljunk, és minden méltóságos ministerivel ő hatalmasságának atyafiságosan éljünk. Egyébaránt minden szükséges dolgokat követünkre bízunk, relatióját megértvén, kérjük kegyelmedet mindenekben adjon egész hitelt neki. Éltesse Isten kegyelmedet sokáig. Költ Csehe rimben 2. Aug. Ao 1650.

Kegyelmed jóakaró szolgálja, az egész sárga kozákság hetmánya.

Bogdán Hemlinezki.

Ismét azon kozák hetmány levele a fővezérhez.

Praemissis praemittendis. Oszmán aga kegyelmed levelét megadá, melyből értjük, hogy behódoló híisé-

günket a porta bevette, annak igen örülünk. Valamit kegyelmed mind levelében irt, s mind Oszmán agára szóval bizott, voltaképen megértettük. Mi is a mely dolog aránt Oszmán aga által a portát requiráltuk, kérjük kegyelmedet promoteálni méltóztassék, köve- teinket is Oszmán agára bízván, küldöttük a fényes portára, kiket is, jó reménységgel kérjük kegyelmedet, ha lehet ne tartóztasson, hanem jó választ adván Oszmán agával bocsássa vissza hozzánk jó securitással, ha Oszmán aga nem jöhet, más habilis embert küldvén követünkkel, mert erre az utak félelmesek, a lator sok, ahhozképest szükség jó készülettel lenni.

Ezt is akarók kegyelmednek értésére adni, hogy egynéhányszori expeditióinkban kínáltuk a fényes portát behódoló hűségünkkel. Expeditióinkat Moldo- vára expediálván s dirigálván, kik közül, hogy egyet is, sem hatalmas császár, sem méltóságos miniszteri nem láttak akkor, talán azután sem sokat közölök. Annakokaért pennára venni nem akartuk, hanem az aránt való relatiót Oszmán agára biztuk, ki kegyel- medhez érkezvén megtudja mondani, ki szaggatta fel pecsétünket, s hová küldötte levelünket. Kegyelmed fiának Murád pasának hozzánk való jó propensióját is értjük kegyelmed leveléből, melynek is igen örülünk, ahhozképest mi is fejünk fennállásáig a fényes portá- nak minden ellenségi ellen viaskodunk, melyben ne is kételkedjék a porta semmit.

Mégis kérjük kegyelmedet, ne késleltesse köve- tünket, hogy ha lehet, ne szoruljunk ki az időből, ki- vánván jó szolgálai lennünk a fényes portának, kérjük végezetre azon is kegyelmedet, légyen jó recomenda- torunk hatalmas császár előtt. Követünknek egyike Anton Szdanovics króviai főhadnagy, a másik Paul

Zabicski ezeres kapitány több társokkal. Költ Cseherimben 3. Aug. Ao 1650. Kegyelmed jóakaró szolgálja, az egész sárga kozákság főhetmánya.

Bogdán Hemliuczki.

Svédz király levele a svédziai későbbi követ által a fővezérhez.

Isten kegyelméből Carolus Gustavus, Svécziának, Gotiának, Vándáliának királya, Finlándiának nagy fejedelme etc.

Régen szándékozunk, hogy a nagyfelségü világ bíró szultán Mehemed török császár igen nagy barátunkhoz emberünket küldjük, mely szerint im ezen praesens exhibitort hadi tanácsunkat, meghitt hívünket Gotthardus Vellinget küldvén, meg is bizonyították az aránt való jó igyekezetünket a végre, hogy minden ide való dolgainkról a fényes portát informálná, kíváltképen, hogy hatalmas császárhoz való intentiónkat s barátságunkat a fényes portának inculcálná, értésére adván egyszersmind azt is hatalmas császárnak, mi karban legyenek a körülöttünk való dolgok is, melyekben is minthogy hatalmas császárt concernáló dolgok is vagynak, jó reménységgel kérjük az fényes portát, hogy megírt emberünk által adjon jó választ. Ha kegyelmed követünket hatalmas császárral nemcsak szemben juttatja, hanem ő hatalmasságával nekünk jó választ is adat, nagy barátságot cselekszik igen, hatalmas császárnak is hasznosan szolgálni, minden bizonynyal higgye magát, melyben mégis kegyelmed industriája aránt nagy reménységgel vagyunk. Ezekután kívánjuk kegyelmed életét és mélt-

tóságát sok időkre terjedni. Datum in castris ad Zádikosd 11. Apr. 1657.

Carolus Gustavus.

Philippus Advárd cancellar.

A svécz követek urok s királyok parancsolatjából a fényes portát ilyen dolgokról tudósítják.

1. A feljebb való napokban, király urunk ő felsége akarván szemben lenni az erdélyi fejedelemmel, útját hogy már megállja a lengyel generál Csernecki, egy bizonyos helyen megharczoltak, holott király urunk ő felsége győzedelmeskedett, és a lengyel hadakat igen megverte, a megmaradtak szélyszaladoztak, Csernecki general felől együtt az írják, hogy elveszett, másutt azt, hogy halálos sebben esett.

2. Ez harc után, király urunk ő felsége Zamótia nevű várát megvévén, Csesztakó várát is minekelőtte obsideálta volna, Kasimir király feleségestől belőle ki szökött, és a német directiójában Slésiában ment.

3. Ez harc után Litvániának, melyet nem régen a muszka a lengyelektől elvön, egy vármegyét király urunk ő felsége apprehendálta, a muszkákat belőle kiverte, mely vármegyének Minczkót, Kajdonót, és Rákó nevű három derék metropolisát megvévén, a benne lévő muszkákat és lengyeleket mind levágatta.

4. Király urunk ő felségének most Muszkaországban lévő generálisa Garde, a muszkák hadát igen megverte, holott a muszkák főgenerálisa két fiával együtt, a vicegenerálisnak is két fiát elevenen fogták el, kilencz zászlókat is elnyervén, Penterur nevű városokat is megvévén, ott volt még a muszkáknak min-

den hadi apparatusa és élése is, a várost másfél száz falukkal felégetvén.

5. Ecclypsise után a muszka király urunk ő felségével tartó brandenburgomi herczeghez követséget küldötte, hogy király urunkkal békéltesse meg, az angliai király is mind az erdélyi fejedelemhez s mind a muszkákoz követjeit küldötte, az is abban munkálódik, hogy öszvebékéltesse király urunkat ő felségét a muszkával. Ezekből kitetszik, hogy a békesség király urunk ő felségén áll, és valamikor akarja, akkor békélik meg, de a mi felséges királyunk, a muszkával való békességben a fényes porta javára is néz, úgy hogy ha successu temporis a muszka a leendő békesség ellen valamit cselekednék, in eo casu felséges király urunk ő felsége a fényes portának succurrálhason. Kihezképest igen szükség volna, hogy hová hamarabb a tatár hadak a svéciz hadakkal egyeznének meg, és indulnának a muszkákra, ez adott jó alkalmatossággal, hogy így medio tempore a muszkákkal ugyan békességnek kelletik is lenni, a porta java is ezen békességben interdicáltassék, s azután a szerént is observáltassék, mert különben, ha csak a muszkával lészen az uramnak békessége, s a fényes porta emlékezetben nem lészen, ki tudja Istennél több ide hátra mi van? Ha a fényes portának a muszkával valami baja talál lenni, akkor osztán a mi felséges királyunk a portának nem succurrálhat, mert a mi felséges királyunk szavának álló állhatatos ember, hová egyszer szót s hűtöt ad, azt senki kedviért meg nem szegi.

Gotthardus Velling, és Claudius Revánil svéciz követek.

Ugyanaz svécz királynak portán lévő megirt követi, már itt kimondják, mit kívánnak a fényes portától.

Minekutána a mi felséges urunk a svécziai király az erdélyi fejedelemmel, az evangelium oltalmazására összeveszküdtek, s hasonlóképen az igaz vallásnak protegálására, e dologgal az erdélyi fejedelem lett oka annak, hogy felséges királyunk követjét küldje a fényes portára, mert tudja azt, hogy valakivel a fényes porta egyszer barátságát hűtellel confirmálja, az erős és állandó, másik a mi felséges királyunkat a követ küldésre vitte, mert a felséges mindenható Istentől a fényes porta teremtetett arra, hogy annak barátsága másoké felett vagyon és légyen, úgy hogy magát azzal conjungálhatónak, a minthogy kára és haszna egy, úgy baráti, ellenségi is mindeneknek azonok. Ezeknek felette a dicsőséges török császároknak napkeletre s nyugotra is birodalmok annyi, hogy a, ki sem beszéltethetik, s le sem irattathatják.

Az svécziai királynak is, északra országi annyik, hogy a mit feltészen, minden obstaculum nélkül effectuálhatja, és az egyenesen járni nem akarókat sántikálásokban rectificáltatja.

Minden europai birodalmak között legnagyobb ellensége hatalmas császárnak a római pápa, mert a királyok között hatalmas consentiensi sokak, kiknek is értelmek mind egy, ez az oka, hogy ha melyiknek birodalmából valami surripiáltatott, recuperálásában mindnyájan egy industriával vagynak, mely ellenségeket, ha mi nem specificálunk is, tudja a fényes porta.

A római pápának mostani dispositiója az, hogy a jeruzsálemi, antiochai, alexandriai és constantinápolyi templomokat maga tutelája alá vegye, azt praesummálván maga felől, mintha ő a Christus vicarius volna, mely titulussal akar minden keresztyén királyokat magának subjiciálni maga ; hiszem ma nincsen a jeruzsálemi, antiochai, alexandriai és constantinápolyi patriárchaság a római pápa directiója alatt, de non obstante eo, ugyan csak magának titulálja a római pápa mind a négyet ma is. Az egész napkeletet esztendő által mind egyre jártatja s alliciálja a tőle való dependentiára, subjacens királyihoz is szüntelen dispositiója ez, hogy ha mit melyiktől a török császárok occupáltak, redimálásokban izzadozzanak, e végre tart inkább a muszkával és az persával correspondentiát, kiknek mostan is ezen formán küldött dispositiót követjei által.

A római pápán és dispositusin kívül második a muszka császár, a ki a török birodalomra ásit, ki is nemcsak száraz persvasióval, de erővel is nagygyal bír, senki az ő birtokában neki nem praejudicál. Tárháza is széles, hatalmas császár birodalminak lakos szegénységei többire mind ennek vallásán lévén, ha jó alkalmazottsággal vallásokon lévő magistratus alá eshetnének, kétségkívül keresztet nem vetnének rájuk. Ugyanezen muszkáktól vagy az is, hogy a Neperen által ottan-ottan holmi szigeteken recipiálják magokat, és onnat infestálják hatalmas császár országit mind vizen s mind szárazon holmi gyülevész kajtár hadak.

Harmadszor aspirál hatalmas császár országira a lengyel, ezek szomszédok lévén, mind emberrel s mind pénzzel gazdagok, a fényes porta ellen való tit-

kos hostilitásokat csak ezzel sem tagadhatják, hogy már keresztyén emberek, fejedelmek virtusi szerint ők a fényes portán oratort tartani nem méltóztatnak. De a mi világosabb dolog mind a régi lengyel hadakozásokból, s mind e Kasimir királynak Vladisláv atyafia munkájokból ki tetszik kik légyenek a fényes portához. Továbbá a lengyel urak, csaknem mindek felett követvén vaktában a római pápát, az is valamint akarja, orroknál fogva úgy hordozza őket, kiket kész submissiójokért megajándékozta ilyen symbolummal: Polonia Imperii Pontificii propugnaculum contra Otthomanos. Melyet a krakai kapura fel is iratott, ezek úgy tetszik, a minthogy a török ellen nyilvánvaló hostilitást mutatnak minden kétség nélkül, úgy tőlök a török nemzet jót nem is reménylhet, mert mindenképen minden bizonynyal azt munkálódják, hogy koholt dispositiójokat effectuálhassák.

Hogy néha hallgatni láttatnak, az is csak attól van, mert másfelől olyankor háborgattatnak, és bizonynyal ha a római pápa a verus evangelicusokon kívánsága szerint praevaleálhatna, semmihez is egyébhez hamarébb mint a török ruinához nem fogna, a muszka is hasonlóképen a lengyellel, ha az svécziai királytól nem tartanának, régen eddig is a török nemzet ellen aperto marte erumpáltak volna; mennyit nyomjon azért hatalmas császárnak az svécz királylyal való barátsága, világos, mert az svécziai király is megnevezett ellenségeit a fényes portának magának mind ellenséginek tartja, hatalmas császár barátinak pedig, úgy mint a francziai királynak, angliai királynak, erdélyi fejedelemnek, kozákoknak és többeknek, kik is hűttel conjungálván magokat, el sem válnak egymástól, úgy s olyan conditióval uniálták conjun-

ctiójokat, hogy a fényes portával való szövetségeket continuálják.

A megnevezett római pápa, muszka, lengyel és több ellenségei a fényes portának, ha vagy a fényes porta ellen, vagy az svécz király ellen valami ártalmas intentióval volnának, egyetértvén, egymásnak könnyen succurrálhatunk, és ha igazán egyek leszünk, senki ezek közül hatalmas császár előtt meg nem állhat, mert az svécziai király a római birodalomból Pomeriánát, Bérnát és Verdát, a muszka birodalomból Inpiát,*) Careliát és kis Coloniát, a lengyel birodalomból pedig Litvániát, Esthoniát és Prussiát bírván, ezekből az országokból szükségnek idején igen könnyen a praescribált ellenségeket compescálhatni, noha most is azon ellenségek érzik az svécz király kezének súlyát.

Látván azért a fényes porta, hogy a praemittált ratiók szerint, ha voltaképen akar róla gondolkodni, magának hasznosabb, vagy jóakaró barátot alig talál az svécziai királynál, eszébe veheti egyszersmiud azt is, hogy a jónál egyéb kár a dolog alatt nem fekszik, s nem is csak magános, és nyugodalmas életet kíván s comprehendál, hanem ennek annuálva ellenségen is praevaleálhat. Ha annakokáért mégis hatalmas császár a svécziai királylyal barátkozni akar, ő hatalmasságától egynéhány dolgokat reménylünk, melyek ha nem admittáltatnak, e szövetség haszontalan lesz.

A reményljük dolog az egyik ez**), hogy ennekutána hatalmas császár a tatárokkal a lengyeleket ne segítse, és ha ezekre ő hatalmassága fegyvert nem

*) Benkőnél Inpiat (Ingriat az-az Ingermanlandot)

**) Benkőnél „Egyik ez a mit reménylünk.“

vonszon is, bár csak a muszkák ellen fegyverkezzék, hogy király urunk ő felsége muszkák ellen való motusinak kelletvén lenni, ennyivel is inkább valami újabb bajoskodást ne kellessék szenvedni, holott soha a muszka is a porta ellen ilyen nagy mértékben való hostilitást nem koholt, mint most öszveesküiven az ellen a római pápával. A velenczésekhez is követjét küldötte, kétség kívül bizony nem a porta javára.

A lengyelekkel is öszveesküdt, kiknek is királyul fiát akarja adni, egyik punctuma az lengyelekkel való conjunctiójának ez, hogy a görög és pápista válásuak egygyé legyenek, hogy így a török ellen erősebbek lehessenek. Mi nem egyebet cselekezik — hatalmas császár mikor a tatárral a lengyeleket segített, hanem csak a kebelében ravaszul hallgató kígyót hizlalja.

Reménységünknek másikja ez, hogy hatalmas császár felséges királyunknak az erdélyi fejedelemmel való barátkozását ne neheztelje, annál inkább ne el-lenezze, sőt ha mikor kívántatik, h adaival együtt király urunk ő felsége segítségére hadd compareáljon. E nélkül király urunk ő felségének a fényes portával való szövetsége haszontalan lészen, mert csak az az egy fejedelem iteressentiája cselekszi azt, hogy ez az conjunctió állandó legyen, ugyan is a török birodalom, és király urunk ő felsége guberniomja között az említett egy fejedelem lévén, az evangelicusoknak sokat segíthet. Az evangeliumnak protegálása pedig a fényes porta javának és békességnek bizony sokat segít.

Az erdélyi fejedelemtől semmit nem kell tartani, mert az hatalmas császárnak nemcsak pusztá jóakarója, hanem hűtlen köteles hasznos szolgálja is, a svéc

királylyal való conjunctiója is hatalmas császár javára van.

Utolsó reménységgel ezt kívánjuk, hogy a kozákok szokásokban és törvényekben megtartván, ezután se az muszkák se a lengyelek alá reflexiójok meg ne engedtéssék, mert ha egygyé lennének, az Vladizlav király idejebeli fraustól kellene félni, így ha a lengyelek alá esnek, nagy gonosz interveniál, ha az muszka alá, azoknak azonkívül is sok emberek lévén, a rosz meg nem szűnik.

Ezeket azért akarók a fényes portával megértetni, hogy vegye eszében s higgye el, mely hasznos legyen királyunkkal való egyezése. Most mi király urunk ő felsége néhai jó emlékezetű Gustavus Adolphus királynak nyomdoka szerént, barátságos intencióját a fényes portának bemondotta, ha hatalmas császár modo praemisso kedvelli, sok hasznát veszi. Ellenségeknek egyetértő rözgölődéseket diruálhatják. Ezeket a méltóságos vezér jól perpendálja, hatalmas császárral közölje, és adasson jó választ reájok. Ao 1657.

*Hispaniai király levele a török császárhoz 1660 a
Mahomede. *)*

A Felséges és nagyságos török császárnak a dicsőséges szultán Mehemed khánnak, ázsiai, eurpai, és sok egyéb országoknak császáranak.

Philippus Castelliának császára, Zülkionisnak, Arragoniának, Sicilának, Galantiának, Portugalliának,

*) Az impurumban „mense Octobri Anno 1660 ab egressu Mahometico hozták — 1650 marc. 4.

Havadának, Granadának, Toládnak, Valentiának etc. és több ezek körül lévő sok egyéb országoknak fejedelme köszönetit írja.

Kegyelmed főember szolgája Ahmed aga, kegyelmed fényes portájára megtérvén, nem kétljük mind a mikről kegyelmed részére, ugyan kegyelmed parancsolatjából velünk beszéllett, mind a mely dolgokról azután jött Allferto emberünk által küldött kegyelmed barátságos levelében írt kötelessége szerint referálta. Értjük kegyelmed barátságos leveléből mind magának örvendetes egészségét s mind birodalmának békességes mi kívánságunk szerint való állapotját, melynek igen örülünk, Istentől kívánjuk is, hogy kegyelmedet mindenkor a mi kívánságunk szerint való jó egészségben és örvendetes állapotban tartsa meg, állandó is lészen kegyelmed boldogsága mind addig, valamig Istennek kedvére jár, és a közöttünk való mutua relatio is a két félnek securitása aránt mindkettőnek kedve szerint való emolumentummal fog continuálódni és megmaradni. Csakhogy a mint azelőtt is megmondottuk elsőben kegyelmednek, a velenczésekkel való fegyverkezést letéve, vélek meg kell békélni, mert minden fenforgó hadakozások és békesség dolgai, többnyire ő irántok lévén, e nélkül kegyelmeddel való barátkozásunk talán meg is sértődnék. Mindezek aránt kegyelmed megnevezett főember szolgája egész tanult ember lévén, méltó a tekintetre. Ezekután Isten kegyelmedet minden gonosz ellen megtartsa. és mind a két világon dicsőséges méltósággal megáldja. Költ Madrid nevü székes várunkban 16. Sept. Ao 1650.

Kegyelmed jáakaró barátja

Philippus.

Petrus Colomo főminiszter.

Oroszlán aga, Azák várából ki indulván a török császártól követségben méggyen a muszka császárhoz, kinek is az naptól fogva, hogy a muszka határában belépett, mind az napig, hogy azon birodalomból kihágott, a muszka császártól ilyen praebendája járt napjában.

Kenyér kétszáz, juh nyolcz, ökör egy, vaj nyolcz oka, méz nyolcz oka, riskása egy kila, tyúk tizenöt, galamb tiz, récze hat, lúd négy, nyúl három, fajt négy, malosa szőlő egy oka, mondola egy oka, nád-méz egy süveg, bors kétszáz löt, fahély száz löt, kakula ötven löt, száfrány harmincz löt, faolaj kétszáz löt, viasz gyertya három, faggyú gyertya ötven, vizaiakra kétszáz löt, császári czipó hat, méhser vas*) kettő, fa hat szekér, mindennp kétszer a császár asztaláról válogatott tiz-tiz tálspeciálék.

Ezen Oroszlán aga kétszer volt szemben a muszka császárral, s mihelyt szállására belépett, mindjárt ott termett a császárnak egy úri szolgája vont aranyban öltözve, és Oroszlán agának királyi asztalt terítvén, tiszta arany tányérokka! megprémézé, azután egészen bearanyozott ezüst tálakban csinált s válogatott másfél száz tál speciálékkal berakván, addig ott udvarlott, míg az aga ött.

Ugyanez az aga onnét, a muszka császár követivel együtt kiindulván, a fő muszka követ ezen agának magának két czimer nusztot, a fiának és tihájának egy-egy czimert ajándékozott.

Maga az muszka császár Oroszlán agának ilyen ajándékokat és ház öltözöteket ajándékozott. Muszka-

*, Az az edény.

országi ára szerint adott 4000 tallér érő igen szép nusztot, ház öltözetet, mindenfélét igen finumukat s friseket, finum kamuka paplant egészen nusztal bélleltet, finum kamukából háló párnákat s derékalyokat, feljül finum veres skárlát posztóval borított, s belül egészen nusztal bevont egy igen szép kocsit, előtte négy szép lovak aranyos szerszámmal felöltöztettek, a császár lovai közül hat válogatott háta lovakat, drága hal fogat*) tizenöt okát. Ugyanezen agának ajándékozott a muszka császár 30 főmurzkákból álló tábor rabokat. Az aga compániájának szának eleiben való lovakat ajándékozott másfél százat.

Ezen aga fiának ajándékozott a muszka császár, e szerint. Kamuka vánkost és derékalyt egy rendbelit igen szépet, magjaró nesztel jó félével béllett igen szép paplant, czimerenként 500 tallér ára igen szép nusztokat. — Az aga tihajának: kamuka derekalyt és vánkost, jóféle nesztel béllt paplant, 300 tallér érő igen szép nusztot. — Minden szolgáinak feléig másfél száz-száz tallér árra nusztot, ismét feléig száz husz-husz tallér ára nusztot. — Mindezekután Oroszlán aga mellé háromezzer válogatott vitézek rendeltetvén, egész Krimig késértetett, és ugyan addig bőséges élést is rendeltetett a muszka császár.

Ezen alkalmatósággal a fényes portára ment muszka követek, ilyen ajándékokat adtak a fényes portán in ao 1647.

A császárnak drága hal fogat ötven okát, két eleven nusztot kosárban, de az egyik meghala az útban, húsz kerecsen madarat, hata meghala az útban, negyven nuszt bélléseket, harmincz czimer nusztot,

*) Benkőnél „fogh.“

negyven nuszt béléseket, harmincz ezimer nusztot, jó féle hölgybélést tizenötöt, másfélét is hölgybélést tizenötöt. — A császár anyjának: negyven ezimer nusztot, négy nuszt bélést, jóféle hölgybélést ötöt, másféle hölgybélést is ötöt.

NB. A bial ha csak sóhajt is messze fű.

A lengyel királynál Mehemed csaus nevű követnek praebendája.

Kenyér napjában száz, juh tiz, tyúk harmincz, lúd nyólez, vaj nyólez oka, méz öt oka, tyúk tojás hatvan, sajt nyólez, tej tiz oka, bors százharmincz löt, szegfű húsz löt, sáfrány húsz löt, riskása nyólez kila, gyertya kilenczven, abrak huszonöt véka, széna két szekérrel, méhser vas 1, szalad ser vas 2, bor napjában hatvan oka szalma, fa, só, és egyéb accidentiak mérték nélkül.

A császároknak mint császároknak. A királyoknak mint királyoknak. A fejedelmeknek mint fejedelmeknek. *) Az uraknak mint uraknak csak kellene szeretni a becsületet s meg is elégedni azzal. De óh világ veszedelmére megrögzött mētely, a mért sorsot meg-nem-ismérhetőség, hogy az urak fejedelmi, a fejedelmek királyi, a királyok császári, a császárok Sándori polczra iparkodva, óh vajjon s ab initio rerum hányszor törött, s törik törtön a lajtorja? s még sem hiszik, hogy non datur, quod non promittitur.

Rex bene regit, qui regitur a Deo.

*) Benkőnél így következik: „Szerecsék a becsületet.“ Több, nincs.“

*Profectionis Serenissimi Principis Johannis II. Electi
Regis Hungariae ad Szolimanum Imperatorem Turcarum
modus et Series Anno 1566 facta et celebrata.*

(Közölve egész terjedelmében Erdélyország történetei tára I. kötet 33—49 l.)

*Sequuntur Literae Donationales et jamentales *)
Portae Otthomanicae juxta Principatum Transilvaniae
collatae quae siquidem tam a datoribus saepe, quam a
sumptoribus saepius lasae, intra tamen revolutionem
centum et decem annorum alternatim dabantur hoc
ordine: **)*

*Sigismundo Báthori Secundo Portam reconcilia-
tiori: ***)*

Kiadta gr. Mikó történelmi adatok II. k. Vari-
ansok egy az erdélyi Muzeum egylet birtokában levő
1660-ban készült fordításból:

317 l. 21. sor: „bűnei azoknak cathalogusából,“ —
„verkes registrumból,“

318 l. 1. sor: „zászló és toll“ — „zászlót ustiftot,“

319 l. 1. sor: „september 11. napján“ — „seffer 11
napján“ (az-az 1601 aug. 12.)

319 l. 3. sor: zászlót és tollat“ — „zászlót és ustnifot.“

*) Benkónél egyszerűen „diplomata.“

**) A Sárosynak felajánlott példány- s a XVIII-ik századi másolatban több athnámé van, mely az ismert példányokból hiányzó athnámékat közöl. Adni fogom ezeket a chron. rend megtartásával.

***) A XVIII-ik századi példányba Rozsnyaynak következő megjegyzése van: „Öreg Rákóczy György meg tudta volna mondani, ha ottan volt e szíve Báthory Zsigmondnak az hol a teste, midőn az császár palotáján látta volt.“

Első szultán Ahmed athnamé levele magáról, melyet adott az erdélyi főnépeknek, az országnak és minden rendeknek.

A szent, és boldogságos Jezus vallásán való főnépeknek, erdélyországi főuraknak, és közönségesen minden rendeknek, ez irásunk hozzátok érkezvén, megértések: hogy mostani mindnyájotoknaak akaratjából császári méltóságunkhoz emberetek érkezett, kik által az idévezült, és boldog emlékezetű eleinktől adatott athnamé levelek szerint, most is tőlünk athnamé levelet kívántak. Minnyájotok között egyet, a szent mindenható Istennek igazgatásából Erdélyországot az athnamé kérőktől megszabadítván, ez ország főrendei, urai, és minden rendek, valakit szabad akaratjuk szerint választanak fejedelemnek, a mi kegyelmes akaratunk és császári méltóságos parancsolatunkból, fejedelem az légyen, máshummat pedig az kívül senki fejedelem ne lehessen.

És ha a mi hívségünk alatt országokat elvesztvén belőle kirekesztenének, valameddig tűnektek az vissza nem vétetnék, mindaddig az mi birodalmunkban hasonló ország rendeltessék, és adassék tűnektek.

Országtokat pedig kezetekben vévén, akár fegyveretekkel, akár tractálás által valamely várakat a német kezéből megvehettek, azok mind az erdélyi vajda kezénél maradjanak, és mástól ne birattassanak.

Mínthogy országtok vagy egynéhány esztendőktől fogva megromlott, és pusztult a mi jó szerencsénkhez, és császári méltóságunkhoz megmutatott hívség-

teket, és igazságtokat megtekintvén, Erdélyországában épen irt esztendeig való adóját megengedtük.

Az irt esztendő eltelvén pedig, az idvezült boldog emlékezetű atyáinktól, Székely Moysesnek adott athmamé levelünk tartása szerint *tízezer aranyat adni tartozzanak*, és azon kívül semmi egyéb ajándék tőlök ne kívántassék.

Minthogy császári méltóságunkhoz az három esztendő alatt hívségeket megtarttatatok, valamely rabok azoltától fogva, vagy férfi, vagy asszony, leányzó, gyermek, akármicsoda helyen találtassanak, az mint ők is mi nekünk az ő kezeknél való rabokat elbocsátani fogadják, mi is mindeneket elbocsátunk, hogy tovább rabságban ne tartsanak, ha pedig azok közül valaki eddig törökké lett volna, az is rabságban ne tartassék, hanem szabad akaratján hagyassék.

Hogyha a német kezéből oly lövő szerszámot találunk elnyerni, mely annak előtte tietek lett volna, azokat nálunk megismérvén, nem tartunk ellent benne, visszaadatjuk, hogy a honnét elvitték volt, ismét azon helyre országokban vitethessétek, és helyre tegyétek.

A német királylyal ha békességünknek, és hittel való frigy kötésinknek megkelletik lenni, valameddig az erdélyi vajdasághoz tartozó határokat ki nem veszszük, és őket is azon frigyben befoglalván, barátságos állapotra nem hozzuk, addig az némettel semmiképen békességet nem szerzünk.

Erdélyországa pedig megszabadítatván, és esendességre jutván, a régi mód szerint mindenféle kereskedők, árus emberek, szabadon jöhessenek, mehessenek, és mindenütt kereskedhessen, és scholt az igaz vámnál, harminczadnál egyebet ne vehessenek.

Es császári méltóságunkhoz küldendő kapitihátnak, és azzal együtt levő embereknek étekre, italokra, s táplálásokra elegendő élés szolgáltatassék, az előtt való hűtlevelek tartása szerint, csak ti is magatokat az mint hittel köteleztetett a frigy és hűt kötést megtartsátok, és azon barátinknak baráti, ellenségink ellenségei légyetek.

Az nekünk való főhajtásban, és holdolásban, valameddig igazak lésztek, én is az én idvezült atyámtól adatott kötés és athnamé szerint, és mostan veletek kötött frigy, és hitlevél szerint, mindeneket erősen és jól megtartok.

Akaratom is, és megparancsolva vagyok, hogy ez kegyelmes levelem érkeztén, az tii részetektől a frigy, és hűtkötés becsülettel megtartóztatván, meg nem máslődik, és zürzavar nem indittatik; tulajdonképen igazán és régi kötelességgel mi tőlünk is megtartatnak mindenek. Ezt bizonyosan így tudjátok, értsétek, és higgyétek.

Moharim havában Zilirinyiben költ. (1603 jnn. 11.)

Bocskay Istvánnak adott athnamé.

Kelet. 1013 szilhidzse = 1605 apr. 20. Kiadta gr. Mikó Imre erdélyi tört. adatok II. 327 s köv. II.

Jegyzet. Azon megjegyzés melyről gr. Mikó emlékszik (ez athnamét ilyen csötlőbotló stb.) a 313. lagon, megvan a Sárossynak felajánlott példányban, a XVIII-ik századiban s a Benkő által vett másolat 328. lapján. Ez utóbbi helyen e megjegyzés áll: „senkihez többször a töröknek ilyen athnaméját nem láttam.” Mindez világosan mutatja, hogy a korcsos hajdu kézírása csakugyan a Rozsnyay kezébe került.

*Szultán Ahmed donatiójának párja, melyet küldött
Rákóczy Sigmondnak fejedelemségiről.*

Az nagy kegyelmű Szent Istennek parancsolatjából, az országoknak nyílására nekünk erő adatott, az Istenben helyheztetvén minden reménységet, az ellenségnek ártalma reám nem szállott, én magamat az Istennek gondviselése alá bízván, ezekért a teremő Istennek sok áldásit rajtam tapasztaltam.

Az mi császári méltóságos levelünk számlálása szerint az császári helyet azzal a nagy jellel együtt nekem adván, a világ nagy részeit birtokunk alá hozta, az véghetetlen Sz. Isten mindenek ellen engemet megoltalmazott.

Mivel a magosságban ülő sz. Istennek kegyelmes rendelésinek gondviseléséből az ő nagy áldásiból, és könyörületességiből engemet császárra választott, és fényes székből helyheztetett, az mi tündöklő birodalmunkat, mint a ragyogó nap tündöklési szerencséteti, és mint a csillagokat fényességével ragyogtatja.

Én, ki Ali Oszmán császár vagyok, napkelettől fogván napnyugotig uralkodója, és minden nemzeteknek parancsolója, melyeket fényes kardommal megvettem, és mindeneket magam birtokom alá hozván, a szent Istennek rendelése szerint, valamint ennekelőtte való császárok az fogadást megtartották, mi is azokat megteljesíteni akarjuk, és minden hamis lelkiismerettől magunkat, és lelkünket megoltalmazván, minden alatta valókat, császári méltóságom szerint igazszgokban megtartok, előttem való császároknak nyomdoko-

kat követvén. Engemnt is az Isten császári méltósággal felkent, ennekutána is a szent Istennek kegyelmét rajtunk tündökölni elhittük, mint szintén a több boldog emlékezetű császárokon. Azért szükség, hogy valamennyi birodalmak, és nemzetségek mi hozzánk tartnak, az tökéletes hívséget megtartsák, és az alázatos engedelmességet megbizonyítsák, melyek kegyelmességünket megtapasztalják. Egész Erdélyországban, és magyar birodalomban lévő urak, az mi eleinktől fogva, az paradicsomban dicsőült szultán Szulimán idejétől fogva, és az igaz hívségben megmaradtanak, azoltától fogva mind az ideig, az igaz szolgálatban találtattanak, a szegénység is állapotban nyugodott ezelőtt való adókban, az mi császári részünkről, az Erdélyországának, és magyar uraknak rendelt fejedelmek, Bocskai István meghalván, a megnevezett királynak látott, hallott főrendei, és a magyar uraknak tekintetesi, és egész Erdélyben lévő tanácsosokkal a mi fényes portánknak igaz hitin lévén, melyet ez mostani nagy nemzetből álló fejedelem is a Jézus hitin lévő nagy uraknak dicsíretese, a kereszténységnek békességes gondviselője Rákóczy Sigmond (kit az Isten szerencsétlenszen) minden igazságot akarván hozzánk mutatni, az mi méltóságos szerencsénkre sokszor az hasznos szolgálatban találtatva, mely származott az ígért hívségből, melyhez hasonló nem volt, az megnevezett István király maga után akar valakit fejedelemnek tenni a diplomában, szorgalmasan megíratott, és behelyeztetett az István királyi tanácsnál, teljes hitellel lévén még éltében a mi fényes portánkról küldött császári zászlóval, bottal felékesített, az megnevezett királyt is helyben királynak és fejedelemnek lenni javallottunk.

Az Magyarországnak főrendei s urai leveleket küldöttek, melyekben könyörgések által akarátjokat megjelentették, írásokra képest a megnevezett fejedelmre sokféle császári kegyelmességünk megbizonyosodik. Ez irva vala ezertizenötödik esztendőben Ramazánnak ötödik napján. *) Az Erdélyországnak fejedelmévé és magyarok királyává rendeltetett, melynek nagyobb bizonyására a mi császári kegyelmes donatiókat adtuk, melyben parancsolom, hogy a megírt Bocskai István helyében Rákóczy Sigmondot tudjátok fejedelmeknek, az mi eleinknek idejektől fogva, a megnevezett szultán Szulimán khán idejében mind ez ideig minemü alázatos igazsággal voltatok, ezután is abban megmaradjatok, és efféle tanácsok talán nagyobb hasznatokra lészen, az igazságban megmaradván, a mi fényes időnkben az szolgálatban lévén ellenségünk ellenségi, és barátunknak baráti légyetek, az erdélyi, és Magyarországnak minden urai, kapitányi, főrendei, látott, hallott vitéz férfiai, az orszánnak lakosi, lovas és gyalog népek, nemeség és szegénység, nagy és kicsiny rendek, az megnevezett fejedelmet magoknak fejedelemnek tudják, és királyokngk ismérjék, paranusolatja ellen ne cselekedjenek, szavát mindenekben megfogadják, az engedelmességet és becsületes neki mindenekben megadjatok. Hasonlóképen az országbelieket is szép csendességben tartván, vélek egyet értvén, mindenekben őket állapotjok szerint megtartsátok, becsületeket illendőképén megadjatok, mindenek ellen megoltalmaztatók, így tudjátok, az nagy Istennek hálát adja-

*) 1605 jan. 15.

tok. Iratott Nándor-Fejérvárott Ramazán havának utolján 1015. eszt (1607 jan. 29—19.)

Jegyzet. Ez athnamé tulajdonképen Homonnaynak volt adva s nevét róla Musztafa kapucsi-pasa vakarta ki s pótolta a Rákóczy Zsigmondéval.

Bithory Gábornak adott athnamé.

Kiadta gr. Mikó tört. ad. II. 328.

Kelet: 1017 dec. utolján = 1608 oct. 1—10.

Bethlen Gábornak adott athnamé.

Kiadta gr. Mikó, i. h. 336 s köv. II.

Kelet egy másik fordítás szerint: 1023 dzsema ziülewl utolja = 1614 jun. 29 — jul. 7.

Bethlen Gábor mikor odafen hadakozott.

A Jézus hitin lévő uraknak dicsíretese, a Messiás vallásán lévő nemzetségnek választott fejedelme, a keresztyénség békességének őrzője, ki vagy becsületes térdek meghajtóinak becsületese, az vitézlő rendeknek méltóságos ékessége és ura, Magyarországnak, és Erdélynek fejedelme, ki vagy Bethlen Gábor, minden dolgait szerencsések legyenek! Fényes Magyarországnak méltóságos keresztény urai és főrendei, az tii állapototokat is az Isten szerencsésé tégye, az mi hatalmas és méltóságunknak levele megadatvan, értésetek így legyen: Te, ki vagy felséges Bethlen Gábor, a mi felséges és fényességes portánkra leveledet küldvén, magad, és az Magyarország minden ren-

dek sziveinek bátorságos hitelére, az többi között két rendbeli kívánságokra assecutoria levelet kívántál mi hatalmasságunktól. *Elsőbben*, hogy megemlékeznénk arról, hogy az Erdélyországa az mi boldog emlékeztű ősünk idejétől fogva, a mi fényes széinknek sámolyához ragaszkodván, az hívséget mindez ideiglen igazán megtartotta volna, mivel hogy penig az tekintetes magyar nemzetség is az mi velünk kötött frigyet erősen meg akarná tartani, és annál is inkább meg akarná erősíteni, az mint azelőtt volt, a szerént a mint a mi boldogságunk követő atyáink oltalmazták, és örítették, mü hasonlóképen oltalmaznók, öriznók és megtartanók. Azért mi Ferdinánd kedvéért a méltóságos magyar nemzetet semmiképen meg nem vetjük, hanem valameddig a mi hatalmas császári méltóságunkhoz híven, és jóakarattal viselik magokat, ha mikor kíváztatik, a mint ez előbbi fogadásunk is tartja, csak egyiket sem hagyjuk közülök háborítani. Mivelhogy penig tégedet választottak fő gondviselőjöknek, fejedelmeknek, minden segítséggel, és oltalommal lészünk nekik, és az ellenséget rólok, valamint lehet, elfordítjuk. *Másodszor*: Ennekelötte mikor Ferdinándot magatokra királylyá tettétek volna, nolia szabadságtokban, és tisztségtekben, néha vallástokban, és törvénytekben meg akarván háborítani, mint szintén a cseheket is az ő hozzájok hajlott országokkal egyetemben, mely miatt országokban bátorságos állapotban nem élhetetek volna, sőt az néktek több fogadását, és kötését meg nem állotta, és be nem teljesítette volna, mely nyomorúságos állapot ez tü sziveteket, lelketeket elkeserítvén, és eszetekbe vévén azt, az mi felséges széinknek zsámolyához folyamodván, találtátok meg a mi hatalmasságunkat, hogy ahhoz ragaszkodván,

minden oltalmat és segítséget mi hatalmasságunktól várnatok, melyet hogy cselekedtetek, mi is annak-utána minden reátok való gondviselést a mi hatalmas császári méltóságunkra vészünk, és a mint a mi boldog emlékezetű ősünk és atyáink idejében vala, valakik a mi fényes portánkra igaz hívséggel jönnek, a mi fényes kapunk mindeneknek nyitva vagyon, senki ki nem rekesztetik, sőt valamit azoknak segítséggel, és oltalommal lenni becsületes szokások volt, úgy az mi hatalmas császári méltóságunk is tü nektek segítséggel, és oltalommal lenni bizonyoson köteleztetik, ha pedig magatoknak királyt akartok választani, azt minthogy szükséges is azt önnön magatok szabadságotok, törvénye és rendtartója szerint válaszsztok olyant, ki néktek igazsággal, és a mi fényes portánkhoz igaz jó akarattal légyen, és mi is azzal a szent békességet megtartjuk, és Magyarországot az ő királyságával együtt erős becsületben tartjuk. Akarjuk azért, hogy a mi fogadásinkat és kötésinket a mi hatalmas és méltóságos assecuratória levelünkkel együtt bizonyítsák, és valóságosnak higgyétek, és valameddig az mi császári méltóságunkhoz igaz hívséget, és állhatatóságot megtartjátok, és ez naptól fogva öregbítetek, mindaddig a mi fogadásunk, és kötésünk erős becsületben tartatik mi tőlünk is. Ebben a megnevezett nemzetség semmit ne kételkedjék, és szívekben idegen gondolatok ne mennjenek, mert mindnyájan a mi hatalmas császári kis árnyékunkban csendességgel megnyugosztok. Ez mi fogadásunkról való méltóságos assecuratoria levelünket pedig mindeneknek, valakik ahhoz tartoznak, értékre adjátok, és mindnyájan ahhoz tartstok magatokat, a követségnek és szövetségnek ajtóját bé ne zárjátok.

Költ Konstantinápoly városunkban. Reczep havának 20. napján, Mahomed prófétáknak ezerhuszonkiesztendejében. (1620. jun. 22.)

Szultán Murád khán levele.

A szent Jézus hitin lévő nagy uraknak méltóságosak, császári méltóságos levelünk megadatván, értésedre légyen, mostanság fényes portámhoz való alázatos hűségednek s tökéletes igazságodnak bizonyására. Erdélyország főrendei közül, hoppmester tisztnak szolgálatjában lévő Marosszéknek főkapitányi, a Messiás vallásán lévő Gáspár János követek által küldött leveletek kezünkben megadatott, az megnevezett leveletek kívül az magád kezéd irott Instructiója és registroma, tekintetes vezérink által megfordittatván, Alchisben császári méltóságos személyemnek informálván, beadták minden írástok és állapototok voltaképen értésünkre vagynak, császári szerencsémre ez időig végben vitt szolgálatod felől valamit írtál, az is értesemre vagyon, belső indulatomban jelen lévő hitem öregbült, sokáig oly efféle császári méltóságomhoz illendő dolgoknak tudósításában fogyatkozást ne tégy, irott levelednek voltaképen való értelmű magyarázása szerint, hogy annakelőtte való boldog eleimnek, szultán Szulimán Gávi khánnak ideitől fogva miolta Erdélyország a fényes adón újban kezünkben birodalmunkban van, azolta mindnyájan annak lakosi alázatos hívséget mutatnak, és esztendőnként fényes portámra kézbéli ajándékkal tízezer arany adót küldöttek magok jóakarattjuk és szövetségek szerint, az szövetség és kötés szerint minden esztendőben az sokas szerint való ajándékkal együtt megküld-

vén, azután pedig többet kezdván tölek kérni, de az ország népének ereje, s tehetsége reá nem lévén, azon dolog felől az Istenben dicsőült, és paradicsomban dicsőült boldog emlékezetű apám szultán Ahmed khán idejében is könyörgöttek volt, ugyanakkor a megnevezett szultán Szulimán khán idejében mint volt, azon módon az adó és ajándékok helyében hagyatott minden esztendőben tízezer arany adóval a kézbeli ajándékokat beküldvén, azután hogy többre ne erőltessék, se többet ne kérjenek, arról a megnevezett eleinktől császári levél adatott, mostan is azon boldog adómban azon császári levél szerint cselekedjenek, hogy többet ne kérjenek, se pedig többre ne erőltessék az erdélyi lakosok, arról való császári kegyelmességemet könyörgések által kérik, tudósítod. Azért mivel Erdély-országa miolta megvétetett, mind azolta császári méltóságomra maradt, egyéb birodalmunkhoz hasonló lévén, a szegénységnek és községnek csendes nyugalmat kívánunk; te és birodalmodban minden főrendek az ország lakosival az mi császári szárnyunk alá folyamodtanak, és mind két kezekkel kegyelmes köntösünket megfogván, tökéletes igazsággal császári méltóságunkhoz való igaz kívánaágod állandóképen megbizonyosodott, kiváltképen az én idvezült apámnak tündöklő égő fáklyája és creaturája lévén fényes portámhoz való engedelmességedért, az én eleimnek athnaméjok, és szövetségek becsületéért néked kegyelmességemből, és az ország lakosinak könyörületességemből, ezen dolog felől való kéréstek, könyörgéstek, császári méltóságos személyem előtt kedvelte-tett és megbecsületetett. Az megnevezett erdélyi adó az megnevelt apám idejében adatott császári levél szerint (tízezer aranynál több) ne légyen, fogyatkozás

is benne ne legyen; ez jelen való ezerharmincegy esztendőti Muhárem havának eleitől *) számlálván, ennekutána semmi ok és fogás benne ne legyen, azon mód és állapot szerint esztendőnként az ajándékokkal együtt, a tízezer arany fényes tárházomba beszoigáltassék, a felől császári parancsolatom származott. Származott császári parancsolatom szerint ezen kegyelmességgel való levelem iratott és elküldetett, oda érkezvén szükség, hogy ezen dolog felől megmutatott sokféle kegyelmességemet és könyörületességemet rajtatok lenni bizonyosan tudjátok, az megnevezett esztendőti fogva szükségesképen beküldendő adó, és ajándék az idvezült eleim szultán Ahmed khán részéről adatott császári levél szerint, esztendőnként tízezer aranyat küldjenek, azután semmi fogást ne tégyenek, mind ez ideig az apám idejében fényes portámhoz minemű szorgalmatos igazságot mutattatok, az én boldog időmben több tökéletességet és hívséget szükséges véghez vinni, mindenkoron császári akaratom szerint viseljétek magatokat, az jelen való ezerharminceznég esztendő végéig, még négy hónap maradt; ezen dolog felől szorgalmatos gondot viseljétek, az esztendőnek végéig az megnevezett tízezer arany erdélyi adó fényes tárházomban épen fogyatkozás nélkül beküldessék; sokféle császári kegyelmességemben részesültek; fényes portámra szüntelen követeid küldjed, az alázatos hívséget erősen megbizonyítsad. Iratott Konstantinápolyban 1034. esztendőben. (1625 máj. 29, — jun. 6.)

*) 1624 oct. 14.

Portai vezér Gyürcsi Mehemed pasa levele.

A Messiás vallásán lévő nagy uraknak méltóságossá, erdélyi főrendek közül hoptesteri szolgálatokban lévő Marosszéknek főkapitánya, az Messiás vallásán való Gáspár János nevű követetek (kinek Isten állapotját nevelje) kezénél leveletek, és írástok, és hatalmas császárukhoz szokás szerént való ajándékkal, egy boldog órában megérkezvén, beadatott, az hozott levél, és írás megfordítottatott, és Alchisban informáltatott, azonkívül alázatos hívségteket és tökéletes igazságokat hatalmas császáruk szerencsésére ez időig végben vitt engedelmességteket voltaképen hatalmas császáruk méltósága előtt megbeszéllettük, és tudósítottuk, minden szolgálatotokat és tökéletes alázatosságtokat megértette, ő hatalmassága áldásában részesültetek, ezután is azon császári kegyelemben lévő hívei közül nagyobbak, és méltóságosabbnak neveztettek. Nékünk jóakarójának magatok kezével írván, az ide küldött leveleteknek értelmében írjátok, hogy Erdélyországa ennekelőtte az boldog emlékeztű szultán Szulimán khán idejében megvétetvén, minden esztendőben épen, hogy tízezer aranyat küldjenek, végeztetett. Melyet esztendőnként meg is küldöttek, azután többet kívántak, de arra az ország lakosinak erejek, és tehetségek nem lévén, ennekelőtte az üdvezült szultán Ahmed khán idejében az ország főrendének állapotját tudósítván a boldog emlékeztű szultán Szulimán khán idejében adatott athnamé értelme szerént kell cselekedni, hogy többet ne kívánjanak, és ne kérjenek a felől való

császári kegyelmesség kéretett, hogy azon mód szerint kellene lenni, császári levél adatott, mostan is azon császári levél szerint kell cselekedni, az szokás szerint az kézbeli ajándékokkal helyben hagyatott tízezer arany beküldetvén, az a levélnek ellene lévén, hogy többet el ne kérjenek az ország főrendei, császári kegyelmességet kérik, tudósítottatok; egyebet is valamit írtatok, mindenek értésemre vannak. Mivel azért nekünk kedves atyánkfiai vagytok, hatalmas császáruk fényes serénységire igaz tökéletességeket megbizonyítottatok, végben vittetek, hatalmas császáruknak tündöklő creaturája és igaz hive lévén, egyéb birodalmihoz Erdélyországa is hasonló lévén, a szegénységet oltalmazni, és néktek hecsületet tenni szükséges, a felől szorgalmatos gondviselés vagyon; állapototokat egynéhányszor hatalmas császárukunknak magunk proponálván, tudósítottuk, felöletek jó bizonyságokat tölttünk, könyörgésünket meghallgatta. Isten ő hatalmasságának méltóságos idejét többítse! Hatalmas császáruk kegyelmes, hogy az erdélyi adót az üdveziült szultán Szulimán idejében való végezés szerint is a szultán Ahmed khántól adatott császári levél szerint, finum aranyat épen tízezeret kell beküldeni, ugyanazon dolog felől is még császári levél kegyelmességemből íratott, és követekkel hozzátok küldetett az ide küldött ajándék hatalmas császáruknak kegyes személye előtt kedveltettek, hozzátok való kegyelmessége öregbült. Császári köntöse közül két császári köntöst küldött levelével együtt, a nagy diváni csauzok közül Ibrahim csauzt (kinek Isten állapotját nevelje) követek mellé rendeltük, hozzátok küldöttük, Isten engedelméből egy boldog órában oda érkezvén, hatalmas császáruk részéről küldött kaftányt nagy becsülettel

obviálván, elvégyed, viseljed, hatalmas császáruk fényes szerencséjére mint eddig, úgy ezután is a tökéletes igaz szolgálatot, és hasznos dolgot végben vinni igyekezzétek kedves fiunk, azelőtti kéréstök szerint hatalmas császártól kért adótokat megnyervén, elengedtük, mostan is becsületes tekintetédért, és a szegénység oltalmazásáért kegyelmességében részesültek, az néktek nyújtó kegyelmességbeli becsületet előtttek való fejedelmek, királyok közül senkinek nem adott, azért szükség, hogy ti is hálaadók legyetek, minden dologban hatalmas császárukknak igazsággal szolgáljatok, mindenkor hatalmas császárukknak akarja szerint járjatok, vagy hatalmassága méltóságához illendő hasznos dolgokat, szolgálatokat végben vinni igyekezzetek, az császári levélben az adó állapotja felől 1034 esztendő, Muharren havának eleitől fogva *) kezdetvén, még négy holnap maradott Isten segedelméből az jelen való áldott esztendőnek végeig, az helybenhagyott tízezer arany adótokat fogyatkozás nélkül az ajándékkal együtt fényes portára beküldjétek, azután semmi ok és fogás benne ne légyen; a szent Istennél nyilván vagyon, minémü szorgalmatos gondviselésünk volt felöletek, azután is Isten engedelmeiből illendő dolgokban fáradságunkat nem szánjuk, csak hatalmas császárukhoz ez ideig való hívségtek szerint hasznos szolgálatotokat vigyétek végben, ezután is hatalmas császárukknak sokféle kegyelmességiben részesültek bizonyosan, az régi szokás szerint követeteket hatalmas császár lábaihoz bévitettük, becsülete megvolt, kaftányokat adatván reá, hozzátok küldöttük. Fényes portán lévő kapitihátok mostan

*) 1624 oct. 14.

haza megyen, itt való dolgaitokban tökéletes hívséggel szolgált, becsületetekhez illendőképen viselte magát, méltó tekintetre, igaz hívetek, egyéb dolgokat követetekre bíztuk — szóval megmondván értésekre lehet, az megnevezett Ibrahim csauszt nem tartoztatván, ismét hozzánk visszaküldjed; köszönetünk és áldásunk legyen veletek. Iratott Constantinápolyban Szaban havának utóljan, 1034. esztendőben. (1625 maj. 29. — jun. 6.)

Brandenburgi Katalinnak adott athnamé.

Kiadta dr. Ötvös Ágoston: magyar akadémiai értesítő, a történettudományi osztály közlönye II. köv. 215. l.

Kelet: 1026 Reczephava utóljan = 1627 marc. 18—28.

I. Rákóczy Györgynek adott athnamé.

Kiadta gr. Mikó erd. tört. A. II. köt. 343. l.

Kelet: 1040 mensae aprili = 1641 maj. 3—13.

Vel secretae, vel privatae pacis 8 communicabilia capita.

1. Hogy a német császár hadai a mely várakat Erdélyben manuteneálnak, és kastélyokat is, azokat

Erdélynek fejedelmének, és az ország lakosinak resignálják, úgy mindazáltal, hogy mind a két fél had egyszersmind Erdélyből kimenvén, annak véghelyeiből elnyomúljanak, és így azon várak és kastélyok, s egyéb Erdélynek részei is, előbbi állapotjuk szerint nyugalomban maradjanak, vacálván pedig az erdélyi fejedelemség, nálok levő régi athaméjok szerint szabad jóakarattjokból választhassanak más fejedelmet, és minden régi jó szokásokkal békességben hagyatassanak.

2. Hogyha a német császár birodalmi közül, kiváltképen Szakmár és Szabolcs vármegyéknek szegénységi, várai és kastélyi, s mindenek felett régtől fogván ő felségéhez tartozó hajdúság, s azoknak várai s falui semmi szín és praetextus alatt se török, se Erdély, se annak fejedelme, se más valaki részéről ne impediáltassanak, adó, és egyéb védőre ne cogáltassanak, sőt ha mi eddig tőlek exigáltatott is, azután tolláltassék.

3. Hogy a magyarországiak, kiváltképen Rákóczy és Kemény János fiai compareáltatván haddal Erdélyben jöni, s azzal újabb zenebonára alkalmaságot szolgáltatnia meg ne engedtessék, hasonlóképen török és Erdély részéről is efféle emberek német birodalmiban menni el ne szenvedtessenek.

4. Hogy a német császárnak Szakmár és Szabolcs vármegyéiben, más véghelyeken lévő váraiban is, kiváltképen Szathmárban, Kassában és Ecsedben s más szükséges véghelyeiben is, úgy mint más helyekben, azokban is praesidiumot tartván, építhesse nek is, ha kívántatik, csakhogy szerdári nevezet alatt azon helyekre had ne szállíttassék, hasonlóképen tö-

rök és Erdély részéről is ezen punctum observáltassék.

5. Hogy két részről levő zürzavar szerző gonosz akaróinknak gracia ne adassék, annál inkább dolgok ne procuráltassék.

6. Hogy ezelőtt való zürzavaros állapotoknak alkalmatosságával Kanisa ellenében épített kastély elhányattassék.

7. Hogy ezután minden ellenkezések letétetődjenek, és senki csatára ki ne menjen, ha pedig valaki ellene cselekedni comperiáltatik, mindkét részről erősen megbüntettessék, s a két fél hadak mentől hamarabb a végekből elnyomulva vissza ne jöjjenek, sőt zabolában tartassanak, hogy a mint a magyarországi, úgy az erdélyi szegénység is nyughassék.

8. Hogy az erdélyi zenebonák alatt vagy egy — vagy más részre hajolván, folyamodott erdélyiek országokban redeáljanak, s jószágokat bírassák, és magok határiban tartván magokat, senkitől ne impediáltassanak, se pedig ők is valami ártalmas dologban ne impingáljanak, sőt fejedelmekhez teljes engedelmességet tartsanak.

E ketteit mért titkolták el, ha mi nem tudjuk is, tudja Székelyhíd, sőt én ezeket is csak mustrára való punctumoknak tartom. Mert mikor ezt a békességet kezdték is s végezték is, ott forgottam, s én is ronték oda kétezer erdélyi tallérokat feljebb említett residents Simon urnak, azért hogy már Erdélynek jó hártárt csinálnak Várad felől, melyben semmi télék, mert a míg a magok dolgát fúrák faragák, minket bene sperare jubeálva az idővel úgy kiszorítottanak, hogy a mit a békességnek megpecsétlése előtt s czimbora nél-

kül magunk is végben vihettünk vala, ahhoz csak reménységünk sem marada. De hogy a dologra térjek, csak mustrának azért imaginálom ezeket, mert minek előtte én ezeket Krétából hoztam volna, sok idővel azelőtt datummal is solicitálta a párt, s nem adatott, s így kevesebb szóra nyerém ezeket, nem látván az originált, totus illius partis quantus ezt adó, azt rapiálhatta, a mit akart. *)

*) Az Apafi példányban nincs meg e megjegyzés. A helyett ez áll: „volna még két punctum, de azokat Székelyhid érzé nem mi tudjuk.“

F Ü G G E L É K.

A) A Benköféle példányából.

I.

Nagyságos és méltóságos jóakaró uram, nekünk jót kívánó barátunk, becsületes köszönetünkben Istentől nagyságodnak jó egészséget kívánunk.

Továbbá barátságos levelünket mutató csehországi ítélőmester Vorlát Alexander Feuklaut, ki nagy discretióju, fényes portai szolgálatra igen alkalmatost küldötte császár urunk ő felsége fen megírt Rudolphus helyett egy ideig Konstantinápolyba, hogy ott subsistáljon és hogy a jó békességnek megtartására való vigyázással a szegénységnek csendes és békességes lakást munkálódjék; kinek menetelinek alkalmatosságával kívánók mi is nagyságodat barátságosan láto-
gatni; kérjük nagyságodat császár urunk ő felsége megnevezett emberét lássa jó szível és becsülettel s jó szokása szerint meghallgatván, relatiójának adjon egész hitelt, és a hatalmas császárral is szembe jut-
tatván, a közöttünk lévő jó békességnek szentül való observáltatásokra mind azokat a melyek szükségesek admataturalni méltóztassék, minden alkalmatossággal ezt hallván nagyságod felől, hogy a jó békességnek megtartására, és a szegénységnek csendességére nagy inclinatioja van nagyságodnak. A praeotált Alexander császár urunk ő felségének meghitt nagy híve

lévén, általa nagy szolgálatunkat ajánljuk nagyságodnak; kire is kérjük mégis nagyságodat, legyen kegyelmes tekinteti nagyságodnak, ajánlván mégis nagyságod kegyelmes jóakarátjában azon habilis jó hívét ő felségének. Istentől nagyságodnak mégis hoszsú életet, méltóságában hosszas állandóságot kívánunk. Költ Bécsben 24. febr. Anno 1643.

Nagyságodnak mindenkor szolgálni kész jóakarója.
Passai Henricus Esliß.

II.

Anno 1654 26. decemb. II. Rákóczy György portai kapitányának így ír.

Postánk, Peti kigyelmed levelét megadá, itt Istennek hálá, most békével vagyunk, de a szomszéd törökök miá búsulunk, mert nem régen is a lippai vitézek kijöven két izben is, Tatarest, Borsekzám, Blázerd és Tóth nevü igen jó falukat felvervén, minden javokat és többet hatszáz marhájoknál elvittek, az emberekben egynéhányat levágtak, a falukat földig égették, mely tolvajos prédálás mint lött legyen, ki akarván tanulni a tömösvári beglérbégi kegyelme írta volt, hogy emberünket küldjük s küldöttük is; de még sem jöve. Mi valamit ennekelötte fővezér urunknak ő nagyságának irtunk volt, a mind igaz volt; ha különben találja, se hitelünk, se becsületünk ne legyen; de a török vitézek azzal akarják excessusokat palástolni, hogy a mit magok cselekedtenek, azon vétkes dolgot miénkké tehessék; ezeket mint magunk kezünk írását úgy adja kigyelmed fordításban be fővezér urunknak ő nagyságának. A gyulaiak is bizo-

zonyosan két falut felégettek, mind együtt hét falukat töttek semmivé.

II. Rákóczy György.

P. S. A két falu, melyeket feljebb meg nem nevezénk Gyepes és Káránd, tavaly az adóval bément főkövetünk által ezen két faluk aránt instáltunk vala a fényes portán; de alárultatán, hogy a gyulaiak erőltették a behódolásra, akkor a fővezér ő nagysága olyan választ adott volt, hogy a kik eddig hódoltak. ezután is hódoljanak, a kik nem, ne, ezután is. Kérjük azért a fővezért ő nagyságát iterato is, hogy a hódolatlan falukat, hódolásra erőltetül meg ne engedje, mert hatalmas császár adaját mi is azokból szoktuk megadni.

Léta nevü falut is a szolnokiak régi contributiójknál többre erőltetik, melyet is a feljebb való időkben Musztafa csaus harmincz esztendeig birván, mind Bethlen Gábor idejében s mind azután többet esztendőnként ötven imperiális tallérnél, mely ötven forintra számláltatik, nem adtak, bizonyság erre az egész végbéli vitézek, ezt a régi mód szerént most is készek fogytkozás nélkül beadni, kegyelmed azért ezután is extraháljon egy kemény parancsolatot.

III.

Az erdélyi kapitliha, ura II. Rákóczy György fejedelem parancsolatjából, a fővezérnek így panaszkodik 13. octob. Ao 1655.

Méltóságos vezér, az erdélyi fejedelem az én kegyelmes uram jelenti, hogy az erdélyi Dévaváranak jószágai közül Gerend nevü falura a lippaiak újabban

fenyegetődzenek, mely falu soha még eddig nem hódolt; a mely falukat tavaly is felégetének, azokra is Lippán lakó Szefer aga ismét fenyegetődzik minden igaz ok nélkül; sőt jófői hadnagyunknak azon Szefer aga azt izente, hogy Istenre esküsznek, hogy egész Déváig minden falukat elégetnek s úgy is látjuk, hogy mivel előbbi excessusokért meg nem büntettetének, már minden gozoszt elkövetnek. Az én kegyelmes uram az erdélyi fejedelem, mind az országgal együtt hatalmas császárnak igaz hívei, szolgálai, semmi zenebonára okot nem adnak; ez az oka, hogy az olyanoknak refrenaltatásokat jó idején a fényes portának per instantiam hurré adják; különben ha meg nem szűnnek s csak egy házat felégetnek vagy csak egy embert elrabolnak is, okai ugyan semmi rosznak principalisink lenni nem akarnak; de a sokat sem állhatván, exorbitantiójokat a lippaiak bizony meg fogják bánni. Nagyságod alázatos szolgája, az
erdélyi kapitihá.

B) *A latin példányból.*

Sequuntur processus et expeditiones Principis Georgii II. Rákóczy, contra Polonos sicuti temerarie initiatae, ita flebiliter continuatae, luctuosissime finitae, nunquamque Transilvanis, una cum Cistibiscanis lacrymabundis, numerosissimisque captivis Mahometani factis intermoriturae.

Litterae Principis ejusdem ad Regiam Majestatem *Sveciae*, et suam seneritatem Electoralem *Brandenburgensem*, a Rákóczio Principe Transilvaniae missae.

Serinissime ac potentissime Rex Domine colendissime! stb. közölve Katona Historia Critica t. XXXII. 897. lapon.

Varians : Katonánál in Strio, Keménynél in Strii.
 Datum in castris nostris ad *Jaroslaviam*. die 27.
 februar anno 1657.

Majestatis Vestrae

Servitor paratus
 Georgius II. Rákóczy.

Litterae eiusdem Principis Georgii II. Rákóczy ad eandem Regiam Sveciae Majestatem serenissimam, delectabunde scriptae, lacrimabundae sigillatae die . . . 1657.

Serenissime et potentissime Rex domine colinissime! stb közölve Lünig Literae Procerum Europae I. kötet 713. lap, s Katonánál 898. l.

Kelet Lünig szerint Jaroslav febr. 29.

Serenissime maj. vestrae

Servitor paratus
 Georgius II. Rákóczy.

Varians : aliarumque rerum obstacula helyett Kemény példányában : aquarumque obstacula.

Katonánál Pototzki, Keménynél Podoski.

Litterae expeditione lacrimanda, ad serenissimum Principem Electorem Brandenburgicum directae die 27. Februarii Anno 1657.

Közölve Katonánál 898. l.

Serenitatis vestrae

Amicus ad officia paratus
 Georgius II. Rákóczy.

Litterae justo conceptu ab Excellentissimo Sacri Romani Imperii Principe *Georgio Lubomierski* Comite de *Wisnitz* supremo Regni Poloniae Mareschalco, Generale *Craccoviense*, aureis literis Hungaris depingendae, elevatis ad coelum manibus gratias agendo amplectendae, mox tamen neglectae, posthabitae, contemptae; quare septimo a data praesentium in Mense Transylvanis una cum Cistibiscanis aeternum lacrymandae avita Polonos, erga Hungaros relatione, ad Principem Georgium II. Rákóczyum incassum directae. Quibus rejectis, bis mille supra viginti, Hungaris in captivitatem una die Mahometanos redactis, pluribus eos, eidem sectae subjectis, paucioribus cum *Joanne Kemény* ex captivitate eadem evectis, nunquam mentibus luctuosis excidendae, O Flebilem, Letalem, si non fatalem Hungarorum errorem.

Celsissime Princeps, Domine *Affinis* colendissime, stb.

Közölve Katonánál 891. l. s következő lapokon.

Dabantur in castris ad *Craccoviam* die 27. februarii 1657.

Discite justitiam moniti et non temnere divos.

Sequitur lamentatio temeritatis, nulla aetate Transylvanis, et Cistibiscanis obliteranda, Hesternus Risus, Hodiernus luctus, discite mortales non temerare fidem.

Puncta accordata inter *Regem Poloniae* heri, et inter Rákóczyum hodie, contemptum, super ejus libera dimissione, qui heri aliis liberum negabat passum 11. Aug. 1657.

1. Ut Princeps *Rákóczyus* Legatum destinet ad regem *Hungariae*, primitus etiam ad Regiam Majestatem *Poloniae* super deprecatione facienda.

2. Omnibus foederibus, quae cum hostibus Regis *Poloniae* iniit, renunciēt, e contra Ligam cum eodem Rege, contra omnes hostes init.

3. Omnia sua praesidia, ex Regno Polonico educet, urbesque a se occupatos reddet.

4. *Millionem auri exercitui Polonico* pro satisfactione solvet, praeter id, in quo Generalibus, aliisque belli ministris obligatur.

5. Certum militum numerum quousque Rex maluerit pro servitio Regni praestabit.

6. *Chamo Tartarico*, sesqui *Centum* anreorum millia, donativi loco solvet, ejusque Vezirium contentum reddet.

7. Omnia mobilia, bonaque Ecclesiastica restituet.

8. Quibus punctis adimplectis sub libero *Polonos* conductu remeabit ad patrios lares, via per Generales *Polonicos* praefixa. Haec puncta ita ratificita, et subscripta Regi Polono, ac dein per vigilias praefectum *Garnir*, Regi *Hungariae* allata fuere.

*Finis infaustae expeditionis Polonicae. *)*

*) A gr. Kornis Zsigmondnak ajánlott latin épldányban ide van igitatva a II. Rákóczy Györgyre írt vers utolsó két strophája: Megkinála stb. Az utolsó (De vak stb.) sor helyett ez áll:

Igazán mondja azt a török, hogy mikor
Arczul csap az Isten, szemet beköt akkor.

C) Az Apaft-féle példányból.

In Oriente Ritus

In Occidente Ritus.

Napkeleti confessio.

Ki az Isten? Az a kinek egy szavára lött minden, semmiből.

Micsoda az Istenség?

Oly egyedül való szent felség, kinek sem társa, sem tanácsa, sem fia, sem leánya, nincs abban sem előbség, sem hátrábság, sem eszik, sem ül, sem áll, sem aluszik, mindent tud, mindent lát, mindenütt van, mindenható.

Melyik az igaz vallás?

Az a melynek gyökere a hűt, ágai a jó cselekvések.

Melyik az igaz hűt?

Az a melynek jó cselekvés gyümölcse.

Az igaz hűt, honnan eredett?

A szent-irásból.

Hun vötted a szent-írást?

Isten küldötte négy darabban.

Melyek azok?

A törvények Mosesé. A soltárok Dávidé. Az Evangelium a Christus-Jézusé. A korán Mahomedé.

Az utolsó szerint, hol vötte Napkelet reformatióját?

Ábu khanife Tyofi doctortól; ő kitől? Hemári doctortól; ő kitől? Alekma doctortól; ő kitől? utolsó Abdulláhtól; ő kitől? Mássid doctortól; ő kitől? első Abdulláhtól; ő kitől? ama quadrangularis Sancta Societastól; kik azok? Ábu-becqir, Omer, Oszmán,

Aly. Ezek kitől? Mahomedtől; ő kitől? Ábrahámától; ő kitől? Noetől; ő kitől? Seth-től; ő kitől? Ádám-tól; ő kitől? Gá-briel angyaltól; ő kitől? Mihály angyaltól; ő kitől? Istentől.

Profétád ki?

Az, a ki azt az utat bérekesztette.

Melyik a bölcsesség?

Az, a melyre a szent-írás tanít.

A nap-keleti reformatióban, micsoda nevezetes articulusokat kell hinni?

Ezeket: hogy az Isten egy. Vannak angyalok. Van menyország. Van ördög. Van pokol. Lesz feltámadás. Lesz ítélet. Igaz követek a proféták. Szentek az igék a melyeket hoztak. Mosódni kell. Ötször kell imádkozni. Alamisnálkodni kell. Tyábéba processióra kell menni. Aprilisben böjtölni kell. Feredni kell. A nem mahometánosokra hadakozni kell. Az Isten parancsolatit meg kell tartatni. Tilalmit el kell kerülni.

Móses pántolódik Ádámmal, miért vesztette el az embert.

Ádám mond: a lelki teremtésben, hány esztendővel láttad előbb az esendőséget, az esetnél?

Móses mond, negyvennel.

Ádám mond, s hát miért veted szememre?

Móses mond, azért, mert ártatlanságban teremtettél.

Ádám mond, nem öltözhettem fel azt a mit nem rám szabtak. — De te az Istennel szemtől szemben beszélvén, s megtanítatván, miért kerestek más Istent alattadvalóit?

Itt mindkettő szájára teszi kezét s hallgat. Légyen elég erről.

Nem tudom meddig élek
Ily Testamentumot tészek.

Ti felséges fejedelmek.

1. Ha nap-kelettől van függéstek, onnét vött conditiós confirmaltatástokban, bár csak egyszer nézzetek, csak soha ellene ne véetsetek, ha pedig az ellen, susurránsitok seductiojokból tudva, vagy magatok ductusából, tudatlanságból megestek.: itt elsőbben az Istent megkövetni, azután amott a rést béfoldani ne késsetek. Mert napkelet is tud a notabénéhez, olykor szorítnak, az idő parancsolatjából néha hallgató laesusok a supplementumra, hogy bizony östökkel sem éritek meg. Itt némelyek fejekkel is fizettek.

2. Ha a portán nagy dolgok vagyon, Regens császár idejében az adó mellett instálhattok, ha a császár csak váz, itt a fővezért megbecsüljétek, s nem árt ha hűtös apátokká tehetitek. Vadnak mindazáltal itt qualificatióra való több dolgok is, melyekről alább bővebben.

3. Portára követségben próbált embert jártassatok, kivált zűrzavarban; ilyenkor szokástok, hogy akár mely igaznak is egynek alig hihettek, azért meglássátok, hogy utána Coriliust vagy nésubordináljatok, vagy úgy, hogy a principalis észre ne végye, mert különben főkövetetek, ha akadályok nem lesznek is (hazájokra nézván) dologotokban, sokat praetermittálhatnak a ti személyetekre czélozható jókban.

4. Zálognak küldjétek oratort, ne kufárt, udarit, ne rétít, e vetkezé le mint fősvény időnk kufár zálogja, nemzetünkre vagy érdem vagy reménység fölött

adatott kettős ruhának egyikét, melyet mindazolta is, elég kárunkra, soha sem recuperálhatánk. Minthogy azért ezek, mind titeket, mind hazát repraesentálnak, nem lehet hogy efféle kufároknak sorditiesében az idegenek ítéleti szerint, ha csak valami is reátok ne redundáljon. Kellene hát itt ha azt küldöznétek oratorságra, a kit ti ismertek, nem mindenkor csak azt, a kit (ki tudja kiért, s miért) egyebek recommendálnak.

5. Portára menendő leveleidet iterato repetált, mert bírádnak küldöd, s el sem vész, megtartatik, s ki tudja? Láttam én azt, hogy titkok subjectusinak leveleit az a nagy barbaries háromszor is elszaggatta, talán csak egy jótának félre állásaért is, mennyivel inkább szükség nektek dependenseknek megfőznotök mit szóljatok, megnéznetek, mit írjatok.

6. Ha ajándék küldéssel kedveskedel a portának, abban is a magad szemével élj, innét a kontyot ugyan ki rekeszd, semmit se küldj, mint sem illetlent. Ajándékot gyakrabban küldj, ha küldeni akarsz extraordinarie, adó mellett ne, mert az adóhoz ragasztatik esztendőnként való örökös károtokra.

7. Oratorodnak ne légyen utolsó instructiója, hogy valaki a fővezérségre való successióval szóba kel, azt és annak adhaerensit gyakran sarkalja, de olykor, mikor a regensek alusznak, efféle szükségre mindenkor heverjen a portán két, háromezer tallérotok, ha több kívántatnék, embereiteknél jó assecuratiótok. Mert efféle praevisa gratificatióval nyújtott kétháromezer tallér néha nem csak securitást szült a következett időnek, de sok költségű occurentiákat is pénz nélkül sopialt.

8. Mikor a portának valamely szomszédjával hajhlózása van, az olyan nemzetnek portán levő resi-

densivel, embereitek két felé nézzenek és úgy conferráljanak.

Ha valaha ily confoederatiónak kelletik Isten tanácsából lenni, volna mind mit hozzá tenni, s mind mit elvenni a régi formából, mind ti arántatok fejedelmek, s mind hazátok aránt, melyben való inanimadvertatio csak kevés idők alatt is tudom van ötven- vagy hatvanezer tallér kárral.

Tekintetes követ urak.

1. Ti néktek javallanám, ha elkerülhetnétek, ezt az utat ne járnátok, mert valaminemű becsületes e seculumnak kezdetin e volt, végin meg olyan becstelen. Bizony nyal írom, negyven követ közül egynél több tudomra érdemes rá nem volt, mindazáltal kettőn kívül mindnyájan bünt szenvedtek. Nem tagadom jó hazátoknak szolgálni, jobb nemzeteteknek, legjobb vallástoknak, de hol s mikor megnézzétek.

2. Ez útba ha ugyan belé kell gázolnotok, itt-hon eszetekben ne sokat hagyajtok, instructiótókhoz semmitse ragaszszatok, benne ha káros is el se hagyajtok, instructio szerint következett akárminemű kár, s veszedelem ellen is mentségtok, ugyan instructiótok. De ha instructiótok ellen nagy jót reportáltok is, lesz a ki bal felől tégye. Erre is példát, vagy érzettem, vagy láttam.

3. Portán a fővezérségnek qualitasát jól kitanuljátok. Mert ha nem sokat költetek, keveset efficiáltok. Vagyon oly idő, melyben a fővezér csak névvel az, a realitas másoké, in hoc casu adjatok annak többet, a ki szolgál többet. Gyakrabban, mikor a fővezérség debilis, a Princeps genetii habilis, ki is in cir-

culo Imperiali szokott lakni, mindazáltal a külső miniszterek közül is az ilyen casusban mindenkor vagy egy, kettő, s néha három is, a kik a megnevezett fejedelmi emberrel unanimiter szoktak dirigálni, de itt is igen szemesek legyetek, és soha egyik miniszter a másik ajándékának quantitását ne tudja.

4. Mikor a nagy udvarokkal szemben leszte, a kanon szerint való circumstantiakban facilisek, ellene valóokban még ha cogáltak is, principalistok nélkül, teljességgel difficilisek legyetek. In adversis et dubiis szabad mindenkor uratokra, s hazatokra relegaluotok.

5. Ha lehet egyetek magatok szátokkal, mert a másé vagy megnyálazza, vagy elnyél a falatban. Tudom itt bizonyoson legalább negyvenezer tallér kárát e hazának.

6. Pap nélkül ne járjatok, mint nagyobb része az én időmbelieknek.

Nemzetes kapitálák.

1. Ha kik közületek kudarczot vallanak, olyak, kik arra az utra tréfából ajánlják magokat, s valójában alig várják, hogy elküldjék kevesebbé szánhatom. Ha kik pedig érdem szerint vagy a nélkül elküldettek, kérlek legyetek oratorok, ne korcsmárosok. A nemzetek oratorival, kiváltképen a tieitekkel s a mieinkel jól de vigyázva correspondeáljatak.

2. Minden héten legalább háromszor udvaroskodjatok. Tudnám kit kellene mondanom, de mint-hogy mi drága hírt nem vásárlunk, bár csak a vice-hopmestert, vagy a fő conservatort tegyéték magatokévá, ezt bujuk-teskerecsinek, amazt kapucsilar tihájának hívják, erre fejedelmetek is nem sokkal sufficien-

tálhatik. Különben postpositis praeponendis, bizony csak a petrezselyem-szárból irogattok híreket principalistoknak. Sicut erat.

3. Praebendátokban a mit el nem költhettek (a mint hogy nem is, mert azt a törökök rendelték generose generosusoknak) inkább küldjétek ki Erdélybe, mint sem ott fontozzátok; mert ha rajta érnek mint az öreg Rákóczy György kufárját, alig ha adják marokkal is azt a mit eddig vékával, mely ha lenne a fejedelmek s ország expensája nőne.

4. Ha ki közületek arra való volna, s hozzá kedve is volna, javallanám hogy öt s hat esztendeig, tizig is portán commorálnátok. Mert különben csak prae bendát fogott abecedaristák tértek hazátokba.

5. Principalistoknak mikor irtok, igazat írjatok. Ha fő- és vice-követekkel rakásra gyűltök, mint néha esik, uratok előtt való gratia horgászással contrarietást se írjatok, se mondjatok. Mert efféle miá néha az ország is elromlott, a fejedelem is elveszett. Ezt kerüli ma Harsáni Jakab.

6. Azon a portán, magatok viselését kit repraesentáltok, azt csak a nálatoknál alábbvalóktól is, ugyan ott megtanulhatjátok.

Török Deákok.

Távolabb valóknak sem javallom, magameimnek atok alatt hagyom, ebben a kenyérben, minden időben ne harapjatok. Inkább menjetek néha napnyugotra két esztendeig czipellőt tisztítani, mint sem napkeletre harmincz esztendeig korona aranyazni. Erről másutt többet.

P o s t á k

1. Nem vagytok, ha a zürzavarban Konstantinápoly s Gyula-Fejérvár közti hét nap nálatok.

2. Az Oláhországok gyakrabban nem barátink, ezekben úgy járjatok, hogy vagy pénzzel, vagy borral úgy meg részegítnek, azt sem tudjátok kebletek leveleit mikor veszik ki, s mikor teszik helyre. Mely tinéktek csak nem becsületes, de fejedelmeiteknek káros vagy veszedelmes is.

C o n c l u s i o.

Főtől fogva farkig ki-ki úgy cselekedjék, a fark a főnek, úgy supplantáljon, a fő is a fark aránt úgy animadvertáljon, hogy Isten tetszése szerint legyenek; különben a botló elesik, az objectum helyben marad. Isten után a török alatt, elég Erdélynek ez a négy linea :

Rex rege cum Lege, hogy légy Rex igazán

Követségben járj el Legate — — igazán

Ne kufár, orator lakjál ott igazán

Török deák, s posta, írj, s nyargalj igazán.

II.

N A P L Ó.

1660—1670.

Anno Dni 1660.

Die 22. maji.

Emlékezetnek okáért akartam felírni, hogy mikor az erdélyi fejedelmet Rákóczy Györgyöt ő nagyságát az budai vezér Szejdi Ahmed pasa Gorbóhidjánál megverte, verte pedig meg az felül megírt esztendőben pünkösdi havának 22-ik napján, mely az szegény magyarságnak, kiváltképen Kolozsvárnak minemű nagy szomorúságára, romlására lött légyen, megítélheti minden keresztyén ember. Noha ugyan háromszor az mi kevés magyarságot Rákóczy György neki vitt, úgy megtolta, hogy az több serege ha hamis nem lött volna, bár csak azért is segítették volna, míg oly harczot mívelt az ónodi sereg, hogy egy tyúkmony sült-nyi időre megfutamodott volna a pogányság, de az Isten is az szegény magyarsággal vele nem lévén, az szelet is úgy reájok fordította, hogy ez por miatt szemekkel sem láttak etc. Urunk ő nagysága vitéz Rákóczy György 24. napján pünkösdi havának kiérkezvén Váradra és ott gyógyittatván magát, az sebnek rut volta miatt megholt, az világból kimult s vitézül hazája mellett életét letötte, az mint megmondotta volt, hogy kiontja vérét Erdélyért. Holt pedig meg 7. junii éjjel 1 órákor. Délután 3 órákor elvitték mindjára az testet külyebb Ecsed vagy Munkács felé.

Az élő Isten szent fiáért idvezitse etc. Minden bűneit megbocsássa.

Item Memoriae ergo.

Ao 1660 die sancti Mihaelis jött be Barsai Ákos
ő nagysága erdélyi fejedelem Kolozsvárra Várad meg-
vétele után, az török táborral megszállván Kolosváratt
az Filstich Ferencz uram házánál ebédre etc.

Anno 1661 die . . . julii.

Az ládában levő kevés egyetmásocskám számá-
nak rendi így következik :

Legelsőbben is vagyon egy zsákban pótura pénz-
igazán fl. 150.

Item vagyon más zsákban garaspénz fl. 69.

Item vagyon egy kis fekete ládában öt arany, tíz
tallér, és másfél forint ára Komoroczky-garas.

Item vagyon egy zöld dolmány, angliai posztó,
gomb nélkül.

Item vagyon egy violaszin angliai mente.

Item vagyon egy aranyos udvari ezüst pohár.

Item vagyon három ing, két lábravaló.

Item vagyon három aranyos keszkenő.

Ezezen kívül vagynak az könyvek.

Igaz Isten kinek nagy hatalma felnőtt,
Irgalmas oszlopa többől még ki nem dőlt,
Vigasztald fejemet ki búban forrott s főtt,
Küld el is fecskédet, hadd lássak jobb időt.

Nem volt a világban senki véték nélkül,
Ki az természetnek lött rendeléséből,
Ki nem vétett volna erőtlenségéből,
De gyógyulást is vött tetőled Istentől.

Amaz álnok kígyó megcsalá Ádámot,
Fényes palotából kihozá Dávidot,

Bünre ösztönöze bölcs eszes Salamont,
Te engedelmedből nekem is árthatott.

Bocsánatot kérek tőled mindenekről,
Kikkel megbántottam neved hitetlenül,
Emlékezzél uram régi kegyelmedről,
Mely által kivitted szentid sérelmekből.

Scripta per me Dávidem Rozsnyay m. p.
Anno 1662 11. decembris.

(P. H.)

Sokan akarnának uraságban élni,
Alacsony rendektől nagy fen tiszteltetni,
De virtusnak útját nem akarják nyomni,
A ki az alsókat szokta feljül rakni.

Ennek mi az oka, útja mért darabos,
Nyegédes ifjagnak nem szintén humoros,
De ha meggondolnák bizony volna hasznos,
Mert türesek után az jóknak sok jót hoz.

Ez ellen valók már vitium szolgálai.

(Itt megszakad a vers, s a tiszta lap többi részén „vox Plutonis“ egy öt soros latin vers olvasható, mely a zsidókat s törököket mind s a keresztyének nagy részét elkárhoztatja. Következő lapon két latin jelmondat: „Privatum Commodum occultum secretum, longum consilium perdidit Regnum Hungariae etc.“ és „Omne regnum in se divisum desolabitur etc.“ Ezután tíz sor értéktelen latin vers.)

(1663.)

Miliaria. *)

Tömösvár Nándor-Fehérvárhoz 18 mélyföld.

Nándor-Fehérvár Eszékhez 25 mélyföld.

Eszék Budához ismét 25 mélyföld.

Buda Esztergomhoz ismét 4 mélyföld.

Esztergom Ujvárhoz ismét 4 mélyföld.

Ujvár Komáromhoz ismét 3 mélyföld.

Komárom Győrhöz ismét 2 mélyföld.

Mens manet et virtus, caetera mortis erunt.

Az urat ő nagyságát **) Nándor-Fejérvárról postán elviteték az fővezér, holott ő nagyságával szembe levén megkaftányoztatta.

Budán lőttek az vezér elejében 12.

Esztergomban lőttek előnkbe 16.

Die 11. augusti jöttünk Csuz nevű faluhoz hálai a Dunapartól, az mely két mélyföld Ujvárhoz. Az holott hollottam elsőben ujvári lövést négyet vagy ötöt, mivel Ali pasa elment előljáróban.

Die 12. augusti szállottunk Udvarhoz, ki csak annyi föld Ujvárhoz mint Szamosfalva Kalozsvárhoz, vagy mint Megyesfalva Vásárhelyhez, itt létünkben gyujták fel az várost magok, ez nap csak egyet lövének.

Die 13. augusti itt voltunk helyben. Ez nap lőttek vala hatot vagy hetet.

Ne késsél ur Isten hogya neked tetszik,

Mentsd meg az Izráelt mert rabságban fekszik.

*) Ezen mértföld kimutatást azon útban készítette, melyen 1663-ban a fővezérrel s Haller Gáborral tett.

**) T. i. Haller Gábort.

Tiszteleted nélkül szüntelen gyötrődik,
Melyben ha soká lesz gyarló s elaluszik.

Die 14. augusti jöttünk Ujvár felé, csak közei megszállván hozzája az Nyitra mellett, várván megcsinálását az hidnak az Nyitrán, ez nap is égeték ez várost magok a fákat is levágván körüllettök.

Die 15. augusti itt voltunk. Ez nap virradólag hajnalban sokat löttek, ugyan ez nap is sokat. Ez nap mondá az úr, hogy az Daczó urammal jött csauszokat megölték útban.

Die 16. augusti általjövén, az Nyitrán szállottuk meg az várat, ez nap sok lövéseket tőnek, az vezér mindjárt beirata az várba az urnak gr. Forgács Ádám-nak, hogy ha az várat feladják, tehát mindenestől fogván békével bocsátják, de az válaszadoást másnapra halaszták.

Die 17. augusti valóban lövének.

18. die augusti is valóban lövének. Ez nap érkezének Szilvási és Csepregi uramék.

19. die augusti az fővezérrel szemben lévén, beadák az fejedelem küldött ajándékot úgy, mint egy pár pulhák pisztolt és hat aranyos tányérokat, ez nap is valóban sokat lövének, és hozának öt fejet és négy elvent, csavargót.

20. die augusti valóban lötték és belől is szintén úgy.

21. die augusti valóban hordák az sebest alóla; mezőben is pedig Sellye felé 500-nál többet vágtak le etc.

22. aug. Valóban lötték.

23. aug. Valóban lötték.

24. aug. Ugyan valóban és ezen éjjel leginkább.

25. aug. Eddig leginkább lőttök.

26. aug. Valóban lőttek.

27. aug. Valóban lőttek : az nap jövén tatárok, az kikben 9 avagy tizet megkaftányozának.

28. aug. Valóban lőttek Csepregi és Szilvási uramék is az nap menének el.

Az várbeli tornyot is ugyanez nap lőtték le.

29. aug. Az khám fia feljövén Udvarhoz az fővezérhez, az vezér sátorában épen addig ment be lovon, az meddig az vezér maga szokott lovon bemenni, holott megkaftányozák magát nyusztal béllett kaftánynyal, az szolgálait másféle közönséges kaftánynyal. Délután az kozák kapitány is feljövén, az vezérrel szemben lőtt, kit is megajándékoznak mentével és dolmány-nyal, szolgáliban mint egy nyolczat vagy kilenczet mentéssel.

30. aug. Az vajdák is feljövén hadakkal egyetemben, elsőbben az moldvai vajda *) lőtt szembe az vezérrel, kit megkaftányozának tiz avagy tizenöt szolgálival egyetemben.

Csak utána mindjárt az havasalföldi vajda is **) feljövén másfélszáz zászlóval, a fővezér szemben lön, kit is megkaftányozának talán huszad magával.

31. aug. A várat nem anyira lőtték.

Estve felé a várból igen sűrűn.

September.

1. septembris. Valóban sokat mind kívül belől.

2. sept. Eleget lövének mind kívül belől.

3. sept. Nem sokat lövének.

*) Oldal írással : Gyika vajda (T. i. Gyika István. Engel V. 274. l. ez évre Dabisát teszi vajdává.

**) Oldalírással: Gregoriasko vajda.

4. sept. Nem igen sokat löttek. Estve azért elég sürün. Ennekfelette hozának Galgóczról a templomból két aranyos zászlót feketét, melyek egyike Máriasi Pálé, a másik Georgio Kristofé volt, item egy kék tafotát aranyost, item egy kis veres vászon kopját.

5. sept. Igen sokat lövének, négy fejet hozának, kiket mondják, hogy egy jancsár ölt volna meg, mely jancsárnak egy német neki menván, négy helyt spēkelte által etc.

Ezen éjjel igen igen sokat lövének, granatokat hajítván ki s be.

6. sept. Közönségesképen lövének, ez nap nagy eső levén, más nap is mind esett.

7. sept. Mivel mind esett, nem sokat löttek.

8. sept. Eleget lövének, érkezének mint egyszáz fővel, 10 vagy 12 rabbal, 50 vagy 60 vasderékkel s egnéhány szakállossal.

9. sept. Érkezék az urunk szolgálja Nagy István.

10. sept. Közönságesképen lövének.

11. Hasonlóképen.

12. sept. Valóban sokat az várból bokrosával, úgy egyszer sem. Item az rezt*) és az szupását ez nap fojtották meg Ujvár alatt.

13. Eleget lövének.

14. Hasonlóképen.

15. Igen sokat.

16. Felette sokat.

17. Eleget lövének.

18. Sokat. Érkezék az urunk postája.

19. Sokat.

20. Ez nap estve oly ostrom volt, hogy az bás-

*) Reis effendi.

tyára vitték az zászlót, de visszavitték mind azon által.

21. sept. Nem annyira lőttek.

22. sept. Hasonlóképen. Estvefelé jobban.

23. sept. Reggel menének el az urunk szolgálai Nagy István uram és Kovács János.

24. sept. Délben feladák az várat, fehér zászlót tévén ki. Ez nap tracta lön.

25. sept. Ez nap is tracta lön. Maga az urfi Bercesényi Miklos kétszer jöve az vezérhez ez nap estve menének fel az janicsárok az bástyára.

26. sept. Négyszáz szekereket rendelvén az vezér nekik, készülnének.

27. sept. Kijövének az várbeliek, mind elkésértetvén őket Komárom féle.

28. sept. Kezdték az várat építeni s az sánczokat betölteni. Item ez nap jöttünk az vár alá.

29. Helyben voltunk.

30. sept. Az várban bemenvén az megmaradt bornak kihozására, mivel az urnak adta volt az vezér.

1. die octobris helyben voltunk.

2. octobris hozának 3 németet és két magyart.

3. octobris.

12. oct. Adták meg Nyitrát és Galgóczt.

18. oct. Érkezik urunk beteges állapottal az fővezérhez, Érsekujvár alá, megkaftányoztatván, tisztességes exceptioja lött, ajándékozván lovat is tisztességes szerszámmal. Erre az napra viradólág voltam elsőbben urunkkal szemben, éjjel az mezőben találván, mivel az úrral eleibe mentünk ő nagyságának.

19. oct. is voltam urunkkal szemben, beszélgetvén velem holmi dolgokról. Ez nap érkezék az kapu-

csi basa is ki az vezérnek az császártól mentét, kaptánt, kardot, botot hozott.

20. oct. Voltam urunkkal szemben, mivel ez nap vittük fel az vezérnek az ajándékokat.

21. oct. Urunk könnyebbedett valamit. Ez nap adának Panajotnak egy lovat, melyet nem szeretvén az ur, az fejedelem visszazavéteti és mást ada.

24. Volt szemben urunk az vezérrel.

Ultima. Az táborral az vezér engedmelméből jöttünk Budára az urat gyógyítani.

Die 6. novomb. érkeztünk Budára.

Die 14. novomb. bucsuzott el az vezértől urunk Buda alatt, az holott megkaptányoztatván menének Németibe háltni, az hová az vezér egy csauszát jó reggel küldvén az ur után, visszahozák, ez nap jöven az tábor után, másnap jó reggel ugy mint 16. novembris az maga sátora előtt fejét véteté Ercsin nevü kastély alatt. *)

Die 17. novomb. jöttünk Földvárhoz az hol az ur szolgálait általvitetvén az Dunán békével bocsátotta.

Diebus 28., 29. 30. novomb. 1., 2., 3. decemb. mulattunk Eszéken, az holott fizetett az vezér az hadaknak.

Die 9. decembris estve későn érkeztünk Nándor-Fehérvárra.

Die 11. decemb. kezdettem Istenben való nagy bizodalommal az török deákságnak tanulásához estve későn irván le az A-B-C-ét.

Die 11. decemb. Nándor-Fejérváratt földindulás volt, délután vecsernyetájban.

*) T. i. Haller Gábor. „Az ur“ itten Haller és „urunk“ Apafi a fejedelem. Fennebb sept. 30-án az ur alatt Panajotit érti.

Die 31. dec. ment el Belényesi uram Nemes Gáspárral az étekfogóval.

Sequitur annus salutis urae 1664.

Dies 1. januarii volt ködös változó hideg.

Dies 2. jan. ködös és igen hideg.

Dies 3. jan. tisztább de hideg.

Dies 4. jan. similis pro praeced.

Dies 5. jan. hófelleg, estve hó.

Dies 6. jan. tisztább és lágyabb.

Dies 7. jan. tiszta de igen hideg.

Dies 8. jan. tiszta de igen hideg.

Dies 9. jan. tiszta meleg.

Dies 10. jan. tiszta meleg.

Dies 11. jan. tiszta meleg.

Dies 12. jan. Változó meleg.

Die 2. febr. indult az vezér Eszékféle Zrinyi ellen, mivel Sziget városának, Berzencze, Pralgocz és Parzó kastélyoknak *) megégetése után hozták hírül, hogy az eszéki hidat akarná elégetni.

Die 4. febr. égette el Zrinyi uram az eszéki hidat az végén való kastélylyal együtt.

Die 20. febr. érkezett hopmester Naláczi István uram az fővezérhez Mitroviczára.

Die 25. febr. érkezett az vezér Fejérvárra, viszsza jövéen Mitroviczáról együtt Naláczi urammal.

Die 2. martii expediálta az vezér hopmester uramat.

*) Igy van az eredetiben tisztán olvashatólag. Korneli Fragmenta Historiae Hungaricae I. köt. 171. lapján Berzenczét, Barcsot Babocsát említi. Vajon Rozsnyay nem valami hibás kiejtésű török jelentés után jegyezte fel?

Die 3. martii ment el hopmester uram.

Die 24. martii érkezett Török Demeter portai posta ugyan az agával vissza, az ki az kaftánt vitte volt urunknak Kolozsvárra.

Die 25. martii érkezett ugyan urunk portása Fejérvári György.

Die 1. apr. érkezett Paládi az urunk portása Fejérvárra.

Die 2. apr. mentenek el mind hárman az vezér levelével urunkhoz.

Husvét másod napján ugymint 14. apr. szállott ki az vezér az hid végéhez.

Die ultima apr. érkezett Baló László kapitihája uram Nándor-Fejérvárra.

Die 1. maji szállották Kanizsiát Zerényi uramék.*)

Die 8. maji indult meg az vezér Nándor-Fejérvárról.

Die 9. maji indult ki kapitihája Baló László uram Nándor-Fejérvárról az vezér után.

Die 18. maji érkezék vissza kapitihája uramtól Kovács János portai posta.

Die 20. ment el innét Fejérvárról.

Die 17. maji indult el az vezér Eszékről szabadítására Kanizsának.

Item die maji vöttük vissza Nyitrát az törököktől.

Májusnak utolján szabadították fel Kanizsát az fővezér Köprilli Ahmed pasa.

Item ugyanakkor szállották meg az Zerényi csinálta uj Zrinyvárárt.

*) Más források adatni szerint apr. 28-án. Hibetőleg azon nap a hír érkezett Belgrádba.

Die maji fogadtam hoczát*) melynek fizettem napjában két oszporát nro 2.

Die 13. junii kezdettem Istenemben való bizodalommal az török írást, Isten vezérelje az maga dicsőségre, bűnös lelkem igazolására, sok szegényekhez való hü alamizsnálkodásra. Amen etc.

Die 5. juli hozák meg az Zerényi uj várának vételét.

Die 23. juli hozák, hogy Barkóczy István az gyulai pasát vitte közel másfélszázad magával elevenen, vágtak le száztizenötöt.

Die 19. juli érkezék babyloniai pasa Fehérvárra, mintegy ezer vagy 1100 magával, lövének eleibe hatot vagy hetet. Nekem az veszekedésünk volt melyet álmomban is megláttam újra akkor, mivel az hidon jártunk kétszer merült az vízben.

Die juli verték meg az németek az budai vezért, Huszain pasát, az két oláh vajdákat Léva alatt, elnyervén sok sátorokat és lövő szerszámokat. **)

Die 24. aug. fogadtam más hoczát, melynek fizeték négy oszporát nro. 4, mely nap kezdettem az diváni íráshoz ***) Isten segítségéből, szentelje meg ő felsége.

Mzfzdgeknr krs Mnrnmnmk hmlmlmt hmlpttnm mdg hmrmd r k nmprmn sdptmbdrndk, §. 13 krt m k Rstdn rdvddzrts dn szrbpl krvmupm ; szdrddm nmp hm Upltnm mdg sdl fdm fdldrtdm.

Ugyan 3. die sept. hozák az oláh kapitihák deákji

*) Mester, írástudó tanító papféle.

**) A jul. 19-iki szentbenedeki csatát érti. V. ö. Wagner Historia Leopoldi I. k. 170. l.

***) Diváni írással többnyire a fermanokat írják.

az Baló uram levelét Erdélyből jött levelekkel, mely szomorú nap lön nekem.

Die 9. sept. vöttem az hoczától egy török császár donatioját kétszázhat osporán id est osp. 206.

Die 2. novemb. hozá az Baló uram levelét az német kapitliha tolmácsa.

Die 4. novemb. Érkezik Baló László uram Nándor-Fejervárra reggel.

Die 9. novemb. Érkezett az vezér az lándor-fejervári hidhoz.

Die 10. novemb. jött be az vezér Nándor-Fejervárra czirkálni csak negyed magával.

Die 12. nov. jött be az vezér Lándor-Fejervárra, az szokás szerént pompával löttének eleibe álgyukkal negyvent.

NB. Kün az hidnál létében volt szemben az moldvai vajdával Dávisával, kit is köntös csókolni hivott volt.

Die 13 utolszor volt szemben az vajda az vezérrel, holott megkaftányoztatván eleresztetett.

NB. Ezeken az napokon mondatott ki az havasalföldi Gregoriaskó vajda mazullá leendősege köntös csókolásra való nem jöveteliért, sokat fáradván követei, sok summát is ígértek volt, csak maradhason helyben, de úgy hogy ne kellessék vezérrel szemben lenni, de az követi 14. novembris nem sok haszonnal térének meg, noha fejének sok fizetéssel gratia adatott, de vajdaságátul elbucsuzván menjen portára.

Die 15. nov. küldettem vezér és Baló uram levelével az fejedelemhez, hogy az vajdát megfogatván (ha lehet) küldje vezérhez. Mely azután egynéhány napokkal megrakodván Havasalföldében elszökik által Moldován, kiknek is vajdájok még vezértől haza

nem érkezhelvén, hitegető beszédével sokak tul sokat vont, az honnét is megindulván utjában elérík, csatázással elszaladván egynéhány terhes lovait elnyerík. Ez felyül megírt napon háltam Pancsován.

Die 16. novemb. mentem Varcsegre. *)

Die 17. novemb. mentem Bakcsára. **)

Die 18. novemb. mentem Káránsebesre.

Die 19. novemb. mentem Vaskapu torkába hálai.

Die 20. nov. mentem Háczegre.

Die 21. nov. mentem Szászvárosra.

Die 22. nov. mentem Kis-Selykre.

Die 23. nov. mentem Ebesfalvára urunkhoz.

Ebesfalváról küldök Horvát Gábort Baló uramhoz.

Die 28. nov. Ebesfalváról mentünk Kundra, inét küldök Tarsoly Pétert Baló uramhoz.

Die 29. nov. mentünk Radnótra.

Die 4. decemb. érkeztünk Katonába.

Itt mulatván az fejedelem egynéhány napokat, holt meg az ő nagysága szerelmes gyermeke az méltóságos Apafi György; ide érkezett Tarsoly Péter. Ezek lettenek diebus 11, 12, 13.

Die 13. decemb. küldetett Fogarasi János Baló uramhoz ő kegyelméhez. Eodem die estve érkezett Horvát Gábor.

Die 19. decemb. inditották meg az testet Kolozsvárra, praedicalt Kovásznai uram. Urak kísérték ezek: Kapi György, Bánfi Diénes, Keresztesi Ferencz, Bethlen Farkas, Rédei Ferencz és István, Szentpáli János, Teleki Mihály, Nádudvari János és Földvári Ferencz.

*) Vraesegej.

***) Boksán.

Die 22. decemb. Indultunk Katonából.

Die 24. decemb. érkezünk be Kolozsvárra.

Die 30. decemb. küldött urunk száz tallér ára timont az vincezi udvarbíró fia által, ki inas.

Die 31. decemb. Indultam Kolozsvárról Török Demeterrel, az vezérnek és Panajot uramnak való lovakkal, jöttem Tordára. Hála az Úrnak.

A. 1665. Isten boldogítsa.

Die 1. jan. Jöttem Enyedre.

Die 2. jan. Jöttem Fejérvárra.

Die 3. jan. Jöttem Szászvárosra.

Die 4. jan. Jöttem Hunyadra, ott érvén Páskó uramat.

Die 5. jan. Jöttem Hátszegre mulattunk ott.

Die 8. jan. Jöttem Pesténre, itt is harmad napig mulattunk, hova Rác Dobrin érkezék urunktól.

Die 10. jan. jöttem el Páskó uramtól Káransebesbe.

Die 11. jan. Jöttem Bokcsára, 12-én jöttem Varszegre.

13. jöttem egy rác faluba, 14. jöttem Pancsovára, 15. és 16. az Duna vize mellett mulattunk, mivel az jég által nem fagyhatván mulatnunk kellett.

Die 17. jan. Érkeztem be Fejérvárra Baló László uramhoz szomorú hirrel.

Die 21. eresztette Dobrint vissza Baló uram.

Die 22. érkezék német posta, követeknek készletét az jövetelre hozván hírül. Ezek hozák legelsőben hírét a szegény Zerinyi uram véletlen veszedelmének.

Die 28. januárii, érkezék követ Páskó Kristóf

uram csak maga két vagy három szolgájával, jövőn által az jégen, szekér és lovak az vizen túl maradván, mivel igen félő volt.

Die 28. jan. volt szemben az követ Panajot urammal, kinek onti idpahoc adának száz tallért.

Die 1. febr. Isten segítségéből szabadítottuk ki Margitán lakott Regedi Andrásné Haczi Mumczi Iliátal.

Die 2. febr. adtam az hocsának tallért Nro 3. Török Demeter által 3 tallért.

Die 4. febr. érkezett Gunda Sándor urunktól, Páskó Kristóf követ uram itt létében Alba-Nándorra.

Die 9. febr. érkezett Matócsi uram, urunk étékfogója.

Die 10. febr. érkezett az vinczi számtartó az solymokkal, kettőnek szárnyát lábát hozván, ötöt elevenen.

Die 11. febr. vitték fel Páskó uramat az vezérhez, becsülettel fogadván, másod magával megkafányozák. Eodem die vittünk az vezérnek két lovat, három madarat, melyekért kantár-váltságot vettek az legények ötven aranyakat, az tihájának is két madarakat, ezektől két legényeknek tíz-tíz aranyat.

Die 13. febr. eresztették vissza étékfogó Nagy Ferencz uramat és számtartót etc.

Die 18. febr. bocsátották vissza Matócsi uramat.

Die 19. febr. érkezének urunk étékfogói Bakcsi István és Nemes Gáspár uraimék 3 solymokkal.

Die 20. febr. vitték fel az vezérnek azon solymokat.

Die 21. Bocsátották el Bakcsi és Nemes Gáspár urunkat. Eodem die küldöttem hopmester urunknak egy nyakravaló teczing patyolatot, két övet.

Die 2. martii, érkezett az török császár főkövete Kara Mehemet aga Lándor-Fejérvárra, tizenhét ajándékba való igen szép lovakkal, maga cselédjével, mintegy másfél század magával.

Eodem die hozának Páskó uramnak tizenhat napra való költséget úgymint aszper 8000.

Die 13. martii, érkezék Nagy Ferencz uram urunk étekfogója az tihájának ötszáz, Panajot uramnak száz arannyal.

Die 18. Mentenek vissza Gonda Sándor, Nagy Ferencz és az vajdáné dolga végett jött török Ibraim odapasa, mely Karánsebesben lakik együtt Páskó uram szolgáljával Miklósi Péterrel, kikkel szekér lévén, vittének el hat rabasszonyokat.

Eodem die érkezék posta Kovács János.

Die 21. bocsáttatott vissza. Eodem die érkezék étekfogó Székely István uram az Hasszan pasa tihájával.

Die 21. martii, bocsáttatott vissza étekfogó Székely István uram, mely is egy rabot vive ki magával.

Die 12. apr. érkezék Baló Imre uram, ki hozzá szegény Székely Istvánnak megölettetését. *)

Die 15. ment vissza, elkisértük az bátyjával Baló László urammal az visniczai révig.

Eodem 15. érkezék Fogarasi János portai posta urunk levelével az követhez Páskó Kristóf uramhoz, mely követ ott volt az határjárásban.

Die 22. apr. volt szemben követ uram az fővezérrel, ezuttal csak igen vékony válaszszal jövének alá.

*) Alább ugyan e hír, keresztül huzva, ezen toldással: „mely is lőtt Vaskapuban.“

Die 27. apr., küldötte el az vezér minden erdélyiek és váradiak közt levő dolgokat írásban.

Die 29. apr. bocsáttatott el posta Fogarasi János uram.

Majus.

Die 1. maji állott be az gyűlés Gyulafehérváratt.

Die 10. maji szállott ki az jancsár aga Lándor-Fejérvárról az mezőre.

Die 11. maji szálla ki az fővezér az lándor-fejérvári városból nagy pompával az mezőre, fehér nussztal bélt mentében vala.

Die 13. maji érkezék uj kapitihája Cserményi Mihály uram, posta Kovács János uram is ő kegyelme mellett lévén, nekem is hozza ki ő kegyelme urunktól ötven tallérokat, idest tallér nro 50 etc.

Die 19. érkezett Rác Dobrin, 20 visszament.

Die 27. érkezett Gyulai Tamás uram az vajdáné négyezer tallérával, id est tall. 4000.

Eodem die Kovács János erdélyi czimeres posta két szelindekkel, melyeket praetendálván adának az légenyeknek 16 aranyakat.

Die 28. érkezék Kassai András urunk ő nagysága étékfogója jenei pasa hódoltató levelével.

Junius.

Die 1. junii vöttünk Abro Cselebi nevű örménytül az gróf ő nagysága számára egy török lovat száztizennégy körmöczi aranyon id est arany nro 114.

Die 2. junii indult el Baló László uram, Gyulai Tamás urammal és Szikszay, Tököli gróf ő nagyságának szolgájával, kísértem el Pancsováig ő kegyelmeket.

Die 8. junii reggel, indulása előtt expedíaltaték Páskó uram az vezértül Nándor Fejérvárról; megindulánk az vezérrel mi is jövének ez nap Hiszárczig nevű kastélyhoz, ez vala Medardus napja.

Die 9. junii jöttünk Szemendréhez közel Kula nevű vendégfogadó mellé.

Die 10. junii jöttünk Hászon pasa nevű kastélyhoz.

Die 11. jöttünk Batonicz nevű helyhez.

Die 12. jöttünk Jágudinba.

Die 13. mulattunk.

Die 14. jöttünk Parakiny nevű kastélyhoz.

Die 15. szállottunk Rásnafalu mezejére, itt sok eperjet szedtünk vala.

Die 16. szállottunk Nishez közel egy ódalba, ennél rosszabb szállásunk nem volt.

Die 17. érkezünk Nis nevű városba, 7 vagy 8 mecsetű hely lehet.

Die 18. elkéredzvén az tihájátul elől Szofiára, az városhoz csak közel oly feredőben feredénk, kinek mássát alig láttam, mivel sem igen meleg, sem hideg, szép tiszta is; az nap jöttünk Muszta-pasa nevű kastélyhoz.

Die 19. jöttünk Drugoman nevű faluhoz, az hol igen nehezen későn találánk egy kis penészes bort.

Die 20. jöttünk igen szoros havason által egy vendégfogadóhoz nem igen messze az mezőre egy kis patak mellé, innét méne Dioso nevű moldvai kapitliha vissza, két arany gyűrűnek mosdása helyén való hagyásáért.

Die 21. jöttünk nem igen messze Szofiához egy mezőbe.

Die 22. jöttünk szintén Szofia alá az mezőre, az nap mentem be elsőbben.

Die 23, 24, 25, 26, 27, 28 mind itt voltunk helyben, vezér érkezéig; szép piacza vagyon, vagy 22, 23 mecset vagyon benne.

Die 29. megindulván az vezérrel, jöttünk Harmanlit nevü faluhoz.

Die 30. jöttünk Ikhinán nevü faluhoz.

Julius.

Die 1. julii jövének igen szoros havason, kinél szorosabbat addig nem (láttam), innél kiérvén egy vizecske mellett az havas alatt szük helyen az vezér megszálla Csauli ovo nevü faluban: de hely nem lévén, mi eljövénk által igen szoros helyeken Szarhan Bágh nevü török falu mellé, az holott is nem igen jó helyen hálánk az kis Kasa között (igy.)

Die 2. jöttünk Patárpazánra alkalmas városocská, 9 vagy tíz mecset lehet benne, itt várt bennünket urunk étkefogója Masary István uram az adóért ment törökkel.

Die 3. jöttünk Philippibe az nagy hirü Sándor születésének helyébe.

Die 4. bemenvén az városba az havasalföldi Spotna szállására, töltöttünk igen jó bort, 4 oszporán okáját, ennél szép (szebb) helyet Törökországban alig láttam, négy hegyekből álló hely, egymásután rendiben állanak az hegyek, de az szélsőn ugymint legnagyobbikon ház nincsen, azután vagyon már csaknem akkora hegy, ezen vannak már az alja felé házak; az két hegy között, mondják, hogy volt az Sándor lakóhelye; az harmadik majd mindeniknél legkisebb, hegyesecske, egy kápolna vagyon az tetején, régen várat mondanak lötnök lenni rajta; az negyedik hosszacska él-szabásu, ezen vagyon két felől az város jobb része,

Maricz nevü folyóviz vagyon mellette az keresztyén nyelven, törökök pedig Mericznek mondják, mint az Nagy-Küküllő, akkora viz lehet, szép fa hid áll rajta.

Die 5. jöttünk Papáz nevü falu mellé.

Die 6.. jöttünk nem tudom micsoda falu mellé, itt az oláhoknak csak meg nem hala egy lovok az zabálás miatt.

Die 7. jöttünk már egy más viz-falu mellé, itt vivék fel az oláhok az ajándékot, másodmagával kátfányozák meg az oszpotárt, az ajándék egy kocsi alkalmas s egy nyuszt béllés.

Die 8. jöttünk által Hartymán nevü falun, az holott szép hid és mecset vagyon, ugyan az nap jöttünk által az Muszta-pasa csináltatta hidon is, kinek mását nem láttam szépségből, két szekér egymás mellett elfér rajta, alkalmas hosszú is, de kenyeret nem találánk benne, hanem eljövénk egy kis vizecske mellé, megvonók magunkat, mindazonáltal az faluból egy palaczk bort hozattunk.

Die 9. jöttünk be Drinápolyba, az vezér ez nap Muszta-pasába.

Die 10. érkezett az vezér Drinápolyhoz közel, innét alattomban egynehányad magával bejövén az császárhoz.

Die 11. күн volt.

Die 12. jött be nagy pompával Drinápolyba, kimenvén elejében sok urak, kadiák és császár csauzi, csausz pasával együtt. Jövetelének rendi az mint eszembe vehettem, így volt: az pasák renddel egymásután, kiki maga hadaival és czifra udvarával, voltak kilenczen az pasák. Ezek után az vezér daliái, ezek után ugyan az vezér szemén szaracziái, ennél jobb had alig volt köztök, lehetett ez több két ezernél.

Ezek után az császár és vezér főember szolgálai, négyen négyen egy rendiben az magok szolgálival. Ezek után az császár és vezér csauszi, itt az császár csausz-pasája kimenvén az vezér eleibe megkaftányozák nyusztossal. Ezek után mentek mind kadi kontyos fő-írástudó emberek, közte ment az réz-effendi is; ezek után az vezér vezetéki, ugymint hét igen szépek, vezetékek után két fő kadi, kik után négy diván-ülő vezérek, ezekután egyedül egy nagy zöld kontyos, ilyen konty több nem volt, talán az mufti lehetett, ezután az fővezér tiszta fehér mentében, igen szép nyuszt vala alatta, pejlovon ül vala, mellette is egy főtörök hasonló mentében, de kontya másféle vala, hadi forma tán mint az vezéré, utána feles muzsikások lévén feles hadak is valának, kik az császár háza előtt nagy rendet állván, bemene az vezér köntös csókolni, holott megkaftányoztatván igen szépen kijöve, lóra ülven kísérek az sátorba; omnibus computatis lehetett 18 vagy talán 20 ezer had; finis. Itt az pompát nézván az szorosságban mondá egy török Matocsi uramnak, hogy gyaur, kinek visszamondván csaknem rosszul jára mivel sok török hallá.

Die 14. ment étekfogó Matocsi uram.

Die 16. ment el György Deák uram.

Augustus.

Die 1. Augusti érkezék az német császár ő felsége követe, kinek nagy pompával elejébe ment az császár csausz pasája, az csauszokkal együtt, soleniter behozák az táboron hozván által, az sátorok között utat csináltak az vezér sátora mellett vivén el, hogy ő is nézhesse, onnét alá az császár házai alatt el, kit az császár is nézett. Volt nyolcz vezetéke igen

szépek, ki német nyereg, ki török, az német nyergek követek voltak; két igen szép hintók és egy lektika, üvegesek, ezekhez lovak hámok elég cifrák, ezeken kívül voltak hat hintók magokéi, lehetett két század magával az követ, kiknek lehetett ötvene vont aranyban, de török foszlán formán voltanak mind, mentéjük mind veres, süvegek is mind megint, 30 kengyel-futói, kiknek is tizenketteje vont aranyban, ezüst alabárdosok, trombitások 4, mind ezüst arannyal trombitájok. Dob magyar formán kettő, egy lovon, maga az követ igen szép nyusztal béllett vont aranyban vala, kócsag-toll az süvegében. Császártul küldetett igen szép szürke ló alatta, széles szerszám, töltött czafrang; ez így lőn ez nap.

Die 4 Augusti érkezék követ Páskó Kristóf uram Drinápolyba ajándékokkal, ugymint 8 iromó lóval és 14 solymokkal.

Die 7 Augusti volt szemben az császár főkövete az vezérrel, holott majd kétszázan megkaftányoztattak, maga nyusztal béllett kaftánnyal. Ez nap hozák Konstantinápolyba az császár házának megégetését, csakhamar azután az körülötte levő városi házaknak.

Die 11 volt szemben az német követ az császárral nagy pompával, mely szép ajándékokkal menvén az császár eleibe, harminczötöd magával kaftányoztatott. Eodem die ment el posta Kovács János uram. Ez nap fizetett az hadaknak az császár, hogy az követ is lássa.

Die 16 Aug. érkezék posta Fogarasi János uram, urunk levelével és kétezer tallérral.

Die 19 vitték ki az császár sátorát.

Die 20 vittem az német császár residensének

urunk levelével együtt ajándékot kész pénzt két ezer tallért, tall. nro 2000.

Die 21. ment az vezér táborostól az császár sátorához.

Die 22 mentünk vala ki az mezőre az császár kiszállását nézni, de elhalada márol, ez nap vezeték el az elefántot, kinek az hátán szép filegoriácska vala, öt hat ember elfért volna benne, az nyakán ülven egy ember, az ki mestere volt, az társai penig körülötte gyalog, némelyik egy darab fával ütötte ha restelkedett. Ezt az állatot az anyja tiz esztendeig szokta az méhében hordozni etc.

Die 23 Augusti ment ki az császár az sátorába nagy pompával : elsőben elmenvén az hadak, ment utánok az jancsár aga, azután az császár csauszi, s az főember szolgák az magok cselédivel, ezek után az fővezér vezetékje hetet; azok elmenvén, jöttenek az császár vezetékikétrenddel, azok voltak 25; ezek után voltak az vadászó mesterek, volt 8 pár is mind veresbe öltöztetve, szép mesterséggel teve hátán ülven mesterével együtt, az kik is mind veres bársonyban voltak. Ezek után jöttek az diván-ülő vezérek, utol az fővezér és mufti ketten. Ezek után az császár előljáró vezetékek 9 vezetékek igen szépek, utánok az császár, ki is hosszú vékony ábrázatu, nagy orru, nem szép s nem is igen fekete, közép ember, vala zöld vont arany nyusztal béllett suba galléros rajta, barna lovon ülven, utána jobb keze felől fehér nyusztal béllett mentében vala az szeretője, szép ifju legény, azután ketten az sziliktár fegyverhordozó s az csuhadár ruháira való gondviselő, ezek után ketten ketten az császár ifjai, kik hetvenöten fogtak lenni, mind kétfelől leeresztett üstökkel, ezekután az többi is, ki szpái ki

micsoda; kik után a császár musikási, zászló öreg volt nyolcz, utána sípos öt vagy hat, trombitás 8, dobos 12, ezinczin 2. Ezeken kívül másféle dobosok voltak, négy tevén igen nagyok, két felől leeresztve, ezek alkalmasint bögnek vala.

Die 24. voltunk szemben az fővezírrrel, ki pokol szemmel nézván bennünket, igen rosszul beszél vala mind határ és adó felől, mindazáltal alkalmas ideig való könyörgését hallgatá az követnek, csakhogy rosszul felele reá, utoljára csak azt mondá: menj ki az ajtón. Cserményi uramat megkaftányozák; mi is várunk vala de nem adának.

Die 30. Aug. indult az császár Bogár felé. Eodem die mi is Drinápolyból Konstánczinápoly felé, az nap jöttünk Havsza nevű török faluba, mely három mélyföld Drinápolyhoz.

Die 31. Aug. jöttünk Burgasz nevű török faluba, mely öt mélyföld Havszához, általjöttünk egy Baba nevű török falun, holott igen szép mecset vagyon, ezifra is mellette.

September.

Die 1. Sept. jöttünk által Karistirán nevű török falun, érkeztünk estvére Csortára. Itt nézegetők az császár leopárdjait. Az nap is öt mélyföldet jöttünk.

Die 2. Sept. jöttünk által Szilivája nevű szép török városon, mely keresztyének idejében igen szép volt és erős, az tenger parton, az nap értünk az tenger mellé, estvére jöttünk hálai egy Pathos nevű görög faluba, az hol igen jó bort ivánk, fejért, ez négy mélyföldnyi ut volt.

Die 3. Sept. jöttünk ebédre Kucsuk Csekmébe, által nagy Csekmén, itt haladók meg az német köve-

tet; estvére be Konstantinápolyba. Az napi utunk volt négy mélyföld.

Die 8. Sept. eljárók követ urammal az Justinianus császár csináltatta templomot, mely különb különbféle márvány kövekből építettett, vagyon öt külső rézkapuk, vagyon belső nagy két kapuk, egyiknek ezek közül megette vagyon az templom falába oda csinálva az Noe bárkájának deszkájából nagy darab, egy kicsit én is vájtam vala. Vagyon más helyett benne egy oszlop alján, nem tudom micsoda kő, igen szép, sima, fekete színű zöld, ki mindenkor izzad. Ennek mind oldala, alja, padimentuma, boltása mind különb különb márvány. Eodem die voltunk az orosz-lányoknál is, kik közül hárman valának együtt egy házban, különb különb helyen kötve vékony vaslánczczal. Vala más helyben egy igen nagy kötelen félig bojtos, az nyaka sebes vala, setét helyen vala ez. Vala egy párducz igen szép más helyen, ennek nyaka, dereka meg vala kötve; vagyon annyi farka mint az orosz-lánynak; vala egy hiuz is, de igen lator, item vala egy pénzma macska is, de ez annál is latrabb vala, egy vas kalitkába vala. Ezeken kívül valának farkasok, rókák, melyeket annak idejében mulatságnak okáért az császár előtt szaggattatnak el.

Die 13. Sept. Hivatta vendégségbe az kajmekám az német követet, nagy pompával két hajóval jöven utánok, dob trombita szóval, ágyu lövéssel, mely megtérvén az vendégségből, visszajövőben az maga muzsikási muzsikáltak.

Die 14. érkezék étékfogó Kassai uram elég rosz hirrel, mert Valkót elhányták az váradiak, azt hozá.

Die 17. Sept. menének el Imecs Pál, Thorday

János, Nagy István bejáró és Szöllösi étekfogó uraimék több rabokkal együtt.

Die 18. mentünk alá az jedikula felé sétálni.

Dei 21. Sept. Mentünk sétálni hajón fel az fekete tengerre az bogáron, mely bogárban vagyon négy kövár együtt kettő egymással átaellenben, másutt is kettő hasonlóképen.

Elsőben éri ember bőrvárát, mely vár első csinálmánya az töröknek. Ennek a helyét keritette volt be az török az elmetélt tehénbőrrel, ennek átaellenében vagyon más vár, melyet linak Anadol hiszárnak; ezekben egyikben egyikben lehet husz vagy huszonöt álgyu apróstól, férne el benne talán négy négyszáz ember, ezek lesznek egy-egy kis mélyföldre Konstanczinápolyhoz. Ezen felyül vannak más két várak egymás ellenében, ugyanaz torokban ezek is, az nevek törökül Kavák; ezekben is egy annyi álgyu lehet, ezeken felyül csak közel kiérni az torokból az széles fekete tengerre, kiérkeztvén az torokból, bal kéz felől az hegy oldalon egy torony vagyon kőből rakva, száz harmincz lejtés az magassága, ezen fenn három lámpás vagyon, kettő kétfelől az teteje mellett vannak csinálva, kinek egyikébe bele férne öt vagy hat ember, az tetejében legnagyobb lámpás, melynek az kereksége 24 kristályból áll, két kristály lehet 3 arasz, az magassága pedig ötrenddel vagyon az kristály egymáson-felyül, legalább bele férne tiz ember; ez lámpás arra való, hogy éjszaka az setétben megszűnően jövő gályák útjokat erre tudják vezérleni, mely ha éjjel megaluszik, az arra rendeltetett ember gondviseletlensége miatt meg szokott ölettetni. Itt létemben az gondviselő igen vén ember lévén, azt hallottam töle, hogy ezt az tornyot szent Miklós csinál-

tatta volna, kinek most is teste alatt ott fekünnék, melynek nagyobb bizonyására most is gyertyát égetnek alatt, mely gyertyát alatt elsőben ha meg nem gyujtanák, az felső gyertyák az lámpásban nem éghetnek; mely próbált dolog lévén, ennek előtte való időekben az lámpásban való égés világosságában igen corumpálódott ez egyszeri dologért, melyért az akkori gondviselőt meg is ölték. Die 22. volt ez. Ehez csak közel az tengerben az köszikla tetején egy alabástromból csinált oszlop vagyon, mely három darabból áll, vassal foglaltatott, alatt az virágok alatt írás is vala, de az régiség miatt elkopván, nem olvashatám el, sietvén az nevemet két betűvel felírván reá, honnét meredek lévén, igen nehezen jöheték le; visszajövéen, szállánk ki az tengerpartra az császárnak egy igen szép kertéhez, mely már Ázsiának mondatik, de ide nem eresztenek be; alább jövéen, jövének Üsztyüdar nevű török városba, itt egy kicsinyt falatozánk s jövének az leányvárba, mely az tengerben vagyon, itt is egy igen erős torony vagyon, melyben egy kút is vagyon, de azt mondják csak az eső vízből áll. Innét átaljövéen az tengeren az császár lakó házai mellé, itt igen nagy és szép álgyukat látánk, kiváltképen 3 oly volt, hogy egy kissé meghajolván, benne ülhetett ember, az többi is valóban nagyok. Ide csak közel leve egy kapu ki az császár házeitől; az kapu felett oly halcsontokat láttunk, hogy talán csak szélessége az fejének két arasz héjával ha volt, háta gerincezeli csontok igen nagyok, oldalcsontjai lehetek két-két öl, de még sok eltörött volt benne. Ide is nem messze egy szép kút, vize jó innya és hideg, mely felől az keresztyének oly hiszemben vannak, hogy esztendő által egyszer megmosdván benne, hogy

bínek (bűnök) az esztendőkiek elmosatattnak. Innét az szállásra jövének.

October.

Die 2. oct. érkezék az császárné Dautpasa nevű udvarházhoz, egy Kaplan nevű pasa lévén melléje rendeztetve. Elég szép szekérben ül vala, az kerekei is ezüstösek valának, de nem tudom, ha képiró ezüst-e vagy finom féle. Mind elől hától bokon áll vala, csakhogy nem olyan formán, mint az keresztyéneké. Nyolcz fehér ló előtte, festettek.

Die 10. oct. Jövé az császár Dautpasa nevű udvarházához, közel sátorba szállván, nem felettébb sok pompa és sereggel, mivel azon éjjel igen nagy eső esett vala, fehér fakó való az ló, az elefántot is kivitték vala az császár eleében, ki az császár előtt háromszor térdet hajtván, az rajta ülő mester köszönté.

Eodem die csak hamar az pompa után érkezék Inczédi Péter uram urunktól, kitől jöve urunktól Tall. nro 50.

Die 12. oct. jöve be az császár Konstantinápolyba elég pompával, kevés lovas haddal, feles jancsársággal, lehetett 10,000 jancsár. Rend ez volt: elől elmenvén az urak, fő ember szolgák kiki udvarával, jöve utána a jancsár aga, eltakarodván az jancsárság, jövének az vezér csauszi, ezek után az omeriták zöld patyolatosok, ezek után a császár csauszi hét rendben, ezek között viszik az császár négy lófark zászlóját, kik után feles kadiak menvén, jöve utánok az vezér és mufti egymás mellett. Ezek után az császár feles vezetéki, mely vezetékek után viszik az leopárdokat egy-egy tevén, kit aranyos materiába, kit bársonyba öltöztetve, kik után más kiváltképen

való kilencz pajzsos igen szép vezetőkek, kik után viszik az alkoránt zölddel bevonva egy tevéen, utána más tevéen az császár székit, mely is igen szép, azután két nagy ur egymás mellett, kik után az császár; vala pedig veres vont aranyban, nyusztal bélletben, galléros, közép konty az fejében három toll benne, oldal felé ketteje feláll az tetejével, az első közepen elől alá van szegezve az tetejével, igen szép medáljokban állanak, két felé van aranylánczezal az medálj szegezve, mely is mind gyémánttal rakott, az nap barna lovon ül vala, igen szép kövekkel kirakott szerszám, utána egyedül megyen az sodomitája, ezután mennek ketten az fegyverhordozó és csuhadár, az fegyverhordozó jobb kéz felől, mely oly kardot viszen utána kövekkel rakottat, kinek mását soha sem láttam, ezek után ketten-ketten egymás mellett az egész császár udvara, kik is inkább mind fejedelmi szerszámokban vannak, 12 zászlót visznek utána feles muzsikások szpaiság is egyéb hadak is vannak utol kísérők etc.

Die 16. oct. érkezett étekfogó Nagy Ferencz uram, addig mig palotán az vezér tihájánál voltunk.

Die 26. oct. mentek el Inczédi és Kassai uramék császár és vezér levelével.

Die 29. oct. érkezék urunknak egy Sipos nevű czimeres postája.

Die 30. oct. szentelék fel az császár anyja csináltatta új mecsetet, császár ott létével nagy pompával.

Die 31. oct. ment el az felyülirt Sipos nevű posta.

November.

Die 1. voltam az német császár residensénél, ki-

nek az Ali pasa hitlevelének (melyet Várad feladásakor adott) páriáját vivén, azt mondá : még Lándor-Fejérvárott tudtam én az vezérnek erre való válaszát, az erdélyieknek nem is kellett volna megengedniük, hogy az törökök az Ali pasa hiti ellen annyira terjedhessenek, de úgy halljuk, Apafi uram igen lágyan viseli magát, kit az török látván, elébb-elébb viszi dolgát; úgy hiszem, ha néha erdélyi uraimék a holdgátoló törökök ellen keményebben viselnék magokat, az vezér ezért nem igen ellenkeznék. Hogy pedig mi most az törökkel Erdély felett villongjunk, ezt nem cselekedhetjük; mind azon által szép szavainkkal azon leszünk, hogy itt létünkig mind az erdélyi s mind az magyarországi nehézségeket nyugalomban hagyjuk; de elébb kellett volna erdélyi uraiméknek felserkenni, mivel én csak magamtul ezt egy Erdélyről irt articulust is alig tudtam az vezérrel inseráltatni, nem akarván, hogy Erdélyt semmi részből az békesség csinalásban illeszszük, az időben pedig erdélyi uraimék csak hallgattak. Azonban ezt mondá, úgy hallom Rákóczy Ferencz Erdélyben levő jószágait kérette; én mondám, semmit ngs uram benne nem tudok; kérdé, hát micsoda várakba vitt az fejedelem praesidiumot; mondám, ngs uram az mely vármegyét az török sok időktől fogva Váradhoz akart foglalni, ezen vármegyékben vannak egynéhány pusztá kastélyok, kik közül való Somlyó is, ki Báthorynéé volt, ezekben küldött az fejedelem ő nga embert, hogy az török ebbeli régi gonosz szándékát végire ne vihesse, azok közül némelyikében maradó szándéka lévén az töröknek. Erre azt mondá, hinc video aliquam lucem; az mely mondásából azt értem, hogy az fejedelem csak azért küldött ez helyekbe praesidiumot, hogy Rákó-

czy Ferencz inkább el ne foglalhassa, nem hogy az erdélyi jószáginak megadásában igyekeznék. Mind ezek után azt mondá: mi megígért jó akaratunkat annak idejében az törekedésben meg nem vonjuk ugyan, de hogy keménykedésünkkel mind nektek s mind magunknak kárt tegyünk, azt nem cselekedjük, egyébiránt az mennyiben lehet, könnyebbitőek lenni igyekezzünk.

Ezen residens 16 esztendeig volt ezen az portán császár ő felsége personalisa, kinek neve Simon Réningén gróf.

Die 3. nov. confirmáltaték az moldvai Duka vajdasága, kit illendő pompával felvitetvén az császár, nyusztal béllett galléros kaftánt adának reája, az fejébe csorbacsinak *) való iszkofiómos süveget, melyben is nagy legyező forma toll ahoz illendő, talán kaftányozták tized magával, lovat is szerszámostól igen szépet töltött iszkofiómos czafrangot.

Die 9. nov. ment el az moldvai Duka vajda.

Die 10. ment fel az német követbucsuzni az császárhoz, holott megvendégeltetvén vékonyan, igen szép galléros nyusztal béllett kaftányt adának reája el is bucsuzék kevés keresztyének hasznára.

Die 18. vendéglette meg az vezér az követet, holott is nyusztos kaftánynyal megkaftányoztatott mind maga s mind az residens.

Die 23. hivatá fel az vezér kapitihája uramat, én is elmenvén, midőn az vezér előtt állanánk, ez szókat mondá: hol ebek az adó; mi az váradi basát okozván az késedelemben, ő arra az váradi basa cselekedetére semmit sem felele, azt mondá: eredj eb, ird meg az

*) Csorbadzsi = jánosár kapitány.

fejedelemnek, hogy tudtára legyen, hogy bizony hadak mennek reá, elpusztítván az országot, magát mint az ebet nyakon kötve hozzák hatalmas császár eleibe, megválik akkor, melyik lyukba buván, marad meg, ezzel kiingata előle.

December.

Die . . D. érkezék Fogarasi János uram.

Die 26. ment el idem posta.

Anno 1666.

Januarius.

Die 1. érkezék György Deák uram.

Die 8. volt szemben az francziai király követe az vezérrel, holott az vezérnek nem szintén szája szerint való beszédekért, negyed napig tartóztatásban volt.

Die 12. eleresztették alkalmas pompával, szállására kísértetvén.

Eodem die expediálá követ uram Nagy Péter nevü szolgáját Erdélybe.

Eodem die ebéd felett létünkör érkezék az adó jövetelének hírével ugyan az ő kglme szolgája Szegedi András uram.

Die 20. érkezék el az adóval Boldogfalvi Mihály uram, melynek eleiben mi is kimenénk tizenhét csauszszal, megegyesülvén az mezőn, bejövénk ugyan azon nap. Volt az adó mellé rendeltetett vice ember étékfogó Gonda Sándor uram; item voltak bejárók is Bónis Ferencz magyarországi és Mihácz Ferencz háromszéki látók-hallók, elég fösvények.

Die 21. kezéhez vevé követ Páskó Kristóf uram az adót Boldogfalvi urtól, ugy mint hatvan ezer tallért, tall. 60,000.

Eodem die kezéhez vevé Kopasz János étekfogó és Kovács János posta uraiméktul is az az húszezeret, tall. 20,000, melyet az szekerekkel együtt el nem indíthatván, lóterehben ő kglmétől küldötte urunk utánok.

Die 25. mentek el az szekerek feles rabokkal.

Februarius.

Die 2. ment el Boldogfalvi Mihály uram, kivel Páskó uramnak némi controversiái lévén, császárral való szembelétel nélkül kellett vissza menni.

Eodem die löttünk szemben az császárral, az francziai követtel, egyszersmind az szekereket is az adóval együtt magunkkal, az ajándékkal rendet állván az császár rostélyos tornya előtt, honnét midőn meg nézegetné az ajándékot, elvevén és leültetvén, ennünk adának, az jancsárságnak azután elkezdvén az fizetést renddel-renddel zászlónként, kinek végezeti után éteket hozának, holott az vezér enni adván az követeknek, magával éven egy asztalnál az francziai követ, az mi követünk penig az kapitány pasával csak közel, ugyan ott azon házban, minekutána öttek volna, kihozák az követeket kaftányozni, megkaftányozák az francziát, s talán 15 vagy 16 magával magát nem nyusztal béllettel. Minket is megkaftányozának hantan, noha tizenkettő lött volna szokás, de így lévén rendbe állánk, az vezér bement az császárhoz, ki után egy kis vártatva behívák az francziai követet harmad negyed magával, ki kijöven az mi követünket is behívák csak az kapitihával, onnét kijöven, haza jövenk az szállásra.

Die 3. et die 4. jártunk az divánülő vezérekhez, kiknek két-két pohárral együtt két-kétszáz tallért vit-

tünk, kiválasztván kettejét az kapitán pasát és tefterdár pasát, mert az kapitán pasának vittünk ötszázat, az tefterdárnak 3 százat, mivel igen kedves emberek az vezér előtt; ezeknek kettejénél, ugymint Szulimáu pasánál és tefterdárnál voltam tolmács, az tefterdár kaftánt is ada.

Die 6. mentek el Kopasz János uram, Gonda Sándor, Bónis Ferencz, Mihácz Ferencz bejárók, Kovács István uram étékfogó és Fogarasi János uram régi posta, egynehány rabokkal elég félelemmel.

Die 9. vivénk Panajoth uramnak száz tallért, kit fél kedvvel elvévén, ott hallók elsőben az Szamos aránt való elméjeket az törököknek.

Die 13. érkezék Sturzai György nevü étékfogó.

Die 15. menének el Brankovics György uram és azon étékfogó, Paskó uram ő kglme Berényi János nevő szolgálja mátkájával Kozák Jánosnéval együtt, melynek én adtam levelét.

Martius.

Die 12. ment el portai posta Kovács János uram egynehány rabokkal.

Die 13. hozák ki az lófark zászlót az kapukban mind az császárnál s mind az vezérnél.

Octava praesentis kezdetett ez esztendőben az törökök böjti.

Die 27. vitték ki az sátorokat az mezőre közép pompával, kikkel az vezér tihája szokott kimenni.

Die 29. ment ki az ordi, mely annyit teszen, mint tábor piacza, az sátorokhoz, itt mindenféle mesteremberek külön-külön az ő seregekkel, pompával s dobzóval és egyébféle muzsika szóval az császár filegoriája előtt elmenvén, mindenféle mesterember az ő

mestersége szerint való dolgokat ott megszokta mutatni, külön-külön mindenik sereg megállván, az császárt meg is szokta áldani; onnét elmenvén Sztareból efendi nevű urnak az házához mennek, holott prédát vetvén mind azokban valamit kiki szokott, az ő mestersége szerint szokott vinni; onnét aztán kiméggyen az ki táborra való, az ki pedig hounmaradó, haza oszolnak. Azon az napon zsidónak, görögnek minden névvel nevezendő nemzetségnek, még az cigányoknak is estig szabad zöldben járni és kontyot viselni. Legelől szokták vinni az kenyeret az kenyérsütők, kalácsot és egyebet, utána mindjárt az lust az mészárosok, ezek után mindenféle mesterek, az mely mesterek kevesen szoktak lenni, 3-, 4-félè is egybe áll; utól viszik s mennek az szántók-vetők, legutól szalmát visznek, azután semmi sincs.

Aprilis.

1. Ment ki az császár Konstantinápolyból 30 vagy 40 közönséges lövészerszámokkal Dautpasához táborba.

6. Volt bajrámok az törököknek, érkezett Fogarasi János uram, ki hozá hirül, hogy Alsó János uram jő az kapitilhaságra.

7. Indult az tatár kham ki Konstantinápolyból is, gályával az fekete tengeren.

12. Indult el az császár és vezér az hadakkal együtt Dautpasától Drinápolyba.

17. Expediáltatott Fogarasi János uram portai posta Konstantinápolybul.

22. Indult 18 lapátos gálya az fehér tengerre, nagy lövésekkel indulván.

26. Indultunk Páskó urammal ki Konstantiná-

polyból Drinápoly felé, ez nap hálni mentünk Bujuk Csekmecsire. Eodem die szállott az császár az vezérrel együtt táborba Drinápolyba mezőre az Tuncza vize mellett az Szolák nevü csurgón alól.

27. Háltunk Szilicsien.

28. Háltunk Csorkán.

29. Háltunk Burgastban.

30. Háltunk Havszához közel egy török faluskában.

Majus.

1. Érkeztünk Drinápolyba.

3. Mentünk ki az táborba és solicitáltunk választ az tihája által Paskó uramnak.

6. Jött be a császár Drinápolyba a mezőről nagy pompával.

7. Érkezett uj kapitihája Alsó János uram.

9. Praesentáltatott uj kapitihája uram az tihájának Paskó uram által, és adtunk egy aranyos kupát is, kit akkor nem látván, azután igen haragudt kevés voltaért.

10. Kaftányozta meg az császár az vezért az hadakozásra, két szál kócsagtollakkal is koronázván, mely oldal felé szokott két felől állani.

11. Praesentáltuk uj kapitihája uramat az fővezérnek az órával együtt, holott én tolmácsoltam, két szelindeket is adánk.

14. Kaftányoztatott meg az Alexander vajda fia Iliaskó moldvai vajdaságra az táboron Demerdesnél.

15. Indult az vezér az táborral az hadakozásra az tenger felé és nekünk is Paskó urammal el kellett mennünk válaszadásig véle; ez nap háltunk Impurgast nevü falunál.

16. Mentünk Demetoka nevű várhoz, mely igen erős hely kösziklén áll, víz alatta.

Ez nap későn estve lőnk szemben az vezérrel, holott elsetétedvén, igen beteg válaszszaal bocsáta.

17. Visszajövének onnan Drinápolyba; az vezér penig az tenger felé mène Kándia ellen, mely az velenczéseké.

Eodem die ott kelle maradni Alsó uramnak egy vagy két hálásig az falukrul való tefterért.

21. Visszajöve Alsó uram az tefter nélkül, mivel nem érkeztek az írásra.

24. Mentek el Drinápolyból Páskó és Cserményi Mihály uramék, én is elkisérém Cserményi uramat egy darabig.

Junius.

13. Ugy mint pünkösöd napján esett az törökök bajránya is.

14. Ment el Dobrin az vezértől adatott tefterrel.

Pünkösöd hetiben érkezék az moldvai mazullá tött Duka vajda Drinápolyba, kit portára eresztének az maga házához lakni, ki Laszálé volt.

Die 20. kaftányozák expediálván az új vajdát Iliaskót az Alexander fiát galléros kaftánynyal és seprűtollal, kinek alája császár szerszámos lovát hozták, tíz vagy tizenkettőd magával kaftányozták.

Julius.

1. Ment el Drinápolyból alkalmas pompával Iliaskó új vajda, lehetett ötszázad magával, országbeli boérok is vele lévén, öt vezetékkal, aranyos paizsok, párducz bőrösök, hat kengyelfutói, pánczélos ifjai, maga nyusztal bélett veres bársony subában török

dobosi, trombitási, síposi, ezinczinási, két lófark, 4 vagy 5 zászló.

26. Érkezők Fogarasi János portai posta, kivel is jöve urunktól költségemre 50 tallér, id est tall. 50.

NB. ez előtt való héten tevék kedd napon az csausz pasát divánülő vezérnek.

Augustus.

6. Méne el Fogarasi János uram vissza.

September.

16. Hozák császárhoz azt az zsidót, kit ők zsidó királynak lenni hirdettek, kit midőn az császár eleiben vittek volna, el lévén rendelve megölettetése, törökké lett, kinek az császár is megkegyelmezvén, kapucsi pasává tette.

20. Hivatván az kajmekám, az adó felől tudakozék, kinek biztatást adánk az szokott időre való bejövettel, ki azt felelé, ha ez esztendőben az adó annak idejében készen nem találtatik, az budai vezér megindittatván, megváltozik az fejedelemség.

23. Méne el Alió uram ő kglme szolgálja postán, Szilágyi az feljül megirt dolog végett.

24. Méne Erdély felé az császár kapucsi pasája Oszmán aga ez adóért.

October.

12. Érkezők urunk étékfogója Székely István uram, Székely Mózes uram öcsese.

19. Érkezők Kovács János uram portai posta, ki is hozza urunktól száz tallérokát.

25. Expediáltaték császár parancsolatjával Ahmed aga nevü kapucsi pasa az váradi és jenci pasákhoz, az tefteren kívül valók, az kik lesznek az faluk közül az szélben, hogy ne háborgattassanak.

Eodem die expediálók vissza megnevezett étek-fogót és pópát, kikkel is menének ki, megszabadulván Vitéz Gábor uram, Mihácz Mihály uram és Katonai István uram.

November.

Érkezik Palády, Baló uram ő kglme szolgája, ki is az adónak az havason innen való létét hozá.

December.

1. Érkezik Török Demeter uram portai posta, ki ez nap az adónak beérkezését hozá.

Eodem érkezik be követ uram ő kglme. Ő kglmével együtt az debreczeniek is, úgy mint Pataki uram, és más egy emberséges ember is, kik dolgokat elébb végbe vivén, követ urnál elébb kimenének.

Kedden követ ur az császárral szemben lévén, megvendégelék csak magát, megkaftányozának bennünket heten.

Kölcsön kértünk öt ezer tallért ezer tallér intresre, kit is nehezen találhattunk, nem lévén egészen az adó.

Ezt hozzák meg Szöllösi uram és Fogarasi János.

Anno 1667.

Januárius.

Érkezik Inczédy Péter uram 3 ezer tallérral, mivégre, ő kglme tudja, kit mind azon által vissza vün követ uram. *)

20. vagy 19. volt szemben az követ az kajme-

*) Ő volt az első, ki a magyarországi elégiületlenek ügyében szót emelt a por'án.

kámmal, holott császár és magátul levelet adván békével bocsátá.

22. Volt szemben az genevai követ az császárral vasárnapon.

27. Ment ki követ Baló László uram ő kglme Drinápolyból.

Eodem érkezék uj kapitihája Dávid János uram ő kglme portai posta Kovács János urammal.

Februarius.

3. Ment el Drinápolyból Alsó János kapitihája uram haza felé.

10. Ment el Kovács János uram portai posta, Vitéz Gábor uram szolgáljával Kovács Jánossal.

Martius.

Aprilis.

20 érkezék Baló László uram ő kglme, az fővezérhez Krétába lévén utja ő kglmének.

25 indula el innét Drinápolyból az megemlített hely felé.

Ez hónapnak elején ment be az ur Zolyomi uram ő nga Váradra, ki is :

30 ide Drinápolyba az császárhoz érkezék 18 maga szolgálival és hét vagy nyolcz végbeli törökökkel, kiknek fejek az váradi olajbék volt, egy csausz menván ki eleiben az kajmekám részéről : két vezetékje lévén, maga feketében, közák süveg az fejében.

Majus.

1. Volt szemben az ur Zolyomi uram az kajmekámmal, nem az szokás szerént való szálláson, hanem az vezér kertiben, hová vendégségben ment volt, az mufti is ott lévén az szembenlételben.

7. Érkezők Fogarasi János uram, ki is hozá hirül Nemes János uramnak solemniter való expediáltatását.

10. Bocsáttaték vissza ugyan ezen posta urunkhoz igen sietve.

Érkezőnek debreczeni Pataki Albert és Szappanos István uraimék holmi város dolgai végett, kik is dolgok végezvén 25. praesentis visszaindulának.

20. praesentis öltözött ki Zolyomi uram ő nga az feketéből. *)

(1668.)

Majus.

Junius.

Julius.

26 indult Székely László uram reggel haza.

Eodem érkezék az ur Zolyomi uram estve felé, kik is az házhoz akarván az erdélyi házhoz szállani, nem annualék.

Ez holnaptól fogva az esztendő végéig eléggé foglalatoskodván, kglmes uram parancsolatjából holmi titkos dolgokban, melyben mivel Istentől nem kérdeztünk volt tanácsot, frustráltattunk. Ez dologban való fáradozásom alatt ígérek vala ő ngok mindent, talám arany hegyeket is.

Anno 1669.

Die 1. januarii indultam ki Konstantinápolyból haza Erdély felé, noha nem szintén kedvem szerint, mivel tovább lakásra és tanulásra való szándékkal voltam, de még is a feljebb említett titkos dolog foly-

*) Ezentul több mint egy lapnyi tér üresen maradt.

ván, annak alkalmatosságával egyszersmind öt jobb jobb szolgálinak is kelletvén velem eljönni Zólyominak; elmaradásommal nem mertem a dolgot akadályoztatni, tartván a fejedelem haragjátul. És mivel igen nagy sárunk volt egész Konstantinápolytól fogva hazáig, egy egész holnapra érkeztünk Fejérvárra urunkhoz. Ha Zólyomi utánunk küldött volna Konstantinápolyból, minket bizony mind nyakon kötve vittek volna vissza rabságra a nagy sár miá. Fejérvárra érkezvén, urunk ő nga egy Daróczi György nevű secretáriusát Zólyominak főember szolgává, egy Apáti Samuel nevű asztalnokját étekfogóvá, más két Diószegi és Somogyi nevű szolgálit is asszonyunk étekfogóivá; az ötödik egy Gáspár nevű kovácsa volt hunyadi jószágából, ezt urunk nekem adá.

Februáriu.

Reménség alatt udvarnál tekergettem. *)

Martius.

3. Conventiót irának Fehérvárott :

Kész pénzt százhuszonöt forintot: id eet fl. 125.

Nyolcz sing granátot.

Béllésre tizenöt forintot, fl. 15.

Abrakra tizenhatot, fl. 16.

Tizenkét közczipó.

Két fehér czipó.

Hat font hust.

Két ejtel bort.

Négy lovamra szénát.

Aprilis.

Fogarasban voltunk. Sok sompordálásomra adá-

*) Azaz, dologtalanul töltötte idejét.

nak az kamuti jószágban Magyar Herepén tíz emberből álló jószágot, ki is Miklós Mihályné-é, ma is veszekedünk érette, ezt is a mig kaphatám, majd költöttem ajándékozásban annyit, a menyit érne.

Május.

Junius.

Julius.

Augustus.

September.

October.

26. expediálának Kandiában az fővezérhez követ-ségben az magyarországiak dolgok felől *) négy ezer tallérral, kit oda hagyék semmiért. Mely utamban Szófia és Thessalonia felé menvén, Feketevárosig, melyet Nigropontenak keresztyénül, törökül Egribeznek hínak, szárazon mentem. Ott láttam (mivel ott laktam, mig hajót kaphattam) tengeren malmot, melyet a zaj reggeltől fogva délig napkelet felől, déltől fogva estig napnyugot felől, ismét estve megfordulván éjfélig napkelet felől, éjféltől fogva reggelig ismét napnyugot felől hajtott, egy nap s egy éjszaka négyszer fordulván meg.

November.

Érkeztem az közepe felé ez holnapnak ebbe az Feketevárosba, onnét megindulván, tizenhat nap vízen mentünk.

December.

1. érkeztünk be Kándiában, melyet volt már másfél hónapja, hogy megvett volt a török, feladván a benne valók, mivel nem volt elég praesidium benne. A hely nagy, mint másfél Szeben lehet akkora, bäs-

*) L. Okmánytár IX. X. számait.

tyái három rendben vannak, az árkon kívül valók csuda formában, a föld színénél alább csipkésen voltak mesterséges csinálmányuak; ezenkívül a hol mezőt gondolt volna ember látni, a föld alja majd két arasznyi puskalövésnyire mind porral volt megrakva, még penig három renddel egymás hátán, a mely miatt sok török veszett, ugyan több mint a lövés miatt. Ezeken az bástyákon belől az árka volt, széles ugyan, de nem szélesebb az fogarasi ároknál, de mélyebb száraz árka van, ezeken belől vannak már a regularis derék bástyák, kihhez hasonlókat csinálmányban soha sem láttam; nagyok és magasak, rettenetes vastagok, csoda-köből bëllettek, mert nem omlott, hanem csak belé ment a golyóbis; ezekről oltalmazták a vár árkán kívül való alacsony bástya alatt. Ezek között oly volt egy, hogy bizony könnyebb volna Fogarast megvenni, hogysen ez egy bástyát, fehér bástyának híják, ezen nem is esett lövés, mivel értésére esett a törököknek, micsoda készüllettel van. Ezek körül a regularis bástyák körül vettek meg egyet, ott ment be a török, porral hányatván fel, mely bástya volt a tengerparton, a hol félni sem tudtak, Velenceze felől való részen, mivel egy olasz szökött volt ki, s az mondotta meg a vezérnek, hol vijja, mely olaszt halálra tartottak benn, másnap meg akarták ölni; éjjel elszöktették ki törökök közé, ez miatt veszett Kandia. Ember benne semmi sem maradt egy zsidónál egyéb, ez is lopva egy lyukban maradt meg, annál is inkább semmi egyetmás, mindent elvittek belőle. NB. maradt volt ugyan ezer akó peszmét *), kit Panajotnak az főtolmácsnak ajándékozott az vezér. Álgyu elegyestül maradt több három száznál, vittek el többet hétszáznál. A mely bástyát meg-

*) Azaz, kétszersült.

vettek volt a törökök, Veresbástyának híjják. A pasák közül senki el nem esett, hanem egyéb közrend mind lovas, kiváltképen gyalogság igen sok, száma nélkül. Öt felől vitták. Vagyon egy torony nevű bástyája, mely a tengerbe be van csinálva, rakáson, töltesen mennek belé, ez is erősebb Fogarasnál; tovább lötték fél esztendőnél, még sem vehették volna meg, ha a várat fel nem adják; portust inkább oltalmazta, mint a várat. Ezeken a regularis bástyákon kívül voltak ismét harmadik rendbeli bástyák, az leirtaknál mind magasabbak, úgy, hogy mindkétrendbelieket ezeken kívül oltalmazhatták; ilyen volt minden két regularis bástya között egy-egy s ezek mellett mindenütt egy-egy czejtház. Ezeken belül volt már a város, temploma annyi, hogy egy városban annyit nem láttam, az nagyjait az császár és vezér csináltatta s más úgy rendelé mecsetnek; portusa kicsiny van, hatvan hetven gálya nehezen fér el benne. Kívül hozzá egy álgylövésnyire csináltak volt a törökök egy földvárat, melyet neveztek volt Madie várnak, azaz bosszu üző vár, ebből obsideáltak volt lente, de ez nem sok ártására volt. Megvévén az török Kándiát, amazt elhánytatá. Én benn voltam szálláson az várbán az Panajot házánál, melyet vett volt hétszáz taléron egy templommal együtt holmi görög papok számára. Hat hétig voltam ott két szolgával és két postával, Paládi Györggyel és Boér Istvánnal.

Anno 1670.

Januarius.

18. indultunk . . . *)

*) Az itinerarium itt megszakad. De alatta kisebbik fiának, Sámuelnek következő jegyzése áll: „ezentul több utazását nem talál-

*Az méltóságos erdélyi fejedelemtől Apafi Mihály
urunktól ö ngátul nekem adattatott költségemnek rendi.*

Anno 1663.

Die 7. maji elindulásunkkor Szebenben adtanak az perceptorok tall. nro 40.

Die 5. juli az adóból megmaradott pénzből Eszéken adtanak Daczó uramék szeges tallérokat nro 10.

Item akkori táborozásomra adtanak egy lovat, melyet adtam el tall. nro 8.

Die 14. novemb. adott urunk Pesten aranyakat nro 15, facit tall. nro 30. Summa tall. 88.

hatom apám uramnak, hanem az holott calculálta szolgálatjának rendit, in folio van írva, két részben is, ezért ezeket is oda kell inmiscelni azok között. Sig. Fogaras 15. Apr. A. 1721.“

S ugyancsak töle a következő lapon. „Anno 1718. die 4. Martii Isten tetszéséből és elvégzett decretumából meghalván atyám uram ö kglmc, látom és tudom, hogy az nemes ország törvénye szerint, az nagyobbik atyáft illeti az levelek conservatioja, köztünk is nagyobb atyafi lévén Rozsnyai András bátyám uram, tudván, hogy az ö kglme gondviselése alá szállanak minden atyám uram ö kglmétől maradott akárminemű literale instrumentumaink (jól lehet én az ö kglme lelki-ben nem kételkedem, kitől Isten oltalmazzon) mindazonáltal tetszett minden leveleinknek igaz registromát ide feljegyeznem, melynek serie sequenti modo sequitur; mely registratio volt eodem anno 15. Martii in Fogaras per me

Samuelem Rozsnyai m. p.

Következik Rozsnyai Dávid levéltárának laistroma, mely csak egyszerű címeket foglalja magában, a levelek tárgyát alig egy pár szóval érinti, s jószágok vagy tárgyak szerint van osztályozva. Csak ládi vagyonra vonatkozó dolgok.

Anno 1664.

Die 14. Febr. hozott hopmester uram Nándor-Fehérvárra aranyakat nro 15, facit talléros nro 30.

Die 11. Juli Lándor-Fehérvárra timonyul hozának tall. nro 50.

Die 30. Decemb. otthon létemben Kolozsvárott hopmester uram asztalánál ültemben hozának timonul tall. nro 100. Summa tall. 180.

Anno 1665.

Die 13. Maji hozott uj kapitihája Cserményi Mihály uram Lándor-Fehérvárra urunktól tall. nro 50.

Die 10. Octobris hozott Inczédi Péter uram Konstantinápolyba urunktól tall. imp. 50.

Summa tall. 100.

Anno 1666.

Die 20. Januarii hozott Gonda Sándor uram Konstantinápolyba asszonyunktól igen szép öt aranyat tall. 10.

Die 1. Febr. érkezék étekfogó Kovács István és posta Fogarasi János uram, ki által jöve urunktul száz tallér, id est tall. 100.

Die Augusti maradott holmi vásárlástól Alsó uramnál 7 arany, kit is nekem conferált urunk levelében.

Hozott Kovács János uram portai posta ötven aranyakat 19. octobris.

Anno 1667.

Januarius.

Ország vagy inkább urunk pénze lévén követ Baló László uramnál ő kglménél maradék, adott belőle hatvan tallérokát, tall. 60.

Februarius.

Martius.

Aprilis.

20. Érkezik Baló László uram ő kglme, Krétában az fővezérhez lévén expediáltatva, mely ő kglme utjának alkalmatosságával is küldetett urunktól száz tallér költségemre, id est tall. nro 100.

Die octobris küldte az mi kglms urunk ő nga két esztendeig való tanulásomra tall. imp. 500 portai posta Kovács János uram által Drinápolyba.

Anno 1668.

12. Septembris küldte az mi kglmes urunk ő nga Paládi György nevü posta által Konstantinápolyba aureos százat, id est 100.

III.

ÖNÉLETRAJZ

1663 és 1669--1673-ról

Incipere et perficere a Deo est.

*Caritas non ea solum quae sua, sed et quae
proximorum sunt quaerit.*

*Conceptio humana nihil aliud est quam :
nasci miseria, vivere poena, mori
angustia.*

Isten segedelméből ez könyvet kezdettem el írni
Konstanczinápolyban az erdélyi háznál 1667. eszten-
dőben, Mindszent havának 11-ik napján.

Le akarván irnom török deákságomnak alkalmatosságaival való bujdosásimat, s azokban bokros nyomoruságimat, sokszor emberi elme szerint utolsó végemhez közelítő (országos és fejedelmi dolgokban) mind szárazon és tengereken végben vitt bajos és koczkás szolgálatimat, a mennyiben reconcipialhattam. Melyre az Isten segítjen. Amen.

A)

Isten rendeléséből török deákságomnak meggon-
dolója első kimondója volt tiszteletes Kolosvári Tur-
kevics Csepregi Mihály; Segesvárott lévén kglms
urunk Apafi Mihály ö nga Kucsuk Mehemed nevü

pasával in anno 1663 mense aprili; én is oda mentem vala kétfelé tekinteni, de azonban oly reménységgel, hogy talán az új és szűk udvarban valami szolgálatra én is beférkezhetek; de támaszom, kinek csak kijelenthetném is akaratomat, nem lévén, ott tekergésem alatt szerencsémre találék megírt Csepregi uramra, és megjelentém neki, mi szándékkal volnék.

Ki mikor dolgom felől magában gondolkodott volna, nem sok idő múlva mondá: édes öcsém az sógorodért, püspök Veresmarthy Gáspár uramért, oly rendet javallanék szolgálatodban, melyet jövendőben is köszönhetnél meg, azért én így gondolkodtam: mivel nagy fogyatkozását látom a fejedelemnek török deák nélkül, ha ennek tanulásához kedved lészen, jó akaróimmal együtt ő ngának megemlítjük, és azon leszek, végben menjen elküldtetted. Itt nekem sok és bő declaratióval javalván szegény ezt az kenyeret, kézbe adással reá ígérem magamat.

Itt ő Gilányi Gergely urammal közölvén a dolgot, ki is az fejedelem egy testvérnénjét tartja vala feleségül, az is engem hivata, és mivel az sógoromnak, püspök Veresmarthy Gáspár uramnak, kedves komja vala, velem sokat beszélgete és több hosszas, javalló declaratiói között, régi török deák Majtini András kedves komjának tisztességes rendit s török deákságával való megvelőzését inculcálván elmémben, annál inkább inclinálék, és ujabban is ő kglmének is kezet adván, ígéretet tők.

Itt ő kglme Gilányi uram az fejedelemhez bemenvén, jó alkalmatossággal és rendes expositióval intimalta urunknak, hogy tanítatna török deákat, mivel nem csak káros, sőt szemérem is volna a jövő török leveleket, mindenkor idegen országba küldeni fordí-

tásért, mások tudván elébb az ő nga dolgait, mint maga. Mely rendes ratiónak a fejedelem cédálván, itt Gilányi uram ő nagysága előtt megnevezett és javallott; és parancsolák, hogy adjak be egy kis irást, hadd lássák kezemírását, mi aránt van.

Itt a fejedelem ígéretet tött, hogy beküld, csak hogy kezesst kíván, ki vállaljon magára oly kezesseget, hogy törökké nem leszek, ő ngokat igazán szolgálom. Mely választ Gilányi uram nekem meghozván, ugyan maga javallá, hogy haladék nélkül írjak püspök uramnak, és az ő kglme kezessege elég lészen. Itt én nem sokáig temporizálék, mert az adó induló félben vala és azzal kell vala járnom, hanem igen sietve haza menék Vásárhelyre, és onnét embert készítvén, igen szép reménkedő levelet írék püspök sógor uramnak, hogy érettem ez aránt vállaljon kezesseget fel, és arról való levelét igen sietve küldje kezembe, mehessek udvarhoz véle, ne fogyjak ki időmből. Melyet ő kglme mint igaz atyámfia megcselekedvén, udvarhoz menék, mellettem írt rendes levelekkel együtt, és így az egész dolog véghez menvén, enge-met erősen megesketének.

Itt már bizonyos lévén a dologban, végső készületre ismét haza rugaszkodám Vásárhelyre, és circa 28. Apr. megindulván Vásárhelyről, ismét udvarhoz menék költség sollicitálni, de ő ngok is sokat költvén az benn levő törökök miá, magok tárházukból de praesenti pénzt nem adhatának, hanem commitálá ő nga az akkori praefectusra, Vizaknay Péter deák uramra, hogy száz tallért adjanak nekem is, és az másik török deáknak is Brankovics György deák uramnak, mivel akkor kettőnkét küldének be tanulni.

Elindulánk azért udvartul az főkövettel Daczó

János urammal Szeben felé, mivel akkor oda gyűjtöttek vala az adót, a minek szerét tehették vala, hova is elérkezék az akkori leendő kapitálya Jankó Péter uram, és Szebenben egynehány napokig mulatván, in mense majo kiindulánk Vaskapu felé. De nekünk csak névvel török deákoknak a pénznek szűk volta miatt negyven-negyven talléroknál többet nem adának, ennek is egy részét az utban (mivel mindkettőnk az én turbámban töttük vala) ellopák a követ kíséző székelyei, eleget kérők nygán, hogy kerestesse elő, de mint afféle székely, a mint tartnak vala, csak úgy is adák elő, mert elnyelé.

Leérkezénk azért az pénzzel úgy mint negyven ezer tallérral Hunyad vármegyébe, és nagy bajjal az Sztrigyvizén által költözwén, mi az Vaskapu felé, az háló helyre utunkat continuálók az szekerekkel, követ uram pedig egynehányad magával a sógorához Kendefi Miklós uramhoz Boldogfalvára méne vendégségben, honnét másnap ő kglmek is utánunk jöven, igen szép meleg kalácsokat hozának az utra.

Önnét által kelénk az Vaskapun az adóval, Hunyad vármegyei uraim felesen kísérvén bennünket az határig, holott készen várván bennünket az káránsebesi bég Topuz aga, becsülettel köszöntvén, excipiála bennünket; innét a Hunyad vármegyeiek visszamenvén, a törökök bekísérének Káránsebesben, ott hálánk.

Másnap megindulván, menénk lálni Lugosban.

Lugosból harmad napra menénk Tömösvárra, holott vala Ali pasa azzal az táborral, melylyel Erdélyben volt, mikor urunkat fejedelemmé tötte vala az marosvásárhelyi és nyárádtői síkon.

Tömösvárra bemenvén Haller Gábor uramat ő

ngát ott találók, mivel az előtt egynehány holnapokkal *) az ország és fejedelem Ali pasához küldték volt követségben, kinek is igen tisztességes praebendája, napjában másfél ezer oszpóra jár vála, de végre praebendájával együtt kglmének élete is elfogy.

Ugyanott Tömösvárott az megírt urral találtuk vala Baló László uramat és Pünkösdi Györgyöt is, mivel egyszer is, másszor is ő kglmek is az megnevezett urhoz küldetvén, adhaerens követek valának. Ezen esztendőben indulván az fővezér Küprüllü Ahmed pasa az német ellen, míg ő az portárul Nándor-Fehérvárra érkezék, mi addig Tömösvárott mulatánk, de Ali pasa nagy haraggal megparancsolá Daczó uramnak, hogy az hátramaradt részeért az adónak mindjárt elküldjön, beérkezzék addig véle, míg az fővezér Nándor-Fehérvárra érkezik, egyébiránt nem lenne egészséges csonka adóval eleiben menni.

Mi mindazáltal felkelénk Tömösvárról és Ali basával együtt elmenénk által a Dunán Szelam-Kamin nevü városnál, és bemenénk onnét Nándor-Fehérvárra az csonka adóval is, de az fővezérrel szemben nem leheténk, hanem ott subsistálánk.

Nándor-Fehérvárott kelle mulatnunk, míg a hátramaradt részét az adónak behozák, melyet is mig behoznák, az fővezér ott nem várakozék, hanem Eszék-felé utját continuálá, holott is egy kevés ideig subsistálván, utána küldé postán Haller Gábornak Nándor-Fehérvárra, és elviteté, a mely dolog miá mi sokféle vélekedésben voltunk, mivel ki azt mondotta közölünk, hogy fejedelemmé teszik, ki azt, hogy megölik; de

*) 1662. jun. 5-én, L. Bethlen János Commentarii II. k. 148. és 166. II.

az elsőhöz közelebb járt volna, mivel meg is kaftá-nyoztatta az fővezér, mikor szemben lőtt véle; de ott lévén az az Ali pasa, ki mostani urunkat Erdélyben creálta volt, reá ment az fővezérre és halálra diffámálta szegény Haller Gábort, úgy hogy azután osztán csak az alkalmatosságot keresék, hogy elébb adhassanak rajta; meg is lön nem sokára.

Mi penig ezalatt Nándor-Fehérvárott lakunk vala Daczó urammal, várván az adónak hátramaradt részét, melyet Baló László uram ő kglme, minekutána elhozott volna, az egész adóval aztán úgy mint nyolczvanezer tallerral elindulánk Nándor-Fehérvárról fel az Szerémségen Eszék felé.

Eszékre elérkezvén, az vezért ott találók, és véle az szokás szerént szemben levén, bennünket megkaftányoztata egynehányan, és az adót felolvastatván, kísérő törököket rendele melléje. A főkövet Daczó János uram elkéredzék az fővezértől, hogy bocsássa haza, kit is elbocsátván, az adót az új kapitihától Jankó Pétertől portára küldék, ki is az portára majd úgy, mint főkövet bevívén az adót, a császárnak praesentálta, és az praesentálás után magát kapitihának agnoscáltatta. Ugyan Eszékről az új kapitihával egyönk, úgy mint Brankovics György deák uram az portára bemenvén török deákság tanulására, mivel hogy ekkor is már törököül tud vala ő kglme beszélni, tehát az új kapitiha is ő kglmét kíváná maga mellé, tölem sajnálván a kenyéretelt szolgálat nélkül, mivel én még azon az nyelven nem szólhatok vala.

Isten úgy adá, hogy magyarul szólló embere az esászár főtolmácsának Panajotnak nem vala, a ki is az fővezérrel vala, a hadakozás penig az magyarok ellen vala, kívána maga az főtolmács, hogy engemet

hagynának mellette, mivel magyarul olvasó és író emberek nincsen, nem vallanám kárát és török deákságra is fogna tanítatni.

Itt a mi követünk és kapitihánk ezen az alkalmatosságon mindnyájan kapának, és engemet discursus szerént Panajot mellé adának jó instructióval, mivel kapitihánk sem vala a táboron, mert a kapitihá a császár adajával a portára be ment vala, és így én ott maradék az főtolmács mellett szokatlan tábori nagy nyomoruságra, holott engemet mindjárást az tolmács török köntösben öltöztete, és az hajamnak is nagyobb részét, mivel hosszú haját hoztam vala be, elberetváltatá, akarván, hogy az tábori alkalmatossághoz képest egészségesebb volna úgy lenni.

Itt megválánk egymástól, mert az követek Haller Gáboron kívül Erdély felé, az új kapitihá György deák urammal az adóval az porta felé, én pedig Panajottal az török táborral Buda felé indulánk, velünk vala az táboron szegény Haller Gábor ő nagysága is.

Elindulánk ezért Eszéktől, az Dráván való hosszú híres hídon által Buda felé tartánk; ez hidnak az hossza vagyon egy órai járás nem sok héja, némelyek többnek is mondják.

Ugy tetszik, innen Eszékről tizenennyolcz nap mentünk Budára, addig való utazásunkban mentünk által Bátaszeg, Boronya, Tolna, Mohács és Földvár nevű hiresebb helyeken, holott mind magyarokból áll a szegénység.

B)

Budánál egynehány nap subsistálván a török tábor, ezalatt Haller Gábornak fenn adtak vala szállást az felső városban, egy magyar ember házánál,

ki már Budán az magyarok idejétől fogva utolsó magyar vala. Ugy tetszik János deák vala neve.

E követsége alatt ide hozák meg Haller Gábornak, hogy az fejedelem Bánffi Dénesnek adta Örményest, ő tőle elvévén, holott a miatt igen nagy belső erutialással vala szegény Haller Gábor.

Megindulánk Budáról és három nap az táborral Esztergomban menénk. Esztergom alatt egynehány napok alatt mulatánk, míg az hidat az Dunán elkészíték. Ezalatt az várban felmentünk vala mi is Panajottal, az fővezérrel, holott az esztergomi híres nagy templomban Thomas nevü régi érseket olvasék, az falon lévén az neve felirva. Ennek az várnak ellenében csak közel szintén mellette egy kis más hegyen egy vigyázó kastély van építve.

Itt Esztergom alatt hevertünkben egy része az török hadnak általmenvén az Dunán, az tulsó portust őrizte, hogy a hidat inkább elvégezhezzék, kik felől akinek érsekujvári fő generalis Forgács Ádámnak és vele levő német generálnak olyan hirt vittek, hogy igen kevés török őrzi az Párkány felől való portust, melyeket ha eljönnek és megütnék, levághatnak, mert az híd is nem kész, hogy török segítség jöhetne által az hidon.

De ez az kim rossz kim volt, mert mind az hadat, mind az hidat rosszul kímelte volt meg, oka, mert had is annyi volt a portus őrizetre Párkány felől, hogy az sem volt comparabilis az Forgács uramék hadával, holott az jancsár aga az gyalogságnak nagyobb részével, és Ali pasa, ki Erdélyben mostani urunkat creálta vala, minden hadával oda által valának, kiknek csak egyike is talám elég lőtt volna Forgács uramnak.

De az hidat is rosszul kímelte volt meg, hihető nem férkezhetett közel hozzája, avagy nem tudott hozzá, mert ugyanazon estve elvégezték az hidat az törökök és legalább még megannyi had ment által éjjel, a mennyi az előtt volt.

Melyet azon éjszaka ujabban Forgács uraméknak megvittek, és az jó ratiónak Forgács Ádám helyt adván, minden hadával Érsekujvárbán tisztinek helyére vissza akart menni; de az német general csakugyan az első kimeknek biztatásokon bolondul haerealván, resolválta magát, hogy mig törököt nem lát, vissza nem tér.

És így Forgács sem mervén magának hadni az német hadat, el kelle nolle velle jönni, és azon éjjel közelítvén Párkányhoz, hajnal tájban megüték azt az hídörző török hadat. Itt mi igen jól alusznak vala, Esztergom felől táborban lévén az fővezérrel, de felserkentének bennünket, mert az innen levő tábor is szintén úgy kiáltotta az Allát, mint mikor Tyukodit a Tiszán által sebesítették volt meg az hosszú hazug szablyával.

Megütvén azért azt az darab török tábort, és az törökök azt gondolván, hogy igen sokan lehetnek magyar és német uraim, megijedtkeztek volt elsőben és sokat is vágtak le a törökben, de mihelyt rájok viráda, eszébe vevé magát az török, és az innenső táborból is sok segítség menván által, meginditák az szegény magyarokat, holott aztán, kiváltképen az gyalogság majd mind ott vesze.

Az lovas hadnak nagyobb része látván az dolgot, jó idején magára gondot visele és Forgács urammal együtt Érsekujvár felé tartának, kiket is fővezér parancsolatjából Ali pasa sok haddal egész Ujvárig kíséré.

A mint eszemben vehettem, és hozzá tudtam szólni, azon az harezon rabbal együtt az levágott test lehetett harmadfél ezer; itt egynehányat az tekintetekben, mind magyarnak, németnek meghagyatá az fővezér rabul, kiket az udvari gyalog kapitány sátoránál, kerekdeden ültetve nyakkal mind lánczban verték vala, egynehány nap mulva megindítván őket, Konstantinápolyban az jedukulában küldettetének szegények, de ur nem vala köztök.

Mi penig az harez alatt az innenső táborban az fővezérrel valóban szepegtünk vala, úgy annyira, hogy az hegyekre minden felé sok zászlóalja törököket küldöttek vala vigyázni, mivel olyan hír vala, hogy Zerényi Miklósnak és Forgácsnak collusiójok volna, hogy egyszersmind üssék az két török tábort, Forgács Párkány felől, Zerényi Esztergom felől. De ebben semmi sem telék, és itt a törökök mennél inkább félnek vala, én annál inkább örülök vala, tartok vala csak attól egy keveset, hogy ha ugyan eljönek s megnyomják az törököt, akár mint mondja az szám, hogy magyar vagyok, de az üstök nélkül való kopasz fő elvágatja az nyakamat.

Midőn azért az fejeket és rabokat hordó törököknek az fővezér sok pénzt osztogatott volna, kinek-kinek külön markokkal, rakásban hányák az fejeket és mit csináltak azután vélek, ők tudják. Megnyuzták, az török császárnak vitték szalmával megtöltve kopja hegyben. *)

Elég az, hogy ez ilyen szomoruan menvén végbe az magyar részről, amott Ali pasa az nyomában ki-

*) Rozsnyai ezen pontot később igttatta be munkájába,

sérvén és szállván Forgácsnak, az várat mindaddig szorosan vigyázott, hogy segítség ne mehessen be, míg mi is az fővezérrel oda érkezénk.

C)

Egynehány nap múlva mi is elindulánk Esztergom alól által az hidon, mely híd az Dunán áll vala, úgy tetszik hetvennyolcz hajón, lehetett a köze a hajónak egy-egy kopjányi.

Mendegélvén Érsekujvár felé, csodálkozunk vala a sok testeken, és menő utunkban Szölgyén nevű magyar palánkot felégetének.

Elfelejtettem feljebb leírni, hogy mikor az hidon által kelünk vala, az uramtól az főtölmácstul elszakasztottak vala az rettenetes nagy tolongásban, és azután majd harmadnapra akadtam reája. Ezalatt egy ismerőse az uramnak láta meg, és maga sátorához híván, s küldé aztán uramnak haza. Ezalatt igen félek vala, ha feladnak rajtam, mert nem tudok még beszélni törökül.

D)

Érkezénk azért Érsekujvár alá az egész táborral, és annak rendi szerént megszállván a várat, derekasabban lövék három felől, de ezek között is leginkább a mint a nilyási kapun bemennél az várban, az jobb kéz felől eső bástyát, kit is annyira rontának, hogy száz, kétszáz ember felrugaszkozhatott a törésen. Hova mindazáltal legelsőben az megszálláskor Forgács uramnak az fővezér az várnak feladása felől

végbeli törökkel, magyarul beiratván, azon levelet elsőben revisióra az uramhoz az főtolmácshez hozták vala, de nem tudván olvasni, velem olvastatá el, megfordittatá deákul. Holott ez vala summátim az levélnek continentiaja: Érsekujvárnak és ahoz tartozó helyeknek praepositus főtisztje tekintetes Forgács Ádám. Hatalmas császáruk kegyelmességével kínálván, intünk, jusson eszedben, hogy valamely helyet ő hatalmassága hadai megszállnak, kezekből meg nem szabadul, ha későre is megveszik, el nem hagyják. Ha azért e kegyelmes intésnek helyt adsz, az várat feladod, mind magatok, feleségtek, gyermeketek, hozzátok tartozó javaitokkal együtt békével maradtok, elbocsátunk és kísértetünk. De ha engedetlenkedtek az várat is megvesszszük, s magatokat is feleségtekkel, gyermeketekkel öszve fegyverre hányunk; az idő után való bánkodás azután senkinek is közületek nem fog használni.

De mindezekre is semmi reménységre való alkalmatosságot az várból az törököknek nem adának, és így az törökök hozzá fogának az várvíváshoz, melyet midőn hat vagy hét hétig erősen víttak volna, augusztusnak az vége felé fel adák per contractum az várat az fővezérnek.

A ki penig az tractát járja vala az várbeliek részéről, Bercsényi Imre *) nevű nagyságos urfi vala, jó ifju legény. Mikor ez kijő vala az fővezérhez, ő helyében mindenkor kapucsi basa megyen vala be az várban, míg nyaka szakada az traktának.

Kijöven az szegények az várból, igen kevesen, mert ezren sem valának az nagy bolond várban, sze-

*) Hibásan Miklós helyett. Imre már ekkor koros férfiú volt, s Rozsnyai is Itinerariumában Miklóst ír.

kereket adának alájok az törökök és elkísérék őket Komárom felé. Az várat penig az törökök nagy örömmel, talán három ezer török veszedelmével megnyerék és bele ülének. Itt egy kevés bor maradott vala az várban, kit az én uramnak az tolmácsnak ajándékoza az fővezér.

E)

Ez obsidio alatt egy Sami Zade nevü hires cancelláriust megölete az fővezér, azt fogván hozzája, hogy már a magyarokkal és németekkel lött volna titkos collusiója. De ez hazugság volt, hanem agyas ember ekkor tájban nem vala közöttök olyan mint ez, s egyszersmind gazdag is. Fővezérséget féltünk vala tőle.

Itt az fővezér Magyarország behódoltatása felől gondolkodván, az erdélyi fejedelmet kezdé magához, Ujvár alá levele és belső nagy embere által hivogatni, hogy arról az nagy materiárul ő nagyságával in praesentia annál is titkosabb concludalhatna. De a mi kglms urunk ő nga, az kitudjáról gondolkodván, más feltött rossz végtől fél vala ez szin alatt, mely miatt ő nagysága után iteratis vicibus kelle küldeni az fővezérnek, egy Muharrem tihája igen nagy és belső emberével az budai Ali béget, ki ebben az időben néha magyarul tolmácsolkodik vala is, kiváltképen mikor Panajot betegeskedik vala.

Ez legatiókor az uram Panajot nekem azt monda, hogy az uradnak az fejedelemnek ő nagyságának ird meg, (talán neked inkább hiszen), hogy jöjjön el, keresztyéniségemre assecuralom, semmi bántódása nem leszen, sőt megerősödésére szolgál, ha eljő; de ha

ennyi izenetit az fővezérnek megveti, soha bizony nem tovább fejedelem. Több hivatalt ne várjon, ha jó kell.

F)

Szintén ekkor tájban jött vala az mi kegyelme urunknak egy Kőrösi Nagy István nevű uraim szolgája, holmi levelekkel az vezér táborába Érsekujvár alá az megvétel után, hozván mind Haller Gábornak, mind Panajotnak külön-külön leveleket, hogy ha mód volna benne, az fővezér elméjéről csinálnák le azt az conceptust, hagyná honn az fejedelmet, de leginkább én hozzám azért, hogy ha tudnám, jelenteném meg ő ngához való kötelelességemből, miért hívják ő nagyságát, és ha ugyan el nem multható e dolog, kell-e félnie ő nagyságának valami titkos rosztul vagy nem kell, erről salva conscientia ő nagyságát tudósitanám; lelkiere meri ő is vállalni, hogy hallott annyit benne, hogy tisztességes jószággal egy udvarházat ajándékoznak még elébb, hogy sem ki megyek. De már ezelőtt is az haza ment követek assecuráltak vala ő nagyságok nevével tizenkét ház örökös jobbágy felől, úgy, hogy minekelötte ki mennék, emberem kezében assignáltatik. Igaz dolog, hogy azon promissiójokat azon követeinek ő nagysága csakhamar maga is kglms levelével ujítja, de azokat az örökös jobbágyokat ma sem bírom.

Én azért tisztetem, kötelelességem szerint a mit tudtam, ő nagyságoknak megírtam azon Nagy István által, ki elmenvén, a mit vihetett ő nagyságoknak megmondotta, és így aztán a mi kegyelmes urunk ő nagysága is nem sokára az végeken útját continuálván Buda felé, compareála az kívánság szerint Érsekujvár alatt az fővezérnél,

hova mikor közelgetett volna ő nagysága, az fővezér részéről az csausz basa, item az két oláh vajdáknak is megvala parancsolva, hogy ő nagyságaeleiben, az csauszbasánál is elébb kimenjenek, tisztességesen az fővezér sátoráig bekisérjék. De az moldovai vén Davisa vajda talám maga tevé beteggé magát, ki nem mene, hanem hadait küldé ki. Az másik vajda pedig az havasalföldi Gregorius vajda maga hadaival kiméne és tisztességesen bekisére az vezér sátoráig, mindenik vajda muzsikási és az fejedelemé is, rendre-rendre muzsikálván, egész míg az vezér sátorának kerítésén belől leszálla urunk, mivel az keritéssátort kétfelé vonták vala, udvart kelletvén két felől sűrűn állani az janicsárságnak egész az udvarló külső sátorig.

Ebben az udvarló külső sátorban obviálá az vezér főtihája urunkat szép szókkal excipiálván, onnét beljebb menénk az audentia három árboczfāju középső sátorban, és ott lőnek szemben az fővezérrel, de az sokaság között az tolyongásban eszemben nem vehetém, hogy ha az fővezér felállá-e, vagy csak vonitá magát urunk előtt? mindazáltal az utolsót liszem inkább.

Urunkat leültetvén az fővezér magához, eleiben csak közel beszélgetének, Gregorius vajda pedig Hal-ler Gáborral és több urunk embereivel talpon udvarolnak vala az kerevet mellett az földön. Itt Panajot tolmácsol vala, ki midőn látná, hogy urunk a magyar ritus szerint süvegét az kezében tartaná, feltéteté süvegét fejében.

Itt egy kevésbé beszélgetvén az fővezér urunkkal, megkaftányoztatá mintegy huszad magával és ugyan azon lovon (kit az fővezér küldött vala ki eleiben, igen tisztességes szerszámmal, ezüst kengyellel)

az szállására mene urunk. Az tábor mellett Érsekujváron feljül Bécs felől vonatott vala az fővezér sátort urunknak, két árboczfáju ebédő sátort és belső kisebb sátort is, és megizené az fővezér urunknak, hogy melegben tartsa magát, mivel urunk beteges vala.

A kiket megkaftányozának, nevezeteseb emberek ő nagysága körül ezek valanak : elsőben magára ő nagyságára adának nyusztal béllett igen szép kafftányt, azon kívül is urunkon nyusztal béllett galléros mente vala. Kardostól lön penig szemben.

Utána ő nagyságának Haller Gábor ő nagysága, fő- és első tanács ur.

Baresay Mihály uram, udvari főkapitány. Naláczy István uram vicehopmester. Balogh Máté uram. Szilvási Bálint uram. Belényessi Ferencz uram. Baresay István uram. Cserey Farkas uram, komornyik. Cserey János uram, asztalnok. Székely László uram, bejáró. Jenci Miklós, posta mester. Udvari had talán két zászlóalja. Item a székelységről és szászságról ő nga mellé rendeltetett commissarius kísérek.

G)

Itt kelletvén urunknak Érsekujvár alatt bizonyos időkig az vezér kívánsága szerént mulatni, egy nap be ment vala ő nagysága vezér hírével az várnak nézésére, kit midőn eljártunk volna, akár ki is közölünk csodálkozhatott, hogy az a kevés praesidium a ki Forgács urammal kiment vala, csak annyi ideig is, hogy tarthatták.

Mivel hogy az vár nagy volna, az ember kevés, de mind ezek felett az munitio oly kevés, hogy talán mind együtt is az egyik bástyára kevés lőtt volna, de

a ki vala is, igen eltöredezett vala, mert kit oldalban löttek vala kívül, kinek az száját lötték vala el, kiknek pedig az gyújtójukok szakadozott vala ki. Ugy hogy talán az egész várban tíz álgyn nem vala ép. Talán elásták volt.

Itt mulatása alatt urunkhoz eljött vala az vicepalatinus Kereszturi László uram, ki által az magyarországi behódolás főződék vala. De mivel rosz tüzek vala, nem főzheték meg. Noha tatárok valának az tűzrakók.

Elkészítetvén azért az fővezér az váron tött romlásokat jó dispositióval, hadakat hagyta ott, és maga megtére Nógrád felé, mivel azt is megvevék és Nyitra várát is.

Az körülvaló palánkokat pedig és kastélyokat, úgy mint Komjátit, Verebél és Gimes várát elpusztították vala az törökök és pusztán is hagyták vala, hanem Lévát és Nyitrát, és Nógrádot is megölték vala.

Itt mi az urammal az tolmácsesal az fővezértől elkérezénk egyenesen Buda felé, mivel az uram beteg lévén, nem járhatta az fővezérrel, hanem mi megindulánk Ujvár alól némely hadakkal egyenesen Esztergom felé, ott által az Dunán az hídon Veresvár felé Budára jövének, de kün hálánk egy éjjel Ó-Budán az magyarok között, egy Nagyváradai Zsigmondné igen emberséges katona jó asszony házánál, ott megmelegedék az uram egy kevéssé, mivel vérben fekszik vala.

H)

Másnap bemenénk Budára és ott lakánk, míg az fővezér is az Dunának az más részén az fejedelemmel együtt az pesti mezőre elérkezék. Hova midőn elér-

keztenek volna, urunk Pesten feljül az Dunaparton szállott vala meg, hova engemet az tolmács uram kikülde, és ő nagyságának ezt izené tőlem.

Mond meg az fejedelemnek, már elközelített elbocsátásának ideje, hanem ha mi propositioi vannak az fővezérhez, mert itt az ideje, noha beteges vagyok, de megfordítom és adja be az fővezérnek, mert aztán, ha elbucsuzik, tudom a dolgokért nem mulat, elmegyén.

Itt én ezt megmondottam ő nagyságának mellette levőknek hallattokra.

De az emberek felettébb okoskodván, ilyen boldonságon nyugvának meg, hogy nem kell semmit is propositio által az fővezértől kívánni, mivel azt mondják vala, hogy ne talán többet fog az fővezér adni annál, a mit mi kívánhatnánk, és így ha mi szabunk rendet neki, csak ezt adja, a mit kérünk, de ha jóakarátára hagyjuk, szégyenében is, hogy az fejedelem megalázta magát és eljött udvarlására, több kegyelmességgel lésszen. És így ez ratio mellett semmit kérünk. Mindazonáltal ilyen titkos félelem is lehetett szivünkben, hogyha nagy kívánságokat proponálunk, az nehéz dolgok haladékot kívánhatnak, és így nem szaladhatunk oly hamar feleségünk mellé, mintha semmit sem kérünk. De akár melyik lött légyen oka, elég az, hogy ezuttal való udvaroskodásunknak nem sok hasznát vevé Erdély.

Által költözék ezért az fővezér az pesti hidon az Dunának Buda felől való partjára és megszálla az Duna mellett Budán alól, hol ott egynehány napokig mulata. Urunk penig az Duna mellett Pesten feljül helyben vala.

Egynehány napokig sollicitálván az fővezért,

hogy urunkat már bocsátaná haza, felhivatá igen alkalmatlan időben, mert az Dunán való hídon által kell vala jönni; s igaz dolog, hogy az vezérhez mentében ő nagysága az hídon békével és csendesen jött vala el, de az visszamenetel az hídon igen igen mocskosan lehetete, melyet alább megírok.

Szemben lévén azért utolszor is az fővezér urunkkal ő nagyságával, nems ok beszéd után elbocsátá, nyusztalt béllett kaftánt adatván ismét ő nagyságára; de egyebet mi sem kérünk s ő sem ada, hanem Haller Gábort haza bocsátatni kérők ugyan, de ezt is a mint urgeálok, úgy is impetrálok.

Itt is az feljebb leirt mód szerént az mellette levők közül ő nagyságának felest megkaftányozának, de Haller Gábor ezt az kaftányt nem emésztheté meg.

Igy elválának ő nagyságok az fővezérrel egymástól, kijövének az fővezér elől és lóra ülven ő nagysága csak egyenesen az szállás felé tartá, kiért az főtíhája, alattomban megneheztelt vala, hogy hozzá menésre meg nem alázta ő nagysága magát.

Midőn azért ő nagysága már menne az szállás felé, szokott sátorába az hídra kelle menni, hogy az hídra érénk, csendesen indulánk neki, de aztán az közepe felé tatárokat kezdénk szemben találni, tovább-tovább pedig mind többet-többet, úgy, hogy az derék tatárság az hídnak azt az végét, a mely felé nekünk kell vala tartanunk, annyira ellepte vala, hogy látva (nem) hisszük vala miattok az partra békességes kimenetünket. Az szokás szerént feles csauszok jöttek vala urunk előtt utnyító kísérő formában, kik az tatárok között az szorosságban utat akarván nyitni urunknak, némelyikét az csausznak földig leverék az lórul, némelyikén sebet is ejtének, mely nagy embertelenségeket az tatá-

roknak urunk látván, leszálla az lováról ő nagysága, és az hídnak két széle meg lévén karfázva, a karfán kívül gyalog ment ő nga az partig az híd szélén, az karfához támaszkodva, az több uraim penig mind lovon maradának, és úgy habozának ki az tatárok között, a mint lehet, de bezzeg itt az, kinek az fővezérnél nem jutott vala, elég korbácskaftányt adának az tatárok, úgy hogy az, kire adják vala, alig várja vala, hogy levethesse. Naláczí uram, hopmester uram is leszállott vala urunkkal az híd szélére, de az többi mind lovon bajoskodának ki; az szegény Haller Gábornak is juta itt az korbácsban.

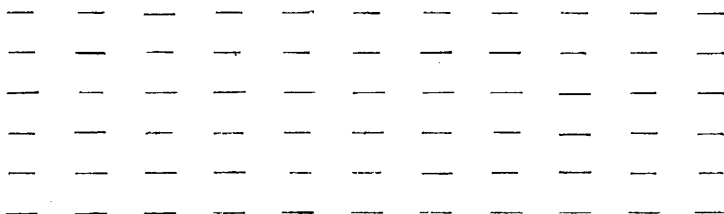
Mi penig Szilvási Bálint urammal hátrébb maradtunk vala, Ali bég nevű tolmácshoz menénk az sátorban, mivel Panajot beteg lévén, nem jöhetett vala fel az elbucsuztatásra tolmácsolni, hanem ez az Ali bég vala az tolmács. Mely Ali bég mi tőlünk ketten Szilvási urammal szegény Haller Gábornak ezt ízené: mondjátok meg Haller Gábornak, hogy az fővezér nevezet szerint neki megparancsolta, hogy itt maradjon, el ne menjen. Mi azért utána sietvén urunknak, elérők az hídon, és az tatároknak feljebb leebsezket ott szemlélők, holott Szilvási uram mondá, hogy majd meglátom, az ebek mit csinálnak oda elő. Én szerencsémre török ruhában lévén elbolyongék közöttök, Istennek hála ütés nélkül, Szilvási uramat penig az utcsinálás mellett jól megkorbácsolák, a mint érheték, mindazonáltal ő kegyelme sem nyújtja vala az harczot, hanem inkább az part felé tart vala.

I)

Itt egy Debreczeni nevű bejárónak az lova minden rajta levővel az Dunában esék tolyongás közben,

mely oda is marada. Az urunk köpenyegit, más bejáró lovárul az szorosságban szemlátomást csak levagdalák az tatárok. Így menekedénk meg az budai hidtól nagy becsülettel.

Urunkat pedig az havasalföldi Gregorius vajda magyar deákja János deák jó idején szemléli vala, mint nyomorogna az tatárok miá az híd szélén, és az maga lováról leszállván, urunkat arra ülteték, míg az ő nagysága lovával kiérkezének az tatárok közül, melylyel midőn érkeztek volna felüle ő nagysága az maga lovára. *)



(1669.)

Ezalatt nekem szállást az várban benn Kandiában rendelték vala, és a mig válaszom lön, hat hétig ott lakám, és ott lakásom alatt eljárám egynéhányszor az várat belül és kívül, melyhez hasonló kézzel csinált erősséget én soha mást nem láttam, mert ennek három renddel valának az ő erősségi, ugy mint legbelől valának oly magas bástyák, kikről az rajta kívül való erősségeket oltalmazhatja vala, és ezek valaholott valának, mindenik mellett külön-külön czejtházak valának. Ezeknél küljebb más rendbeli erősség

*) Az eredetiből itt néhány ív elveszett.

vala, szokás szerént való regularis nagy bástyák, kikhez hasonlókat mind nagysággal s mind magassággal nem láttam; mely bástyák sem téglából, sem kemény kőből csináltattak, hanem ugyan ott termett oly csudálatos lágy fehér kövekből valának építetve, hogy az lövés ellen semmit sem romol vala, hanem az golyóbiscsak bele hal vala; ezek nagyságokkal olyak valának, kiken egyiken egyiken három vagy négy ezer ember bővenforgolódhatik. Ezeken kívül vala az nagy, mély és széles árok víz nélkül, ennek az ároknak az külső szélénél, a hol az béllése szokott lenni az ároknak az föld színénél és az béllés tetejénél alább oly csudálatos titkos bástyaforma erősségek valának köröskörül, hogy azt az ellenség nem hogy láthatja, de sőt valamig reá nem bökken vala, nem is remélheti vala létét, harmad rendbeli erősség ez vala. Mindezeken kívül az, hol már akár ki is szabad merőnek ítélheti az földet, tehát az föld alja köröskörül az árok mellett majd egy puska lövésnyiig kívül az árkon puskaporral vala megrakva, úgy hogy a hol csak tíz, húsz ember is az ellenség közül megcsoportozik vala, az ég felé repítik vala szárny nélkül, mely miá az város kívül nagy darab helyen az mező úgy fel vala hanyattatva, hogy a ki nem tudta volna az dolgot, város és pinczék helyének ítélhette volna méltán.

Az várat legderekasabban öt helyről vitták : 1) fővezér, 2) Káplán pasa, 3) Ahmed pasa, ki ország főkomornyikja is vala, 4) Katergy Ogli, ki ugyan krétai pasa vala, 5) Ibrahim pasa, ki ezelőtt nem sokkal főhopmester vala és az fővezérnek totumfac tolmácsa, ez által járom vala én az dolgot, mivel még az ő hopmesterségében kezdetődék az fennforgó dolog, ő tud vala hasznosabban benne forgolódni.

Kihez midőn sokszor mentem volna az dolgoknak jó végét sollicitálni, tehát az többi között egészen rámára vona és azt kérdé tőlem: vagyon-e az fejedelelemnél az magyarországi nagy rendeknek az fennforgó dolgokról assecuratiójok, ez ilyeneknek úgy mint Nádasdinak, Zerényinek, Bottyánnak, Eszterháznak, Forgácsnak? Melyre azt mondtam, hogy vagyon, noha én bizony nem tudtam benne semmit, volt-e, nem-e, de hogy ez iránt is valami scrupulusok ne lehessen, én kimondám, hogy van, hanem ezt tettem vala fel magamban, hogyha ugyan üzni-füzni kezdik szorosabban is, tehát az velem levő postáknak egyikét igen sietve expedíálom urunkhoz, hogy ha párját kívánják be az magyarországi urak assecuratiójoknak, ha egyezés nincsen is az feljebb leírt uraknak nevek alatt, csináljanak mindjárt egy hazug assecuratoriát pecsétek alatt; és küldjék be vagy in originalibus, vagy in paribus, mert különben nekem nem jól lenne dolgom az hazugságért, de Isten úgy adá, csakugyan abban hagyák.

Tovább pedig ugyanazon Ibrahim pasa azt kérdezé vala tőlem, ha van-e az fejedelemelek hírével, hogy azok az magyarok, a kik mellett törekedik, tehát más felől titkon Rákóczy Ferencznek sollicitálják az fejedelemséget Erdélyben? *) Felelék, bizony az én kegyelmes uramnak, nem hogy hírével volna, de álmában sem látta, hogy a kiknek ő nagysága jót kíván, azok ő nagyságának azért gonoszt kívánjanak. Minden bizony csudálkozom rajta, hogy az urad egy nyelvű nemzetség lévén velek, ki nem tudja tanulni, mint folytatják magok között az titkos dolgokat. Mondék: én úgy tu-

*) I. Okmánytár XI-ik szám.

dom nagyságos uram, hogy azok hűttel kötelesek az én kegyelmes uramhoz, úgy hogy csak ő nagysága folytassa szívesen, hasznosan és igazán az fényes portán az ő dolgokat, tehát ők is ő nagyságához igazak lesznek, benne sem hagyják. Monda : adja Isten jó végét.

Anno 1670.

Circa dimidium Febr. válaszom lön az fővezértől és Isten kegyelméből megindulék Kandiából, 16 nap jöven az vizen és kiszállánk Thessalonicánál, (Colosse mellett elmenvén) és akkori kapitihát Boér Zsigmond uramat Thessalonicában találtam vala, mert az császár is ott vala ; itt mulatnom kelle a mig lovakat véteték, mivel egy lovunk sem vala ; egy kevés iszkofiumot is vettem vala, mivel legolcsóbb ott, levelét harmadfélfél talléron, és így elkészülék, kiindulék Drinápoly felé, holott megnyugodván harmadnapig, onnét is kiindulván, evezék vala Erdély felé a mint lehet vala. Isten kegyelméből által vergődván az Dunán és Bukurestre érkezvén, ott találám Antal vajdát, ki leize-ne, hogy szemben akar velem lenni, ne siessek. Lovát küldvén alá, felvitete tiszteségesen és beszélgetvén velem, sokat kérdezösködék tőlem, kitől elbucsuzám és utamat continualám Erdély felé.

Circa finem Martii Isten segedelméből megérkezém Fehérvárra és ott találám urunkat ő nagyságát. Declarálván ő nagyságának követségemnek rendét, némely részinek ő nagysága igen örül vala, de hogy fejedelemségit mások sollicitálták, azért haragszik vala.

Elérkezék az adó ideje is, annak bevitelére főkövetül rendelteték Rhédei Ferencz uram ő kegyel-

me*), ugyanakkor kapitihául Türi László uram, mely utban ő kegyelmekkel nekem is együtt kelle járnom; Drinápolyban találók az császárt és ott adók be az adót, de mivel az hópénz fizető derék divánra be nem érkezhettünk vala, szemben létünk extra ordinarie csinált pompával lön, mert nem az solemnis nagy kapun, hanem az hátulsó kis kert kapun vőnek be bennünket, igen igen szépen felöltöztetett lovak között, bőjtben is vala az dolog. És nem is abban az házban lönk szemben, a hol több követekkel leszen szemben, hanem az kertben levő házaiban, kinek grádicsit igen szép iszkofiomos materiával vonták be, de mi eszizmáinkkal nem kiméljük vala tapodni, gondolván talán több is van ott, a hol az volt.

Ez uttal Rhédei Ferencz urammal ő kegyelmével sokat munkálkodánk és sok öreg embereknek, száz esztendősöknek is fassiojokat megforgattam vala sok munkával, hogy az körösbeli falukat, a kik felett sok esztendők alatt az jenei törökökkel perlekedésünk vala, visszanyerhessük, s be is adtuk az fővezérnek, de hi-jában, mert az török politia ellen pénz nélkül vásárlánk, s csak annyit is adának, mivel azt mondá az fővezér, hogy azok az faluk már hatalmas császár regestumában beirattak, azért többé nektek nem adat-tatnak.

Ismét mi az rossz válaszszaal kikullogánk Erdély-be igen szomoruan, kiváltképen én, mert gyakorta vöttem vala eszemben, hogy az velünk kijövő ó kapitihá, Boér Zsigmond uram, gyakorta suttogván az követtel Rhédei Ferencz urammal, nem olyan jó kedvvel

*) V. ö. Bethlen János Historia Producta II. k. 55. l. s az Okmány-tár XII. számát.

viseli vala magát visszamenőben hozzám követ uram, mint mikor az portára megyünk vala, melyen én igen csudálkozom vala, hogy követ uram hogy hogy cselekedhetné velem azt, de azért nem tudom vala, hogy már bevágta volt utamat az jó Boér Zsigmond uram, melyet kiérkeztvén udvarhoz, tovább is kifokasztott azon Boér Zsigmond.

Mert mihelyt udvarhoz érkezett, engemet annyira bevádolt, (hogy én Zólyomihoz vonszok titkon), hogyha az udvarnál jó akaróim ne találkozzanak, ő nagyságok közül megfogtak volna házamnál és vasban vittek volna, de megfogattatásomat ő nagyságok előtt némely jó akaróim elcsinálván, maradtam csak az nagy harag alatt, melyet sokáig magam sem tudtam.

Anno 1671.

Az megírt Boér Zsigmond miá bűzben keveredének az urak közül Bethlen János, Bánffi Dienes, főhópmester, Naláczy István szebeni királybíró és tanácsur, Fleischer András, kik nem akarván az rossz hir alatt fekünni, evocaltatták Boér Zsigmondot, hogy a miket felőlek mondott, rakja reájok. Országgyűlése levén Gyula-Fejérvárott *) ország eleiben kele dolgok, holott midőn perlení akarnának, az vádló személy mellé amaz nagy emberektől való félteken senki az procatorok közül állani nem akar vala, hanem az ország impositiójából háromszéki Polos István nevű procatornak kelle ágálni mellette.

Kiköltvén azért azon procator megkövetéssel az ország közül az feljebb megnevezett urakat, egymás-

*) 1671. nov. 25-én nyílt meg.

hoz felelének az procatorok, és midőn Boér Zsigmondnak bizonyítani kellene az urak ellen, ebben igen megfogytakozék, mert holmi portán laktában törökök neve alatt csinált levélnél hitelesebb dolgokkal nem bizonyithata ellenek, melyen az ország semmit sem épít, sőt megbántodának sokan, hogy török bizonytságot citál Erdélyben, még pedig olyan rendek ellen, és így nyavalyásnak azt az taliót ütik fejéhez, melyet amaz urak érdemlettek volna.

De némelyeket az fejedelemasszony subordinálván az megírt Boér Zsigmond mellett való törekedésre, az büzben hevert urak megkegyelmezének neki, úgy hogy ugyan ott az ország előtt térdre esvén, mindeneket, valamiket mondott és irogatott, hazudja vissza, és így követte meg az urakat, kegyelmet kérvén fejének tőlök, mely így is méne végben az egész ország előtt. *)

*) V. ö. az ügy lefolyását Bethlen János Historia Producta II. k. 188—189, 195—197. ll. A Boér ellen hozott számszerént XXIV-ik articulus így hangzik: Szomoruan értettük volt kglmes urunk ezt is, hogy ez haza békességét kívánó és tehetségek szerént hűséggel igazgató némely méltóságos uri rendeket Fogarasban lakó Boér Zsigmond hízkelkedésből s képmutatásból inkább, mintsem hazájához, s fejedelméhez való hűségtől vagy szeretettől viseltetvén, sokféle hamis vádlásokkal méltatlanul illetett, mind nagyságod méltóságos személye előtt, s mind más emberek előtt: mely cselekedetiért fiscalis director atyánkfia annak rendi s módja szerént azon Boér Zsigmondot evocáltatta volt nótára, mostan pedig procedálván ellene, megírt director atyánkfia, az egész status és ország előtt in notam perpetuae infidelitatis incurraltnak pronunciatott, és az országnak arról írott constitutioi szerént megsententiáztatott: És midőn ez súlyos sententia alatt lett volna, mind maga, s mind pedig minden java, és jószága; az nemes ország atyai kegyes indulattól viseltetvén, azon méltóságos uri rendek előtt kész lön magát interponálni ő kegyelmek is az nemes ország interpositióját megtekintvén, s megmutatván azt is, hogy egy olyan ember életének, s minden javainak veszedelmezésében nem gyönyörködnek, megengedének néki ilyenképen, hogy az egész ország előtt azon méltóságos uri rendeket térdén állva deprecálja, és gyalázatosan reclamálja mindazokat a cselekedet

Eljövén az adó ideje, annak bevitelére az portára rendelék főkövetül háromszéki főkapitány Nemes János uramat, de más kettőt is küldének ő kegyelme mellett, mivel az három nemzet három követet küldé, holmi dolgok lévén akkor fenn, kikre nézve az idő úgy kívánta vala, és noha ezek is az főkövet mellett az adó praesentálásában jelen voltak, de az főkövet-ségnek neve Nemes János uramé volt, adhaerens követtársai ezek : Szilvási Bálint uram és brassai Trajner Péter.

Ugyanekkor kapitilhaságra Gyulai Tamás uram küldetett vala.

Mivel penig az én felőlem való álnok vádak is még eddig az ő nagyságok elméjéből egészen ki nem töröltettek vala, erre nézve ez uttal engemet el nem küldének az követekkel, hanem Boros nevű postájok vala ő nagyságoknak, ez vala az követek mellett mind posta, mind tolmács ; mindazáltal császár és fővezér előtt portai főtollmács Panajot vitte végbe az dolgot.

Erre az követségre elsőben csiki kapitány Daczó János uram rendeltetett vala, és immár Brassóban az adót is felolvassván, kezéhez is vette vala, egyébbiránt is oly készen vala, hogy csak indulni kell vala, azonban érkezék commissioval háromszéki kapitány Ne-

teket, és hamisan költött vádlásokat, melyekkel méltatlannul vádlotta volt ő kegyelmeket ; melyet is instanti conventu ultro megeselekedvén, köté magát arra, hogy ha ennekutána akár mely kiesin alkalmatossággal is olyan formában azon méltóságos uri rendeket, vagy más becsületes haza tagjait illetve, vagy szavával is valamit olyat hamisan indítana, hirdetne, eo facto azon sententia, úgy mint nota perpetuae infidelitatis légyen rajta : becsületi mindazáltal és minden javaiban, jószágiban való dominiuma s minden successiója, s rendes úton való jussa rebus ita peractis et habitis helyben maradának és meghagyatának mostan.

- mes János uram, és ő kegyelme vévén kezéhez az adót, amaz elmarada, melyet igen szégyel vala, méltán is. *)

Megjőve az három követ igen könnyű válaszszaal, eltelék esztendő is.

Anno 1672.

Visszaveszvéen az lengyellel az török, személye szerént ellenek indula az török császár az lengyeleknek, de ők mint afféle kevély sitkopán nemzetség, majd semminek vévén az török indulását, inkább vendégeskedék és egymással csak koczódnak vala itthon, hogysem hazájokrul viselnének gondot. Az török penig eljárja dolgában, mert általmenyén Huttinnál az Neszter vizén, egyenesen Kamenitz alá menének és megszállák. Noha Huttin alatt eléggé mulata az török tábor, az akkori vezérnek nagy inclinatioja lévén az békességhez, de mivel lengyel uraim csak meg sem mutatak magokat, kételenitettek az törökök Kamenitzhez nyulni. Melyet minckutánna megszállottak vala, nem sokáig lötetek az benne valók magokat, mivel igen gondviseletlenül is valának, kiknek ötszöri, hat-szori kilövésekből alkalmasint által tanulván az fővezér, mi formában lehessenek az várbeliek, mindjárást megmondotta az vezér főtölmács Panajotnak, hogy ez az vár enyim leszen tized nap alatt, melyben annyi sem telék, mert per compositionem kilenczed napra az töröké lön az egész keresztyénségnek nagy kárára, egyedül penig lengyel uraimnak az egész világ előtt elfelejthetetlen gyalázatjokra, mivel elveszéséig az

*) A bujdosók ügyében kelt leveleket is ő nyújtá be. Ezek az ő írásában maradtak fenn. L. Okmánytár XIV., XV. számain.

megnevezett keresztyének nagy bástyájának még csak ezer lengyel sem mutatá meg magát merőben. Melyen még maga is az fővezér majd mintegy bánkodék vala, ilyen okát adván, hogy már ezután az császár minden felé való erősség felől ilyen könnyen fog gondolkodni, és nekiek nagy embereknek lészen bajok miatta.

Ezen hadakozásának kezdetiről penig az császár nekünk is hirt ada, hogy levelének continentiája szerint, küldjünk hatszáz szekér élést táborára, mivel szokás volna, hogy midőn arra való meneteli esnék, tartoznék Erdély hat hat ökrü hatszáz szekér éléssel, de ez az dolog csak Bethlen Gábor idejében jött volt be, akkor ő kedveskedvén az lengyellel hadakozó szultán Oszmánnak annyi éléssel, és így e mai napig ma is observálja az porta, de már nem úgy mint kedveskedést, hanem úgy mint kételenség alatt való rendtartást. *)

Felvetvén azért az ország az hatszáz szekér élést, ami kegyelmes urunk ő nagyságaméltóságos annuentiájából főkövetnek rendelék azon élések praesentálására Baló László uramat, tolmácsnak penig melléje engemet. Az egész zsellérek mellett fő gondviselőül két kapitányt, ugyan ő nagyságok magok méltóságos udvarokból két főember szolgáljokat, egyiket Madarász Mátyást, másikat penig Fodor Miklóst. Ezeken kívül penig valónak minden vármegyéből és minden székekből az szekerek mellé külön hadnagyok rendeltetve, ország végezése szerént.

Minden szekeren vala császár számára való élés, húsz véka árpa és húsz véka liszt, négy-négy vékás zsákban külön-külön, mely teszen vala mind együtt

*) L. Okmánytár XIV., XV. számait.

tíz zsákokat. Item minden szekeren négy véka liszt és négy véka árpa nagy embereknek való kedveskedésre az császárné kívül. Ezeken kívül az hadnagyoknak és szekreknek az magok élések is meg vala minden szekeren.

Az szekereknek penig az Ojtozon kell vala Moldvában betakarodni Bákó nevű városhoz, holott is magyarok lagnak. Mi penig jó idején bementünk vala az megnevezett Bákóra és várjuk vala össze az szekereket, de igen későre takarodának be, mely miá nekünk sokáig kelle ott lagnunk és egynehányszor vissza is irnunk, hogy siettetnék az szekereket.

Midőn azért tovább három hétnél ott várakoztunk volna, valami későre sok aprólék fogvatkozásokkal összegyülnének az szekerek, kikkel mi is megindulánk és igen sok bajoskodó búsulással mendegélünk vala Hutin vára felé, mely az Neszter parton vagyon, Jászvásárt jobb kézre hagyván, reá nem mentünk vala. Itt Moldvában mentünkben Románvásár tájékán hallók meg valami oláh postáktul, hogy már Kamenitzet az török minden bizonynyal megvötte volna tractával, mivel az kevély lengyelek (a mint azután vélek való beszédekből érthettük) avagy nem hitték az töröknek anynyira való készületit, avagy ha hitték is, szokások szerint nagyobb gondjok volt egymással való döllyfös vonakodásra, hogy sem az szegény Kamenitz requisituminak procurálására, és így igen gondviseletlenül találván az török az várat, kilenczed napra tractálni, tizenötödik felé kezekben is adni készek lőnek az benne való az töröknek, az egész keresztyénségnek nem kicsiny scrupulusára, mivel meg kell vallani, ha a nagy gondviseletlenség az emberbeli segítséget tőle nem denegálta volna, az emberi munkán kívül is oly

természeti erősséget adott volt neki az Isten, hogy bizony ott ülhetett volna török uram s el is mehetett volna re infecta alatta, mert egynéhány török császárnak minden hadát belé ragnak (ragnák) sem telné meg az árkat; ostromnak is menni lehetetlenség, mert oly meredek kőszikla az oldala, mint akármely kőfal. Igaz dolog, körül vannak oly hegyek, kikről az várost ronthatni, de ostromnak menő alkalmatosság nincsen. Az árkában is folyó víz foly el, de nem köröskörül. Az vár és város is egyszersmind igen nagy hely, sok ezer ember kellene belé.

Által kelénk az szekerekkel az Neszteren, elég bajoskodással és ballagunk vala valami lassan Kamenitz felé, ki mellett elmenénk, mivel már az török megvén, beljebb ment vala Lengyelországban, és mindaddig kelle nekünk is utánok mennünk, a mig elérök, elérök pedig Podolyának az belső szélében egy Bucsecs nevű városnál, melynek szép kastélya is vala, mely az Podoczkiaké és adminisztrálók az szekereket kit itt, kit egy Ladisa nevű elégetett falunál és kastélynál. Mivel az császár élésén kívül az nagy rendeknek éléseket kit együtt, kit másutt, a mint lehet vala, csak ugy adminisztráljuk vala.

Az fővezérrel azért szemben lönk, ki előtt az követséget perágálók és ajándékit is megadók, melyek ezek : huszonöt szekér élés, árpa és liszt egyaránt, egy igen szép paripa felöltöztetve és más paripa is csak pokrócz alatt. Pénz ötszáz arany. És igen szép öreg mézes pogácsák és híres sajtok. Itt megkaftánoznak bennünket öten vagy haton.

Az tihájának is adánk élést két szekérrel, egyaránt árpa és liszt mindenik szekeren; ennek egyebet nem adánk, mivel nem igen totumfac tihája vala, ha-

nem csak az szükséghez képest tötte vala az fővezér, többet tudván az öszvérek, tevék és szamarak körül való dolgokhoz, mint az regimenhez. Ő sem derekasán láta bennünket, mert eszében vötte vala, hogy nem úgy tractáljuk mint az előtte való tihákat. Neve Bettyr bég vála.

Az csausz basának is adánk hét szekér élést, ennek lovat is adánk és penig is mivel ez tehetőbb vala az vezér előtt tekintetivel, neve Szulimán aga vala, mind vezér és császár előtt szép kedvességü emberséges bozsnyák ember vala.

Az fő conservatornak Izsák effendinek is adánk annyi számu szekér élést, mivel noha tisztivel az többinél alább vala, de az fővezér előtt való effectuosításban legnagyobb s legbelsőbb vala, mert mása nem vala az fővezér előtt való kedvességben, éjjeli, nap-pali beszélgető és ivó társa lévén. Melyre nézve ennek lovat is adánk s pénzt is.

A vice conservatornak adánk három szekér élést.

A cancellariusnak adánk öt szekérrel.

A kajmekám basának ugymint fővezér locumtenensének adánk tíz szekér élést és ötszáz tallért, mivel ettől féldegélünk vala is, néha igen favorisálván Zólyominak az portán, de mindazonáltal nagy becsülettel láta, ajánlván szolgálatát.

Az vicehopmesternek is adánk két szekér élést.

Az főtolmácsnak Nicasius Panajotnak adánk hat szekér élést, mivel noha keresztyén vala, mindazáltal sok szolgálatával annyira elő ment vala dolgában, hogy Izsák effendivel együtt ők valának legbeljebb az fővezérnél, és kedvek szerént rontnak, építenek vala. Pénzt is adánk száz aranyat és iromó lovat is. Ez

énnekem sokat szolgált vala, mivel én is jó szolgája valék másfél esztendeig az érsekújvári táborozáskor.

Az főtolmács az fejedelemnek jó akarója vala mindaddig, valamig az magyarországi atyafiak új dolgok nem interveniála, de a miatt megidegenedtek vala egymástól, mivel az némettel való békességet ő csinálta vala az rábai veszedelme után az töröknek, és ugy nehezteli vala, hogy az ő csinálta békességet az terminált idő előtt az magyarok dolgának folytatásával fel kellenék bontani. De azért mind ezalatt is Erdélyhez jól állott az szive.

Az megnevezett Bucsész nevü kastély és város alatt dolgunkat elvégezők és igyekezőnk vala választ nyerni, haza szaladni, de az válaszszal mindaddig tartóztatának, míg az császár maga is megtére. Itt hevertünkben bementünk vala az városban, kit az lakosok pusztán hagytak volt, holott többi között egy templomban bemenénk, melyben az Podoczky uraknak nemzetséges temetések vala, ott egy felbontott temető boltnak felső küszöbén ez vala írva : Jacobus Podoczki Vexillifer Regni. Az kastély penig az város felett egy szép hegyen vala, melyben benne rekedt vala az akkori Podoczki felesége, mely mivel jó idején holdolt, nagy ember rendeltetett vala az kastélyba, hogy valami bántódása ne lenne se az asszonynak, se az kastélynak. Ez az urasszony becsülettel gazdálkodik vala ki az főtolmácsnak Panajotnak, mert sokat is szolgált vala neki.

Idé érkeztek egynéhány kévély lengyel urak, kik valami színes békességet csinálának ugyan az törökkel, hogy kitudhassák országokból az törököt, de igazábban csak armistitium vala neve, nem sokáig állák meg. Ennek némelyikével szemben löttem vala,

és tudakozódám tőlök, miért voltak olyan puhák dolgokban, hogy ilyen szabadosan hagyják nyargalni országokat, melyre igen boloudul így felelnek vala, hogy nem hihették, az török annyira merjen penetrálni, s azonban maguk között is visszasók voltak.

Itt az dolog componálódván, imigy amugy megtére az császár is hadakozásra rövid vala, véle együtt mi is, a mely nap megtérénk az nevü bihari fiú inasomat megvertem vala, kit mikor verék vala e vala ördög lelkü országát, hogy nem gondolja meg kegyelmed, hol verekedik h den felé ut, de az Isten engemet ugyan csak meg akarván látogatni, eszem . . vötte vala, mert házas, tüzes szolgáltnak nem hívék, hanem az megvert fenyegető inasomnak lova farára köttetém pénzes turbámat és mikor már jönnénk az táborral, mihelyt bealkonyodék, az sokaság között ő csak hátrébb-hátrébb marada és követ Baló László uram lovászával ketten maig is oda lönek sok szép pénzemmel és egyéb holmi egyetmásommal, kiket hihetőbb, hogy valahol ott vagy az törökök, vagy az tatárok vagdaltak le, mintsem békével elmehettek volna, és így én valóban szomoruan töltöm vala időmet az sok kárvallás miatt.

Itt midőn Podoliába jönnének az táborral, az Neszter felé sok sebes tatárokat találánk elől, kik igen lovok szörin többire nyereg nélkül haladtak volt el az lengyelekkel való harcáról, mert általmenvén feles tatár Muradin szultánnal az Viszlán, igen kézre kerítették volt őket az lengyelek, ugy annyira, hogy magát is az szultánt majd két hétig alig tudták, hová lött.

Általkelénk igen nagy bajjal az Neszter hídján Huttinnál, holott egy Mironasko nevü deákul igen jól

tudó emberséges boér becsülettel gazdálkodék követ urunknak, és úgy kaptunk vala egy kis vérszemet. Ide érkezék urunk postája Paládi György, ki többi között hozá hírül, hogy Teleki uramat megverék Szathmárnál. Nekem is írt vala Teleki uram, hogy most kellenék az szolgálát, hanem vigyázzak dolgaira, s el is követtem hasznosan.

Itt az várban Hutinban bemenénk, holott az oláh kapitány jó szívvél láta és jó akaratával gazdálkodék.

Megindulván Hutin alól, az császárral együtt járánk az Pruthig Jászvásár aránt, ott mi általkelénk nagy ügygyel-bajjal az hídon az törökök között és bemenénk az városban, az császár penig túl marada az vízen, holott egynéhány nap megnyugovék, és ez alatt minékünk igen-igen nagy bajjal kell vala az városból az dolgok sollicitálásaért az táborra kijárnunk, mivel messze is vala, de mind nehezebb vala az Pruth hídján való által s még általjárás, mert török kézben vala az híd és maguk is az törökök többire ostrommal veszik vala el egymástól hol egyik, hol másik végét az hídnak, mely miá igen kétséges vala az hídon való járás, mert gyenge is vala, az víz is oly nagy vala, hogy az híd padlását éri vala, mely miá mi akkori kapitáha Gyulai Tamás urammal nem igen bátorkodhatunk vala mindenkor az hídra menni, mert vagy az híd felett villongó törökök nk vala, hogy eltapodnak, vagy az gyenge hídnak elszakadása ijeszt és így az harmadik veszedelmesebb dologban igérvén magunknak több secu t, azt cselekeszszük vala, hogy a mely csutakokat az a víz az hídnak hordván összegyűjtött s vert vala, azokon hágsálunk vala életkoczkáztató kapaszkodással sokak csudájára által, s meg által, akkor mondogáljuk

vala Gyulay urammal egymásnak, vajjon mit fog az fejedelem s az ország nekünk efféléért fizetni; néme-lyünk mondja vala, bizony talán gyalázattal, mely ta-lán nélkül is valóban meglőn, mert midőn az élés ad-ministrálás után látnók Lengyelországban, hogy az ország béresei mint adogatják, vesztegetik az ország ökreit, némely marhákat az tatár kézből váltunk vala meg pénzzel, kiért az ország gyűlésében itthon néme-lyünk, kiváltképen Gyulay uram szorosán vonatván ráma-ra, nagy kárban és gyalázatban akarják vala ő ke-gyelmét ejteni, ha ne differálódjék az dolog más alkal-matosságra, mely ma is in suspenso tartatik, azt ob-jiciálván az ország, hogy az kapitiha lévén az követ után az ország dolgaiban egyik principális, rettenteni kellett volna inkább az eladó személyeket, nem hogy megvétellel magának kellett volna alkalmatosságot szolgáltatni az eladásra nekik. Itt azért summa sum-marum példa legyen az következőknek, hogy ha az eladó személyeket in tali casu semmiképen nem refrenálhatnák, képes az volna is, hogy az ördögök-nek adnák is az ökröket, soha magok egyet se vegye-nek meg benne, ha ecclesiát nem akarnak követni az ország előtt annál inkább, hogy nagyobbban ne incur-ráljanak. Noha szintén ha tudva impingált volna is Gyulay uram ez dologban, méltán kedvezhettek volna ő kegyelmének, mert úgy tetszik, száz szekér élest nyert volt meg az országra intézett onusból, de ezt nem igen emlegetik vala akkor, a mikor ő kegyelmét depri-málni akarják vala kicsiny botlásáért. Tanulj.

Azonközben az ország adajának is ideje közel-getvén, valóban várjuk vala, ha előnkbe érkezzék Moldvában, mivel már bizonyosak valánk benne, hogy az szokott időnél valamivel előbb is beveszik, csak

legyünk készen vele. De ebben semmi sem telék, hanem a mitől félénk abban esénk, mert nem kicsiny szivünk fájdalmával megértők, hogy csak el kell mennünk hazánk mellett, mert az adó késik, melyet hogy megvárjunk, arról való parancsolatunk érkezék az fejedelemtől. Kihez képest neki ajánlók magunkat az portai hosszas utnak, és török csauszt kérvén az vezértől mellénk, az moldvai vajdától is oláh commissariusok rendeltetvén mellénk, megindulánk által Moldován Havasalfölde felé és érkezénk Foksánban, mely oláh mezőváros határa mind Moldvának Havasalföldének, mivel egy igen rút agyagos, zavaros vizü patak megyen által az város közepin, azon patak az várost is két felé hasítván, felét Moldvának, felét Havasalföldének adja.

Itt beszállánk ugyan, de igen szűk vala az szállás, kiváltképen az java, mert az havasalföldi tábor is arra takarodik vala, és az török tábornak is az széli igen elérvén ide is és az hideg is elérkezett vala, és így igen bajosan beférkezénk ugyan valami imígy-amúgy, kiváltképen nekem igazán csak imígy-amúgy lön, mert az hideg locspocsban estve felé valami rossz helyre beverekedvén, az szorosság miá csak valami oldal nélkül való rossz ereszt alá kelle az hitvány lovainkat köttetnünk, holott minekutána egy Karák Mátyás nevű szolgám (kit Kandiából hoztam vala) bánt volna az lovakkal, csak a mig gyertyagyújtani az házban bement, az leszködő tolvajok elvagdalván kötőfékeket lovainak, csoportostól elejekben vevék elhajták, kik között leginkább szánok vala egy gyermekded török lovat, kit az táboron vöttem vala, és így lön ezen utazásomban ez is nem kevés káromra, másodszor.

Itt igen búsulok vala, mert már mind pénzem, lovam oda valának, vala csak egynehány pénzem, kit zsebemben töttem volt, és még menőleg adtam volt szerencsémre követ Baló László uramnak kölcsön ötven tallért, ez vala minden gazdagságom pénzből. De az Isten megszána, mert ide Foksányba beérkezék előnkben az adóval akkori fő meghítt belső postames-ter hírével Székely László uram urunknak, és mivel hallották voltsok kárvallásomat, Isten ő nagyságát meg-áldja, küldött volt kétszáz tallért költségemre ő kegyel-métől, melylyel lön harmadfél száz tallérom. Portára bekullogánk az adóval, hová Székely László uram is velünk együtt eljőve épen Drinápolyban.

Adtak vala még Moldvában az debreczeniek holmi dolgoknak végbenvitelére ötven aranyat az ke-zembe, mivel ők restellik vala csak ez egy dologért portára fáradni, kit én felvállalék, ők pedig hazafelé fogának. Hogy Drinápolyban érkezek, megkerülém az debreczeniek dolgával az főtölmácsot Panajotot, ki noha görög vala, az dolog is görögök ellen vala, mindazonáltal mivel azelőtt mellette való jámbor szol-gálatomért nekem is jó uram vala, ugyancsak felfoga-dá, felvivén supplicatiómat jó választ szereze, kit ugyan maga is irata formalis patensben. És így ne-kem megmarada az ötven aranyacska, melylyel lön negyedfél száz tallérom, de a mig portán mulatánk, Isten ötszázra is kitölté, nem öröme azoknak, kik itthon sok kárvallásomon igen örültek, kiért Isten áldassék.

Válaszunklévén az adó beadása után, Isten kegyel-méből haza jövénk. Ez időtájban igen elárulták volt a végbeli, kiváltképen váradi törökök urunkat és az or-szágot, hogy sok új épületet csináltak volna az vára-

diak ellen az holdoltságon, melyre nézve kapitihát Gabos (Kabos) Gábor uramat praesentálók.

Anno 1673.

Az fővezér bizonyos személyeket decernála azon helyeknek perlustrálására, az portárul maga kapucsi-basáját Musa agát, budai káptalant Ali béget, ki Ali basa idejében magyar tolmács is volt, item az váradi és jenei kadiakat; ezeken kívül felesen valának mind Váradról, mind Jenőből az előkelő törökök közül. Kik mikor megindultak azon perlustrationak peragálására, innét is a mi részünkről urunk és az ország destináltak vala Kapi Györgyöt, Bánffi Diénest, ki kolozsvári kapitány vala, Bethlen Farkast, Haller Jánost, Rhédei Ferenczet, Bethlen Gergelyt, Gyerőfi Györgyöt, Szilvási Bálintot, collaterális közönséges embereket többeket is, kikkel valának feles hadak mind Kolosvárról s mind Somlyóról. És midőn mind megegyeztek volna az törökökkel, menének legelsőben is Somlyó látására, de én még akkor oda nem érkeztem vala, mert udvarnál valék. Tetszék azért az mi kegyelmes urunknak jó tanácsból, hogy kedveket kellene keresni az commissarius törököknek, melyre nézve engemet ő nagyságakikülde az urakhoz két ezer tallérral, melylyel szintén akkor érkezém ki, mikor Hadad nézésére közzelgetnek vala, holott én is segíték vala, a mint lehet vala.

Eljárók azért Hadadot is, azután Szilágy-Csehét és onnét jövének Gyaluban, ugy intézvén az utazást, hogy mind az pusztásán kellessék járni az föld ocu-láló törököknek. Holott az vár ura Bánffi Dienes elől elment vala, és mint kolozsvári kapitány szépen elké-

szült sergekkel várá az törököket Gyaluba; hova is midőn közelgetünk vala (mert én az törökökkel valék egynehány destinatus első emberekkel) tehát az urat Kornis Gáspár urat ő nagyságát küldötte vala ki Bánffi Diénes az maga fiával Bánffi György urammal ő kegyelmével együtt az török követek eleiben, és így bemenének Gyaluban is és perlustrálák, noha szállások az faluban vala az törököknek, kiket az ur Gyaluban igen rendesen meg is vendégele mind az magyar urakat is, és asztal felett rendes beszélgetésekkel tölték vala az időt.

Imét menénk Bánfi-Hunyadra és ott tractálódván mindenek felett az portai kapucesi basával Musza agával és feljebb említett budai káptalannal Ali béggel, csinálgatjuk vala részünkre őket, mivel már ott közel vala az elváló hely Sebesvár; adánk azért Hunyadon ezen két töröknek öt-ötötszáz tallért, melyet Szilvássy Bálint urammal praesentálánk nekik, de többről tünk ígéretet, úgy, hogyha fogadások szerént részünkre beszélnek az fővezér előtt, melyet fogadának és imígy-amígy az ajándékot megköszönék. De többet jobb neven vesznek vala.

Felmenénk Sebesben is, holott is az várba bemennek és discurálának, és mivel az előtt az új épület elhányattatott vala, semmit abban ott nem láttak vala.

Itt azért ujabban is, de csak magától az ur, Bánffi uram azon két töröknek egy-egy lovat küldötem, az szolgálának talám tíz-tíz tallért és így ők kifelé ballagának Váradra, mi pedig vissza Gyaluban. De az váradi és jenei kadiáknak is adtunk vala Hunyadon száz tallért egyiknek egyiknek.

Consultálódván az urak ezen materia felől Gya-

luban, tetszék mindnyájoknak, hogy írjanak az mi kegyelmes urunknak, hogy hova hamarébb ezen dolog végett küldjön be portára, minekelőtte az törökök reportálnák oculalásokat előznők meg mi, ha lehetne. Melyre nézve ugy végezének, hogy Szilvássy Bálint uramat küldje be az mi kegyelmes urunk ő nagysága, kinek mivel még udvarhoz is kelletvén menni és házához is, eltelék az idő, azért engem elől elküldének, hogy csinálnék utat Szilvássy uramnak, míg utánam érkeznek. Itt engem az urak ezen dologban való szives szolgálatomért assecurálának, hogy mihelyt ezt az utat megjáróm, azon lesznek az fejedelem előtt, hogy jámbor szolgálatom remuneratiót vegyen, melyről ő nagyságok ő kegyelmek pecsétjek, supscriptiójok alatt meg is adák az assecuratiót, mely is egészen Bethlen Farkas uram kezeirása. Eltém azért én ezt és elmenék postán urunkhoz Fogarasba, holott Naláczy uram lévén udvarnál, engem igen hamar expediálának, bekullogék az portára.

Drinápolyban Isten segítségéből Panajot által csinálgotom vala az utat az követeknek, a mint lehet vala, hova még az oculáló törökök sem érkeztek vala meg. Megérkezések után penig tudja kurvaanyjak mint beszélgettek volt az fővezérnek, de elég az, hogy mikor aztán mi is Szilvássy urammal szemben lőnk véle, ugyancsak minket hazudtola meg, és ki is czokigata az házból előle. Mindazonáltal szokása vala ennek az vezérnek, hogyha igazságát látja vala is az keresztyénnek, nem igen ad vala lábat kiváltképen nekünk.

Itt mi Szilvássy
(a többi hiányzik).

IV.

APAFI MIHÁLY

Érsekujvár alá menetele.

.
 Mind ezek után, megindulánk valami kedvetle-
 nül *) és Hunyadvármegyén alá Lippa felé ki, Szolnok (sept. 20.)
 felé vezeték, kísérek ő nagyságát *) mellette levő Mu- (oct. 1.)
 hárrim aga és Ali bég, tisztességesen excipiáltatván és
 gazdálkodtatván ő nagyságok mindenütt az végbeliek-
 kel. Az szolnoki hídon által az Tiszán, feles kísérek já- (oct. 7.)
 rának ő nagyságával mind Budáig, mivel tudják vala
 jól az német részre valók az ő nagysága menetelit, és
 valóban kandikálják vala is az utakat; de nem nekiek
 való vala kiütni magokat.

Budán, mivel beteges vala ő nagysága, harmadna- (oct. 14.)
 pig mulata, megferedvén abban az ott való híres ferdő-
 ben, mely igen szép is, az város végén vagy on napnyugot
 felől, az szőlőhegy alól jő ki, s az ország útja alatt
 foly arra az szép ferdőhelyre, mely mindjárt az úton
 alól vagy on az Duna felől. Innen ő nagysága megin-
 dulván Csán-Bég felé az Vértés híres erdején által
 Esztergomba, ott által az Dunán levő hídon jó darabig, (oct. 16.)
 azon a harc helyen jödegele ő nagysága Szögyén felé,
 a hol Forgács Ádámot az előtt nem sokkal megver-
 ték vala.

A mit eddig alig hiszen vala az fővezér, már lát-
 ván szemeivel, hogy közel ő nagysága az török táborhoz,
 parancsolá az fővezér az csausz basának (mely az
 császári udvarban, udvari főkapitány) az moldvai vaj-
 dának Dávisának és havasalföldi vajdának Gregorius-

*) A nap számait Apafi Vehiculumából pótoltam ki.

nak, hogy igen szép rendelt seregekkel az erdélyi fejedelemnek elébe mennjenek ki, de az moldovai Dávisa itt magát beteggé vagy tevé, vagy vala, nem mene ki, hanem hadait adjungálván az havasalföldi Gregorius vajda mellé tisztességes török és oláh seregekkel obviálák ő nagyságát az mezőben az csausz basa és az vajda, és ott ő nagyságát tisztességesen köszöntvén, az maga lováról leszállíták és ülteték arra az öltöztetett lóra, melyet az fővezér küldött vala ki az csausz basától ő nagyságának, mely szürke vala, vezéri módon felöltöztetve. Itt mi ennél messzebb mentünk vala ki ő nagyságával és minekelőtte ő nagysága az török táborra érkezett volna, elébb instruálók holmíkról, az uram az főtölmács izenetiből. Szegény Haller Gáborral ő nagyságával mendegélve az uton, ekkor mondja vala több szavai között, hogy soha bizony ő nagyságának ezer talléra egyszersmind nem volt; melyen én igen álmélkodom vala : de bezzeg (in parentesi legyen mondva) esze vala ám ennek az embernek, bizony talám prae ceteris omnibus Transilvaniae primatibus, melyet az török portán is sokan így hisznek vala. Ez az ember vala az, ki deákkal elegyített magyar, s magyarral czimborált deák beszédet nem igen szeret vala, imperfectusnak, sőt igen erőtelennek tartván ő azt, mind a két nyelvben, a ki mind mixtim beszél vala. Ő pedig magyar is jó vala ; s deák is oly, kihez comparabilis az első rend közt Erdélyben nem vala akkor.

Török, magyar és oláh trombiták, dobok harso-
gása s zengése alatt bekisérteték ő nagysága az török táborra az fővezérhez, sűrűn állittatván egymást erőleg egynéhány rendben az kápás jancsárok, egész az fővezér sátorától fogva nagy messze az tábor pia-

czán, tombolván, tapsolván az törökök, hogy még az erdélyi fejedelem is udvarhoz jár hozzájuk.

Itt nem jó instructori lőnek az fejedelemnek egy-néhány dologban, noha maga is infelix vala ő nagysága in capienda dispositione. Elsőben, mert nem kell vala ő nagyságának az fővezér sátorának külső kerítésén kívül az bonesakoknál, azaz lófark zászlóknál, lováról leszállani, a hol az közönséges főrendek szoktak lovokról leugrani; mert azt az kerítést azért huzták vala jól kétfelé, hogy mind lovastól azonáltal kell vala ő nagyságának menni, be épen a métáig az tornác sáornak külső csepegésen belől, mingyárt hol az kerevetnek szélínél széket tétetett vala le, hogy mikor ő nagysága leszáll az lóról, ne az földre, hanem az székre szálljon lábával, holott is szokott az fővezér is lóra ülni, és arról leszállani; eddig terjesztették vala itt az mi becsületünket; de mi magunk harapánk el benne. Melyen az fővezér fő hopmestere igen csudálkozik vala; mert az fővezér parancsolatjából, azon letétetett széknél, határnál várja vala az fejedelmet, hogy igen tisztességesen excipiálja ő nagyságát azon főhopmester.

Ezen az külső palota sátorán általmenvén ő nagysága, előtte megyen hopmester formában, ugyan az fővezér főhopmestere Ibrahim bég, ki natione bosnyák vala, és igen emberséges ember és bevezeté az fejedelmet az három árboczfāju s tetején három nagy aranyos gombokkal tündöklő audientia sátorban, holott várja vala az fővezér urunkat ő nagyságát bársonnyal borított egy kis tábori széken ülve, hová urunk az csinos kereveten csiz mástól menvén által, épen az fővezérhez méne, holott az fővezérrel kezét fogván, ezt már az tolongó sokaság közt nem láthatám jól, ha

emelteje magát valamennyire az kézfogás közben az fővezér vagy nem, de az bizony dolog, hogy jó darabig kinálá urunkat a mig leüle ő nagysága, melynek kevesebb kinálásra kell vala meglenni, ez lön az másik botlás. Harmadik botlásunk ez lön, hogy a midön leüle is ő nagysága még bementébe ő nagysága az törököknél contentusos ritussal sok ideig, levött süvegét leülve és az kézben tartja vala, melyet az tolmács uram későre tétethete fel ő nagyságával. Itt ezuttal nem sok beszéd lön; hanem állapotjokról értekezödvén egymásnak (mely beszéd alatt is) az havasalföldi Gregorius vajda és az urunkhoz ő nagyságához tartozó fő rendek, a mi kevesen valának, oldalfélt az kerevet mellett állának vala udvart rendben, urunk ő nagysága penig ex opposito ül vala az fővezérrel hasonló tábori bársonyos kis széken, a mig egy kevésé beszélgetének.

Finitis pro tunc finiendis, urunkat ő nagyságát nuszttal bélétt, az vajdát penig és az urunk ő nagysága adhaerensit matériaval bélétt kaftányokkal fel-tisztelvén az napkeleti szokás szerént, hasonló pompával az szállására kísérteté ő nagyságát, holott sá-tort vonatott vala az fővezér ő nagyságának, az vajdákhoz nem messze igen tisztességesen. És mivel urunk ő nagysága beteges, az idő penig már hives vala, inté az fővezér ő nagyságát, hogy magát melegen tartsa, s kün ne igen járjon, s nem is igen jára ő nagysága; sőt az sátor alját is mind bécsinálták vala, hogy az hideg szél ne annyira penetrálna. Itt az vajda ő nagyságától elbucsuzván, maga táborára méne; az fővezér penig megparancsolta vala az vajdáknak mindkettőnek, hogy az fejedelemnek mindaddig, mig ő nagysága ott fog mulatni, fát és szénát elegendőképen

szolgáltassanak, s bort is a mennyi kívántatik, adjanak.

Bezzeg fővezéri gazdálkodás lön ám itt, és csak ebben is megmutatá az fővezér, hogy az mezőn is ott-hon van az török császár tábora; mert bizony helyben is elég lett volna az a becsületes gazdálkodás, a melyet elkövette az a nagy generosus fővezér Küprüli Ahmed basa, mert még az nádmézet is zsákokkal hozák ő nagyságának; ehhez intéz már egyéb alábbvalót, mindent valami az victualét illeti.

Külde itt urunk ő nagysága is ajándékot az fővezérnek, kész pénzt két ezer aranyat, idest aur. 2000, hat szürke festett farku lovakkal, és azokhoz illendő igen szép hámokkal, igen szépen Erdélyben, Brassóban készült törökforma hintón feljül angliai posztóval borítva, belől penig materiával béllelve, ezüstös szegekkel és arany prémmel czikornyázva. Item két paripákat is, megkövettétvén igen alázatosan ő nagysága ezeket praesentáló emberei által az fővezért, hogy hirtelen indulása miatt nem illendő lévén az ajándék, kegyelmesen megbocsátván az fogyatkozást, venné jó neven az affectust. Az paripák, egyik öltöztetve, az másik csak pokrócczal vala.

Az ajándékot nem csak kedvelé, hanem azt is mondá, hogy pénzbeli ajándékkal magát többször ne fáraszsza, mert nem veszi el, s most sem venné, ha visszaküldését az fejedelem részéről derogamennek nem tartaná. Hiszem az erdélyi fejedelemnek is én adok pénzt monda: nem hogy attól, hogy pénzt várnék; talál egyéb formát is fel az ajándékozásra, pénzen kívül is.

Mikor urunk ő nagysága az fővezérrel szemben lön, királyszín köntös vala ő nagyságán, rövid men- (nov. 24.)

tében nussztal hosszú régi forma gallérossal, és oldalára kötött karddal vala az szembelétel. Urunkkal ő nagyságával együtt ezeket kaftányozák meg : Haller Gábort, ki Erdélyben az fejedelem után első tanácsur vala, Barcsai Mihályt, ki udvari kapitány vala, Nalácsi István urat, ki vicehopmester vala, Balog Mátét, Szilvási Bálintot, Belényesy Ferenczet, Barcsai Istvánt, Cserei Farkast komornikot kevés kincsüt, Cserei Jánost asztalnokot, Székely Lászlót bejárót, Jenei Miklóst postamestert : udvari had cir. két zászló alja lehetett. Item a székelységről és szászságról ő maga mellé rendeltetett kísérek.

Itt kelletvén urunknak az vezér kívánságára vagy parancsolatjára bizonyos ideig mulatni, ez idők alatt az vezér akaratjából bemenének urunkkal ő nagyságával az ruinába levő várnak nézegetésére ; melyben való nagy rombolását s az magyarok részéről az várbeli készületlenséget és munitióbeli nagy fogyatkozást midőn szemlélnők, nem győzünk vala eleget csodálkozni rajta, hogy resistálhattak az nagy erőnek olyan készületlenül annyi ideig, mert az mi láttuk munitiói csak eddig bástyára is kevés lett volna.

(oct. 22.)

Interim ez commoratio alatt az magyarországi nagy dologhoz fogának, melynek (hogy már) megindításához az fővezér urunk ő nagysága által, urunk ő nagysága viszont által az ő nagyságához azon táborra odajött vicepalatinus Kereszturi László által fogának, és noha az tatár khán maga vala itt az tűzrakó, mindazáltal ezuttal ez az étek meg nem főhete. Mely elmult alkalmatosságot az ekkor ez ellen rugodozó magyarok az 1669-ik esztendőben siratni, 1670-ben penig ugyan gyászolni is kezdték, pityeregvén igen azon, miért nem kellett nékiek akkor egész Magyar-

országul, az Erdélyi fejedelem által az török császárnak behódolniok. *)

Látván az fővezér, mint igen providus és igen cautus, hogy ez az interpositió ezuttal semmi kíváncsra nem emergál, restauráltatja az várnak ruináját, és elegendő hadat collocálván beléje jó dispositióval, hágy ott egy vezéri embert, s visszaindul alóla, ki vel jára urunk ő nagysága is : az Dunán innen jövőn alá Vác és Pest felől, jövő utjokban megadák az vezérnek Nógrád **) és Nyitra várait is.

(nov. 7.)

Érsek-Ujvár körül való várakat penig és kastélyokat, ugymint Komjátit, mely jeles és igen szép kies lakó kastélya vala Forgács Ádámnak, azon ujvári főgeneralisnak, Gimes várát, ki is ezen gróf uré vala és Verebél, az török had elpusztítván, pusztán hadtak vala, csak Lévában, Nógrádban, Nyitrában hadtak praesidiumot; mert ezeket az helyeket e csapással mind elsűjtotta vala az török.

Az én uram, az főtolmács vérben esvén, elkéredzék az fővezértől, hogy elől Budán bemenvén gyógyíthassa magát; mi azért elválánk az vezértől, és Esztergom felé menénk, ott által az elébbi hídon az Dunán az Vértés híres erdején elég rebegve általkelénk Csán-Bégre, onnan Ó-Budára magyar városocskára jövénk, mely is fertály mértföld lehet Budához; itt meghálánk egy Naszvadi Zsigmond dér-dúr gazdánál, de felesége részéről, emberséges gazdaszszonyál. Másnap bemenénk Budára, s ott várók meg az fővezért.

(oct 31.)

Közeledvén az fővezér Budához, monda az uram (nov. 10.) az főtolmács nékem : menj ki az fejedelemhez (mivel

*) V. ö. Toldy Uj Magyar Muzeum 1860. I. k. 105. l.

**) Kapitányja Nadányi Miklós vala.

már urunk ő nagysága elérkezvén, Pesten feljül az Dunaparton szállott vala táborocskában) és szómmal, becsülettel köszöntvén ő nagyságát, mond meg, hogy nem fogja az fővezér tartóztatni, elbocsátja csakhamar, hanem ha mi postulatumi lesznek, jó idején küldje hozzám írásban, én betegen is munkálodom benne, megfordítom s adja be maga az fővezérnek; mert akkor aztán, mikor az fővezér is siet maga telelő helyére, s maga is az fejedelem hazája felé, késő lesz gondos dolgokat ajálni, de annál is szűkebb az idő kívánt válaszokat nyerni.

Ez izenetet én ugyan megmondám ő nagyságának belsőbb hívei hallásokra, de különbözök lőnek ő nagysága körül itt az embereknek értelmök, és utoljára ilyen bolondságon nyugovának meg, hogy nem jó holmi propositióval az fővezér jó akaratát circumscribálni, mert úgy nem bizzuk az ő emberségére az dolgot, és csak azt adja, a mit kérünk. Mely conclusum szerint semmit kérünk, s semmit is adának. Itt nagyot botlánk, mert az minemű praedicamentumban akkor vala az török az némettel, sokra mehettünk vala Isten jó akaratjából, ha Bethlen Gáborok leszünk vala.

(nov. 14)

Felhivatá azért az fővezér urunkat ő nagyságát és elég sollicitatiónk után, másodszor *) szemben lévén, vagy inkább utolszor, kevés beszéddel, utra bocsátá ő nagyságát, ujabban nusztal bélélt kaftánnyal csak contentálván ő nagyságát, az több adhaerenseknek egynehánynak vetének egy hitványt az nyakokban, s utat adának. Legnevezetesebb gratiája ez lévén

*) Czeglédi szerint ez a harmadik szembenlétel volt. Rozsnyay az első fogadtatást nem veszi szembenlételnek, mert mint naplója mutatja, tudomása volt az oct. 18. és 24-iki fogadtatásokról is.

az töröknek akkor hozzánk, hogy az, mely része az Barcsai Ákos fejedelem Jenő alatt a török táboron létekor, ugymint, ötszáz ezer tallér, id est tallér imp. 500,000 az szegény ország nyakába vettetett vala, az még ekkor az ő nagysága Érsek-Ujvár alá menetelekor, azon nagy summában restál vala, talám mintegy két vagy háromezrezer forint, itt condonáltaték.

De nem ez vala az dolognak lelke, ha úgy tudjunk az alkalmatosságokkal élni, a mint kell vala; mert az erdélyi fejedelmek az olyan monarchák előtt personális comparitióval nagy dolgokat szoktak ám azelőtt feszegetni, nem is csak egyet vagy kettőt, hanem ugyan cathalogussal vizsik volt az gravameneket az olyan pallérozó helyre; de óh szegény kalmárok, valakik igen hozzá szoktatok az feleséghez, nem jut néktek Bécsben az marhának javában, mert nem lakhattok ott, hanem a mít hevenyében találtok, csak azt veszitek meg.

Elég az, hogy megérők mi az kaftánynyal, elébb állánk azzal, noha csak ezt is alig hozók által a budai hídon, mert az tatár hadak épen az hídon találkoznak szemben velünk, s ezek bezzeg eleget adának ám azoknak is, kiknek az fővezérnél nem jutott vala. De hátba még azoknak is bőven juta, kiken az fővezér adta akkor is nyakokon vala, mert az tatárok sem akarván nekünk utat nyitni, s mi is császári köntösben praerogativával akarván élni, e kettőből egy tisztességes hup-hup telik ki, és noha szokás szerint, tollas csauszok mennek vala két renddel az fejedelem előtt a végre, hogy tisztességesebben essék az transitus, de non obstante eo, megfelele az tatár tatári kvalitásának, és nemcsak mibennünk magyarokban korbácsola sokat meg, de az csauszokban is leverének

egynehányat, a kik tollason mendegélnek vala, tisztítani akarván ő nagyságának az utat.

Itt mivel az én uram, az főtolmács ekkor beteg vala, nem mehefe fel az fővezérhez tolmácsolni, mikor urunkat ő nagyságát elbocsátá, mely mián elég siralmas casus is interveniála, kiváltképen az Haller familiára nézve. Mert minekutána szegény Haller Gábor ő nagysága hazája szolgálatában Tömösvárra Ali basához küldetvén, ott sokáig commorált volna minden válasz nélkül, onnan Nándor-Fejérvárra, onnan az fővezérhez Eszékre, (holott mindazáltal ha Ali basa ott ne légyen, jól forog vala kereke) onnan magával az fővezér Budára, onnan Érsek-Ujvár alá hurczoltaték szegény, s onnét megtérvén fővezérrel s urakkal Budához; itt urunk elbucsuzásakor, a mint íram az uram az főtolmács, tolmácsolni betegsége mián fel nem mehetvén, szegény Haller Gáborra nézve nagy csorba esék az dologban, mert midőn urunk az bucsuzás közben az fővezértől Haller Gábort haza kérné, az fővezér úgy felelt volt, hogy az fennforgó dologhoz képest Haller Gábornak ott kell maradni, és az telelő helyre kell az fővezérrel együtt menni; erre urunk ő nagysága iterato is felelvén, kérte az urat; de ezt az utolszori szavait urunknak az tolmács, az fenn említett Ali bég, az fővezérnek meg nem mondhatta, mivel ez alatt az fővezér hozzája szólván, oda volt intentus; szegény Haller Gábor penig az török szót nem értvén, haereált csak az urunk ő nagysága utolszori kérésén, és az megkaftányozáson; arra magyarázván szegény az tarka köntösnek egyik misteriumát, hogy a kire bucsuzáskor afélét adnak, békével járhat.

De óh házájába igen kívánczó, s ez appetitus-

sal magának vétkesen kedvező bíró, más lön itt az orta *) mondó! mert midőn urunk az fővezértől kijővén, post vale egyenesen sietne az hídra, Pest felé általmenni (itt is jókorát botlánk, mert az fővezér ti-hájától, főhopmesterétől, mely első ministerre marandandók valának ő nagyságának mind maga, mind az haza téltul maradt dolgai, csak el sem bucsuzék ő nagysága, melyet bizonyára nagy minister apprehendála is, maga szóval magahányó, hogy már portai emberek valának ugyan ő nagysága körül, de bizony talám csak nos numeroval) mi interim itt Szilvási Bálinttal hátra maradtunk vala Ali béghez, ki akkor tolmácsolt vala az fővezérnél, és nála kávézván, ezalatt több szavai között az urnak Haller Gábornak azt izené tőlünk, hogy mondjuk meg, el ne menjen az fejedelemmel, mert meghagyta az fővezér, hogy Haller Gábor véle együtt az telelő helyre elmenjen az erdélyi dolgok eránt való tractára s conclusumra. Mi itt Szilvási Bálinttal nem késénk, az fejedelem után sieténk, és elérők ő nagyságát az utolszori kaftányozó helyen az budai hídnak az közepén, igen rút csetepaté alatt; mert az jövő tatár hadak sem térének féltekbe vissza az hídról; s mi is az előttünk járó tolas csauszoknak pompás kísérésekhez támaszkodván, kik minket az hídon közbül vevén, a tatár-korbácsot szemünktől, szájunktól nem kimélék. Mely mocskos suspust, midőn mi hátul tolyongva szomoruan néznők Szilvási Bálinttal, ő akarván jó portaiságát mutogatni, felállta az nyeregben és monda: majd megtanítok az első tatár fiaiban; de minekelőtte nyavalyás csak hozzá fogott volna is szándékához, vevén eszekbe

*) Orta = törvénykezés, perlekedés, itélettel.

puzdoradisát az tatárok, úgy elkorbácsolták, hogy élete is alig marada meg. Itt az fejedelem skállát, igen szép köpenyegjét az bejárók lováról levágták az tatárok, az tolyongásba el is vivék, egy Debreczeni nevű bejárót mind lovastól az hídról letaszítanak, ki maga az bejáró az hid alatt való kompba esék ugyan; de az lova pár puskástól az Dunába vezett, vagy hová lőn az tolyongásban elfelejtettem azt nézni.

Itt ez rút vásárt látván az fejedelem, Naláczi uram leszállítá ő nagyságát az lováról, és az hídnak karfáján kívül, az karfát fogva, az hídlásnak végein vivé ki ő nagyságát az Dunapart felé, a holott is, mivel igen bajos lesz vala, sőt luposkolás nélkül nem is lehet vala kimenni, az víznek az széliben az havasalföldi Gregorius vajda magyar deákja János deák állítá be az maga lovát, és azon léptete ki ő nagysága az várból. A mi későre lehete, mi is kiverdődénk az tatárok közül, ő nagysága után is minnyájan összejárván egymást, úgy fogánk aztán alá Pesten alól Németi nevű magyar faluba hálai. Isten jóvoltából bezzeg használván itt nekem az török köntös, mert Istennek szent neve áldassék érette, egy sujtás sem esék rajtam.

Mihelyt általmenénk az hídon, Szilvási Bálintnak mondék: ne késsünk, mondjuk meg az urnak Haller Gábor urnak ő nagyságának az tolmács izenetit; meg is mondók ugyanott mindjárt, de ő szegény már az magyaros földre az Dunán által kapván, nem akara megtérni, hanem csak azt felelé, hogy ötet is megkaftányozták az búcsu vételkor, mely azt teszi, hogy haza mehet ő is. De óh! óh! elmenénk azért

(nov. 14.) urunkkal az háló helyre Németi magyar faluba, mely Pesten alól lehet vagy két mértföld, és itt hálánk. Én

itt közel valék az Haller Gábor ő nagysága szállásához, és mivel tudom vala, hogy az fejedelem siet haza felé, idején felkél, én sem várom virradtát, hanem felöltözém, s bemenénk az szegény urhoz, hogy felkísérjem urunkhoz, s bár szintén akkor mosdik, több szó után én mondék : rossz álmot láttam igen nagyságodhoz, talám elhallgatom ; monda : semmiképen nem, meg kell mondani ; mondék : egy tálban ez éjjel nagyságodnak oly nagy almát vittem vala ujságul, melynél nagyobbbat soha sem láttam ; de az szára körül megrothadt vala ; bizony meg is rothada csakhamar ; szegény felelvén, monda : álom s esős idő.

De nézhetsz ezt az álmot, mert megindulánk szegénynyel szállásáról, hogy az urunk ő nagysága szállására menjünk ; félig sem meheténk, hát jó az sötétben (mert hajnal előtt vala az dolog) Szilvási Bálint egy csoport törökkel, kik már az fejedelem szállását meg is járták volt, keresvén szegény urat, az fejedelem Szilvási urat adván az török ur mellé, hogy vezesse az ur szállására, és jövén az ur felé, mi is szembe botlánk vele, a suhogást Szilvási uram meghallván, kérdé nagyságod-e ? felele az ur, én vagyok. Itt az törökök, noha sötét vala az szaváról úgy apprehendálák az urat lenni, mintha örökké egy házban laktak volna véle, és reá rohanván megragadozáskarjánál, nyakánál és övénel fogva, melyet szegény soha mire vélni nem tud vala. Mondotta az török urnak, hiszem ő nem elszökő ember, országok követje, mi szükség úgy ragadozni, különben is felmehetnek az fejedelem szállásáig, akár csak tractálják embersegesebben ; itt az aga adhaerensinek kezökből az urat kivévén, szépen felkíséré urunkhoz ; de ott úgy betódulának utána az urunk házában, mintha az zseb-

ben akarná urunk dugni. Szegény ur nem vala confusio nélkül; mert az aga igen sietteté vala visszamenni az fővezérhez; megvára mindazáltal valami nehezen, hogy urunk irasson mellette az fővezérnek, hogy nem hír nélkül hozta el ő nagysága, hanem úgy tudja, hogy szemtől szembe kérte volna el magától az fővezértől ő nagyságától az bucsuzáskor.

Kezéhez vévén az aga az urunk levelét, Haller Gábort hintójába ülteté (mert hintója vala az szegény urnak, pohárszékkocsija és társzekere is) de az alatt, hogy az levél készült, az szolgálai majd mind elhagyák szegényt, mivel azok is igen megunták vala Törökországban az lakást; mindazáltal az étekfogói közül Baranyai nevű, egyetlen egy az inassi közül Keserű az bürkösi, Kosmicski nevű szakácsa, és az kocsisok s felejtárok maradának, az többi mind elállának melőle, és urunkkal Erdély felé tartának. Ez alatt engem urunk ő nagysága behivata az maga házába, és igen tudakozá, mit tudnék visszahivattatásában az urnak; de semmit egyebet se tudék, se mondék, csak a mit az Ali bég tőlünk Szilvási urammal izent vala szegénynek visszamenetele felől, azelőtt való nap.

Itt urunk ő nagysága nékem vagy tizenkét aranyat adata, (noha több kell vala; de az is nehezen telheték ki; mert igen könnyű szerrel bocsáttatott vala ő nagysága hazól, úgy, hogy nem vitt volt ő nagysága, hanem adtak volt költséget ő nagyságának) és engem visszaereszte ő nagysága az török táborra az főtolmács uram mellé tanulni, igérvén ő nagysága (az szokás szerént) fejedelmi kegyelmességét.

Visszamenék én azért az szegény urral Haller Gáborral ő nagyságával, ki midőn azon teprenkednék,

hogy szolgálai elállottak mellőle, rövid, de hosszú misteriummal, azt felelé az aga, hogy nem kell igen sok, elég szolga fogna ott lenni a hova híjják, mely szón, mint praevidus nagy ember, annál inkább commoveálódik és nyughatatlankodik. Itt a mennyin valónk magyarok, majd annyiféleképen ominálunk vala szegény ur felől, ilyen seria és severa reductiója miá.

De csak az falubeli szegény parasztleányok is szánakoznak vala szegénynek sorsán, és esküvéssel mondják vala, hogy ha ők azt tudták volna, annál inkább, ha azon ur nékik valamit maga arántjelentett volna, virradttig bizony berepítették volna egyik magyar végvárba. Elég az, hogy urunk Erdély felé indula, mi penig az szegény urral sírva válván el az magyaroktól, az török tábor után viteténk, én is szegény Haller Gáborral ülvén hintájában, holott szomoruan üldegélvén, ratiocinál vala szegény pro et contra velem az szekérben; interim szegény monda: eredj édes Dávid deák uram, ülj fel egyik vezetékemre s add melléjek magadat az aga szolgálainak, és egynehány aranynak vagy tallérnak ígéretével is, ha lehet, vegyen valamit kegyelmed ki belőlök, mit értettek visszavitetésemben, jelentsenek valamit. Mely szerént én lóra ülék ugyan s szegénynek kívánsága szerént eléggé nyomozám az dolgot, de azok mint uraktól igen stricte comminatusok, semmit mondanak; melylyel én szegényhez ismét beülék az szekérbe és menénk egy darabig, de értvén az aga az törököktől, a kiket elől utól talál vala, hogy már messze menne az vezér, szomorut szól be az urnak az szekérbe, s mond: az ur üljön lóra; mert az vezér távozott, s ha késő érik el az tábort, fél ő haragtól; de mégis addig kérök az agát, hogy egy kevésbé az szekérbe hagyá,

látván gyengeségét az szegény urnak, noha ez sem soká tarta, mert tartván az aga vezér haragjától, ugyancsak lóra ülteté, és elvive csak az egy szolgáljával Baranyai nevü étekfogójával, egyik vezetékjén maga ülven, másikat azon szolgálja vezetéken vivén. Mi az több szolgálival, az hintóval, pohárszékkocsival hátrébb maradván. Mikor azért Földvár nevü kastélynál Budán alól az tábort elérők az két szekérrel, künn az tábor helyén megállítám az szekereket, és őket ott hagyván, magam bemenék és felkeresém az aga sátorát, ki az urat elvitte vala.

Megtalálván, sátorának az hátulsó ajtajánál akadék reája, holott állának vala rendben az aga lovai, s azok közt az megirt ur két lovai is, azon szerszámokkal lévén mindenik, melylyel az szegény ur szokta vala jární, meglátám mellettek az lovaknak, az feljebb említett, s véle szegénynyel elment egyetlen egy szolgálját, Baranyai nevü étekfogóját, kit kérdém : hol volna az ur? mondá : én nem tudom, ma hajnaltól fogva nem is láttam, akkor felvivé az aga magával az vezérhez, azóta oda van. Én térülék s nézék be az sátorba, s hát látom, hogy egy turba fel vagyon metélve, s körülötte egy falka levél öszve roncsolva, tépve áll rakásban, és noha hozzá nyulnom nem vala szabad; mindazáltal távulról is megismervén, hogy keresztény levelek s irások, mindjárt megdobbanék, s vöm eszembe, hogy egyáltaljában nincsen jól dolga az urnak; mert azok az levelek övéi voltanak s nem volnának in ea forma, ha az urnak nyavalyája nem volna.

Én itt nem késém, mert az szekerei szegénynek és szolgálí az tábor szélén várakoznak vala utánam; hanem azon étekfogónak mondék : légy itt, im az sze-

kerek is az tábor szélén vannak, engem várnak, felmegyek majd, vagy az főtolmács uram, vagy udvarnál valamely török ismeröm meg tudja mondani, hol az ur; meg is monda, mihelyt az fővezér sátorához érkezem, egyik kengyelfutó ismeröm mondván: Gitti Haller Gábor, azaz oda az ur. Kérdém hogy hogy? monda: ma hajnalban, mikor az más hálóhelyről megindula az vezér, szintén akkor vevék fejét, és egy közülünk, aki fejét vevé, négyszáz aranyat talála az hóna alatt. Váltig nyomozám szegénynek holmijét, de csak elsikkaszták, semmiét szegénynek kezemhez nem kerithetém. Innét fordulék, s az uramhoz menék az főtolmácsához, ki is még az vezérrel bajoskodik vala. Kérdém, ha tudna-e az ur Haller Gábor felől valamit? monda: nem tudok; mondék: fejét vették; (nov. 16.) szeméből könnye kicsordulván, monda: ma néki s holnap nékem; egy emberetek vala Erdélyben, azt is elvesztétek.

Fordulék, hogy az szekereit bevezessem az táborra, s hát régen vezetik őket az defterdár sátora felé; kérdém az szolgálait, hova mentek az szekerekkel? mondának vezetnek bennünket, nem tudjuk hová. Én is elmenék vélek, és megállíták hintóját, az konyhakocsiját szegény urnak az defterdár basa sátorán kívül, holott felhányák mindenik szekerét, és a mitszeretének, mindent elvevének. NB. Többi között az szegény ur, még az fejedelemmel együtt háló szállásán főzetett volt egy öreg kandér káposztás hust az utra, azt ragadván az sok török szolgál, melegítetlen hapcsolni s hordani kezdék; arra minthogy mi is téltul én is vágyok vala, minthogy olyat régen nem ettem vala, azt gondolván, hogy nekünk vetik, benne disznóhust lenni inték; de nem megköszönék, hanem engem ol-

dalban szidgatván, az főtt káposztás hust mind kandérostól az sátorból kilobbanták, tétova hullván minden hus, mind káposzta a kinek kelle közülünk, felszedegete benne; de azért az kandért nem hagyák felvennünk, ha szalonna bőr vala is.

Itt az szegény holtig perseverált szolgák rám esének, és látván jó urok (mert szolgálhoz ur vala ez s jó) már oda, kérnek, szólnék az uramnak, az főtolmácsnak, viselne gondot rólok, mi tevők lennének. Ki is felmenvén az fővezérhez uti levelet szerze nékik, hogy ott az Dunán által szállítván őket, mindjárt kísérvék Szeged felé, úgy, hogy ott urunkat ő nagyságát megelőzzék vélek s úgy is lön; mert ezen szolgák ott egyezvén meg urunkkal ő nagyságával, még ott mindnyájan, mind ezen obviánsok, s mindazelőtt jó urok mellől az boldogtalanságban elállott több szolgálai szegény urnak urunk ő nagysága szolgálivá lőnek. Az hintóját szegény urnak, az vezér az én tolmács uramnak ajándékozá, de az tolmács ur, restellé jó szekszenás lovaival vontatni azt az nagy molest, hanem az csak ott marada azon szálláson Földvár nevü török kastély alatt künn az fal mellett; de még azon az napon látván mindenik, hogy nem kell senkinek, az bőreit levagdalták vala.

Igy lön vége ennek az hazája szolgálatja mellett szomoru halállal vezett igaz erdélyi nagy hazafinak, ki felől minthogy csaknem a mennyien voltanak, kiváltképen akkor, annyiféleképen fecsegték; én mint ki mind azelőtt sokáig közel hozzá ott táboron együtt nyomorgó, mind akkori mészárszékre vitetésekor, majd az török táborig véle hintójában ülő, szomoru végéhez közel levő, s ha nem utitárs, uti szolga, az időtől fogva, hogy oda menetelemtől fogva

szegénynyel megegyeztünk, azt irom ide, a mit másoknál igazabban tudok, mind maga sokszori expositióiból, s mind az uramnak az főtolmácsnak, ki is az szegény urnak igen kedves tanácskozó társa vala, azon szegény ur felől sokszor tett relatiójából.

Megtérek azért itt, s oda megyek vissza, a hol az fővezér felmenőleg Nándor-Fejérvárról az szegény Haller Gábort az postán elvitette vala magához az török táborra Eszékre, a holott mikor az fővezér becsülettel látta s meg is kaftányoztatta vala, mondják vala ugyan akkor tájban, hogy Ali basa aggraválta igen az fővezér előtt szegény urat, és nagy despectusba is hozta légyen. De a mint az többire, úgy erre is alább felelek meg egy conclusióban. Hanem másodszor némelyek ezzel is ratiocinálnak szegénynek veszedelme aránt, hogy fejét kötötte volna le az fővezér előtt akkor, mikor urunkat hivatta az vezér, hogy ha az fejedelem compareálna, bár ő haljon meg. De erre is alább. Némelyek úgy is okoskodtak, hogy az levelei közt találtak volna veszedelmére valót. De ez hazudott; mert az uram az főtolmács hányta fel minden leveleit, s ott olyan nem volt. Hazug volt ez előtt való ratió is; mert az uram főtolmács levén, mindenkor ott volt, mikor Haller Gábor az fővezérrel conferált. Soha sem asserálá ezt az fogást. Az legelsőben volt valami, mert igaz dolog, hogy szégyenli vala Ali basa (ki urunkat Erdélybe creálta vala) ha deponálja az fővezér az ő csirákját, és maga creál az fővezér fejedelmet, s erre nézve valamire elméje, nyelve érkezik vala, nem mulatja vala el. De még ha egyedül csak ez lészen vala is oka Haller Gábor halálának, úgy sem egészen imputálom én az Haller Gábor halálát csak töröknek, mert az az aggravamen is erdélyi

leczke volt az Ali basa szájában ; annál inkább, hogy nem az az Ali basa savanyu relatiója ölte légyen meg Haller Gábort, megtetszik az fővezérnek im ezen szávaiból, mikor azt felelte, hogy az ma lábhoz borult tegnapi pártost nem ölhetni meg.

De már concludálok s így van bizonynyal az dolog. Elsőben : mert ez fejedelemséget Haller Gábertől igen féltjük vala, mely tisztet valamely nehezen válalánk fel az vásárhelyi mezőn Nyárádtőnél, százszor meg százszor nehezebben válánk arra valakinek aspiratióját hallani, igen készek (ha valaki hazudja vala) hinni, úgy, hogy ha az szegény s ártatlan sok vérről az nagy hatalmu bölc s Isten nem praevideált volna s sokan találkoztak volna idvezült urunk mellett Tamások de Gyula, bizony minden esztendőben elevenen nyuzattatának volna meg sok patiensek ; de mivel ez az rézbikát hevítő ember csak egyedül vala, egynél többre nem mehet, ezt megrothasztá az fejedelemnek szeme láttára. Mely crudelis personának az szájából néztem ki, hogyha az fejedelem parancsolja, bizony mindjárt nyuzatja az embert. Nem is kell csudálni, mert portán laktában csak meggondolta magát, s másod magával, zsákba dugván az görög ör egynehány pénzeért bélobbantotta éjjel az Tuncsa vizében, ha az erdélyi házhoz szolgáló ott lakos emberek hitének hinni kell. És így a mely fejedelemláz az ilyen qualitásukat patiálja, akik felől az ilyenek hazudnak, az olyan innocenseket nem patiálja. De ám akárki mit sügött-bügött légyen az fejedelemnek felőle, azt Isten s az olyan ember tudja ; de ezt bizony én is tudom, hogy az lelke üdvösségére mondja vala Haller Gábor Érsek-Ujvár alatt, hogy mindenének elköltésével is végbe vinné az erdélyi fejedelemségnek

elkerülését ; e szókat én néztem ki szegény szájából, az megirt, mindazáltal minthogy idegen országban hazája szolgálatjában léte alatt (talám contra jus gentium) exturbáltatott volt örményesi jószágából *) ezzel annyira irritáltatott volt, hogy nem bánta volna, ha más fejedelem lett volna, mindenek felett az fejedelem-asszonyra nézve ő nagyságának tulajdonítván jószágában megszomoríttatását. Noha én azt sem hallottam szájából, hanem successu temporum exhauriáltam csak az circumstántiákból.

Másodszor, nem kell csudálni, ha erdélyi dolog volt élete fogyása, mert maga megmondotta szegény sokszor, hogy azt ő jól tudja, jószága elvételeivel csak az világ meg nem élégszik, hanem az fejét is megesszik annak az kigyónak, kinek az farkát elvágták. De bizony ezt is kell hinni, hogy nem örömet megüink szembe az olyan nálunknál nagyobb, kinek honn nem létében, akarátja ellen szállottunk házába. Egyszóval bizony ez az matéria sem kívánja vala soha Haller Gábort Erdélyben látni.

Szegény Haller Gábornak harmadik mirigyét sem hagyhatom el ; nézzetek itt is egy kis politiát. Haller Gábor, Balog Máté egyszersmind voltak ezelőtt három, négy esztendővel kapitihák, e vice, ama fő. Nem valának ezek még akkori valami dolgok aránt controversia nélkül, kik nemhogy Erdélyben, de ott az török táboron sem igen jól nézik vala egy mást. Ezt a Mátét veté az erdélyi politia egyiket azon utazásra urunk ő nagysága mellé, tudván az emberek, hogy Haller Gábornak is aemulusa, s taliter qualiter portai ember is, s tudja hol s mint kell

*) Lásd az 1663. sept. 10-én tartott országgyűlés végzéseit.

ferdőt készíteni az feredendőeknek. De berekeszttem s azt tudom, hogy mikor szegényt az urunk ő nagysága első háló helyéről Pesten alól Németi nevű magyar faluból vissza vivék ölni, velem való beszédi között azt mondja vala urunk ő nagysága, hogy azt akarná, egy órában halna — meg Haller Gábor, hogy sem *) Ezekből concludáljon a kinek kell, Erdélyben halt-e meg Haller Gábor vagy Törökországban.

Én pedig megtérek, által megyek az Dunán, és az fővezérrel az telelő helyre sietek; kivel mikor az Mohács híres mezejére érnék, szomoruan nézem vala azt az rút sáros patakot, melyben az szegény Lajos királyt agyonverték vala, azon az mezőn szultán Szolimán török császárral lett harczkor; mivel az én kardom is ott maradt vala, ki suadván e tolyongásban felmenetelünkkor.

Innen menénk Tolnára igen szép helyen való török kastély alá szállván az táborral, de még is szebb hely Mohács; Tolnánál menénk az Baranyaságra, mely is igen szép és jó föld; az az föld, szomszédságában vagyon amaz nagy hirű erős Szigethvárnak. Innen menénk s szállánk Bareszeg nevű török vár alá, mely van az Dunaparton; de jó magas helyen. Innen megindulván, talál már sárt az kinek kell, kiváltképen közelítve Eszékhez, s annak ama híres hosszú hídjához, mely noha az víznek alveusa nem tart hoszat, mindazáltal, kivevésével ez az Dráva vize igen hosszú hidat tartat az emberekkel; ez az víz az ő folyamatjában nem nagyobb, mint kétszer az Maros; de Buda felől annyira van kivevésével az

*) Itt az eredetiben szándékosan hagyott hózag van.

sára, hogy tovább fertály mértföldnél kell híddal tartani. Az nap ide szállánk, másnap általkelénk az hidon, elég tolyongással, az viznek Nándor-Fejérvár felől való részére, mely felől való parton vagyon az vár és város, és ő maga Eszék, nem erős hely ; a mi kis erőssége van is, csak az híd őrzésére vala többire, mivel ugyan az kastély alatt is terminálódik az hídnak vége. Erről az hídról, ha Isten engedi alább többet. Ez hídon alól csak hamar belé szakad az Dráva az Dunába.

Itt megnaplánk egynehány napok alatt s vala is szükségünk rá ; mert már közelítvén az áldott karácson is, az havas eső gyakran érdekli vala nyakunkat, kiváltképen az előtt harmadik éjjel (hogy megindulánk), oly hó esett vala reánk, hogy alig búhatánk ki alóla ; bezzeg meguntam vala itt az tábort, de meg kelle lenni. Itt az keteputa hideg is vala, s az penna fázik vala ; mindazáltal elindulánk, s menénk innét, egy rácz faluhoz szállván, onnét más nap Mitroviczára, mely az Szerémségnek igen szép mezővárosa, itt is három napig naplánk, és onnét ismét jövénk egy rácz faluhoz, innét aztán ama áldott nagy magyarnak Hunyadi Jánosnak kedves, de gyönyörűséges lakó helye mellé, Zemlin puszta vára mellé szállánk, mely is azon szerémségi gyönyörűséges planitiesnek metropolisa volt János apánk idejében ; de most az várnak csak az puszta kőfala áll fenn, benne semmi ház nincs, annál inkább az külső városának csak az helye, az gödrökről ismerhetvén meg, hogy pinczék voltak. Megengedhetni, hogy bizony kedves lakóhelye lehetett szegénynek ; mert fejedelmi székeinek Nándor-Fejérvárnak is benézhetett az ablakán, ablakáról napkeletre ; ha penig északi ablakát

nyitotta meg zemlini palotájának, születete hunyadi havasait nézhette által Tömösváron és ennek erdélyig tartó szép síkságán, melynél nem tudom hol keresnének szebb mezőt, ha két, három császárnak kellene is megütközni.

(dec. 9.) Innen már behordozoskodánk az telelő nagy házba Nándor-Fejérvárra, általkelvén az Száva hires vizén, mely szélesebb ugyan az Drávánál, de ez mélyebb ánnál; meglehetősen hosszasága vagy on ennek az Száván való hídnak is; mert úgy tetszik, harminczkét kompokon áll vala az víznek alveusán az híd, ezenkívül egynehányszor vala annyi az kivivésen; mindazáltal hosszúsággal ez az híd korántsem adaequálja az északi Dráván volt hosszú hidat. Ez az Száva vize is, csaknem messze az hídon alól, két vagy három puska lövésnyire belé szakad épen az vár alatt az Dunába. Mely öszveszakadásnál való magos orozaton s szegelet nagy parton fekszik az hires Nándor-Fejérvár; négyszegre épített régi forma csinálmányu nagy vár, külső s belső várai vadnak az száraz felől két rend fallal; de nincs reguláris bástyája egy is, hanem régi formán, tornyokra van építve, száraz árka nagy szélességgel. Az Duna felől való két szegletről ragasztva, le az Dunába az partig kőfal mégyn alá az magas partról, e rekeszből őrizvén az Dunán lévő passust avagy csak még az két fal köze tart. Egy kapuja vagy on csak napkeletről való oldalán az várnak. Mind ezeken kívül városa nagy van, bő lakóssal, melyben jeles török templomok, vendégfogadók és nagy piacok. Ez az dicséretes hely, az egész magyar korona alatt incomparabile promontorium, incomparabilis portus, et frequaentia mercimonii. Királyi lakásra sines az egész magyar földön ennél alkalmasabb.

Az városon kívül mindjárt délre vagyon szép planíties, melynek mégis dél felől való részínél vagyon egy szép csup; ezen van csinálva az császárok számára, az a szép lakó és mulató hely, melyben ők szoktak com-morálni addig, míg az onnan utra bocsátott fővezérek operatióban vagynak vagy Magyarországbán, vagy másutt napnyugot felé. Minekutána ide beülénk teleni, elfogya itt ezuttal az mezőbeli dolog, az 1663-madik esztendővel együtt.

1664.

V.

SZOLGÁLATOK LAJSTROMA.

Töredék

1667-ik novemberről.

(1667. november.)

Ezen dologban való munkámért vagy tanulásomra harmadfél száz aranyat küldö az fejedelem, szaporán küldvén írásban jószágról is az reménységet (mikor megjössz, rakd elő etc.) Régen kezdetett vala ez az ígéret még Érsekújvár alatt, azután is gyakran continuálódék, de én ma sem bírok egy lábnyi örökös adományt, de erről alább többet.

Közelgetvén az adó ideje, commissio jöve Nemes János uram után, hogy várja meg s praesentálja azt. Melylyel midőn Széki István uram érkezett volna, assignálja az főkövetnek Nemes János uramnak *), kapitihának ez uttal az adó mellett Székely Mózes uram küldeték, de ez az jámbor teljességgel vad vala ehez az szolgálathoz, és nekem igen rimánkodék vala, hogy vállaljam fel érte az kapitihaságot, s bizony az ordinariumon kívül az magáéból is jól megajándékoz. De mivel ezt magunktól cselekedni nem lehet vala, rescribálni is ő nagyságának ez iránt késő vala, mert az adó beadása ajtó előtt vala, különben én ezt az instantiát megcselekszem vala, mivel azonkívül is ezek mellett az minden esztendőben cserélődő kapitihák mellett az munka enyém vala, ők csak többire az reditust cumulálják vala, s azzal haza rándulnak

*) Vess össze Bethlen János Historia Producta I. k. 341. s köv. II.

vala. De nem vala még itt az én perfectióm Istentől, ihon az jele, mert ma beadák az adót s azzal együtt az szokás szerént praesentálók az kapitihát is, holnap pedig betoppna hozzánk Csonka Nagy István nevű étekgőgőja urunknak, ily commissióval, hogyha utban éri Székely Mózes uramat, visszatérítse, ha pedig helyben éri az portán, Nemes János uram ne Székely Mózes, hanem engem praesentáljon az kapitiháságra, mely étekgőgő, ha egy nappal elébb érkezik, kettős jutalommal hágok vala be az residentiába, s így bezzeg nem annyira lesz vala dolgom.

Itt tolmácsoltam legelsőben az török császárnál Nemes János uram követségében Drinápolyban. Itt nagy csomó arany jött volt be holmi titkos dolgok iránt, de nem succedála ez uttal. Alább többet. *)

Ez actus alatt megérkezik Baló László uram is Kandiából, kinek úgy tetszik vala Drinápolyban léte majd, mint ha Erdélyben volna félig, de nem késék, mert az idő is igen eltelt vala s haza siet vala; ő kegyelme elmenetele után csakhamar Nemes János uramnak is válasza lőn, és megkaftányoztatván bennünket oda hagyja. Ez előtt pedig már régen kimentek vala Széki István és Dániel János uramék, szegény Dávid János uramat igen elfogták volt vádolni urunknak, hihető bizony csak azzal, hogy nem dőzsölt minden
..... n.

(Több nincs.)

*) T. i. Zólyomi megőletését akarák kivinni. V. ő. Bethlen János idézett helyét.

VI.

F O L Y A M O D V Á N Y

a Regia Deputatióhoz.

(1712-ből.)

Az nemes országnak ma legrégibb alázatos vén szolgája, az török deák, az méltóságos Regia Deputatiónak legelsőben is azon könyörög alázatosan, 48 esztendő s hű szolgálatja méltóztassék felőrai meghallgatásra.

Európának négy plágám nemes Erdély országának így szolgáltam : Mikor Érsek-Ujvárt az török megvövé, adósok valánk még akkor országul amaz kétszázezer tallérral, mely Boros-Jenő alatt az lengyelországi szófogadatlanságért büntetésül nyakunkra vettetett ötszázezer tallérból restál vala. Ennek leengedéseért nem vala akkor ott ez hazából több könyörgő szegény ur, néhai méltóságos Haller Gábor uramnál ő nagyságánál s nálamnál, de ez szegény ur gyakrabban az ágyat nyomván, az ország instructiójával engemet jártat vala az főtölmácsesal az miniszterekhez könyörögni *); kiknek igérvén is, mindaddig citálók, remonstrálók azt, hogy azon nagy summával porta diplomái ellen büntettetett az szegény ország, fejével fizetvén az vétő, hogy sok instantiánk után **) megigérteték ugyan relaxáltatása e nagy summának, de úgy, ha az fejedelem éjjel-nappal siet az fővezérhez ugyanott Érsek-Ujvár alatt leendő titkos conferentiára.

Itt nehéz vala az dolog ; mert még az tatár köd-

*) Lásd az okmánytár I., II., III., IV., V. számain.

**) Lásd az okmánytár VI. és VII. számait.

men nem hült vala jól meg Ebessfalván s az másiktól féltünk vala ; de ugy adá Isten, hogy szintén akkor küldvén hozzám az fejedelem egy Körösi Nagy István nevű uraim szolgáját, ez által Istenemre, lelkemre kényszeríte ő nagysága, vagy írjam vagy izenjem meg, ha fogadjon-e szót ez iránt, ne-é? Itt többet nem cselekedhettem, hanem irattam az főtolmácsal is ugyan fide christiana ő nagyságának, de tudván én azt, hogy ő nagysága görögnek keveset hiszen, így assecuráltam ő nagyságát, hogy minden bűneiért ő nagyságának Isten előtt én lakoljam, ha bántodása léssen, csak siessen igen, mert mihelyt végzi az fővezér az vár ruinájának restauratióját, onnét mindjárt indul, s azután héjában jó, ott kelletvén lenni az consultationak. Így Isten ő nagyságával szót fogadtatván, oda jöve s pénzünk megmarada. Ez az első napnyugoton 1663-ban.

Portán laktomban beszökek Zólyomi Miklós portára, kivel is vala bizony dolgunk ; mert megbizonyítván ő azt az portán, hogy egyet értett Erdély az porta ellenségével Rákóczy Györggyel az ő négyszázezer forintig való megkárosíttatásában, sőt hadakozott is az porta ellen mellette, azért mint summus justitiáriustól az portától azt kívánja, hogy az rebelisnek complicensivel neki tétessen satisfactiót. Adtak vala bizony nekünk itt is dolgot ; mert az főtolmács engem hivatván azt mondá, hogy siessünk s előzzük, mert bizony megelőztetünk ; mert ő elhiszi ugyan, hogy vétkes lehet az Zólyomi praetensiója, de két dolog igazzá teszi : egyik, mert condivisus atyafiak az birák, s azok penig törökök ; másik, mert Bethlen Gábor öcsese az peres, kinek holta után is becsületi egyedül nagyobb itt, mint mindnyájotoknak, és ha

kimondatik az *sententia*, az fejedelmek bejö sem fordítja el, ha pedig követetek jő s azt mondja, hogy nem fizet, fő nélkül méggyen haza. Bizony itt is nehéz vala disputálnunk, mert nem vala pénzünk s erat pedig *periculum in mora*; mert két részét az biráknak igérvén *praetensiójának*, csak harmadát hagyta vala magának. Látván azért az *imminens* gonoszt, lábunkat tartók az *creditor vasa* alá, és így kapánk igen nehezen 19 erszény tallért egy holnapig ezer tallér uzsorára; de itt is enyim vala egyedül az munka, mert az szegény említett kapitliha Isten vasában lévén, teljes ottben lakta alatt az köszvényben nyege. Nekem kellettén az megirt summát felvinnem az főhopmeszternek, azt mondtam neki, hogy jobb ezt az pénzt elvenni, mintsem egy hitvány emberért diploma ellen egy országot *disgustálni*. Ő is azért az jelen valónak örülve, maga mellé térdepeltete, és a ki addig ellenünk Zólyomié vala, Zólyomi ellen nékem ad *calamum dictálá*, mint írjunk törökül *suplicatiót* az császárnak Zólyomi leültetésére. Így marada itt is meg háromszáz nyoleczvanegyezer forintunk országul. Ez az második napkelet 1666-ban *).

Látván Zólyomi, hogy az elsőből kiszakada, utolsót tentála, és eleitől tanulva, Hunyad vármegyén kívül az egész partiumot az fejedelemségért az töröknek ígéré. Soha ennél nagyobb dolgunk nem vala: mert az porta az földnek, az miniszterek az pénznek örülve, mind Zólyomi mellé állottak vala; csak e *suspendálá* Isten után az dolgot, mert még ekkor a fővezér az *candia* operatióban lévén, *absens* vala. De ők minket ott is meg akarván előzni, az egész végségre mindjárt

*) Az évszám hibás. Zólyomi 1667-ben menekült az portára

cursusokat repítének az végre, hogy Zólyomi pártját segítő solennis követséget indítsanak minden haladék nélkül az fővezérhez Candiába. Ez lön oka, hogy az török abéczt félben hagyám s haza nyargalék, reportálván az fejedelemnek s az uraknak e nagy gonoszt. Itt, minthogy vala is min, megzendültünk vala úgy, a mint soha sem másszor; mert ki fejedelemségét, ki jószágát, ki fejét félti vala attól az praeceps és igen mérges embertől; méltán is, mert az bizony dolog, hogy valamint az haza határ nélkül, úgy sok test ő alatta fő nélkül lőtt volna. De igen sietve az urak nékem instructiót adván, az fejedelem két ezer aranyat küldé tölem az fővezérnek, és életemre parancsolák, hogy vagy meghaljak, vagy az végbeliek Candiába menő követjét megelőzzem; mely nyargalást érzek is ma, mellemben inkább mint erszényemben; és noha ők nálamnál sokkal előbb indultak vala, mindazáltal én is éjjel nappal üzvéen őket, Conrinthus mellett egy Nigro Ponte nevű nagy török fortalitiumnak portusán elérém őket. Látván ők engem, gálya után nem várakozának, hanem engem megelőzni akarván, nem az crétai Mare Mediterraneumhoz való sajkába beülvén, néki fogának, s másnap Zólyomi egészségéért megivák az tengert, melyet én azután Candiában hallék meg. Interim én is félvén attól, hogy ha késem, serpal az machina, gálya csakugyan nem lévén, Istenbe bízva, hasonló sajkába in omnem eventum én is beülék, és tizenmegyed napok alatt, kivált octoberi s novemberi tempestások között is, Isten Candiába békével bebocsáta. De ez uszkálás alatt csak az velem lévő nyavalyás posták is azt mondogálják vala, hogy Isten őket úgysegélje, Erdélyért oda nem ültek volna, ha tudták volna, hogy úgy billeg az tenger. Az főve-

zérrel szemben lévén, elsőben is azt kérdé, van-e hirtetekkel, hogy kettő is competitora Gyula-Fejérvárnak? kinek mondék: tudom kegyelmes uram, hogy egyik az tengerben hallgat, másik ki légyen, nem tudom. Ő monda: Zrínyi Péternek Dalmadi nevű követje tegnapelőtt méne el tőlem, ki Magyarországot hatalmas császárnak hódolásra igéri, de úgy, hogy az ő vejinek Rákóczy Ferencznek resignáltassék az erdélyi fejedelemség. Melyre az fővezér diplomatrice felelvén, annak summáját adá nekem is válaszul, azt izenvén az fejedelemnek s az országnak, hogy valameddig diplomatrice viselik magokat, ő is mindaddig diplomaticus agensek lészen hatalmas császár előtt. Ez az harmadik délen 1669-ben.

De szolgálék én éjszakon is az szegény hazának; mert mikor Kamenicznél Lengyelországban, azután másodszor Kozákországban, az ország szekereit az török az Dunán által akarja vala vecturáztatni, (mely formával soha bizony egy sem jött volna haza), hogy elhallgassam az majd másfélezer béreseket és szolgálakat, s szekereket, a míg sok contentióval s diplomák emlegetésével elhitethetők az törökkel azt, hogy az az hatszáz szekér élés nem diplomatica contributio volt, hanem az hutini minakor, hallván Bethlen Gábor, hogy éhezik az török, szánakozásból küldött hatszáz szekér kenyeret szultán Ozmán császárnak, semel pro semper, s ebből csináltatott az az kanon, mely ma indebite usuáltatik, kihez képest talám törvény szerint sem azt várhatná az szegény ország, hogy nagymértékű kedveskedéseért ennyi lelket, marhát többet hét ezernél, kárrá valljon, melyeknek ki nyereséig, mivel dispersim valának szekereink embe-reinkkel együtt széljel azon az nagy baromtáboron,

ki nyargalt keresztül kasul rajtam kívül török s tatár között; ha élnének, akkor ott volt haza méltóságos, tekintetes tagjai, az ur boldog emlékezetű Nalácsi István uram, Baló László, Domokos Tamás és szebeni akkori székbíró Szöcs András uraimék ő kegyelmek, kik sokszor alig hiszik vala, hogy többször lássanak, úgy közikbe kell vala, az dolgok úgy kívánváu, elegyednem, jó lelkiismerettel recognoscálhatnák. Ez az negyedik éjszakon 1672- és 1674-ben.

Nem kisebbet mondok s ezen végezem el. Törökök vagdaltatván le Bánfi Hunyad tájékán, nagy vád méne ellenünk az portára, melylyel Zólyominak szeme ismét megnyílt vala, mert az fővezér itt azt mondá, hogy vagy fejedelmünk mégyen be portára számadásra, vagy az patransokat küldi be nyakazásra, s az sem elég lesz ennek lecsendesedésére. Itt nagy furiával török követ rendelteték ellenünk, Buda, Tömösvár, Jenő és Várad felé disponáltatván utazása a végre, hogy mindenünnen az értelmes törököket maga mellé vévén, minden véghelyeinket perlustrálják, felírják és az portára reportálják. Én ekkor is portán lévén ezen török követhez sieték, kinck három erszény pénzt ígérék azért, hogy indulni ne siessen, utában is lassan járjon, az munkához is az végekben lassan fogjon. Magát mindenekre ígervén, én azonban haza nyargalék, és reportálván az fejedelemnek s az uraknak az dolgot, míg az követ Váradra kerüle, készen is várták delegátus uraink Kolozsvárott az követ hirdetését, hogy mikor s hol akarja kezdeni az dolgot. Az fejedelem engemet is utánok küldvén az uraknak, két ezer tallért ada kezembe, az végre, hogy az követe elméjét disponáljuk vele. Az munkához fogván, Gyaluban végezök, holott az én ígéretem három er-

szény pénzt éjjel ugyan tölem megküldvén az követnek az urak, az negyedik erszényt pedig az fejedelem egy meghítt ismerősének, budai káptalannak, magyarul tudó Ali-bégnek, s ez is mondá ki az rozsuszul főt-tet, azt izenvén tölem, hogy ne is költsenek heában, mert neki az követ megsugta, hogy az fővezér minden véghelyeinket el akarja hányatni, azt mondván, hogy a mi erősségünk az porta. Itt az urak megijedvén, engem az portára visszanyargaltatának, fejemre parancsolván, hogy az török követnél előbb érjem az minisztereket, s ígérjek tizenötezer tallérig, csak vég-helyeink maradjanak meg; nékem penig, valamit kérek, megadják. Vala bizony itt időm s helyem az kérésre, mert úgy megijedtek vala az urak, hogyha magok ösökből kívántam volna is, örömet szakasztottak valamit, csak lehettek volna bizonyosak vég-helyeinknek megmaradásában. De én akkor, egyes állapottal lévén, igazán csak magamig nézve is kérék, azzal elégedvén meg, hogy a mely száz száz aranyom portán laktomban annuatim az ország adójával együtt bejárt, annak vita mea durante continuatioját concludálják az fejedelemmel; melyre örömet hajolván, úgy adák az méltóságos assecuratiót, melyet is midőn az néhai méltóságos ur boldog emlékezetű Bethlen Farkas uram ő kegyelme igen szép szókkal kezembe adott vala, azt mondá az urak szavával, hogyha nem determináltam volna az ország jó akaratját, talám jobbacskán is eshetett volna az dolog; de csak igyekezzék kegyelmed az hazának ilyen súlyos ügyében hasznosan szolgálni, nem az kegyelmed kívánta jutalmának mennyiségét, hanem szolgálatjának minémüségét fogja az nemes ország ponderálni. És így ez szép szókat elmémben, az méltóságos papirosat kebelembe

rakván, portára nyargalék, s Isten igazgatásából azt kívánt constellatióban találám; mert interim az tisztek, kivált mételyesink változván, az fennforgó difficultásokban kevés notitiāju superveniensekkel (az athnamékat citálván) többire játszadozva lön az alkalom. Mert végváraink is megmaradának, s az pénzből is visszahozék nyolcz ezer tallért. Eddig van súlya az én szolgálatimnak; ha ki csak ötven s hatvan esztendőn innen egy személyre többet mond, kezemet számra tészem.

Könyörgök azért igen alázatosan az Méltóságos Regia Deputatiónak, ne azt nézze, mindezekkel ki hever ma az szemeten, hanem vegye azt kegyes consideratióba, ki izzadott ennyiszer annyi országos nagy jóknak megnyeréseért az barbarusok forró forumán, holott (kivált az subjectusok) gyakrabban készségesen szoktak compareálni, és a mint hazáját szereti nagyságtok, úgy annak médiumihoz való Istenes reflexióval, minthogy arról haszonnal szolgáltam meg, sok eszteudók alatt a mint elaludt méltóságos commissáriusok és tekintetes generális perceptorok által continuálódott annuale salariumom, úgy restantiám is, hasonló igazsággal és kegyességgel, az haszontalan helyeken hallgató országtól substrahált fundusokból, méltóztassék parancsolni, adassék ki; az minemű hallgató pénzek, ha ország veritékjei, talám igazságosban fordíttathatnak ez szegény hazáért izzadtakra, mint sem olyaknál rekedjenek, kik soha az haza határát sem látták, nem hogy azonkívül annak szolgáltanak volna, belől penig loptak inkább, mint szolgáltanak. Ez nékem megholt méltóságos ur Haller István uram ő nagysága élteben is megígértetett vala, fundus keresésre rejiciáltatván contentumom, mely ha még is

halad, huszonkét esztendősen koromban kezdvén az ország szolgálatját, már hetvennegyedikben vagyok, meddig várakozhassam, a kegyes lelkek ítéljék meg. Melyből magam kihelvén, hogy szegény gyermekeimre nézve hiában szolgáltam légyen, az bizonyos. Országos szolgálatot pedig (kivált veszedelem között) úgy amplectálna akárki is, ha annak az maradékokra leszálló sugári másokat is mevéálhatnának.

Isten is megáldja az méltóságos Regia Deputatiót annak kiadattatásáért, a miről Isten s világ tudtára igazán hasznosan szolgáltam meg édes hazámnak, s mások is úgy amplectálják élet s halál között is, mint én sokszor, az országos munkát.

Kegyes válaszáat az Méltóságos Regia Deputatiónak írásban igen alázatosan várom.

VII.

N A P L Ó.

1705-ről.

Anno 1705.

18. juli. Isten jó voltából és segítségével megindulván Kolosvárról jöttem az nap Somborra.

19. Jöttem Zilahra, itt mulattunk.

24. Jöttem Somlyóra mulattunk itt is.

27. Jöttem Margitára.

28. Indulunk Székelyhíd felé, de megüték az orrunkat és megfordulván fele utjából Albis, Bugyiszló és Szalacs felé itt által az éren mendegélénk gondolkodva imígy-amúgy az Nyiren Irinybe.

29. Jöttünk az Nyirben Bogát nevű faluban.

30. Jutánk ebédre Kállóba. Ezen az napon igen bánám, hogy az nyirbátori hires templomot meg nem nézhetem; noha csak fertály mélyföldet kell vala kerülnünk, de mások is lévén velem, nem hagyhatám el őket, noha nézem ugyan távolról az bogáti templom mellől a mint lehete, de éjjél levén, nem igen jól csak homályosan látám, hálni jövének Nyiregyházára.

31. Jövének ebédre Szent Mihályra, hálni Dobra az Tisza mellett.

Augustus.

1. Ebédre általkelénk az Tiszán Loczra.

2. Körömözel által az Sajón összeszakadozva az Hernáddal érkezénk ebédre Ónadra, holott eljárók az várat, estvére jövének Keresztesre, melynek az me-

zején megverte volt szultán Mehemed császár Maximilian, Báthori Zsigmondot és Tiffenbákot, mely mezőn látván az császár sátora helyét, holott vala felásva egy nagy lapos kő és sok török irás rajta, de régiség miá bemohozván igen az kő, az írást nem lehet elolvasni, botás is vala alatta, aligha valaki nem fekszik benne, mellette egy kutat is ásatott volt az császár. E két mélyföld Egerhez. Ugyanakkor meg is vette Egret az császár.

3. Által menénk ő falun, hol ebédet evénk és hálni bemenénk Egerbe.

4. Helyben lönk Egerben, holott ebéden Barcsai Mihály és Besztercezi erdélyi követ uraknál valánk ebéden, délután eljárók az híres Eger várát, melyhez hasonló munkáju várát Candián kívül alig láttam, még penig el vala rontva az maga mellett hasonló erősségü igen nagy vár, mivel páros volt az vár, de az felsőt elrontották volt az németek, minekutána az törököktől megvöttek volt.

5. Egerből jövének elég rút hegyeken és erdőkön által Jordánfalva és Nádasd nevü falukon által és hálánk Alló nevü faluban, mely fele utja Egernek és Rimaszombatnak.

6. Allóról jövének ebédre Harmaczra, hálni jövének Dobor nevü falun és Pálfalván, és J. in által be Rimaszombatban, holott újra szomorun hallgatám Nagy Váli uram miá az szép gyülekezetnek ennek az 1705-ben 1. aprilistól fogva kezdődött olyan botránkozásra lött tumultuatióját, hogy a die praenotato pünkösdig az templom bezárva állott; az város két-felé szakadva confusióban volt, mely mind az szent generalison s mind az fejedelem előtt forogván az meg-

nevezett pap kiesett papságából és megyéjéből. Ó szomorú casus. Papok, papok.

7. Helyben voltunk, mely commorantia alatt még is többet hallánk Nagy Vali ur iránt.

8. Rimaszombathból megindulánk és Nitra nevű falun által jöttünk hálni Losonezra, itt vagyon az Losonez vize, vallásunkhoz való szép kis város, Forgács uraké.

9. Losonezról jövének Busára elég rút helyeken.

10. Jövének ebédre Busáról Gyarmaton által, mert ott semmit nem adának, de jó bort árulának, Kóhárta, hálni jövének Ságara az Ipoly mellett.

Ságról nevű falu általjövénk Szántóra hálni, Isten jó voltából jövének az híres Lévára, itt szép templomban valánk Németi uram, Fogarasi mester is itt vala.

12. Léváról megindulánk, jövének Bars nevű falunál által az Garán vizén (mely Garán vize Párkány-nál, Esztergomnál által ellenben szakad az Dunába) és hálni jövének Czifár nevű faluba.

13. Jövének ebédre Kér nevű faluba, itt általjövénk az Nyitra vizén és hálni jövének Ürmény nevű faluba.

14. Jövének Vécsére (mely az Vágparton vagyon, által ellenben a parton vagyon Sellyre.) Itt Vécsen találók az méltóságos fejedelmet. Ide hordának holmi németeket és kémeket is, az nap helyben voltunk.

15. Ez nap helyben voltunk. Innen indula Bercesényi uram ő nagysága Morvára szép haddal.

16. is ugyan Vésénél helyben voltunk.

17. is helyben voltunk.

18. Indulánk és jövének által Mocsonok nevű falun estvére hálni híres Nyitrára,

19. Helyben voltunk ugyan Nyitrán.

20. is úgy mint szent István király napján ebéd előtt lők szembe az méltóságos fejedelemmel Rákóczy Ferencz ő nagyságával, holott szépen meghallgata és holmokról tudakozódék tőlem. Itt láték szép munkáju templomot az pápista atyafiaknál.

N. b. ezen az két napon expediáltata velem az méltóságos fejedelem két helyre is törökök. *)

21, 22, 23, 24, 25, 26, 27 menének el az fiamék, mind helyben voltunk itt Nyitrán.

*) L. Okmánytár XXXI. XXXII. és XXXIII. és XIX. számait. A XX-ik számu későbbit hasonlólag ő fordítá le törökre.

FÜGGELÉK.

ROZSNYAYRA VONATKOZÓ,

VAGY

AZ Ő MUNKÁIT KIEGÉSZITŐ

O K L E V E L E K.

I.

Alázatos szolgálatunkat ajánljuk nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

Isten az nagyságod jó egészségét életét sok esztendőkre terjeszse.

Mind az nagyságodhoz való kötelességünk s mind pedig hazánkban való szeretetünk azt kívánván kegyelmes urunk, hogy ha mi hazánk romlására nagyságod méltóságának kisebbségére nézendő dolgot értünk igazságosan írjuk meg nagyságodnak. Csepregi uram tegnap előtt menvén el innét reggel 9 órakor tájban; az ő kegyelme elmenetele után tegnap Pünkösdi György, Ali bék uramhoz felment, hogy hallgatózzék, kérdezte: Csepregi uram meddig jutott volna addig, kire mondta Pünkösdi, hogy tegnap Dunára el igyekezett menni, kire Ali bék mondta, vallassa Pünkösdi uram, az pénz mind meg volt-e, de csak jáczodnak hatalmas császárral, ha most behozták volna épen az adót nagy dolga ment volna Erdélyországának végben: Pünkösdi mondta, hogy nem hiheti, hogy épen lehetett volna; lehetett valami potúra pénz. Kire Ali bék ismét, hogy ő jól tudná, neki hire vagyon, hogy épen volt, de csak csufolkodnak hatalmas császár és az vezér parancsolatjára; kin Pünkösdi megesküdt, hogy nem tudja s nem is hiheti, lehetett valami poltura pénz, hanem ha azt teszik jó pénzzé, arra Ali bék mondta, azt nagyságos kegyelmes urunk költse el, hanem az adónak meg kell lenni; az abban lévén ma ismét Pünkösdi felment, Vörös István uram is vele, az Daczó uram praebenda sollicitálásának alkalmatosságával, és az mostani indulás végett Pünkösdi az sátorban lévén, Ali béggel az kihájának, kihája és több ott levő fő törökök előtt Vörös uram ott a sátor mellett állván künn, ismét mondta Ali bék Pünkösdinek, keveset is

szóllott a kihájának az Daczó uram praebenda pénze felől, de megesküdt az kihája egy pénzt sem adnak, ha hazul hozott egyék, az mely tiz napit kiadták azt is bánják, hatalmas császárral csak játszodnak, az vezér az fővezérnek, az fővezér az császárnak megírták, hogy épen hozzák az adót, nagyságod hazugságban hagyta mindeniket, ezt magyarul Pünkösdinék Veres uram hallattára; törökül az kihája kihájának ugyanott s akkor Ali bég uram mondta: (kit Vörös uram jól, Pünkösdi is valami roszul vette eszébe) hogy a vezér mondta: tekéletlenség czigányság minden dolgunk, egynehányszor ngod úgy irt, kevés hija az adónak, és azon lészen kitöltse s kültést küldi nagyságod be az vezér írása szerént, kit innét az vezér is úgy irt az fővezérnek, a fővezér a császárnál hazugságba maradt nagyságod miatt; Ali pasától is titkolta nagyságod az pénznek mivoltát, még az Ali béggel való beszéd: bizony kegyelmes urunk ha az pénz a fővezérhez vitetett volna, és itt az vezérrel való szembenlétel az pénznek mivoltának megtudása és abból ugyan az vezér akaratjából lött Csepregi uram expeditiója nagyságodhoz nem következett volna, nagyságodat igen derekas busulás és az országot újabb romlás találta volna, holott a mint Baló uramék tudják az portán is meg volt mondva, úgy tudjuk nagyságod akaratjából az adónak megelétele; mi azért kegyelmes urunk látván előttünk az tüzet gerjedezni, azon vagyunk részünkről se Isten se ez világ előtt ne okoztassunk, ha most is az változó elmék miatt immár ujabban való utolsó romlás követi azt a szegény hazát, mert noha mindenütt de főképen ez nemzet előtt, embernek szavát, írását úgy kell viselni, egy nyomban találtassék. Nagyságodat azért kérjük alázatosan írását igen meggondolkozva cselekedné, reá kell emlékezni mit írott, mert ezek bizony nem felejtik el, Csepreghy uramat ennek előtte való írásunk szerént meg nem kérlelnie, az hátra maradott pénzt küldje be nagyságod, mert itt nincsen helye az mentségnek és mi bizony isten előbb sem adunk sem számot, ha mi veszedelem találná országostól nagyságodat; ne is vélje nagyságod magunk féltéséből viseltetvén írának és sietettük annyira (noha magunk veszedelmében sem gyönyörködhetünk) mint az közönséges veszedelemnek eltávoztatására nézve, mely ha

meg nem orvosoltatik idején, bizony nem jól fog lenni, melyet Isten ő szent felsége nagyságodról s az hazárúl ingyen való kegyelméből fordítson el. Nagyságodtól késcdelem nélkül való választ alaposan várunk. Taresa meg Isten nagyságotat jó egészségben. Datum in Tömösvár die 24 maji Ao (16)63 etc.

Nagyságodnak

alázatos hivei.

(Eredeti fogalmazványról, eleje Rozsnyai D. vége Haller Gábor írásából.
Gr. Mikó Imre birtokában.)

II.

Ajánljuk kegyelmeteknek szolgálatunkat.

Isten kegyelmek előtt levő országos dolgait boldogítsa.

Az mi kegyelmes urunkhoz való kötelességünk, hazánkhoz való szeretetünk azt kívánja, hogy mind az mi kegyelmes urunkat ő nagyságát, mind kegyelmeket az ide való dolgokról tudósítsuk, és noha bővebben mind közönségesen urunktól, mind peniglen külön is tudósítottatott ő nagysága, de még is akarok kegyelmeteknek értésére adnunk: Daczó uram ő kegyelme ide érkezvén és Csepregi uram visszaboecsáttatván az adónak hátra maradott részéért, noha addig is volt Ali pasának nehézsége, melyet Csepregi uramtól kegyelmek megérthet, akkori ő kegyelmétől urunknak küldött levelünk is contineálja; de tudtára legyen kegyelmeteknek az után az dolog igen seriosodott, az vezér haragja nehezedett, Daczó uramnak egyszer kirendelt prae-bendáját elmetzették, mint levelében megértheti kegyelmek, az urunknak szóló levelünkéből azt is mi nehézség legyen az adónak egészen való be nem küldéséért; ezt penig mind a vezér mind utána való főrendek beszélgették, beszélgetik, hogy az adó egészen bejött volna, ki mellett lehetett volna az törekedés, Erdélynek nagy dolga mehetett volna végben; jól lőtt volna dolga az országnak. Így értvén azért kegyelmek az élő Istenért kérjük kegyelmeket az elmara dott

részt siettesse beküldeni, míg az fővezérrel szemben kell lennünk, mert ha romlása az hazának az be nem küldés miatt következik, Isten és világ kegyelmetek s elromlott hazánk előtt ne okoztassunk, hogy idején korán értékre nem adtuk volna hazánk veszedelmét kegyelmeteknek. Mivel pedig minden dologrul az fejedelemnek ő nagyságának bőségesen irtunk, melyet, hogy kegyelmetekkel is ő nagysága fejedelmi kötelessége szerént közölni fog, tudván elhittük, hogy írássunkkal kegyelmeteket terhelni nem akarjuk. Isten kegyelmeteket hazánk megmaradására éltesse jó egészségben boldogul. Datum in Tömösvár die 24 mensis maji A. 1663.

(Gróf Mikó Imre ur birtokában levő fogalmazványról.)

Jegyzet. Jelen levelet Haller Gábor írta; ugyan ő a Rozsnyai Dávid fogalmazásán javításokat is tett.

III.

Ajánljuk kegyelmeteknek szolgálatunkat.

Isten kegyelmetek előtt levő országos dolgait boldogítsa.

Kötelességünk és hazánkhoz való szeretetünk azt kívánván (noha az mi kegyelmes urunkat bővebben tudósítottuk az ide való állapotokról) hogy kegyelmeteket is el ne mulatnók tudósítani, minek okáért írhatjuk kelmeteknek Csepregi uram innét való elmenetele után az dolog változék, az vezér haragja ujabban gerjedez, melyet a Daczó uram praebendájának elmeteszése, és az Ali bék uram szavai, kiket közülünk való atyánkfiai hallottak, bizonyítják az változó elnék miatt, kiket ezek igen kitanultak, félünk ha Isten rajtunk nem könyörül s közétek is az mi kegyelmes urunk ő nagysága után, s kegyelmetek is az mi kegyelmes urunk ő nagysága után nem serénykedik, az hátra maradt részét az adónak be nem küldi, nem lévén immár semmi hitele magunknak is, az magunk mentegetésének semmi haszna nincsen, tudtára legyen azért kelmeteknek, bizony nem annyira az magunk állapotjának féltetésére nézve, mint annak az szegény megrombolt hazának javára, az mint az

dolgok folynak, akarók igazságosan értésére adni, egyszersmind mind Isten s mind a világ előtt, hogy mi ne okoztasunk (kitől Isten oltalmazzon, ha azt a szegény hazát még több veszedelem találja) *Kelet Temesvár maj. 24-én 1663.*

(*Rozsnyai Dávid gyűjteményéből, gróf Mikó Imre ur birtokában.*)

IV.

Memoriale.

Az mi kegyelmes urunk ő nagysága nevével kell igen bösülettel köszönteni; az mellett meg kell mondani az nagysága méltóságos jó hire neve elterjedvén az mi kegyelmes urunk ő nagysága is úgy értette, hogy hatalmas császárunk jó akaratja annyira tündökölnék ő nagysága fején, hogy az kikért hatalmas császárunkhoz törekedését nyujtáná meghallgattatnék.

Nyilván lehet ő nagysága előtt eleitől fogván Erdély hatalmas császárunk üstül maradt országa lévén, ki is maga szabad akaratja szerint választotta gondviselőjének hatalmas császárunk dicséretes emlékezetű eleit, az kik úgy is viselték Erdélynek gondját, hogy más háborgató nemzetek ellen is megoltalmazták.

Mostan paradicsomban dicsőségesen nyugovó szultán Szulimántól adatott hitlevele is lévén Erdélynek, ahoz úgy is biztak, hogy soha az török nemzettől változást ne szenvedjen.

Már most hatalmas császárunktól annyira elvettetett Erdély, adajának öregbitése és határának elvételevel, hogy majd szintén utolsó pusztulásra jutott ügye.

Várad szállásakor minemű hitet tött legyen Ali pasa, csak az várat adják hatalmas császárnak, megesküdtött hatalmas császárunk adott fejére az szent Mahomet profetára és az egész török nemzet szerencséjére, hogy az Várad jóságon kívül semmit is Erdélytől el nem foglal, mely nagyságnak is értésére lehet, de az várad és jenei törökök az szent esküvést hátok megé vetvén ez országnak nagy részét elfoglalták. Igaz dolog, hogy az ország ellenek állhatott

volna, de azokban az hadakozásokban akarván inkább kedveskedni hatalmas császárnak, mint sem véteni, csak siralmas arczával nézték tartományuknak elvételet.

Bízván hatalmas császárunk kegyelmességében is, hogy ha az fennforgó dolgok lecsendesednek ő hatalmassága Erdélyre is kegyelmes szemmel tekint. De nincsen kinek nyavalyáinkat hatalmas császár előtt megjelenteni, az fővezér ő nagysága is napról napra halasztván dolgunkat hatalmas császár országa pusztul, elromol.

Egy felül határa foglaltatik, másfelül az elviselhetetlen nagy adóval emésztetnék ; körüllevő tartományok hatalmas császárunk jó akaratjából békességben vannak, csak Erdély-országa egyedül rontatik és pusztittatik, és a szomszéd országoktól annyi hűségének megmutatásáért és egyszer másszor számlálhatlan sok kincsnek hatalmas császárnak tárházában való beszolgáltatásáért csúfoltatik.

Utoljára kell kérni ő nagyságát az élő Istenre, hatalmas császárunk áldott fejére s magának jó szerencséjére, legyen jó törekedő hatalmas császárunk előtt, elégedjék meg ő hatalmassága Erdélynek régi adajával, melylyel dicséretes jóemlékezetű elei megelégedtenek, ne gyönyörködjék pusztulásokban, hiszen jobb régi szokott adójokat esztendőnként hatalmas császárunk tárházába beszolgáltatniok, hogy sem egyszer végső szegénységre, pusztulásra jutniok, aztán sem magoknak sem hatalmas császárnak nem lesznek.

Határát peniglen méltóztassék ő hatalmassága az Ali pasa hitlevele szerént helyben hagyni, mert különben, soha az váradi és jenei törökök hódoltatásokat el nem viselhetik.

Most is az fejedelemnek és az országnak követje lévén itt, még csak enni sem adatik annyira jutott ügye hatalmas császár országának, az fő (*kimaradt vezér*) ő nagysága hatalmas császárunkkal nem akar szembejutattni, hogy ő hatalmassága lábaihoz Erdély könyörgését terjesztené, Isten után ő hatalmasságához lévén minden bizodalunk.

Teljes bizodalommal lévén azért az fejedelem ő nagyságához, hogy ő nagysága Istent tekintvén az szegény ország mellett terekedik, az országnak elpusztult állapotjához képest kell ígérni ő nagyságának, csak ő nagysága cseleke-

detének legyen haszna, öt ezer tallért, illő ismeretségnek okáért ő nagyságának négy virágos kupákat küldött az fejedelem ő nagysága, kéri is igen bizodalmasan ő nagyságát ne az ajándéknak kicsiny voltát, hanem az ő nagysága jó akaratját vegye jó neven. (*Kelet: 1663 derekán.*)

(*Rozsnyai D. gyűjteményéből gr. Mikó Imre ur birtokában.*)

V.

Az méltóságos és nagyságos vezér Ali basa ő nagysága elejében támasztandó követségnek rövid summája.

Az mint nagyságodnak tavaly írásban beadtuk volt, az reánk bízott követség két részből áll. Elsőben, hogy az határ igazítása felől való kegyelmességét hatalmas győzhetetlen császáruknak nagyságod által megérténők, várván ebből alázatosan kívánatos választ. Másodszor, hogy az romlott országnak sok bántódásit megjelentvén nagyságodnak, meg-orvoslását alázatosan kívánnók és mind az két rendbeli dologban az szükséghez képest könyörögnénk nagyságodnak és nagyságod által hatalmas császáruknak és fővezér urunknak.

Az bántódás noha igen sok, mindazonáltal az egynehány punctokban terjesztjük nagyságod méltóságos személye eleiben.

1) Mivel Jenőnél az fővezér ő nagysága az ezer erszény pénzt az országra vetette, és az adót is megrendelte, akkor az ország nagyobb volt; könyörgünk alázatosan nagyságodnak, Istent és maga, mind Váradnál mind azután sok ízben tett atyai kegyes ígéretit tekintvén, méltóztassék nagyságod győzhetetlen hatalmas császáruknak fényes orczája és fővezér urunk ő nagysága előtt végben vinni, hogy mind az summának hátra levő része, (melyben eddig mutatott hatalmas császáruknak kegyelmességének Isten ő szent felsége mind ez világon, mind az paradicsomban legyen megjutalmaztatója) engedtessek le, mind peniglen az adó az országnak megmaradt részéhez és fogyatkozott állapotjához képest szállítsassék, hogy az romlott országgal együtt a fejedelem ő nagy-

sága lehessen elégséges hatalmas császáruk fényes tárházában, annak idején beszolgáltatására és azokban való lehetetlenség végső romlást, és hatalmas császáruk kedvetlenségét az megromlott országra ne hozzon.

2) Az mely erősségei és helyei az országnak most német kéznél vannak, akár békesség akár fegyver által menjenek ki azokból, az országtól el ne vétessék, holott most is igen megcsönkített és kisebbített az ország.

3) Fenyegetőzések, annál inkább hódoltatások, se ármások*), se török vitézek által az váradi és jenei pasákkal, se alattok valóktól ezután az országnak semmi részére ne legyenek, az háboruságnak alkalmatosságával hódoltatott helyek szabadíttassanak fel az hódlás alól és az országhoz adattassanak vissza. Ha valami alkalmatlanságok és veszedések esnének az szélbeliek között valamelyik részről, ne erőszak szerint és fenyegetéssel, hanem az előbbi mód szerint szép csendesen igazíttassanak el az két részről való tisztetek által, a hun ha az dolgok jól nem igazodhatnának, úgy menjenek az fényes portára.

4) Az megbántódott és károsított s rabbá tétetett nemesség mellett is alázatosan könyörög a fejedelem ő nagysága és az országot mi általunk.

5) Mivel míg hatalmas győzhetetlen császáruktól atthane az országnak és fejedelemnek nem adattatik, addig megmaradások felől bátorságosok nem lehetnek, annak az mi kívánságunk szerint való megszerzéséért való törekedését is nagyságodnak alázatosan kívánja mi általunk az országgal együtt a fejedelem ő nagysága.

6) Az török birodalman által való kereskedése az erdelyi birodalomban levő embereknek legyen úgy mint Bethlen Gábor fejedelem idejében volt, félharminez adásnál feljebb az kereskedő emberek ne erőltessenek.

Ezek mellett bővebb szónk is lévén, azoknak annak idejében való meghallgatását, vagy írásban bevételét alázatosan kívánjuk az vezér ő nagyságától. (*Kelet 1663 junius.*)

*) V. ö. Szalárdi 634. l. VIII. R. elején.

(*Rozsnyay Dávid gyűjteménye, gróf Mikó Imre ur birtokában Kolozsvártn.*)

Jegyzet. Ezen utasítás szól Haller Gábornak, ki 1662. jún. 5. a kolozsvári táborban neveztetett ki követté, (l. Bethlen Comm. II. 148. és 163. s Tudom. Gyűjt. 1821. VII-ik k. 135. l.) s magának Haller Gábornak kezeivel van írva. Beadta a nagyvezérnek 1663. jún. derekán.

VI.

1) Az váradi pasától az országnak nagy részének meghódoltatása, elfoglalása, ki nem gondolván hatalmas császárunknak s nagyságodnak az országhoz való kegyelmességének ajánlásával, fenyegetőzések ármások és török vitézek által ez mai napig is hódoltatja, raboltatja nagy részét az romlott országnak és az fejedelem ő nagysága igaz járásbeli szolgálait és katonáit rabokká teszi és leváogatja.

2) Az németek is az országnak némely részeiben, erősségében benn lévén, inségek, sarczoltatások, koboztatások, a miatt azok körül levő szegénység hatalmas császárunk adájában semmit sem adhatott, mely is hogy nagyságotól jó mód alatt megorvosoltassék, könnyörög alázatosan nagyságodnak az fejedelem és az romlott ország.

3) Az mely része az országnak az fejedelem ő nagysága szabadosb birodalmában láttatnék is lenni, az is az török vitézek számára rendkívül való élés-adásoknak alá s feljárások és az szegénységgel kiméletlenül való bánások miatt annyira elfogyatkozott, hogy nagy részint éhelhalásra jutó állapottal vannak; holott Ali basa ő nagysága benn lételekor való rendeléshez (mely szenvedhető lőtt volna) nem tartván magokat, az előttük járók teljességgel elfogyatták az országot. Melynek igazságában ha nagyságod kételkednék, küldje meghitt emberét az szegény országnak nyomorúságának meglátására; azonban csak egynehány székeknek költsége mire ment, arról hit szerént küldtetett reges-tumokból nagyságod megítélheti, melyeket is ha kíván nagyságod, kész vagyok beadni.

4) Hogy penig az adó csonkán indittatott volt meg, nem az fejedelem ő nagysága, az szegény romlott ország vakmerősége, hanem az nagyságod kapucsi basájának és Ali

basa ő nagysága parancsolatjának siettetése volt oka. Könyörög azért engedelmesen nagyságodnak az fejedelem ő nagysága és az szegény ország, romlott és elégtelen állapotját látván, Istenre tekintvén, ezt az elviselhetetlen adót idvezült császárok athnaméjok szerént előbbeni állapotjában állítani méltóztassék; mivel penig hatalmas császárunktól, nagyságodtól az ország határainak eligazítása is Ali pasa ő nagysága által ígértetett, melyért is tekintetes és nagyságos Haller Gábor uram több követ társaival Ali pasához ő nagyságához az fejedelemtől ő nagyságától az romlott országtól küldtetett volt, kik közülök életben megmaradtak, majd esztendeje, hogy itt várakoznak, hogy minden abból következt akadályok megszűnjenek, méltóztassék nagyságod kedves válaszzsal visszabocsátani és azzal is az fejedelmet az országot megörvendeztetni etc.

Melléklet.

(1662 oct 20) Ali basa ő nagysága kijövetelétől fogva az medgyesi gyűlésig, mely tiz hónapokat foglal be, az benn maradt török vitézekre némely székeknek rendkívül való költsége, fenn maradván az medgyesi gyűléstől fogván eddig való költség, mely is téssen annyit, mint az tiz hónapok alatt való költség, mely tiz hónapok alatt való rendeletlen költség így következik, melyet megtekintvén nagyságod, bölcsen megítélheti, hogy ha méltán vádoltathatik az ország s az fejedelem az török vitézek élhel halásával.

Kész pénz.

Háromszék, Szebenvárosa székestől, Segesvár székestől, Szászszebes, Nagy-Sink szék, Szerdahelyszék, Köhalomszék, Ujgyház és Szászvárosszék, adtak ezek kész pénzt: fl. 28,979

Medgyesszéknek költségét pénzzé tudván 138 hordó borral, azonkívül tizenkétszázhetvenegy berbécscsel, százhatvan vágó barommal, ezenkívül több rend-

kivül való méz, vaj, sajt és egyéb teszen
egy summában: fl. 48,480

A z b o r n a k a d á s a.

Szeben, Segesvárszék, Nagy-Sink-
szék, Kőhalomszék, Ujegyházszerék és
Szászváros adtanak 49,286 vedret, ved-
rét tudván csak negyven pénzre, te
szen fl. 19,380, den. 80.

V á g ó m a r h a s z á m.

Ez megnevezett székekből adtanak
4469 vágó marhát, egyet tudván csak öt
forintra teszem, fl. 22,345.

A z b e r b é c s e k s z á m a.

Summálván teszen, egyet 135 pén-
zen tudván fl. 13,283, den 55.

Summa universalis facit fl. 132,468, den 35.

B u z a é s l i s z t.

Ezt is computálván, teszen mind együtt köből 26,094,
mely teszen véka szám 1004316 vékát.

Z a b.

Ez is egy computusban teszen Cub. 47,508.

*(Irva a negyvezérhez Rozsnyay fogalmazványa. Kelet 1663 aug.) V.
ö. Haller levelét T. Gy. 1821. VII. 136. l. Beth. J. Comm. II. 226. (Rozsnyay
Dávid gyűjteményéből gr. Mikó Imre birtokából.)*

Jegyzet. Az erd. Muzeum egylet birtokában van egy fogalmazványi töredék, mely épen e pontokat foglalja magában, csak a mi itt 4 — az amabban 5, s a 4-ik h. következő áll: 4. Mind ennyi megromlott és elpusztult állapotjában is az szegény romlott ország igaz hűségének hatalmas császárukhoz való tökéletes engedelmességének megmutatására mostani fejedelme hatalmas császárnak fényes tárházába mennyi summát szolgáltatott be, várván, remélvén hatalmas császárnak nagyságod által ígért kegyelmét reája terjedni, melyet mostan is nagy reménységgel óhajtva vár az szegény ország. Most utolszor penig, az mikor Ali pasával ő nagyságával Csepregi Mihály az hátra maradott adónak behozásáért visszaküldetett, ő nagysága is ily ígéretet tölt, hogy csak az adó legyen meg egészen, minden kívánságunk szerint való válaszuk lesz, ő nagysága is nagyságod előtt mellettünk törekedik.

VII.

Minémü okok gátolták és lehetetlenné tölték az romlott országot és annak fejedelmét az adónak összeszerzésében s az portára való küldetésben (elhallgatván az ország nagy részének elégtétését és rablását), rendszerént így következik.

1) Az váradi pasától az ország nagy részének az hódoltatás miatt való elfoglalása, ki mostan is nem gondolván az fejedelemnek fővezérünktől küldött levéllel, hanem ottan ottan hol az ármások, hol az török vitézek által raboltatja és hódoltatja, mely felől csak mostan is az mi kegyelmes urunk az országnak fejedelme az tibájának ő nagyságának írt, mely miatt majd az Szamosig az országnak egyik része pusztán kezd maradni.

2) Másodszor az német praesidiumnak az ország némely házaiban bennlétek, kik is az országnak nagy részét kóborolják, sarczoltatják, hódoltatják, mely miatt az ország fejedelmének az országnak lakosai nem adózhatnak.

3) Az országnak fejedelme tudván az országnak előbbeni mód szerint bizonyos határát, bizván fővezér urunknak ő nagyságának levelében ajánlott kegyelmességéhez is, melyben ajánltatik az országnak határában való megmaradása, melyhez bizván az fejedelem, hatalmas császárnak adájának szedésére s összevegyűjtésére bizonyos emberét kiküldvén, mint háborítottak azok csak mostan is, némelyek levágatattanak s elraboltanak.

E felett hatalmas császáruk után fővezérünk parancsolatjából, az országnak főköveti ide jöven, kik között tekintetes nagyságos Haller Gábor uram majd esztendeje az határnak eligazításáért való várakozásának, kinek is visszatérését nagyságod jó igéreti szerént az ország s annak fejedelme örvendetes válaszzsal nagy reménységgel várják.

4) Az mely része az országnak láttatnék az fejedelem ő nagysága kezénél lenni is, abban is az török vitézeknek rendetlenül való élés-szedések, nem tartván magokat nagyságodnak az országból való kijövetelekor tött parancsolathoz, sem pedig hatalmas császáruk országában választott fejedelmünk rendelkezésétől nem várván, magok szabad akaratjuk szerént az falukat osztják és az szegénységre kimenvén, falukról falukra azokat rendetlenül sarczoltatják, úgy, hogy az országnak fejedelme mind az vármegyebeli nemességen, székelységen és százszágon megparancsolta, hogy írják le, melyik szék és vármegye megnyit kellett az medgyesi gyűlésig (1662. ocl. 20.) élést adniok, melyet az százság székenként összeccsinálván, magok jószágát abból kihagyván, hitők szerént urunknak az mint beadták, többre megyen kétszázezer tallérnál, az medgyesi gyűléstől fogván addig majd ismét annyira, melyben nagyságod ha kételkednék, bizonyos emberét küldvén, ezeket s ezeken kívül többeket így lenni igazán megtapasztalja.

De nagyobb bizonyoságnak okáért, Köhalomszéknek hűti szerént kiadott regestruma nálunk lévén, melynek igazságát nagyságod eleiben így terjesztjük:

Summája az zabnak köből nro
16491 véka szám nro 65,964 vékáját
tudván p. 15, téssen fl. 9894, den 80.

Summája a lisztnek köből nro 6769
véka szám nro 27076 vékáját 50 pénzen,
tészen fl. 13538 —

Summája az berbécseknek nro
4290, egyet tudván egy forintért, téssen . fl. 4290 —

Summája az vágó baromnak nro
897, egyet tudván nyolcz forintra, téssen fl. 7176 —

Summája az vajnak ejtel nro 3423,
ejtét tudván négy pénzen, téssen . . . fl. 1369, den 20.

Summája az méznek ejtel nro 936
ejtét 30 pénzen, téssen fl. 280, den 80.

Summája az sajtnak nro 258 egyet
negyven pénzen, teszen fl. 102, den 20.

Summája az tömlőnek nro 8 egyet
öt forintra, teszen fl. 40 —

Summája az kenyérnek nro 1833
egyet tizenöt pénzen, teszen fl. 274, den 95.

Tyúk, melynek az árát elhallgat-
juk nro 2989. Tyúkmony kiuek árát ide
nem tudjuk, nro 12,504.

Summája az borsónak véka nro 15,
teszen fl. 10 —

Summája az veres hagymának, ki-
nek is az árát ide nem írjuk, nro 109.

Summája az kásának véka nro 17,
tészen fl. 17 —

Summája az gyertyának, melynek
árát elhallgatjuk, nro 7491.

Summája az viaszgyertyának, me-
lyet is csak előnevezünk nro 41.

Summája az égettnek ejtel nro 754
ejtelit tizenkét pénzen, teszen fl. 98, den 40.

Kész pénz tallér és poltura . . . fl. 1619, den 61.

Aszúszilva véka nro 222.

Ezenkívül lúd nro 21, rizskása,
bors, száfrány, foghagyma és egyéb kony-
hához való egyetmás, melyet rendben nem
tudunk; de a melyeknek árokat feltud-
juk, ugy mint zabnak, lisztnek, berbéc-
nek, vágó baromnak, méznek, vajnak,
tömlőnek, kenyérnek, borsónak, égett-
nek, (azaz égett bornak), kásának áro-
kat egybe csinálván az készpénzzel
együtt, elhallgatván a fentt megírt mód
szerint az többit, teszen egy summában . fl. 38,802, den 84.

Mindezek felett érkezvén fővezér urunk embere, nagyságod írása is sietettvén az adónak beküldését, hogy az ország fejedelmével együtt mindennyi akadályok is meg nem gátolván, ereje felett igyekezett hatalmas császárunknak parancsolatjának eleget tenni, hogy engedetlenségnek vétkével és vakmerőségnek az fejedelem az országgal együtt ne vádoltathassék, hatalmas császárunk is lássa és higgye az országnak, annak fejedelmének igaz hűségét, engedelmességét, nagy részét az adónak beküldöttük.

Könyörgünk nagyságodnak, nagyságod az élő Istent, az mi romlott országunknak állapotját kegyelmes szemmel tekintvén, hogy az ur Isten nagyságodat mind ez életben, hatalmas császárunk szolgálatjára boldogítsa, az más életben lelkét idvezítse, legyen mellettünk jó törekvő fővezér urunk előtt, elviselhetetlen terhünk könnyebbitessék, mely terhének elviselhetetlensége miatt tehetetlenségünket ne kellessék vakmerőségének vétkével vádoltatnunk. *(Kelet 1663. aug.)*

(Rosnyai D. gyűjtem. gr. Mikó Imre bírt.)

VIII.

Nos Michael Apafi dei gratia princeps Tranniae Par. regni Hungae Dnus et Siculor. Comes ett. Memoriae commendamus, tenore praesentium significantes quibus expedit universis: hogy mi nékünk mind becsületes híveink ez iránt való alázatos törekedésünkre, mind Marosvásárhelyi Rosnyay Dávid török deákunknak jámbor és hű szolgálatjira, melyet mi hozzánk és ez nemes Erdélyországához, az helynek és időnek változásiban, minden reá bízott dolgaiban, kiváltképen az fényes portához való súlyos országos dolgainkban, teljes tehetséggel, nagy készségével megmutatott, s ennek utána is minden kétség nélkül hasonló hasznos indulatival megmutat, kegyelmes tekintetünk lévén: ez okáért Albesi Tekintetes Nagyságos Zólyomi Miklós per notam amittalt Gáspár nevű Hunyadvármegyebeli vajdahunyadi várához tartozó jószágában lakott cigány jobbágját, ki is abbeli jóakaratajért, hogy megírt török deákunk, a törökök közül az keresztyének közé ez országba kihozta, magát hozzá

kötelezte; más Farkas, János és Péter nevű cigány három öcsével, mind az négy cigány tudniillik s a többi együtt megemlített Rosnyai Dávidnak, és két ágon leendő minden maradékinak kegyelmesen adtuk, ajándékoztuk és conferaltuk is örökös és megmásolhatatlan bírására az hiteles pecsétünkkel megerősített levelünket, másnak igazsága megbántódása nélkül. Datum in civitate nostra Alba Julia die prima mensis Octobris. Anno Domini Millesimo Sexcentesimo. Sexagesimo Nono.

(Kenderessy közleményéből Arpadia I. évf.)

IX.

Fővezér kihajának Ibrahimnak, Panajotnak, Réznek szülő levél minutája. Expedita 8. octobris A. 1669 in oppido Alvincz.

Quamvis post adventum nuncii nostri legati e castris potentissimi Imperatoris sub Candia positus postremo dimissi saepissime habuimus in vobis, ut juxta exigentiam debitae erga excellentissimum supremum vezirium obedientiae nostrae, ad visitandam suam Excellentiam mittere valeamus; sed ob varia impedimenta homines nostri transire non volentes, denuo nolumus negligere, quin generosum Davidem Rozsnyay fidelem nostrum creditum visitandae suae Excellentiae valetudinis gratia transmitteremus. Cujus occasione praetermittere nolumus, ut etiam vestram Magnificentiam per eundem, ac literas nostras non visitemus, ex animo desiderantes, ut vestram Magnificentiam literae praesentes in hora prospera incolumem reperiant. Interea Mftiam vestram tanquam benevolum confidentissimum item summa confidentia requirimus, in negotiis nostris ac querelis eidem fideli nostro commissis, de quibus nomine nostro excellentissimum dominum Supremum Vezirium requisiverit, coram sua Excellentia intercedere, bonamque facere relationem ne graventur, vestra quoque Mftia auditis ejusdem verbis in omnibus punctis ac nomine nostro Mftiae vestrae dictis fidem adhibere ne difficultet. Pro qua ejusdem benevolentia ingrati esse nolentes. Eandem Mftiam vestram divinae commendamus protectioni.

(Az erdélyi muzeum-egylet birtokában gr. Kemény József által trt másolatról.)

X.

Titkos levél minutája, melyet törökül kell leírni.

Méltóságos és nagyságos vezér etc. Meg akarván felelünk hatalmas császárukhoz való igaz kötelességünknek s nagyságodhoz tartozó engedelmisségünknek is, ezelőtt két ízben is *) becsületes híveink által tettünk vala nagyságod előtt oly dolgokról jelentést, mely ő hatalmassága fényes birodalmának kiterjesztésére, nagy hasznára s nagyságodnak is míg világ fennáll, méltóságos jó hírének, nevének magasztalására s dicséretére szolgálendő volna, de mindkét ízben haladékra menvén, noha nagyságod parancsolatja s jó tetszése szerint mi hallgatásban és veszteglésben lenni készek volnánk, de az magyar és horvátországiaktól nyugodalmunk nem lévén, kénytelenítettünk most is mint hatalmas császáruk tökéletes szolgálói, nagyságodhoz tartozó hatalmas császáruk fényes portáján sok esztendőket látott, meghitt hivünk által nagyságodnak engedelmisséggel jelentést tenni.

Kérvén nagyságodat igen engedelmesen, megirt belső meghitt hivünk szavait méltóztassék kegyelmesen meghallgatni és szókkal mondandó szavainak hitelt adván, méltóztassék kegyelmes és jó válaszzal is vissza bocsátani; hogy ilyen hatalmas császáruk dicsőségére és birodalmának kiterjesztésére néző dolgokban tovább is ő hatalmasságának és nagyságodnak engedelmisséggel szolgálhassunk. Éltesse Isten nagyságodat sokáig jó egészségben. Datum etc.

Ibrahim basának is, ki az előtt tihája vala, ki által is mint ebben interessatussal tractálhatni az dolgot, ez szerént risalni kevés variatióval.

Oldalvást Rozsnyai Dávid. *Kelet* 1669. oct. (Bethlen János Hist. Prod. I. 452.)

Kívülről Candiába való dolog, melyet törökül az fővezérnek dirigálva kellett írni.

(*Rozsnyai Dávid gyűjteményéből gr. Mikó Imre ur birtokában.*)

*) Első Baló, második Inczédi.

XI.

Zrínyi Péternek követe által az fővezérhez küldött postulatumi :

1. Hogy az török nemzet egészen Magyar- és Horvát-országot minden eddig fenntartatott szabadságiban megtartja atname.

2. Hogy az budai vezér minden erejével s azonkívül is harmincz ezer török adassék előttünk levő dolgaiknak végben vitelére.

3. Hogy a mely várakat német kézből török segítségével kiveendők vagyunk, azokhoz se most, se azután az török semmi úton-módon ne praetendáljon.

4. Hogy az mostani erdélyi fejedelem priváltatván, helyében az fejedelemségre Rákóczy Ferencz confirmáltassék.

5. Hogy az tizenhét ezer tallér adónál, (melyet jó akaratunkból annuatim adandók vagyunk) se most, se jövődőben többre ne cogáltassunk.

Ezeket nekem Ibrahim basa fővezér titkos tanácsa így beszélé elő, tött-e hozzá, vett-e el benne, ő tudja.

(*Kelet, 1669. oct. Rozsnyai Dávid írása, kű Apafi küldött Krétába, az erdélyi muzeum-egylet birtokában Cserey gyűjteménye.*)

XII.

Memoriale.

Mióta Érsekujvárnak megvétele után az két császár között az békesség végben ment; tagadatlan dolog, hogy Erdélyre nézve soha az békesség meg nem tartatott, mert az erdélyi határban levő szegény emberektől csak öreg marhát, úgy mint ökröket, teheneket, ménes lovakat többet hajtottak el az német császár pártján valók, harmincz ezernél, az juhoknak számát sem tudjuk, vertenek egész falukat fel, sok helyeken öltenek meg embereket, legközelebb ezen az nyáron, mióta uj német hadak jövének alá, kétszer csaptanak be az erdélyi birodalomban, falukat vertenek fel, sok marhákat is hajtottak el. Igaz dolog, hogy egész táborral az erdélyi határban be nem jöttek, de az feljebb megírt dolgokat bizo-

nyosan megesclekedték, annak felette hódoltató leveleket az erdélyi birodalomra sok rendben küldöttek, halálnak fenyegetése alatt kényszerítették élés-adásra az szegény embereket, annak felette arra is, hogyha csak egy török jön ki is Váradról, az hírt megvigyék nekik. (Ezeket az dolgokat az váradi török vitézek is tudják bizonyosan, mert a mely erdélyi tartományokban azokat az sok károkat tették, azok az tartományok Váradhoz is hallgatnak. *Ezen kerített pont az eredetiben ki van húzva.*) Az mely várakban s városokban ennek előtte német császárnak hadai nem voltak, azokban is mindenfelé sok német hadakat rakott, ugymint Ecsedben, Patakban, Sárosban, Trincsenbe, Legniczére, (Munkácsban *kihúzva*) ez kettő (*küigazítva* ez három-ból) Rákóczy Györgyné várai voltak. Murányban ez az vár az megholt palatinus özvegyéé volt, Kassára, Eperjesre, ezek kövel kerített szabad városok voltak, legnevezetesebbek Magyarországbán, az több várakat s városokat is úgy értjük: most akarják több németekkel megrakni. Szükséges itt megérteni, hogy csak egy helyet is nem irtunk fel, a melyekben szokás szerént német császár annak előtte hadakat szokott tartani, hanem csak a melyekbe mostan küldött hadakat. Ez is megértésre szükséges dolog, hogy midőn német császár az hadakat megindította alá Magyarország felé, minden tartományokra hitleveleket küldött ki, közönségesen is mindeniknek, külön-külön is sok nevezetes embereknek arról, hogy csak fegyvert tegyék le, mindeneknek kegyelmet ad, senkit nem bánt, amazok az hitlevélnek híven, letették az fegyvert, azután csak nyakon kötötték őket, sokoknak közülök kebeleikben volt az hitlevél, s úgy vitték az tömlőczre. Az ki egész Magyarországbán az palatinus után legnagyobb ur volt, tisztire nézve is ország birájának hivattatott, Nádasdi Ferencz, ezt is hitlevéllel Bécs felé felhítták, Szent Mihály havának harmadik napján hadakat küldvén reá, megfogták, szolgálait meglövöldöztvén és minden javait felpródálván Bécsbe vitték fogságra.

Az több magyarországi urak és fő emberek ki imide, ki amoda vonták magokat várakban, minden nap várván az veszedelmet fejekre, mivel hogy bizonyos dolog, német császár az mennyi újabb hadat fogadhat naponként küldtön küldi le Magyarországba, ha csak két, három ezernek telheti is szerét,

néha csak öt-, hatszáz, az is jó. Valakiket az magyarországiak közül még eddig az német császár megfogatott és valamely helyekben német hadakat küldött, közönségesen mind azokat vádolja azzal, hogy hatalmas császárunkhoz akartak hódolni, s azért cselekszi rajtok, jól tudván azt, hogy Magyarországot minden szabadságában igen megbántotta és magától elidegenítette. Ezeknek az sok német hadaknak Magyarországból kijövése csak már is nagy kárára volt Erdélynek egyéb dolgokban is, mert az tallér s arany onnét Magyarország felől jött be kereskedés által mindeddig, melyet az pénznek formája is megmutat, hogy az tallér s arany, az melylyel Erdélylyel él, nagyobb részint odafelé való országokban verettetett; de mióta azok az német hadak ez idén alá jövének, Magyarországból, arrafelé való kereskedésnek épen eszeveszett, csak Isten tudja mily nehezen tölt ki mostan is az adó, ha azok az németek ott laknak, nem hisszük, soha többször az adónak jó pénzül szerét tehessük. Mindezeket az fényes porta úgy elhídjé, mintha szemével látná, mert hibát írásinkban egy szót sem talál, semmi részében valamit ide feljebb irtunk.

Micsoda feltett célja legyen német császárnak ezekben az dolgokban, igyekeztünk annak is szorgalmasan végére menni; a miént derekas helyről megérthettük: ez az szándéka, hogy Magyarországból minden erősségeket német hadakkal megrakjon elsőben, annakutána az erdélyi erősségeket is ha szerét teheti elfoglalja, hatalmas császárunk ellen hogyha valamit cselekedni akar, hadainak legyen bátorságos helye, élése is elég, hogyha peniglen hatalmas császár hadakat küldene is az ő hadai ellen, vontathassa az hadakozást úgy az mint akarja, ne vījék, ha nem akar, mind az két félnek hadai miatt pusztuljon az hatalmas császár országa, ne az övé. De az ilyen tanácskozások Istennek kezében vannak, sokszor távol jár az Istennek rendelése az emberek akaratjától; mi mindazonáltal tartozunk az fényes portának értésére adni az mit érthettünk.

(Kelet, 1670. nov. A portára Rhédei Ferencz vitte. V. ö. Bethlen János Historia Producta II. k. 55.)

(Eredeti fogalmazvány Rozsnyay Dávidtól az erd. muz. egyesület birtokában Cserey gyűjteménye.)

XIII.

Hatalmas vezér nagyságodnak méltó emlékezetében lehet ennekelőtte, nem sok idővel becsületes uri és főrenden levő követ atyánkfia által folyamodtunk volt az fényes portához, és győzhetetlen hatalmas császár oltalma alá ajánlottuk magunkat. Megtekintvén azért az fényes porta mostani siralmas állapotunkat és az német nemzetségnak minden igaz ok nélkül rajtunk való törvénytelen hallatlan cselekedetét, kikről nagyságod megírt követ atyánkfiái által bőségesen értett, mi ezért mostan is nagyságod által az győzhetetlen hatalmas császár köntöséhez ragaszkodván, és akarván igaz tükéletes hűségünkben életünk elfogyásával és vérünk hullásával is megmaradnunk ; úgy vagyon ugyan hatalmas vezér, hogy az mi követeink minden dolgainknak végbenvitelére nagyságod által Budára küldettettének, az kik most is ott vadnak, de az mely követ az mi dolgaink végett az német királyhoz Bécsben ment, ekkoráig semmi válaszszaal vissza nem bocsáttatott, melyről úgy hisszük, hogy az hatalmas budai vezér eddig is nagyságodat tudósította, s a felől is, hogy csak azért tartattatik Bécsben, hogy az idő elmuljék és minket teljeséggel elnyomoritson ; kéntelenítettünk ujabban nagyságodhoz folyamodnunk, mivel, hogy az mi nemzetünk nyomorusága és siralmas állapota naponként nevededik, és mentől tovább halad ez dolog, annál veszedelmesebb, mert az német nemzet szüntelen nyomorult országunkat pusztítja, prédálja, népét fogyatja, fő rendeit fogdossa, némelyeket közülök megöletett, magát naponként erősíti és az Isten tudja minő hallatlan dolgokat nem követ, vallásunkat üldözi, templomainkat foglalja, kikről nagyságodat ezen levelünket megadó nemzetes Apáczai Tamás becsületes atyánkfia bőségesen tudja informálni. Nagyságodnak ezért esedeziünk alázatosan, minthogy immár hatalmas császár és fényes porta bennünket oltalma alá vett, ezen dolgot ne késedelmezze, hanem az méltóságos erdélyi fejedelemnek adjon annuentiát és az moldvai, havasalföldi vajdákknak parancsoljon. Az méltóságos erdélyi fejedelem ő nagysága egy értelemben lévén az hatalmas budai vezérrel is, minden halasztás nélkül induljanak fel szegény nemzetünk oltalmára és hatalmas császár-

runk birodalmának terjesztésére, mert a mint feljebb is íránk nagyságodnak, ha sokára halad az dolog, és legfeljebb csak tavaszig is, teljességgel utolsó pusztulásra jut mind hazánk, s mind pedig szegény nemzetünk. Kiről való nagyságod kegyelmes válaszát ezen követ atyánkfiától mentől hamarább alázatosan elvárjuk.

Kívülről : Radnótról küldötték az magyarországi urak Apáczai uram által. Anno 1671. sept.-ben.

(*Rozsnyay D. gyűjt. gróf Mikó Imre ur birtokában.*)

XIV.

a)

.

Nagyságodnak méltó emlékeztében lehet : az elmúlt nyáron becsületes uri és főrenden levő atyánkfiak által folyamodtunk vala az fényes portához és az hatalmas győzhetetlen császár oltalma s szárnyai alá ajánlottuk magunkat, a mint hogy nagyságod azon követinknek válaszul is adatta, hogy az győzhetetlen császár az magyar nemzetet oltalma és szárnyai alá vette, és mint Erdélyországát, úgy minket és országunkat oltalmazni akarja, és azon dolog az német királynak meg is irattatott. Nem régen pedig mind mi követ atyánkfia és levelünk által nagyságodat alázatosan megtaláltuk (kinek az nagyságod méltóságos tekinteti előtt bizonyos okokra nézve audentiája nem lehetett) mind az méltóságos erdélyi fejedelem ő nagysága dolgainak orvoslása végett levele által nagyságodat megtalálta vala. Az méltóságos erdélyi fejedelem dolgaikban nagyságodtól minémű reméntelen választ vett legyen, ottan megértettük ; de hatalmas vezér, mi országostól már egyszer az győzhetetlen császár oltalma alá ajánlottuk magunkat, az nagyságod méltóságos köntösét meg is fogtuk, mivel az német nemzettől hatalmas császárunkhoz való folyamodásért szenvedett és szenved naponként szegény hazánk és nemzetünk, az győzhetetlen császár oltalmát megvetni és nagyságod köntösét megfogván elbocsátani semmiképen nem akarjuk, tudván azt, hogy a ki egyszer az fényes portához folyamodik, siralmas arczával el nem bocsáttatik,

legfőképen a ki hatalmas császárhoz való folyamodásért szenved. Ujabban azért *(itten 7 sor ki ran szakadva)* szal is mentül hamarább vissza boesátani méltóztassék, mely dolog hatalmas császárunk fényes birodalmának nagy terjedésére, hasznára, nagyságodnak is még ez világ léssen örökké való jó hírének, nevének felmagasztalására, megmaradására szolgál. Ezek után éltesse Isten nagyságotat. Kelt Fejérvárott, Boldogasszony havának 2-ik napján. A. 1672.

Nagyságodnak engedelmességgel szolgálnak

Magyarországból kibujdosott grófi, uri és főrendből álló, Erdélyben levő magyarok és több velünk egyetértő magyarok nevével.

b)

Tihájának szóló levél.

Tekintetes és nagyságos tihája bég stb.

(Eleje úgy, mint az fővezérnek szóló, s körülbelül a hol annak szakadása van, így folytatja :) melyet első követünk által meg is tapasztaltunk. Azért viszontag mostan is azon dolgaink végett nagyságodhoz becsületes atyánkfiát nemzeti vitézlő Radicz András urat küldöttük, kérvén alázatosan nagyságotat, minthogy azelőtt is nagyságod jó akaratja és közbenjárása által vitetődtenek dolgaink végben, nem csak nevünkkel nagyságod előtt mondandó szavait meghallgatni, hanem a h. fővezér ő nagysága előtt audentiát szerezni, dolgainkat segíteni és kívánatos választ is mentül hamarább szerezni méltóztassék. Ez levelünk által is bizonyossá tévén nagyságotat, Isten boldogítván az magyar nemzetet, háládatlanok nagyságod jó akaratjáért, fáradságos munkájáért nem leszünk, melyről izentünk is követ atyánkfia által nagyságodnak. Éltesse Isten stb. *(mint az fennebbi.)*

c)

Egy másik török főurnak, de a cím kiszakadva. Mint a tihája levele.

d)

Izsák effendinek, de rövidebben mint az előbbi.

e)

Muftinak szóló levél.

Nagyméltóságu és bölcsességü mufti stb.

Mi Magyarországból kibujdosott grófi, uri és főrendek, akarván hatalmas császáruk fényes köntöse s oltalmazó szárnyai alá folyamodnunk, ennekelőtte találtuk volt meg alázatosan a hatalmas fővezért ő nagyságát, akarván ő nagysága által igyünket hatalmas császáruk eleiben terjeszteni még ezelőtt való esztendőben, mely dolgunk is akkori fennforgó dolgokért annyira halasztatván, az idő jártában, míg fővezér urunk ő nagysága Candiából dicsőségesen megtért, ebbeli jó igyekeze (2 sor kiszakadva) megfogott, öletett nagy Istent előtte ki Erdélyben szaladnunk jószágunktól, minden javunktól az németektől megfosztatván, mely kegyetlenséget ma is nem szűnik elküvetni az magyar nemzeten, semmi oka nem lévén egyéb, hanem mint írók alázatosan, hogy gy. h. császáruk szárnya alá, köntöséhez akartunk ragaszkodni, mely jó szándékban mi is országostól meglévén, az elmúlt nyáron is becsületes uri és főrenden levő követ atyánkfiái által találtuk vala meg az fővezért ő nagyságát, ő nagysága által folyamodtunk vala hatalmas császáruk oltalmához, mely követünket az vezér ő nagysága kegyelmes szemmel látván, Istennek hála jó választ is adott vala követ atyánkfiának, hogy hatalmas császáruk szárnya alá bennünket befogadott és mint Erdélyt meg akar ő hatalmassága oltalmazni. De azután nem régen fővezér urunk ő nagysága azon mi dolgainkban az méltóságos erdélyi fejedelemnek minő reméntelen választ adott, ebbeli szívünk szomorúságát levíni nem tudjuk. Mivel azért tudjuk azt, valaki egyszer gy. h. császárhoz folyamodik, siralmas arczával el nem bocsáttatik, mi már egyszer gy. h. császár szárnyai alá folyamodván, fényes köntösét meg is fogtuk, attól mi semmiképen elszakadni nem akarunk, hanem igyekezetünk az változás nélkül megmaradnunk : ujabban azért az főve (3 sor kiszakadva) méltóságodat is igen alázatosan a találni, kérvén méltóságodat nagy bölcsesség terjedett okosságának nagy volta szerint találjon oly utat módot fel, az gy. h. csá-

szárunk dicsőségére, birodalmának kiterjedésére való jó dolgunk b. császáruknak s fővezér urunknak is tessék, s vétesünk hatalmas császár oltalmazó szárnyai alá mi is magyarok, mint Erdélyországa, mely dologhoz hasonló boldog emlékezetű s lelki paradicsomban nyugvó szultán Szulimán idejétől fogva nem történvén, ha méltóságtok idejében megyen végben, míg ez világ léssen örökké való dicséretes hírneve fenmarad; mi is egész országul ígérjük alázatos és engedelmes hűséges szolgálatunkat. Éljen sokáig méltóságod stb. *(mint fennebb.)*

Kívül : Anno 1672 3. januarii az magyarországi nagy rendek küldték Radicz András urtól az nagy rendeknek portára, mindnyájok pecsétjek alatt.

(Rozsnyay D. kezéirása. Eredeti fogalmazvány, mely lefordítás végett készült.

Eredetije az erd. Muzeumegylet birtokában Cserey gyűjteménye).

XV.

Erdélyi méltóságos fejedelem Apafi Mihály, Isten jó véggel áldjon meg.

Mivel Lengyelország ellen személyem szerént való hadakozáson, bizonyos szokás volt, hogy midőn boldog eleim arra hadakoztanak, tehát ős országomnak Erdélynek fejedelmi hét-, nyolczszáz szekereket, három-három bokor ökrökkel, árpával és liszttel megterhelvén, fényes hadaim sustentatiójokra boldog táboromra küldöttek : minek okáért tégedet is minden parancsolatom szerént való dolgoknak engedelmes végben vivőjének és kiváltképen való tökéletes cizrákomnak gondolván lenni, kívántatik tőled, hogy a mint praedecessoraid, úgy mentől hamarébb magad is hatszáz szekereket, hat-hat ökrökkel, liszttel és árpával megterhelvén, szentséges táboromra küldjed, hogy ezen élés fényes hadaim sustentatiójokra, az szekerek penig hadakozásomnak végéig, a mire fognak kívántatni fordíttathassanak, mely dologért mi is kiváltképen való kegyelmességünkkel éltetni kívánunk. Kelt tekjemköi mellett levő táborunkban juliusnak elején, Anno 83, a Mohamede (1672 jun. 27., jul. 7.)

Szultán Mehemed.

Jegyzet. Szokás szerint fővezér Ahmed pasa is írt ugyanakkor hason tartalmu levelet, mely kelt Uzun Ali rétje mellett való táborban.

(Hivat. fordítás Rozsnyay D. gyűjteményéből, gr. Mikó I. ur birt.)

XVI.

Anno 1672 in mense julio, in congregatione dominorum Transilvaniae Radnotinum ex edicto suae celsitudinis indicta. Török császár szultán Memhet lengyelországi táborára ez szerint rendelt az ország szekereket s élést.

Az vármegyékről	curr. nro 163. Hét kapura
Mármarosból	curr. nro 30. tudván egy
Fogarasföldről	curr. nro 20. szekeret, hat
Kővár vidékiről	curr. nro 8. ökröst, egy
Székelységről	curr. nro 79. bérest.
Szász atyafiak részéről	curr. nro 285.
Marosvásárhelyről	curr. nro 5.
Vizaknáról	curr. nro 3.
Udvarhelyről	curr. nro 1.
Sepsiszentgyörgy, Ilyefalva	curr. nro 1.
Kolozsról	curr. nro 2.
Székről	curr. nro 2.
Vajda Hunyadról	curr. nro 1.
Kézdivásárhelyről	curr. nro 1.

Summa facit nro 601.

(Egykoru másolat a Magyar Akadémia birtokában.)

XVII.

Messiáshoz tartozóknak tüköre vagy előljárója, jezsuitai községnek, dolgainak igazgatója, erdélyi fejedelem, kinek békességét Isten tartsa meg.

Hozzánk való kegyelmed szeretetiből következett köszönetünkkel akarok kegyelmedet látogatni, melyek alkal-

matossággal cháni méltóságunk szerint jelentjük, hogy a régi rend szerint akarván az császárhoz felküldenünk, azon követségre Erös Sáh nevü szolgálunk expedíaltatott, ki is méltóságos köszöntésünkkal kegyelmedhez érkezvén, szállás, posta, ló és melléje való commissarius dolgából az régi jó szokás observáltatván, egyéb szolgálatja mellé kívántatható gondviselése is ne posthabealódjék, hogy minden impedimentum nélkül kegyelmed birodalmán kegyelmed indítása által következhesse utját, rendszerént való követünk megtévén, kegyelmed országán által békével való utazása kegyelmednek is jobb, hasznosabb. Így értvén a dolgot, Isten kegyelme a jókkal. Költ Bakesa Szarájban (Kelet 1680.)

Murád Giráj khán.

(*Rozsnyay Dávid fordítása, gr. M. I. ur birtokában.*)

XVIII.

Nos Michael Apafi Dei gratia princeps Tranniae Par. Regni Hungae Dnus et Siculorum Comes etc. Memoriae commendamus s a többi, quod nos cum ad nonnullorum fidelior. dominor. consiliariorum nostror. singularem nobis propterea factam intercessionem, tam vero benigne attentis et consideratis fidelitate fidelibusque servitiis Grosi Davidis Rosnyay de Marosvásárhely Interpretis nostri in Turcicis, quae ipse nobis et huic regno nro Transylvaniae, pro locor. et tempor. varietatibus, in omnibus rebus, et negotiis fidei et industriae suae commissis fideliter exhibuit et impendit, quae omnia pari sinceritatis zelo neque deinceps eundem exhibiturum, et impensurum dubitamus. Ut igitur gratiae etiam nostrae principalis ergo ipsum aliquod exter symbolum, totales et integras decimas aut Arendas Possessionis Magyar Herepe in Cottu Alben. Tranniae existen. habitae, tritici s a többi, eidem Davidi Rosnyay, vita ipsius durante, gratiose dandas, concedendas et deputandas duximus, prout damus, cuncedimus et deputamus praesentium per vigorem. Quo circa vobis Splibus Grosis Egr. et nobilibus s a többi, memorato Davidi Rosnyai singulis annis pro se libere et absque impedimento s a többi,

percipi facere permittere modis omnibus debeatis et teneamini, secus non factur. Praesent. perlect. exhiben. restit. Datum in arce nostra Fogaras, die vigesima septima mensis februarii, Anno Dni Millesimo Sexcentesimo Septuagesimo quinto et subscriptum est : Michael Apafi mp. L. S. „Maradjon helyben Segesvár 22. Febr. 1683 s a többi. Vidimatae per Nicolaum Váradí requisitorem Lrarum Capli Eccelae Alben Tranniae.

(*Kenderessy közleményéből Arpadia I. évf.*)

XIX.

Praemissis praemittendis.

A mely híd Győrhez nem messze van, annak őrzésére rendeltetett győzedelmes táboromnak praeficiált budai vezért Ibrahim basát hadaival együtt kelletvén más szolgálatra fordítani; mivel te elmém megnyugtató hű szolgám vagy, az Rábaig való vizeken, a mely hidak vannak, azoknak az ellenség practikái ellen alkalmaztatásokat teljességgel hűségdre bízunk; minek okáért mindazoknak az utazóknak, kik vagy fényes portámról szükséges táboromra, vagy onnét jövő utazóknak bátorságokért, a megirt hidaknak megőrzésekre veled együtt rendeltetett Ozui Mustafa basát rendeltük, kivel is érts egyet és egy szívvel császári szolgálatomban köntöstök alját derekaitokra felaggasztatván forgolódjatok, és minden szükséges dolgokról táboromra hirt adjatok. Mely dolgokról császári parancsolásom emanalódván iterata vice parancsolom mindazokat, a melyeket praemittálék, kik is mivel birodalmamat illető szükséges nagy dolgok, azoknak procurálásában tehetsége szerént munkálódjál, melyekben való szolgálatod különb különbféle császári kegyelmességgemmel hálálódik meg, minden bizonynyal, kihez képest és császári parancsolatomnak kellemetes continentiája szerént, szükséges, hogy igen vigyázva viseld magadat tehetséged kiadásával. Költ a bécsi mezőn Sábán nevű hónap közepi táján 1094-ben (= 1683 jul. 26. aug. 6.)

Szultán Mehemed.

(*Rozsnyay Dávid fordítása gróf Mikó Imre ur gyűjteményéből.*)

XX.

Praemissis praemittendis.

Szerető barátunk méltóságos erdélyi fejedelem Apafi Mihály, kit Isten jó véggel áldjon meg, barátságos írásomnak czélja ez.

A Győr vidéki vizeken való passusoknak őrzésére rendeltetett méltóságos budai vezér Ibrahim basát kellestven mellette levő hadakkal más szolgálatra rendelnünk, mivel kegyelmed hatalmas császárunknak hű szolgálója, úgy minden nagy dolgokban kegyelmedtől hű szolgálatot remélünk, minek okáért a mely hidak az Rábáig vannak, azoknak oltalmazásukban, arra rendeltetett Ozeri Musztafa basával együtt teljes tehetséggel igyekezzék, úgy hogy az iránt az ellenség practicája valami kárt ne importáljon, mivel azon munka absolute kegyelmed kötelességére bizattatott, egyetértvén azért az megirt basával azon szolgálatban az emberségtek köntöse alját aggaszsza fel kegyelmetek derekára, hogy az alá s fel járóink jó securitással utazhassanak, ezen dologról költ s kegyelmetekhez dirigált ő hatalmassága parancsolatja mellett im mi is N. N. agánk által irtunk kegyelmednek industriuskodjék azt úgy az megirt basával együtt, hogy hatalmas császárunk parancsolatjából semmi el ne muljék. Isten békessége az jó uton járókkal. Költ a bécsi mezőn.

Fővezér Musztafa basa.

(*Rozsnyay Dávid ford. gr. Mikó I. gyűjtem.*)

XXI.

Praemissis praemittendis.

Becstületes szerető barátunk méltóságos erdélyi király Apafi Mihály, kit Isten jó véggel áldjon meg.

Barátságosan jelentjük, hogy kegyelmed küldte levelet vettük, írásából megértettük, hogy t. i. arról való az hatalmassága parancsolatja szerént, siet, hogy császárunk táborával megegyezzen; ugyanis továbbra is azt rendeljük, hogy hatalmas császárunk parancsolatja szerént mennél hamarabb

ő hatalmassága táborával megegyezzen, és hűséges szolgálta-
tával hatalmas császáruk tiszteletes ápolgatását neveléssel
nyerje, valamig kegyelmességed ő hatalmassága szerencsé-
jére hűségesen szolgál, mindaddig ő hatalmassága kegyelmes-
ségek kegyelmeden való feljebb feljebb való tetéztetését téteti
minden bizonynyal, hanem kegyelmességed csak azon legyen,
hogy hova hamarabb ő hatalmassága táborával megegyezhes-
sen. Isten éltesse a jó uton járókkal. Kelt az bécsi mezőn
(1683 aug. vége.)

Fővezér Musztafa basa.

(Rozsnyay Dávid ford. gr. Mikó I. gyűjtem.)

XXII.

Fővezér Ibrahim basa levele, melyet Apafi Mihály feje-
delemhez irt.

Békességes végű köszönetünknek ajánlásával jelentjük
kegyelmednek, hogy embere m. hatalmas császáruknak
szóló alázatos írása és avval együtt nekünk küldött leveleit
megadatván, levelének értelme is hatalmasságának benyuj-
tatott, melyre való választ ő hatalmassága reám szolgáljára
halasztotta, nekem is valamit irtál megértettem. Hogy utánad,
helyetted fiad az Messiást valló fejedelmeknek dicsekedő
öröme ifju Apafi Mihály, kit Isten jó véggel áldjon meg, feje-
delmeskedjék az három nemzetből álló nagy rendeknek aka-
ratjából, ennek előtte könyörgettel vala; mivel azért te ez
fényes és felséges méltóságnak kiváltképen való igaz szol-
gája és engedelmisséggel való jó akarója, ezírákja vagy,
hogy könyörgésed ő hatalmassága előtt boldoguljon, instál-
tam, s boldogulván, valamint az régi fejedelmeknek helyekben
fiak fejedelmekké szoktak volt lenni, azon tisztelettel ő ha-
talmassága kegyelmes jó akaratjából nektek is császári do-
natiót, zászlót és egyéb becsülettevő eszközöket is, az régi
rend szerint kiszolgáltattván, az fényes porta kapucsi-basái
közül tekintetes Ozmán aga által elküldötte volt. Irod, hogy
az mostan küldött eszközök az régieknél kevesebbek s azok
ezeknél többek voltak volna, mi penig tégedet hatalmas csá-

szárunknak igaz szolgálói s az fényes portának hü szolgálatjában igazságos cziráki közé számlálván, ő hatalmassága előtt felőled való hasznos emlékezettel azt cselekedtük, hogy könyörgésed szerént ő hatalmassága kegyelmes hűségét mutatta volt, és midőn azt remélenék, hogy ennek meghálálásával annál is mint azelőtt volt engedelmesebb s hívebb leszen, efféle hűségekhez nem illendő lágyatlan magaviseletével ejtett illetlen szavainak módja mi? Ennek előtte való időkben, mikor Rákóczy Ferencz maga és apja fejedelmekké lőttek volt apjok helyében, effelől való írásokat felhánván mind magadnak, mind fiadnak, ő hatalmassága a szerént nyujtotta kegyelmességét az fényes portán, minden igazságot mutató kánonok írásban vannak, se többet, se kevesebbet annál be nem veszen, valamint azelőtt adattak, csakhogy mit akarsz legyen ezzel mi nem értettük. Ezen e császári fényes portán minden az ő helyében kerestetik fel, és az régiekhez alkalmaztatva szokott lenni a mi lesz. Mivel azért te is ennek az fényes portának javát látott s kegyelmességével tápláltatott szolgája vagy, hozzád illendőképen ezen jóknak hálája ez, hogy valamikor ő hatalmasságának alázatos leveledet küldöd, mindenekben ő hatalmassága kegyelmességének megköszönésével hűségedet s engedelmességedet jelentsd. Leveledet vévén, kívántatik, hogy voltaképen hü légy. Az adót idejében való beküldésével s egyéb dolgokban való serénységeddel, a melyekről parancsolásod leszen, azon igyekezzél, hogy ezután is ő hatalmassága külön-különbféle kegyelmességének vételével minden bizonynyal becsületben légy. Azonban im instantiád szerént fiad donatióját változtatván, neve ifju Apafi Mihálynak neveztetett (irattatott), és hogy fiadat utánad fejedelemnek ismerjék, országtok három nemzethől álló nagy rendinek meg van hagyva, mely czikkelyenként leiratván, el is küldetett. Isten békessége a jó uton járókkal. Kelt Drinápolyban (1685.)

Fővezér Ibrahim basa.

(Roznyay Dávidféle gyűjteményből gr. Mikó Imre birtokában.)

XXIII.

Praemissis praemittendis.

Mi Erdélynek három nemzetből álló nagyságod alázatos jó akaró szolgálai kik vagyunk, jelentjük nagyságodnak, hogy az feljebb való napokban az élés felől jött hatalmas császáruk parancsolatját és nagyságod méltóságos levele szerint a mi kegyelmes urunk ő nagysága bennünket összegyűjtván s azokat előttünk elolvastatván, szívünk keserűségével hallgattuk, holott, hogy többé ne fárasztjuk nagyságodat, csak az mult egymásután következett három esztendőben mennyi fáradságunkkal és költségünkkel lett hadakozással szolgáltunk nevezetes hűséggel az fényes portának, az világ tudja, és midőn mindezeket az fényes portának kegyelmes urunkkal együtt különb-különb kegyelmességeit méltán várhatnók, hogy ilyen elviselhetetlen terheviseeléssel illetettünk régi canonink athnaménk ellen, arról gondolkodni sem tudtunk. Alázatosan jelentjük nagyságodnak, hogy az elmult esztendőben az tatárság országunkon menvén által, mindenféle gabonánkat eltapodtatta, elégette, mely miá az ország lakosi vetetlen maradtak, idegen országokra is az ellenségnek elhatalmazása miá nem járhatunk, hazánkban némely részei ismét az Tökölyi hadaitól pusztítatnak, mely akadályokmiatt az szegénység arra jutott, hogy az fa rügyit korpával elegyítván össze, azt eszi. Mindezek így lévén, annyi gabonának mi honnét tehetnők szerét, de ha szintén szerét tehetnők is, hiszen a mi eleink azért adták volt szabad jó akarójok szerint boldogult szultán Szulimán oltalma alá magokat, hogy mind az tőle s azutánra következett császárokkal adatott hűtlevele szentül megtartatván, azok ellen újabb-újabb exactiókkal ne terheltessünk; minek okáért könyörgünk alázatosan nagyságodnak, hogy mind kegyelmes fejedelmünkkel összekötetett hűséges szolgálatunkra s mind az kezünkben levő régi athnamékra méltó tekintettel esedezzék hatalmas császáruk előtt, ilyen szokásban soha sem volt, erőnk felett való dolgokkal ne terheltessünk, egyébiránt felettünk való dolog lévén, egyzersmind hatalmas császárok hűtleveleivel is ellenkezően, semmiképen meg nem adhatjuk, annál inkább athnaménk mellől el nem állunk; az dolgot nagyságodnak igazságosan értésére adtuk, mi annakutána az lehetetlenségért engedetlenséggel ne okoztassunk, nagyságod jó akaróját, mellettünk való törekedését nagyságodnak egész országul alázatosan

megszolgáljuk, várván az nagyságod kegyességét. Az adót is sok táborozásink és az körülöttünk levő zürzavarok miá eddig is össze nem szerezhettük, de már azt is elkészítettük, haladéknél megindítjuk.

Nagyságodnak alázatosan szolgálnak

Datum Albae Erdélynek három nemzetből álló
decemb. 1684. lakosi.

(A gr. Mikó Imre birtokában levő Rozsnyay Dávidféle gyűjteményből.)

XXIV.

Solito titulo praemisso.

Békességes köszönetünk után; Ozmán aga elsőben s azután kegyelmed követje is érkezvén, általok két rendbeli kegyelmed leveleit vettük, ezeknek is continentiajokat s amazoknak is expositiójokat megértettük, értjük kegyelmed tudósításából, hogy örül fővezérségünknek, de hidje kegyelmed, valamig kegyelmed is szokott hűsége szerint tökéletességek dolmánya alját ő hatalmassága hű szolgálatjában derekára felaggasztatva viseli, mind maga kegyelmed, mind fia az mi protectiónk által reménysége szerint való kegyelmességével hatalmas császárunknak praedecessorainál nagyobb mértékben fog élni, melyért ezután is örömmel fog kegyelmed halálát adni; azonban emberét küldvén kegyelmed az német császárhoz, attól hozott leveleknek párját kegyelmed beküldvén, megfordítottuk, melyben sem békességet, sem az két részről való szegénységnek megpihenést nem látunk, mutatják csak külső színnel inclinatiojokat az békességre; azért, hogy az felekezetek szerint való nagy rendek egymás segítségére conflualhassanak, de hogy beszédekben semmi valóságot nem czéloznak, abból is kitetszik, hogy a mit ezelőtt irtak, most is csak azont iterálják, de az szegénységnek vére az boszuállásnak urától, az felséges mindenható Istentől, szálljon azoknak fejére, kik távolról beszélve, ilyen cava excusatiókkal éltek, kegyelmed minthogy az fényes portának igaz szolgálja és kiváltképen való czirákja, a dologban való maga interpositiója kedves, mindazáltal, minthogy ezuttal jött né-

met levélben, nem volt semmi oly valóság, melyet ő hatalmasága eleiben terjeszthetett volna, ha mit azután közikben küldött kegyelmek emberci olyat portálnának, mely ő hatalmasága eleiben terjeszthető volna, írja meg. Köszöni kegyelmed azt is, hogy az kegyelmed... az méltóságos szerdár Ahmed basának ő kegyelmének imponáltatott, mely ő kegyelmének ujabban meg ujabban is meg van hagyva, hogy segítségével legyen, de kegyelmed is azt kívánván, kegyelmed hűsége is reá biztatott hatalmas császár országában, a mi lator károsítást az ellenség tett, hogy abban való coadjatornak ne láttassék lenni, az megnevezett méltóságos szerdárral ő kegyelmével egyetértve, hová hamarébb, valamint valahogy lehet az ellenséget határaitokból kihajtsátok, rajtok kiadni igyekezzetek, ő hatalmasága azon császári országát kegyelmedre bízta, igyekezzék kegyelmed is az ellenségnek amoveálásával ő hatalmaságának kedvét keresni; az tavasz sem meszsze, ha Isten engedi számlálhatatlan haddal, hajnal szárnyán járó tatár nemzetséggel egyenesen véghelyeink felé indulunk, megyünk, hatalmas császár szolgálatja körül való requisitumok aránt disponáljon kegyelmed is. Az magyar nemzetnek is eddig való dolgairól ír kegyelmed bővön, de mivel az időnek vontatására szorult derék dolgok sem mindenkor állhatnak meg az ő első tekintetekben, úgy azoknak is dolgoknak jó karban való állíttatások (Isten úgy tetszvéen) már sok időktől fogva haladván, kegyelmek szive szerént való végét el nem érhette, mivel azért kegyelmednek nem csak felekezeti, hanem vallásán való is, a mint elcitol fogva pártjokat fogta volt kegyelmed, ugyanazon szerént most is dolgokra viseljen gondot, és a még az interveniált nehézségek sopiálódnak, mindaddig, mindaddig minden szükséges dolgokról szokott hűsége szerént tudósítson kegyelmed; az kegyelmed szolgálatja itt becsületben van, szava is hiteles, ha mely arra felé való dolgok az mi censuránkat is kívánják, azokról ottan-ottan bő declaratióval tudósítson kegyelmed; kér azon is kegyelmed, hogy Tökölyinek kegyességed aránt való vétkes relatióit be ne vegyem; hatalmas császárunk szolgálainak valóságos szolgálatjokat tekinti és nem az vétkes információkat hallgatja. Értvén azt is, hogy az tatároknak azon való elköltözéseken búsult kegyelmed, az iránt való

instantiáját jelentvén embere, kegyelmed tekintetiért meg van parancsolva, hogy más utra menjenek, melyet szóval is kegyelmed emberének megmondottunk. Minek okaért kívánatik, hogy kegyelmed is a mint eddig, úgy ezután is szokása szerint szolgáljon híven hatalmas császárnak, abban semmit el nem mulatván, adaját s ajándékját az ő idejében küldje be, ő hatalmassága országát oltalmazza, hogy a mint az mint eddig is sok ízben császári hatalmasságát tapasztalta kegyelmed ő hatalmasságainak, úgy ezután is jó relatiók levén kegyelmed felől ő hatalmassága előtt, nagyobb meg nagyobb császári kegyelmességére méltóztassék kegyelmed ő hatalmasságának. Isten békessége a jó uton járókkal.

Kelt Drinápolyban (1686 *elején*).

Fővezér Szulimán basa.

(A gr. Mikó Imre birtokában levő Rozsnyay Dávidféle gyűjteményből.)

XXV.

a)

Nagyságos király jó akarónk.

Istentől könyörgésünkben minden jót kívánunk.

Istennek hála Sebesben békével érkeztünk, holott bizonyosan értettem, hogy az méltóságos szerdár Ahmet basa ő nagysága Csanádon volna, de onnét megindul s maholnap Tömösvárra jó; így értvén nagyságod az dolgot, a mennyiben lehet emberét ne késleltesse, hova hamarább annak elküldésében mutassa jó akaratját, nagyságod embere csak egyenesen hozzám jőjjön s Isten segítségéből minden dolgokban nagyságod kívánsága szerint igyekezem szolgálni. Isten nagyságod életét, méltóságát tartsa meg. Nagyságod jó akarója, szolgálja

Szulimán aga.

b)

Nagyságos Naláczi barátunk, Istentől minden jót kívánunk.

Istennek hála, Sebesbe békével érkeztem; az méltóságos szerdár Csanádon van, de maholnap Tömösvárra jó, ide-

való sebesi ember érkezék Jenőből, az azt mondja, hogy Töklyit Aradnál találta öt vagy hat század magával, Kovács háza felé ment. Teleki uramnak ajánlom szolgálatomat, ezen dolgot ő kegyelméveli s közölje kegyelmed. Sebesi Huszain aga ajánlja kegyelmednek szolgálatját, halat küldött volt kegyelmednek, melyről semmi válasza nincs. Kéri kegyelmedet, tudósítsa róla. Isten kegyelmeddel.

Kegyelmed jó akarója

Szulimán aga.

Külvől. A. 1686, 8. febr. Szulimán aga levele, Pap János hozta vissza Sebesből.

(*Rozsnyay D. gyűjt. gr. Mikó Imre birt.*)

XXVI.

Mesias nemzetségében levő stb. szomszéd király barátunk stb.

Hatalmas császárukhoz tartozó kegyelmed hűségéből következő békességes köszönetünknek barátságos ajánlásával látogatjuk kegyelmedet, ha kegyelmed is mi felőlünk halani kíván, Isten jó voltából egészségben vagyunk, amellet Várad várának gondviselésében és hatalmas császáruk szerencsés országlásáért való könyörgésben foglalatoskodunk; tovább írhatjuk kegyelmednek, hogy az feljebb való napokban Erdélyből feles latrok gyülekezvén össze, lövő szerszámmal Várad tájékán az belényesi kastélyt megszállották, és az vidéknek lakosit elgázolván, mindeneket elprédálták, magokat elszélesztették és noha mi sem az Istentől reánk biztatott szegénységnek ilyen mértékben való romlását, sem Váradnak megvételeitől fogva oda adózó Kraszna, Hunyad, Közép- és Belső-Szolnok, és Doboka vármegyéknek hódoló szegénységét mind az holdolástól, mind contributójoknak praesentalásától nem kegyelmed ellenzi úgy tudjuk, nem is kegyelmednek tulajdonítjuk, hanem kegyelmed birodalmában levő váraknak kapitányinak; mindazáltal hírével tétetnek e kegyelmednek, nem tudjuk, de hogy kedvével nincsenek, azt tudjuk. És noha egy ideig az német hadak Erdélyben lévén, efféle alkalmatlanságokat tőlök várhattunk volna, de az ő

elmeneteleknek ennyi ideje után, az szomszédságban ilyen dolgoknak következése hova néznek alig tudjuk; summa summarum, ha az kegyelmed directiójában levő kapitányoknak tetszéséből nem volna, avagy az erdélyi hegyekre égő aknát tolvajkodhatnának-e, és az szegénység az holdolatlanságot intentálni merné-e? Majd harmincz esztendőtlől fogva való jóakarója lévén kegyelmed hatalmas császárunknak, hűsége is a szerént az egész török birodalomban elterjedett volt, ismerheti is vagy meg fogja kegyelmed ismerni az török pénznek ligáját, az idő nem szokott egy karban maradni, el is multak annak elébbi imaginatiól és ki-ki a mit keresett, megtalálta. Ha Isten engedi innét tovább több több jóra való viradással és hatalmas császárunknak külön-külön kegyelmességére méltóztatással minden nyomorusága feledékenységre fog menni annak, valaki ez szorongató esztendőekben az fényes porta mellett szenvedett. Kihez képest intetik kegyelmed, hogy az szomszédsággal éljen nyájasabban, alatta való kapitányinak parancsolja meg, hogy az érintett alkalmatlanságok aránt vonják meg magokat, az vármegyék szegénységét az holdo'ástól ne tiltsák, contributiójokat ne elle-nezzék, adassák be. Tavalyi adó is ujra sok maradván künn, ez idei pedig mind, mely miá az praesidiumtól nyugodalmom nincsen, eddig még is biztatván, várakoztattam őket, ne adjon azért kegyelmed okot ennyi várakozás után arra, hogy nagy készülettel az szegénységet vesztegessük, nyomorgassuk, mert sem hatalmas császárunk, sem ő hatalmassága után való principalisink nem akarnák. Ultimarie és azért intetik kegyelmed, hogy mind az szegénységnek beholdolások, s mind az sok latrok megzabolázások iránt parancsoljon kegyelmed alatta levő kapitányinak. Isten békessége az jó uton járókkal. *(Kelet 1686 derekán.)*

Váradí főtiszt Ali basa.

(Rozsnyay D. gyűjt. gr. Mikó Imre birtokában)

XXVII.

Az földnek poráig orezáinkat letevén, térdeinket meghajtván ajánljuk nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak

alázatos szolgálatunkat; és könyörgünk nagyságodnak mint kegyelmes urunknak mi, kik hatalmas császáruk birodalmában levő rabjai vagyunk nagyságodnak, mutassa kegyelmességét szegény hazánkhoz, nagyságod szegény rabjaihoz, és vegye igazításba dolgunkat, mert mind országostól veszedelemben forgunk, számos ideje levén, hogy rajtunk tyrannizál ezen Sorbán Vajda, szegény országunkat törvénytelenséggel nyomorgatja, minket is üldöz és kerget, és félő, hogy a miket most követ, azon az úton mind országostól elvesztünk, a minemli dolgokhoz fogott és kezdett, mert hatalmas császáruk ellenségével már összebarátkozott s azokkal colludál, és hatalmas császáruktól, kinek kegyelmességével élt, attól távozni akarván, minden hatalmas császáruk ellenségét ő kormányozza s minden titkairól hatalmas császárnak azokat ő informálja, hirt adván hatalmas császáruknak minden titkairól, azzal dicsekedvén hatalmas császáruk ellenségei előtt, hogy ő minden titkait tudja az fényes portának és erőtlenségét is, ottan ottan irván hatalmas császáruk ellenségének, az fényes porta erőtlenségének declarálásával admoneálja őket, valamelyfelé hatalmas császáruk erős és számos hadai fordulnak, ő mindenkor keveseknek és erőtleneknek írja, emberei pedig az némethez, lengyelhez és muszkához jönni-menni meg nem szűnnek, izgatván és biztatván őket, azoknak is emberei az megirt Sorbánhoz jönnek s mennek, kikkel való practikája és gonosz cselekedeti már napfényre jöttek s csodálkozunk, hogy az egész keresztyénségnek tudtára levén csalárdsága, nagyságod hogy szenvedheti, félünk kegyelmes urunk, hogy az ő csalárdsága miá országunk elvesz, a mint némely praedecessori gonoszságok miá is elveszett volt, meny nyiszter deploráltuk miatta való nyomorgattatását szegény országunknak, mind eddig is meg nem hallgattattunk, az ő sok rosز pénzével szegény országunknak igaz panaszát mindenkor elfordította, instálunk alássan nagyságodnak mint kegyelmes urunknak, vegye méltó consideratióba az ő sok gonoszságit s akkor megismer minket és még ezeknél is nagyobb s több hamisságit fogja nagyságod eszébe venni, mi azonban mint nagyságod hű emberei látván az ő sok gonosz cselekedetét, akartuk nagyságodat róla tudósítani igen alássan, a mint az feljebbvaló napokban is írtunk volt hazánk

dolgairól leveltünk által nagyságodnak Jaksa kapitány által, hogy leveltünket nagyságod kezébe adja, hirt adván, mi mint nagyságod igaz rabjai, az ő sok gonoszságiról, vártuk az nagyságod kegyelmes tetszését, vettük ugyan megnevezeti kapitányunk levelét az moldvai kapitáhi Teodorik levelével együtt, maga meg nem jöven, hogy nagyságodtól volt parancsolatjok, hogy nekünk irjanak, a melyből értjük, hogy nagyságod minden panaszinkat, nyavalyáinkat jól megértette, mely ez iránt való nagyságod kegyelmességét igen alázatosan vettük, annak igen örültünk, de irások szerént mi az nagyságod kegyelmes irását nem láttuk, nem vettük, kezünkbe nem jött; levelekből értjük, hogy mihelyt nagyságod levelét vesszük, nagyságodhoz bizvást folyamodhatunk, mehetünk, azzal biztatnak mindnyájunkat a kik itt vagyunk, és ha igazságunk leszen, nagyságod eligazítja, ha peniglen Sorbánnal meg akarunk békélni, nagyságod megbékéltet bennünket véle; reméljük, hogy az mi igazságunk nagyságod méltóságos személye előtt tisztának találtatik mindenkor, melyet penig ezután eszébe vegyen, de az ő békessége kegyelmes urunk csak az lenne, hogy úgy bánnék velünk, a mint bánt több más bojérokka, hogy így mirajtunk is feladván, több-több gonoszsági napfényre ne jönnének; azonban vévén irásokat emberünknek, mindjárt egy boért közülünk elkészítettünk, ki nagyságodhoz elől elmenvén és hirt adván nagyságodnak, hogy mi is mindjárt megyünk, kik itt találattunk mindnyájan, az nagyságod méltóságos személyéhez folyamodni, és készen voltunk mindnyájan megindulni, de azonban érkezvén Havasalföldről ide Sorbán vajda embere, nagy dicsekedéssel beszélt, hogy emberünket nagyságod Sorbán vajdának kezébe adván, lánczczal megkötöztetve Bukurestre vitette, azon ide jött ember azt is beszélvén itt, hogy Sorbán maga kérkedett azzal, hogy nagyságod kérette az mi Jaksa nevű kapitányunkat ő kezébe adta, azt is beszélvén ugyan Sorbán vajda, hogy ha mi is ott lettünk volna, akkor minket is mindnyájunkat, mint emberünket nagyságod kezébe adott volna. Mi kegyelmes urunk tudván az ő hamisságokat, ez úttal nekik nem hittünk, mi ez alatt elküldöttünk és titkon végére mentünk, hogy az mi emberünk most is az ő tömlőczében vagyon Bukuresten. Ezt látván kegyelmes urunk, hogy

az mi igazságunk megfojtódik, az ő hamissága pedig előbb-
előbb megyen, nagyon megijedvén, nem mertünk megindulni.
Ilyen dolog interveniálván, mi is, mint hű rabjai hatalmas
császáruknak igazán akarván szolgálni, nem gondoltuk,
hogy gonoszunk következze belőle; így esvén mindazáltal
az dolog, mégis akarjuk nagyságodat nagy alázatossággal
tudósítani, könyörögvén nagy alázattal nagyságodnak, ne
hagyjon elvesztnünk, mert vétek, mert igaz rabjai vagyunk
az fényes portának maradékról maradékra.

Kelet : Anno 1687. in mense Septembris.

Exeditio : Fogarasból.

(*Rozsnyay Dávid gyűjteményéből gróf Mikó Imre birtokában*)

XXVIII.

Praemissis praemittendis.

Mi mindnyájan boérok, kapitányok és vitézlő rendek,
kik itt Erdélyben találtattunk, Sorbán vajdától kiűzetettünk
országunkból, nagy alázatos panasszal jelentjük nagyságod-
nak az iránt az gonosz Sorbán vajda iránt, ki ennyi időtől
fogva latrul bírja országunkat, hogy országunkat szinte már
teljességgel elpusztítja, mert nemcsak maga, hanem minden
öcsesei, unokái is urai az országnak, szíván vérét az szegény
országnak, gyűjtik a sok kincset, senkinek ő előtte igazsága
nincsen, az országnak nagy rendeit, kiket megkaphatott, hal-
latlan halállal megöletvén, minden kincseket, jószágokat el-
vette, nekünk is, kiket pedig kezéből kivett, mindenünket
elvette, a sok törvénytelenység miá országunk mindenből ki-
fordulván, az szegénység eloszlott. De ezeknél nagyobb, hogy
hatalmas császáruk hűségétől távozni akarván, az fényes
porta ellenségihez kötelezte magát, kik mindenkép ellene
vagnak az fényes portának. Tudja nagyságod jól, hogy az
fennforgó zűrzavarok többire Sorbántól eredtenek minden or-
szágokban; mert az ő emberei minden tilalom nélkül Német-,
Lengyel- és Muszkaországokra mindegyre járnak, úgy azokéi
is ő hozzá, szokott mestersége szerint informálván azokat az
nemzeteket az fényes portának minden titkairól, hadainak
kevességéről és erőtlenségéről, és noha láttatik, hogy már az

fényes portát igaz hirrel tartotta, de abban semmi ninesen, de ellenben valami dolgok az fényes portán estek, azokat in rei veritate az porta ellenségének minden bizonynyal megírja, s azok előtt azzal dicsekedik, hogy minden dolgait, titkait az fényes portának jól tudja, és akármely felé, akármely szekerc induljon is hatalmas császárunknak, ő azt az fényes porta ellenségének mindenkor kevésnek írja s úgy admoneálja hatalmas császár ellenségét, mely dolgokban hatalmas császárunk ellensége előtt teljes hitele van, hitelt szerezvén magának, hite vagyon mind az német császárnál, mind az lengyel királynál és ezeknek minden confederatusinál, hogy ő is ezekkel egygyé lehessen, hatalmas császárunk ellen ő is azokkal egyet értsen, felkeljen, mind az német, mind az lengyel király elegendő hadat igérvén nekie valamennyit kíván, és ez cenfoederatio lett az által az Csáki által, a ki az Jediculában volt Beldivel, és az német császárnak egy patere által, mely patert az német császár küldött Bukurestre Sorbán vajdához, hogy az német császár hűségére megeskesse Sorbánt, öcsceit és unokáit is, a minthogy meg is esküdtek és elállván hatalmas császár hűsége mellől, mint az többi, ők is opponálni akarják magokat az fényes portának, és azóta többet szolgál azoknak, mint az fényes portának, melyet az keresztyén világ tudván, csudálkozunk rajta, hatalmas császárunk és nagyságod hogy szenvedheti; mert nagyságod nyilván higgye, hogy ha Sorbán vajda vajdaságától priváltatnék, minden felháborodott állapotok megcsendesednének, félő azért, hogy az ő lator factiói miatt, mint szintén némely gonosz praedecessori miatt az szegény ország végső veszedelemre jut, mely igen nagy véték lesz, ha az ő gonoszsága miatt az ország elvesz, a mint hogy sokszor hírével levén az portának az ő gonosz cselekedete, de mit ez ország is meg nem orvosolhatott, mert gonoszul gyűtött sok kincsével minden hamisságit elfedezi s ő miatta az mi igazságunk meg nem hallgattatik. Tudtára legyen azért nagyságodnak, hogy ha az ő sok gonoszsági az ő idejében meg nem előztetik, nagyobb leszen az ntolsó dolog az elsőnél.

Minekokaért alázatosan könyörgünk nagyságodnak, Istentől hatalmas császárunk jó szerencséjéért és nagyságod boldog életeért, méltóztassék nagyságod érettlünk s az sze-

gény országért az fővezérnek, ő nagyságának megjelenteni mind az ő hamisságit, s mind az mi sok nyavalyánkat, nyomoruságinkat, törekedvén nagyságod fővezér urunk ő nagysága előtt, hogy Sorbán vajdát priválja az vajdaságtól, akkor eszébe veszi s elhiszi az fővezér ő nagysága, hogy minden fennforgó zürzavarok lecsendesednek, nem lévén tovább ki interkáfarkodjék, hadd az szegény ország is sok romlási után vehessen egy kis pihenést, és tegyen ő nagysága más vajdát az országba, ki mind hatalmas császárunknak híven szolgáljon, mind az országot igazán igazgassa s az fényes portának minden parancsolatát igazán végbevigye; hogy így az nagyságod kegyelmes fáradozása által szegény országunk megmenekedvén az nyomorgatótól, mind mi nagyságod szegény rabjai, mind az szegény ország nagyságodért életünk fottáig Istent imádunk s Isten is nagyságodat megáldja érette.

Kelet. Anno 1687. in mense Septembris.

Expeditio : Fogarashól.

(Rozsnyay Dávid gyűjteményéből gróf Mikó Imre birtokában.)

XXIX.

Az váradi basának titkos izenet.

Nagyságodnak alázatosan könyörgtünk mi hozzánk és szegény országunkhoz mutassa kegyelmességét, igyekezzék nagyságod bölcs elméjével fővezér urunk ő nagysága előtt törekedni érettünk, hova hamarébb ennek az istentelen Sorbán vajdának cselekedetiért vajdaságát tollálja és adjon más vajdát, az szegény ország kedvéért, hogy a kit mi elégségesnek ismerünk lenni, ki mind hatalmas császárunk és nagyságtok parancsolatát végbeviszi és mi is egész országnál egyikünk a másikért kezességet vállalunk magunkra, és valamikor az fővezérnek ő nagyságának kedve tartja, Konstantinápolyból is készek leszünk magunkkal együtt kezeseket állítani. Mely dolgokban, ha nagyságod mindenben a mi kívánságunk szerint vévén, mindeneket fővezér urunk ő nagysága előtt végbeviszen, ez iránt való nagyságod kegyelmes fáradozásáért, mi nagyságod szegény rabjai magunktól és az

szegény országtól ígértünk, adnunk nagyságodnak harmincz erszény pénzt, nagyságod konyhájára gondunk leszen azonkivül és ennekutána is nagyságod szolgálatára egészen kötelezzük magunkat kedvét keresni.

Kelct. Anno 1687. in mense Septembris.

Expeditio : Fogarasból.

(*Rozsnyay Dávid gyűjteményéből gróf Mikó Imre birtokában.*)

XXX.

Sorbán vajdának az fényes porta ellen való dolgai laistrom szerint ezek :

1. Lévén egy Csáki nevű magyar ur, ki Béli Pállal az Jediculában fogva volt, az kiserzette, kihozatta s országában egy Kaldmes nevű klastromában tartotta, a míg elkészítette, alattomban az lengyel királyhoz küldvén, s onnan az német császárhoz a végre, hogy ő általa hitet adván az vele való confoederatio felől, ugyanakkor hirt adván Csáki által az németnek, hogy az török Bécs alá megyen.

2. Mikor Sorbán vajda Musztafa ő nagyságával Bécs alatt volt, akkor mind németnek, lengyelnek emberei egyre jöttek mentek hozzája, s az övé is amazokhoz, hirt adván Sorbán azoknak s admoneálván őket, hogy bizvást jöjjenek, mert az török hadak mind az éhség miá, mind egyéb alkalmatlanságok miá igen elerőtlenedtek.

3. Mikor Sorbán Bécs alól haza jött, ujabban Csáki hozzája jövé, mind az német császártól, mind az lengyel királytól leveleket hozott Sorbánnak, és ujabban confoederatiót tévén Sorbán velek alattomban, ismét Csákit Moldva felé visszabocsátotta az lengyel királyhoz s az német császárhoz levelével.

4. A mely nyáron mostani fővezér kegyelmes urunk ő nagysága Babánál lengyelek ellen szeraszttyér volt, azon nyáron jött Sorbán vajdához egy pater az német császártól Bukurestre, holott az pater Sorbánnal az templomba menvén, az evangyeliura megeskütte Sorbán vajdát az német császár hűségére, és ugyanakkor hűtlevelet adván Sorbán vajda,

hatalmas császárunk mellől elállott, az hűtlevelet az pater elvitte, a mellett arra is kötelezte magát Sorbán vajda, hogy valamely felé, valamikor és valamennyi haddal fog hatalmas császárunk indulni, az német császárnak értésére adja, ennek nagyobb bizonyására az német császár nagy ajándékot is küldött Sorbán vajdának, hogy ezután valamint a több confederatusi, úgy ő is igaz hive legyen, melyre nézve Havasalföldet magának Sorbánnak, minden őseinek és unokáinak is örökösen conferálta német császár; azt is kívánván ugyanakkor Sorbán vajda, hogy Erdélyt az német császár adja Csákinak, mert úgy lehetnek aztán alkalmasabbak az német császár szolgálatjára, s úgy is conjungálhatván inkább magokat mehetnek által az Dumán a szolgálatra; ez iránt való levelekkel az páter elmenvén német császárhoz, leveivel és nagy ajándékával ismét Sorbánhoz küldött az német császár, és minden kívánságának annualván, megígérte, hogy mindeket kedve szerént cselekszik, csak legyen hű hozzája.

5. Mikor Csáki bizonyos számu hadaknak az német császártól kapitánynya tétetett, jött be az erdélyi hazába teleni a váradi száncsákságba, a honnét ő felvévén magát, ment Lengyelországra, ott lengyel köntösbe öltözvén, ment Moldovára, hogy már ő Moldvába ló venni megyen, a holott egy Crenes nevű faluba egy Dubent nevű oszpodár boer megfogta és harmadnapig tartotta, de midőn kitanulta az boer hogy kicsoda, Sorbán vajdától való féltében elbocsátotta, és ment Sorbán vajdához, holott leveleit Sorbán vajdának megadván, nyolczad napig mulatott, és azután teljes hat lótereh pénzzel elkészítvén Sorbán vajda Csákit, elbocsátotta, megjövén Csáki az elhagyott hadai közé, azzal az Sorbán vajda pénzével fizetett az német császár hadainak.

6. Ezen Csáki hitelt szerezvén magának az német császárnál, 20,000 erős hadat adott melléje, kikkel Erdélybe bejövén olyan véggel, hogy Erdélyt is magokhoz hajthassák és azután Sorbánhoz menjenek, és vele megegyezvén, egyenesen Konstantinápolyra menjenek, de midőn Szebenig jöttek volna, holott volt az fejedelem és az ország nagy rendei, az fejedelem és az ország hadai ellenek állottak és sokat az erdélyiekben levágván, hogy látták, hogy kívánságok szerént Erdélyt magokhoz nem hajthatják, Szeben alól megtértenek,

és rettenetes sok kártétellel úgy mentenek ki az országból. Így nem mehetett végbe az Sorbán vajda kívánsága.

7. Mikor Sorbán vajda az fényes portát hírekről tudósítja, az csak praetextus lévén, ez alatt czélja ez, hogy olyankor, több-több dolgait tanulhassa ki az portának, melyekről ottan mindjárt realiter tudósíthassa confoederatusit.

8. A minthogy a több fennforgó zürzavarokat is ő indította, úgy mostan is akarván azt többíteni, közelebb az ráczokat és bolgárokat is fascinálni kezdette, mert az felesége is Sorbánnak rácz nemzet lévén, maga mellé feles ráczokat gyűjtött és az Filipesten lakó pópa Kosztakics Szlovánt, ki is tatárok rabja lévén, Sorbán vajda váltotta volt ki, és Szemni Radniczát küldötte az herezegiekhez, arra intvén, hogy az fényes porta ellen keljenek fel, hajoljanak az német császárhoz, mert annak nagy kegyelmességét veszik.

9. A mely lengyel követ most uj hírekkel Sorbánhoz ment, azt adta értésére Sorbánnak, hogy az lengyel s a muszka megegyeztek, és ugyanazon követ által azt parancsolják Sorbánnak is, hogy készüljön ő is és tudósítsa az lengyelt, menynyi hadat kíván maga mellé, hogy tavasszal az török ellen indulhasson ő is; ezen lengyel követ nagy ajándékot is vitt Sorbánnak.

10. Sorbánnak alattomban országában nagy készületi van, lövő szerszámokat és egyéb fegyvereket igen sokat készített, hasonlóképen lovakat is minden hozzájuk való requisitumokkal, hogy tavasszal, mihelyt confoederatusitól arról való parancsolatja érkezik, mindjárt indulhasson az török ellen.

(Kelet 1687 sept.)

(A gr. f Mikó Imre birtokában levő Rozenyayféle gyűjteményből.)

XXXI.

Nándorfehérvári vezérnek szóló levél.

Kegyelmed levelét kedvesen vettük, melyből, hogy mind magának szóló levelünket vette, s mind hogy az fényes portára több leveleinket beküldötte, követeinknek is az fényes

portára bebocsáttatások iránt annuentiája legyen, megértettük, ebbeli jó akaratját kegyelmednek köszönjük, és hogy tovább is azon jó akarattal való succursusát continuálja, kérjük. Követünk indulása közelebb esendő országgyűlésre haladott, akkor azon közönséges országgyűléséből solemnis legatiót akarván expediálnunk, midőn kegyelmedhez érkeznek, kérjük hozzánk és az magyar nemzethez való jó akaratját, követeinkhez is mutassa meg.

A mi pedig ez alkalmatossággal ellenségeinkkel való esetepatét illeti, nem kételjük, szokások szerint azt fogják hirdetni, mintha igen nagy triumphussal jártak volna, de bizonynyal higgye kegyelmed, az is az németnek nagyobb ruínájával lőtt s ment végben, nem is mondattatik közönséges harcznak, mert midőn hadainkat ellenek kirendeltük volna, akkor ők az harczra kiállani nem mertek, hanem érkezvén az estve, csak hadainknak némely része csapta meg az ellenségnek hátulját, de besetétedvén, az késő idő választotta el őket egymástól, melynek is valóságát hitelesebben, bővebben nemsokára a menendő francziai követ által érti meg kegyelmed. Ezekután ajánlom jó akaratomat kegyelmednek mind azokban, a melyek felől requirál kegyelmed. Datum Nitriae circa finem aug. Anno 1705.

Kegyelmed jó akarója

Rákóczi Ferencz.

(Eredeti minutáról, Rozsnyay gyűjteménye gr. Mikó Imre birtokában.)

XXXII.

Tömösvári basának szóló levél.

Kegyelmed barátságos levelét vettük, hozzánk s az magyar nemzethez való jó akaratját köszönjük, azért, hogy tovább is continuálja, kérjük, melyért e nemzettel együtt háladatlanok nem leszünk. A mi ez alkalmatossággal esett esatát illeti, az nem egész harcz, csak valami különös összecsapás volt, melyet elhiszszük: szokása szerint ellenségünk magok részekre az dolog felett fognak hirdetni, de azt bizonynyal higgye kegyelmed, csak az mi kevés részecskéje hadainknak velek összekaphatott is, az szoros helyhez képest

sokkal többet ejtettek el benne, mint ők az miénkben. Ezekről akarván kegyelmedet valósággal tudósitanunk, ajánljuk szomszédoságos jó akaratunkat kegyelmednek. Datum Nitriae circa finem aug. 1705.

Kegyelmed jó akarója

Rákóczi Ferencz.

(Eredeti mnuitdórol gróf Mikó Imre ur birtokában.)

XXXIII.

a)

Litterae ex Castris ad montem Meszes et fluvium Egregy dictis ad magnum vezirium Turciae expeditae.

Praemissis praemittendis.

Posteaquam sortem hungaricam contra crudelem praedominationem germanicam, ad manum suscepi meam, Deus majestuosus tantopere justa nostra arma secundavit, quod communi voce et consensu, in Principem Hungariae me jam elegerunt, insuper et in Tranniam in sedem ejus instellationis ergo penetraverim. Cupiens de his omnibus vezirium praepotentem certiozem reddere, foelicis memoriae praedecessores meos imitando, Portam Fulgidam requirere, supervenit interim benevola vrae excellentiae intentio per expressum de facto huc expeditum contestata; cui non difforem contestavi nitentes gratitudinem, ea ratione Genorosum Joannem Pápai, fidelem consiliarium meum, ad exiam vram expedivi, cujus ut non sola detur fides nomine nro relationibus, imo, ut optatissimis remittatur responsis, eandem rogamus excellentiam. Qua vrae exiae reflexio, dum mihi erit pergrata, omnem et benevolam Portae Fulgidae offero promptitudinem. Deus vrae exiae dignitatem durabilem reddat.

Excuae vrae bona intentione servit

Franciscus Rákóczy.

b)

Litterae ex iisdem castris ad vezirium belgradiensem.

Praemissis praemittendis.

Literas vrae dominationis magnificae habuimus gratas

quorum sensu intellecto, benevolam erga nos intentionem grato excepimus animo, quam ut et ulterius continuare velit, rogamus, cui parem et ex parte nra experietur continuationem recommendantes, negotia nra Deo et benevolentiae vrae dn̄is magnificae, ad hoc usque tempus expertae.

Quod attinet res anabaptistarum agriensium, exceptis jam factis christianis, ut reliqui, quocunque voluerint absque ullo impedimento, abeant, concessimus, qua ratione si etiam vrae dn̄is magnificae expressus mittetur, nonsecus rem experietur. Cui dum dignitatis augmentum cupimus

Epudem benevoli manemus

Franciscus Rákóczy.

(Rozsnyay Dávid gyűjtem. gr. Mikó Imre ur birtokában.)

VÉGE.

TARTALOM.

	<i>Lap</i>
Bevezetés Rozsnyay Élete és Munkáiról	5
I. Történeti Dolgok I. Ferdinándtól I. Leopoldig	23
II. Napló 1660—1670	265
III. Önéletrajz 1663 és 1669—1673-ról	317
IV. Apafi Mihály Érsekújvár alá menetele	361
V. Szolgálatok lajstroma. Töredék 1667-kii novemberről	389
VI. Folyamodvány a Regia Deputatióhoz 1712	393
VII. Napló 1705-ről	405
Függelékül : Rozsnyayra vonatkozó vagy az ő munkáit kiegészítő oklevelek	409

A) A szövegben előforduló oklevelek időrendben.

	<i>Lap</i>
1562 aug. 2. Szolimán hitlevele Ferdinándhoz	33
1603 jun. 11. I. Ahmed szultán athname levele az erdélyi rendeknek	227
1605 april 20. A töröktől Bocskaynak adott athname	229
1605 Bocskay hitlevele Lippra és Jenő ügyében	49
1606 decz. 9. A zsitvatoroki béke	38
1606 Ajándékok rendje	44
1607 Rákóczy Zsigmond helytartó levele Murad basához Lippra és Jenő ügyében	49
1607 januar. 29. Ahmed Szultán levele Rákóczy Zsigmondhoz	230
1608 oct. 1—10. Bethlen Gábornak adott athname	223

	<i>Lap</i>
1610 auguszt. 15. Nagy András és a hajduság folyamodványa a portához	46
1611 febr. 13. Báthory Gábor levele Ahmed szultánhoz . . .	61
1611 aug. 13. Alsó-németországi levél Ahmed szultánhoz . .	80
1612 maj. 15. Géczi András hitlevele a portán	50
1612 Géczi András megbízása	52
1612 maj. 15. Báthory Gábor ellen küldött levél a portához .	53
1612 maj. 15. kapucsi basához írt levél	58
1613 sept. 9. Báthory Gábor sajátkezűleg írt levele Szkender basához	63
1614 jun. 29., jul. 7. Báthory Gábornak adott athname . . .	233
1614 oct. 1. Bethlen István és Erdélyi Jánostól küldött levél a portára	84
1617 jan. 25., nov. 30. Az erdélyi rendeknek Lippa és Jenő dolgában a fényes portára küldött levele	90
1619 portai levél, mely Kassa és a hét vármegyének Erdélyhez kapcsolását tartalmazza	77
1620 jun. 22. Bethlen Gáborhoz a portáról küldött levél . . .	233
1620 nov. 26. Bethlen Gábornak a portához a béke megújítása végett küldött levele	117
1624 febr. 1. III. Zsigmond lengyel király levele a portára, mely a béke megerősítése végett küldetett	184
1625 maj. 29., jun. 6. Murad szultán khán levele	236
1625 maj. 29., jun. 6. Győrcsi Mehemet portai vezér levele .	239
1626 marc. 10. Konyeczpolczki hetmány levele a fővezérhez .	197
1627 marc. 18—28. Brandenburgi Katalinnak adott athname	242
1628 aug. 15. II. Ferdinánd császár levele Murad khánhoz . .	127
1630 aug. 12. Katharina levele, melyet küldött a portai fővezérnek Recseb basának	129
1631 apr. 29. Gustáv Adolf levele Catharinához	132
1633 oct. 15. Rákóczy György instantiája a fényes portához .	135
1634 jul. 5. Vladisláv Zsigmond király fia nevezetes levele Murza portai basához	200
1634 jul. 24. Jacobus Zásik lengyelországi cancellár levele a fővezér Mustafa basához	205
1634 aug. 8. Stanislaus Konyeczpolczki levele méltóságos kajmekám Bairámhoz	206
1640 jul. I. Rákóczy György tudósítása a portához	143
1640 decz. 21. III. Ferdinánd levele Ibrahim új szultánhoz .	163
1641 maj. 3—13. Rákóczy Györgynek adott athname	242
1643 febr. 17. Rákóczy György újabb tudósítása a portához .	155
1643 febr. 18. III. Ferdinánd császár levele a portára . . .	165
1643 febr. 24. Passai Henricus Eslif levele	248
1643 jun. 20. Rákóczy György újabb tudósítása a portához .	154

	<i>Lep</i>
1643 oct. 7. Rákóczy Györgynek a lengyelek és muszkák közt folyó hadakozásról szóló levele a császárhoz . . .	151
1643 oct. Rákóczy György tudósítása a portához . . .	145
— Rákóczy György tudósítása a portához szomszédos hírekről . . .	145
1644 apr. 4. Rákóczy György levele portán levő emberének Maurer Mihálynak . . .	156
1644 apr. Rákóczy György sajátkezüleg írt levele Réthi István portai kapitihához . . .	146
— Rákóczy György kívánalmai a portától . . .	148
1644 oct. 19. Rákóczy György sajátkezüleg írt és peesztelt levele a portán levő embereihez . . .	149
1644 decz. 6. Rákóczy György kapitihájának tudósítása a fényes portához . . .	159
1646 maj. 6. Rákóczy György fejedelem levele követjének, melyről a fővezért is tudósítja . . .	160
— Rákóczy György levele Hassán budai basához . . .	162
1647 Oroszlán agának a muszka császártól napjában járt praebendája . . .	223
1648 dec. 17. Henricus Isliif' minister levele a fővezérhez . . .	166
1649 jul. 1. A két császár közt újabban kötött béke . . .	174
1649 aug. Iszlám Gyírai khán levele a lengyel királyhoz, mely Bécsbe, azután a portára került . . .	207
1649 aug. Az előbbi levélre írt válasza a lengyel királynak . . .	208
1649 aug. A szerződés pontjai, mely a lengyelek és tatárok közt kötöttetett . . .	208
1650 aug. 2. Bogdán Hemlinczki levele a fővezérhez . . .	210
1650 aug. 3. Bogdán Hemlinczki levele a fővezérhez . . .	211
1650 sept. 16. A hispaniai király levele a török császárhoz . . .	221
1651 dec. 27. Vladislaus herczeg levele a fővezérhez . . .	177
— II. Rákóczy György dolgai . . .	168
— II. Rákóczy Györgynek Boros János által Bektes agának küldött levele . . .	169
1651 Simon Reninger panasza a portához . . .	179
1651 Csáki László levele egy barátjához, mely a portára került . . .	182
1655 oct. 13. Az erdélyi kapitihá panasza a fővezérhez ura parancsa következtében . . .	249
1657 febr. 27. II. Rákóczy György levele a svéd királyhoz . . .	251
1657 febr. 27. II. Rákóczy György levele a brandenburgi választó fejedelemhez . . .	251
1657 febr. 29. II. Rákóczy György levele a svécus királyhoz . . .	251
1657 apr. 11. A svéd király levele a fővezérhez . . .	213
— A svéd követek urok parancsolatjából tett tudósítások a portához . . .	214

	<i>Lap</i>
1657 A svéd király kíváncsai a fényes portától	216
1664 A szentgothárdi béke pontjai	242

B) A függetlenségben előforduló oklevelek időrendben.

	<i>Lap</i>
1663 maj. 24. A tömösvári portai követek Apafi Mihály erdélyi fejedelemnek	413
1663 maj. 24-én. A tömösvári portai követek az erdélyi főurakhoz	414
1663 maj. 24. A tömösvári portai követek az erdélyi főurakhoz	415
1663 Méltóságos és nagyságos vezér Ali basa ő nagysága elejében támasztandó követségnek rövid summája	417
1663 aug. A Temesvárott levő erdélyi követség előterjesztése Ali basához a törökök által tett sarczások kimutatásával	419
1663 A Temesvárott levő erdélyi követség előterjesztése ; minő okok gátolták és lehetlenné tették a romlott országot és annak fejedelmét az adónak összeszerzésében s a portára való küldetésben, elhallgatván az ország egy részének elégtétését és rablását	424
1669 oct. 1. Apafi Mihály adománylevele Rozsnyay Dávid török deáknak cigány jobbágyokról	426
1669 oct. Kandíába való dolog, melyet törökül a fővezérhez dirigálva kellett írni	427
1669 oct. Zrínyi Péternek követe által a fővezérhez küldött postulatumai	428
1670 nov. Memoriale, melyet Rédei Ferencz a portára írt	430
1671 oct. Radnótról Apáczai által küldött levele a magyarországi uraknak a portára	432
1672 a) a nagyvezérnek	433
— b) tihájának szóló levél	433
— c) egy másik török fő urnak	433
— d) Izsák effendinek	433
— e) jan. 3. Muftinak szóló levél, melyet a magyarországi nagy rendek küldtek Radics András úrtól mindnyájok pecsétjek alatt	435
1672 jun. 27., jul. 7. Apafi Mihály fermánja	435
1672 Török császár szultán Mehemet lengyelországi táborába rendelt szekerek élés-sora	436
1680 Murád Giráj khán fermánja Apafihoz	437
1683 febr. 22. Apafi Mihály adománylevele a Magyar-Herepei dézmáról	438
1683 jul. 26., aug. 6. Szultán Mehemed fermánja	438
1683 Fővezér Musztafa levele	439
1683 aug. végén. Fővezér Musztafa levele	440

	<i>Lap</i>
1684 decz. Erdély három nemzetből álló lakosainak levele Szulimánhoz	483
1685 Fővezér Ibrahim basa levele	441
1686 elején. Szulimán basa fővezér levele Apafihoz	445
„ a) Szulimán aga levele Apafihoz	445
„ b) 1686 derekán váradi fő tiszt Ali basa levele Nalá- czihoz	446
1686 febr. 8. Szulimán aga levele, melyet Pap János hozott vissza Sebesből Apafi Mihályhoz	447
1687 septemb. A portára írott levél Fogarásból	450
1687 septemb. A portára írott levél Fogarásból	452
1687 septemb. A váradi basának titkos izenet Fogarásból	453
1687 sept. Sorbán vajdának a főnyes porta ellen való dolgái- nak lajstroma	455
1705 Rákóczy Ferencznek a nándorfehérvári vezérhez szóló levele	456
1705 Rákóczy Ferencznek a tömösvári basához szóló levele	457
a) Rákóczy Ferencz levele	457
b) Rákóczy Ferencz levele	458

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

A

MAGYAR TÖRTÉNELMI EMLÉKEK

Á T N É Z E T E

ELSŐ OSZTÁLY : OKMÁNYTÁRAK.

MAGYAR TÖRTÉNELMI OKMÁNYTÁR, a brüsseli országos levéltárból és a burgundi könyvtárból. Összeszedte s lemásolta Hatvani Mihály (Horváth Mihály). I. KÖT. 1441—1538. Pest 1857. XXI és 387. — II. KÖT. 1538—1553. Pest VIII és 367 l. — III. KÖT. 1553—1608. Pest 1859. VIII és 324 l. — IV. KÖT. 1608—1652. Pest 1859. VIII és 323. l. f. Ferdinánd kir. hasonmásolt levelével. — *Monum. Diplom. I—IV. kötet.*

MAGYAR TÖRTÉNELMI OKMÁNYTÁR, londoni könyv- és levéltárakból. Összeszedte és lemásolta Simonyi Ernő. 1521—1717. Pest 1859. VII és 318. l. — *Monum. Diplom. V. köt.*

ÁRPÁDKORI ÚJ OKMÁNYTÁR (Fejér György Codex Diplomaticusának folytatása). Közzé teszi Wenzel Gusztáv. I. KÖT. 1001—1235. és Függelékül : *Kritikai jegyzetek Fejér György „Codex Dipl. Hungariae Ecclesiasticus et Civilis” című munkájának az árpádi korszakot illető része felett.* Pest 1860. XLII és 405 l. — II. KÖT. 1234—1260. és Függelékül : *Az Árpádkori Új Okmánytár és a kapcsolt országok okmányai.* Pest 1861. XIX és 402. l. — III. KÖT. 1261—1272. s Függelékül : *Olaszthon levéltárai a magyar történelem szempontjából.* Pest 1862. XV és 363 l. — IV. KÖT. 1272—1290. Pest 1862. XX és 414 l. — V. KÖT. 1290—1301. és Függelékül : *Theiner Ágoston „Vetera Monumenta Historica Hungariae Sacram illustrantia” című munkájáról.* Pest 1864. XXI és 336 l. — VI. KÖT. v. a második folyam I. kötete : 890—1235. Pest 1867. XXXVI és 578 l. — *Monum. Diplom. VI—XI. köt.*

Ezen kötetek sorába fel vannak véve, s egymás után sajtó alá adatnak : az *Árpádkori Új Okmánytár*nak egyelőre még négy kötete ; a *Londoni M. Okmánytár*hoz egy újabb kötet ; *Milánói M. Okmánytár*, két kötetben ; *Beatrix királyné Levelestára*, két kötetben.

MÁSODIK OSZTÁLY : ÍRÓK.

SZERÉMI GYÖRGY, II. Lajos és János királyok házi káplánja EMLÉKIRATA MAGYARORSZÁG ROMLÁSÁRÓL 1484—1543. Közli Wenzel Gusztáv. Pest 1857. XXXIV és 410 l. — *Monum. Script. I. köt.*

VERANCICS ANTAL, m. kir. helytartó, esztergami érsek ÖSSZES MUNKÁI, közli Szalay László (1—7.) és Wenzel Gusztáv (8.) I. KÖT. Történelmi dolgozatok deák nyelven. Pest 1857. XX és 370 l. — II. KÖT. Történelmi dolgozatok magyar nyelven, és Vegyesek. Pest 1857. XV és 321 l. — III. KÖT. Első portai követség 1553—1554. Pest 1858.

XII és 463 l. — IV. KÖT. 1555—1557. Pest 1859. XI és 404 l. — V. KÖT. Második portai követség 1567—1568. Pest 1860. VIII és 396 l. — VI. KÖT. Vegyes Levelek 1538—1549. Pest 1860. VI és 373 l. — VII. KÖT. Vegyes Levelek 1549—1559. Pest 1865. VI és 369 l. — VIII. KÖT. Vegyes Levelek 1559—1562. Pest 1868. XIV és 399 l. — *Monum. Script. II—VI. IX. X. XIX. kötet.*

GR. ILLÉSHÁZY ISTVÁN nádor FÖLJEGYZÉSEI 1592—1603. és HÍDVÉGI MIKÓ FERENCZ HISTÓRIÁJA 1594—1613. BÍRÓ SÁMUEL folytatásával (és két Függelékkel: Enyedi Pál Énekéből 1598—1601. és okmányok Mikóhoz és Illésházyhoz). Közli K a z i n c z y G á b o r. P. 1863. X és 331 l. *Monum. Script. VII. köt.*

ROZSNYAY DÁVID, az utolsó török deák, TÖRTÉNETI MARADVÁNYAI. Összeszedte s jegyzetekkel, oklevél-tárral kísérve kiadta S z i l á g y i S á n d o r. Pest 1868. 462 l. — *Monum. Script. VIII. köt.*

ALTORJAI B. APOR PÉTER MUNKÁI. Közli K a z i n c z y G á b o r. (Lusus Mundi. Synopsis mutationum notabiliorum aetate mea in Transylvania, et progressus vitae meae. Metamorphosis Transylvaniae [ez magyarul]. CSEREI MIHÁLY Pótlékai és Megjegyzéseivel). Pest 1863. X és 484 l. — *Monum. Script. XI. köt.*

BRUTUS JÁNOS MIHÁLY magyar kir. történetíró MAGYAR HISTÓRIÁJA 1490—1552. A m. kir. egyetemi könyvtár eredeti kéziratából, a szerző életével közli T o l d y F e r e n c z. I. KÖT. Második Ulászló országlata, hasonmással. Pest 1863. CIX és 461 l. — II. KÖT. Második Lajos trónra léptétől 1537-ig. Pest 1867. IX és 495. l. — III. KÖT. 1537—1552. Brutus elveszett XIV—XX. könyveinek töredékei 1571-ig, és Magyarokhoz írt Leveli (sajtó alatt). — *Monum. Script. XII. XIII. XIV. köt.*

KÉSMÁRKI TÖKÖLY IMRE NAPLÓJA 1693—94. évekből. Az eredeti kéziratból közli N a g y I v á n. Pest 1863. VIII és 701 lap. — *Monum. Script. XV. köt.*

GHYMESI FORGÁCH FERENCZ nagyvárad püspök MAGYAR HISTÓRIÁJA 1540—1572. F o r g á c h S i m o n és I s t v á n f i M i k l ó s Jegyzéseikkel együtt. A hg. Eszterházy-féle kéziratból közli Majer Fidél; bévezette T o l d y F e r e n c z. Pest 1866. LXXXVIII és 555 l. — *Monum. Script. XVI. köt.*

BARONYAI DECSI JÁNOS MAGYAR HISTÓRIÁJA 1592—1593. A szerző életével közli T o l d y F e r e n c z. Pest 1866. LXXX és 328 l. — *Monum. Script. XVII. köt.*

KÉSMÁRKI TÖKÖLY IMRE NAPLÓJA 1676—78 évekből. Közli T o r m a K á r o l y. Pest 1866. XII és 199 l. — *Monum. Script. XVIII. köt.*

KÉSMÁRKI TÖKÖLY IMRE NAPLÓJA 1689. évből; ugyanennek Leveleskönyve 1694; Dobai Zsigmond Naplója 1686; Sándor Gáspár, Bay Mihály és András, meg Balogh László Naplóik 1694-ből. Közli T h a l y K á l m á n. (Sajtó alatt).

Sajtkészen: *Kritobulosz*, az utolsó byzanti történetírótól II. Mehemet Élete, görögül és magyarul, 2 köt. Dethier Károly és Szabó Károlytól; *Szamosközi István* fennmaradt Történeti Munkái, 3 köt. Toldy Ferencztől.

II. FÜGGELÉK.

D I A R I U M.

1663—1674.



Bevezetésül.

Rozsnyay Dávid jelen diariumát, történeti maradványaihoz második függelékül közlöm, azon valószínűleg a múlt század elején kelt másolatból, melyet Libloy Schuler Frigyes erdélyi jogtanár és történet-tudós a múlt év folytán az erdélyi Muzeumegyletnek ajándékozott, s mely azon időben midőn a történeti maradványokat közzétettem, még lappangott.

Ezen diarium az 1663—1674. közti éveket foglalja magában. Fájdalom azonban ez sem teljes : hiányzik belőle az 1663-ik év vége, 1664 egészen és 1665 eleje. Több körülmény arra mutat, hogy ez egy más, bővebb kidolgozása azon töredéknek, melyet a „Maradványok“ közt III-ik szám alatt a 319—358. ll. tettem közzé. Ellenmondás a két példány közt nem találtatik, de ez nagy részben bővebb annál s egészben jóval teljesebb, mert ez az abból hiányzó 1665, 1666, 1667, 1668, 1674. éveket is adja, kiegészíti az 1673-ik évet. A két munkának, helyesebben ez egy munka két kidolgozásának egyes részletei hasonlítanak ugyan egymáshoz : de miután ezekben is jelentékeny váriansok vannak, s mindössze is egy pár lapot tesznek, szükségesnek tartottam a diariumot megcsonkítás nélkül adni. 1670-ik évre

vonatkozólag a Schuler-féle diariumban két közlemény van : melyek közül az egyik — bár töredék — részletes, naponkénti feljegyzés. Ez a Schuler-féle példány végéhez van mellékelve, s mint külön munkát én is czélszerűbbnek hittem mellékletül a diarium végén közleni.

Különben e diariumnak kiadását két okból tartottam szükségesnek : mert ez Rozsnyay maradványait kiegészíti, s mert a tárgyalt kor történetéhez eddig nem ismert adatokkal járúl.

Buda 1871. apr. 6.

A kiadó.

*Incipere bene, proficere melius, perficere optime a
Deo sunt.*

*Conceptio humana nihil est, quam nasci miseria,
vivere poena, mori angustia.*

*Charitas non est ea solum quae sua, sed et quae
proximorum sinus quaerit.*

Istenem segedelméből kezdtem e diariumot írni Konstantinápolyban, erdélyi háznál 1667 esztendőben, Mindszent havának 11. napján, le akarván írni török deákságomnak alkalmatosságával való bújdosásomat s azokban bokros nyomorúságimat, sokszor emberi elme szerint utolsó végemhez közelítő országos és fejedelmi dolgokban, szárazon és tengereken viselt bajos és koczvás szolgálatimat a mint Isten tudnom adta, melyre is segítsen az, a kit senki sem segít. A nemes ország méltatlan alázatos szolgája és török deákja

Rozsnyay Dávid.

A koldusból királyt, a rabból rectort csináló Isten, meg akarván az Erdély sokféle tűzét oltani, a sok szegényt megszánja és ad nekik egy istenfélő jámbor keresztyén fejedelmet 1661 esztendőben: Apafi Mihály kegyelmes urunkat ő nagyságát, ki is noha a lengyelországi rakóczi siralmas expeditionnak alkalmatosságával nyert tatár rabságából csak akkor tájban szabadult vala, s a szenvedett tatár kéznek sanyarúságát recoquálván, nem örömet jő vala ki ebesfalvi czellájából iterata invitatióra is a török táborra; mindazonáltal sokak sok szép intésit, s hamúban ülő hazájának szegénységét megszánván, magát, feleségét és szép fiát Istennek ajánlván, Ali passa nevű török szerdárhoz mégyen, a Vásárhelynél levő török táborra. Holott is azon megnevezett vezéri embertől igen becsülettel acceptáltatik, és mivel már azelőtt nem sokkal az erdélyi nagy rendeket Kemény János az országból mind kivitte, s magával Magyarországra kiséprette vala, — nem vala majd mondani kit tégyen fejedlemmé a török. Valának csak ketten a nagy rendek közül: Apafi Mihály és Kassai Ferencz, kik is ketten sokáig disceptálódnak ott az török táboron a fejedelemség felett, mert egyik sem akarja vala felvenni. Elúnván Ali passa haesitantíájokat, megriasztja

s mond: válaszszatok ha választatok, mert majd választok én s felemelem vagy Kolozsvári Csepregi Mihályt, vagy az vásárhelyi birót Szilágyi Csiszár Jánost, és akármelyikre ha én egyszer ráadom a titulust s a köntöst, meglátja a nemes császár, ki húzza le róla. Itt a mi kevés magyarink megijedvén, nem sokat orálnak, hanem mivel a szegény Kassai Ferencz igaz ratiókkal, nimia ventriculositással (mely majd mirum naturae vala) magát azon candidatioból enodalván, — a sors az Isten rendelésen áll, megesék a sors jámbor Apafi Mihályra, kit a vezér felkaftányozván, a jó Isten akaratjából fejedelemmé tön. Itt mivel szük vala az ember, keskeny vala az udvar is és gyakrabban az vásárhelyiek fogják vala az étket is, toldják vala az erszényt is, míg azután mind emberből s mind költéségből lábra kapa az udvar.

Ali passa perfectis perficiendis, meghallá a Kolozsváratt levő német tábornak Montecuculi nevű generálja, hogy már a török fejedelmet tett Erdélyben, búcsuzó süveget írt Kemény Jánosnak, és ki dobol Erdélyből, velle együtt Kemény János is; de kimenvén nem nyugszik, hanem mind addig lamentál a németnek, míg egy kevés németet és horvátot nyer magának, a partiumból is holmi legényeket maga mellé gyűjtvén, egynehány ezered magával reá jó jámbor Apafi Mihályra, ki akkor Segesváron vala és in anno 1662 Januariusban obruálván Segesvár környékét, lenta obsidióval berekeszti az Isten választotta jámbor ifjú fejedelmet Apafi Mihályt ő nagyságát Segesvárra, kevés nagy ember lévén mellette, csak Kun István, ki hü és igaz generalisa vala ő nagyságának, Daczó János csiki kapitány, Naláczi István hopmes-ter, Bartsaiak és Csereiek közül is valának.

Ali passa Tömösváratt commorálván, mindezek alatt az Erdélyből kiment török táborral meghallá, hogy az ő tette új fejedelmet Kemény János megszorította, arra nézve Kucsuk Mehemet passát postán küldi Erdélybe a fejedelemnek segítségére, ki éjjel nappal jövén arról való szoros parancsolatja szerint, Kemény Jánosnak Isten megvakította, elszéledt hadának szemeláttára benyargal a megnevezett Kucsuk Mehemet passa másfél ezred magával Segesvárra estve felé, mely kevés hadat, ha Isten szemeket be nem kötötte volna, csak némely része is Kemény János hadának, felgázolhatta volna.

Ezt megviszik Kemény Jánosnak, hogy a kevés török segítség bement Segesvárra, hiszi is, nem is, sőt mivel az Isten elkészítette vala őket a veszedelemre, az igaz hír reportatorinak kinek orrát, kinek fülét vágatja el. Az érkezett török megtanulta volt Sándortól, hogy: nihil procrastinando feci, azon éjjel semmit sem aluszik, hanem mind a magával jött fáradt hadat, mind a mely török rész had azonkívül is Apafi urunk ő nagysága mellett hagyatott volt, úgy mint Ibrahim passát vélle való kevés hadával elkészíti, és az urunk kevés magyarit is, (mely igen szép kicsiny vala) a fejedelemtől elkéri vagy viszi, kiknek is urunk ő nagysága a maga hű generalisát megnevezett Kun István uramat praeficiálja és a passával elbocsátja, felül említett Daczó János urammal együtt; ezek vivék ki legelsőbbben is fejeket ketten ő nagyságáért a veszedelmes kockára, valamint lészen a jutalom. Midőn azért Kemény János úgy álmadoznék, hogy a jött, de megfáradt török segítő, ratio ellen volna, hogy reggel mindjárt kijöjjön, ez non putarammal elveszté magát, mert jó hajnalban a kevés török

és magyarok Segesvárból kijönek és egyenesen mennek Kemény Jánosra, ki akkor szinte ebédelni akar vala Nagy-Szölös nevű szász faluban, mikor szintén a táliba akarna mártani, hogy meghozák neki, hogy nem messze a faluban rendelt sereggel jő a török, késit elvetvén, éhen lóra kap, és megparancsolván, hogy az étket melegen tartsák, csak aval a kész haddal mely körülötte közel vala, a török eleiben kiáll. Nem várá a török azt, hogy Kemény János haddának vagy zsákmányra, vagy prédára kiosztott nagyobb részét convocálja, hanem sebes impetussal rajta lön Kemény Jánoson és hadát elgázolván, magát gyalog ejtvén, mikor asztalnokja: váradi szegény Gyulai István, hű szolga, urát maga lovára akarná ültetni, s ő gyalog maradni, a török ott éri, és az asztalnoknak fejét vészik, maga Kemény János úgy eltapodtatik, hogy maig sem tudatik sem feje, sem tagja hova lött. Elesésinek helyire egy kis oszlop rakatik emlékezetre, mely ma is fennáll.

Itt a Kemény János fia Kemény Simon a velle volt urakkal s vert haddal Magyarország felé kikullognak, exceptis Gabriele Haller et Joanne Betlen, mert ezek ketten nem menének többször ki hazájokból, hanem Görgényben szaladának, honnét aztán csak hamar Apafi urunk ő nagysága hűségére állának. Megszabadítván Isten jámbor urunkat halálos ellenségétől, jól lakék a török a szölösi lével, és megiván borát, eltévén a poharát s minden tábori apparatusát Kemény Jánosnak elnyervén, igen szép prédával Kutsuk passa és Kun István Isten adta örömmel menének be Segesvárra, urunkhoz ő nagyságához, holott sok ideig nagy örömben lőnek.

Ez idők táján jó hivei iránt szép jószággal aján-

dékozódott vala urunk ő nagysága és tiszt osztogatással is, Kun Istvánnak az hunyadvármegyei főispánságot, Daczó Jánosnak a csiki főkapitányságot, Hal-ler Gábornak Balásfalvát, Örményest, Bethlen Jánosnak Teremit, Barcsai Mihálynak Porumbákot, ugyan Kun Istvánnak Alamort, Cserei Györgynek Márton-
telkét, Jenei Miklósnak a postamesternek Fogaras-
földin Alsó Szombatfalvát.

De interim első hívei közül Zólyomi Miklóst, hol kik susurratiójára megfogatta vala, melyet noha azután maga is megbánt vala urunk, de a török sem hagyá szóttalan, azt izenvén: miért szomorítja olyan nagy ember szívét, és noha ez farkavágása Zólyominak begyiben vala, de mégis ugyancsak subsistál vala, hogy a nullánál alábbvalók belőle csufot ne csináljanak, annál inkább ha urunk ő nagysága azon nagy urnak tiszt, hunyadvármegyei főispánságát el ne vegye.

Ez a rabságból megszabadulván, sógorának az öreg Rédey Ferencz uramnak ő nagyságának kezességén, (ki is azelőtt két vagy három esztendővel Medgyesen fejedelemnek választatott vala) mint igen laesa és injuriata persona Várad felé beszökek Törökországba, és onnan beméne a portára lamentálni. Mely rossz dolgot csinálók, mikor házoknál szélesen nyujtoznak s nyugosznak vala, akkor jámbor urunk búsul s izzad vala s hátha költ is vala. Ezt itten ebben hagyván, redeálok promotióm origójára.

1663.

In anno 1663. diebus Aprilis, mikor urunk ő nagysága Kucsuk Mehemet passával Segesváratt laknak vala, az idő tájban kiállván én is az scholából

a mit eleimtől maradtból s a sok tutorok agyari közül kikaphatok vala, költöm s pazérlom vala ; mely is szerencsémre elfogyván, a szükség nyakon köte s udvarhoz vün Segesvárra. Itt vala Csepregi Mihály uram, ki is az időben urunknál ő nagyságánál igen benn vala, mert ő nagyságának creáltatásától fogván adlatus lévén, egynéhány izben (kivált Törökországban) követségbe is expedíaltatott vala, ez igen serény és ilyen öreg ember vala, szolgálatra vala nyughatatlan és szegények mellett a maga költségén is megszólal vala, engem Segesváratt meglátván s szállására híván, jelentém ő kegyelmének, hogy én is szolga akarnék lenni. Mivel pedig Kolozsváratt scholában jártomban sok idők alatt esmért vala, annál is inkább járúlván ezekhez a nagy becsületű és tisztességű püspök Veresmarti Gáspár sógor uram ő kegyelme véle való correspondentiája, nagy kedvvel vállalá promotiómat, melyet mig admaturála, körülötte commoralok vala ; úgy nehány napok telvén monda : édes öcsém gondolkodtam felőled a mint Istennek dicsősségesebb, kegyelmes urunknak hasznosabb, mind pedig magadnak jövőendőben előmenetelesebb lehetne. Én ezt eddig megköszöném s monda : im édes öcsém urunknak ő nagyságának s országnak török deákja nincsen, ha kedved van hozzá, megjelentjük ő nagyságának. Mondék : én uram, azért jöttem, hogy Isten után kegyelmed tetszésit kövessem, ha Istennek és kegyelmeteknek úgy tetszik reá állok. Itten ő Gilányi Gergely uramhoz méne és ott felőlem beszélvén, engem ismét mind ketten vexalni kezdének, és több beszéd után mondának, kiváltképen Gilányi Gergely uram hoszas declaratióval élvén, hoza elé egynéhány török deákot s közelebb a csak nem régen

megholt Bethlen Gábor török deákját Majtini Andrást nevezé, kit én is esmértem és exaggeralá, mely épületes hivatal volna.

Lévén azért Gilányi Gergely uramnak ő kegyelmének is kedves embere a megnevezett sógorom, Veresmarti Gáspár uram, felmenének Csepregi urammal urunkhoz ő nagyságához és ott referálák ő nagyságának dolgomat, inculcálván bő szóval ő nagyságának mely szükséges volna ő nagyságának s az országnak a török deák, melyet ő nagysága örömetst admittála, mert török deák az országban nem vala, és ha vagy török császár vagy tatár hám, új fővezér vagy budai vezér vagy egyebünnen költ török levél jö vala, a török deáknak nem léte miatt Molduvában, Havasalföldiben, Lippára, Váradra hová hordozván az ő nagyságának szóló török levelet költséges nyargadással, titkait ő nagyságának előbb mások tudják vala meg, annál inkább semmi arcanumat ő nagysága (mikor ugy kívántatik vala) immediate a megnevezett méltóságokhoz nem suggerálhat vala, hanem mások szájával kinyyszerítettén élni, sokszor a nagy dolgok nem elé haladnak vala. Itt a dolog Isten igazgatásából külömben megforra, csak a parancsoltaték, hogy reversálist adjak, hogy máshoz nem hajlok, melyet sietve megírok említett Veresmarti Gáspár urammal ő kegyelmével, ki is mindjárt felvive és ira mellettem mind Gilányi Gergely uramnak, mind Csepregi Mihály uramnak hogy török deákságra hittessenek, mert ő nagysága meg nem csalatkozik bennem; a minthogy én Segesvárra érkezvén, beadók Gilányi Gergely urammal és Csepregi urammal a reversálist, felmenének a fejedelemhez, végképen concludálván irántam és manusomat megnézhvén, a hűségre megeskétének. Itt már bizonyos lévén dol-

gomban, búcsuzni atyámfiához rugaszkodom, kik között nem sokat temporizálék, mert az ország adója induló félben lévén avval kell vala járnom. Búcsut vevén azért atyámfiától diebus Aprilis 1663, udvarhoz menék, és említett promotiom által költséget sollicitálék, de mivel a bennlakó török miatt igen exhauriálódtak vala ő nagyságok, s még igen új is vala a tárház, de praesenti a magáébol sem adhat vala, hanem akkori praefectus Vizaknai Péter deák uramnak committalá ő nagysága, hogy mind nekem, mind a másík ifjúnak Brankovics György uramnak (mivel kettőnket küldének tanulni) száz-száz tallért adjon ű kegyelme tanuságunkra, anticipative míg többet küldhetnek. Elindulék azért Daczó János urammal a főkövettel az udvartól Szebenbe, mivel akkor oda gyűjtötték vala az adót, a minek szerit tehették vala, elérkezék ugyan oda az akkor leendő kapitliha háromszéki Jankó Péter uram is, és Szebenben egynehány napig mulatván, 8-va Maji megindulának Szebenből a csonka adóval, le Vaskapu felé, de nekünk a pénz szűk volta miatt 40, 40 tallérnál többet nem adának, minek is egy részét mind kettőnek conservandi ergo, az én turbámba tettük vala pénzünket; a követ kísé-
rő székelyi ellopák az útban, mi eléggé sopánkodánk előkereséséért, de nagyobb része comitivájának szombati székelyből állván, a mint félnek vala, tallérait is csak úgy sistalák és noha már csak eddig is két rendbeli kár ért vala, szomorú consequentia praemissorumnak vélvén, a szokatlan úthoz kedvetlen valék, mindazonáltal Istenben bízván, mendegélek vala. A 40000 tallér csonka adóval Hunyadvármegyében érkezünk, és elég bajjal a megáradt Strigy vizen általkelünk mi a pénzes szekerekkel, de a követ sógorához Kep-

defi Gábor uramhoz divertala vendégségben Boldogfalvára, honnan másnap visszatérvén, szép kalácsokat hozza az útra. Isten hirivel neki fogánk Vaskapunak és hunyadvármegyei uraimék közül felesen kísírvén bennünket mind az erdélyi határig, ott készen vár vala bennünket a karánsebesi Topuz aga, és becsülettel köszöntvén excipiala. Innen hunyadvármegyei uraimék megtérvén. a törökök bekísérének Karansebesbe, és ott hálánk. Másnap megindulánk és menénk hálni Lugosba, Lugosból harmad napra jutánk Tömösvárra, holott vala Ali passa azzal a táborral a mely Erdélyben vala akkor, mikor Apafi Mihály urunkat ő nagyságát fejedelemségre emelé a m. vásárhelyi és nyárádtoi sikon. Tömösváratt találók Haller Gábor ő nagyságát, ki azelőtt egynehány holnapokkal a fejedelemtől és országtól Ali bassához küldetett vala követségben, kinek is ott a töröktől tisztességes praebendája, másfél ezer oszporája jár vala napjában, mert felesen volt népe, melyet szóltalan nem is állhatott a passa ezt mondván: harczra kevés, követségre sok. Ugyan ott Tömösváratt találók Baló László és Pünkösti György uraimékat is, kik is egyszer is, máskor is expedíáltatván újabb occurrentiákkal a megnevezett ott commoráló követ úrhoz, vagy adhaerens követek vagy valának ezek is. Mivel in recenti dignitate nem valának tartalék nélkül.

Ezen esztendőben indulván portáról a fővezér Köprüli Ahmed passa a német ellen, mig ő a portáról Nándor-Fejérvárra érkezék, mi addig Tömösváratt mulatánk; interim Ali passa nagy haraggal megparancsolá az adóval ment követnek Daczó János uramnak, hogy az adónak elmaradt résziért mindjárt küld-

jön, és éjjel nappal hozzák, mert különben nem lesz egészséges darab adóval menni a török vezér eleibe. Mi mindazonáltal, ha mint felenkint is, ugyancsak felkelünk és elmenénk Ali passával együtt Tömösvárról, és Szelüm Kamin nevű török városnál (a mely is tul a Duna-parton vala) általevezénk a Dunán, Betskereket jobb-kézre hagyván, de elég bajjal, mert a vizek mindenfelől megáradva lévén, a Duna körül a szakadékok igen kivetettek vala, itt lemenvén a Duna tulsó partján, amaz híres, neves vitéz, jó magyar apánknak Hunyadi Jánosnak kedves lakó, s meghaló helye mellett, gyönyörű helyen, a Duna magos partján, Duna s Száva két nagy viz között, szép tágasságu mezőn situáltatott Zemplin puszta vár és város mellett elmenénk és Nándorfejérvárra a Száva hoszú hidján általkelvén, bemenénk, melyeknek a közü csak annyi, hogyha a nándorfejérvári ablakról perspectívával átnézesz, a zemlini ablakban alkalmasint megismerheted az embert.

A ki ezt a két helyet, és azoknak circumjacens situsát considerato oculo perlustrálja, nem tudom, hogy téssen különbséget az hely-é király-gyönyörűségre kívánatosabb, vagy azon dicsőséges helyen megholt s említett fejedelemnek halála károsabb-e.

Mi Nándorfejérvárban (szállás adatván a ráczok utszájában) a városon megállapodánk, Haller Gáborral mind egy tractusban lévén, de a fővezérrel nem leheténk szemben az adónak hiányossága miatt, hanem subsistálánk, és várjuk vala annak elmaradt részét, mely mivel késék, mi a dirib-darab adóval ott maradánk, s a fővezér elmene, útját continualván Budafelé, Eszéken megállapodván, az alatt, hogy ott mulatna, elviteté közülünk Haller Gábort Nándorfe-

jérvárról, mely dolgon mi sokképen scrupulisalunk vala, mert ki azt hiszi vala közülünk, hogy megölik, s ki azt, hogy fejedelemmé téstik; ehhez közelebb járt volna, ha az urunkat crealó Ali passa akkor ott ne légyen a fővezér mellett, mert meg is kaftányozták volt igen tisztességesen, de ez a passa reá menván a fővezérre, földig csepülte Haller Gábort a fővezér előtt, mindennel asseralván, hogy Haller Gábornak csak egy czédulájára is harmincz ezer német mindjárt talpra áll. Ez oly fészket vert a fővezér elméjében, hogy azután csak az alkalmatosság vala hátra eloltására.

Elérkezék Baló László uram is az adónak fele elmaradt részével Nándorfejérvárra, honnan mi is felszedők a lepet, és menénk mindnyájan az egész adóval és követtel a fővezér után, kit Eszéken érénk, és mivel ő is siet vala Buda felé s mi is ki egy, ki más felé, csak hamar szembe lönk vele, s mondánk a mit mondhatánk, s csinálánk elég új dolgot s rosztat, mert a fővezér a pénzt felolvastatván, nem vevé ugy ki kezünkől, de ily novisatiok lőnek, valamenyi minister, kiváltképen nevezetes, a fővezér körül szokott lenni, csak egyet sem contentálánk mi azzal az ő régi quantitasa solenniumával, mely eddig observáltatott, hanem vagy hogy hamar haza nem szaladhassunk, ettől félve, vagy hogy az új fejedelemnek új ellenségeket gyűjtünk, attól tartva, minden minister ajándékát felette nevelők, melyet a következőknek tanulságokra im lejegyzek: Legelsőben is a fővezér főtihajának (mely főhopmestert téssen) járt ab antiquo egy fedeles aranyos kupa csak és nem egyéb; mi 300 imperialis tallért peraddálánk. Imper. tallér
nro 300

A réz effendinek is hasonló egy kupa járt és nem egyéb; mi itt is kétszáz imperialis tallért superaddálánk, imp. tall. nro. 200

Ez a főcancellarius, ők réz effendinek hívják. A csausz passának, mely udvari kapitány, olyan egy kupa járt csak és nem egyéb, mi ennek is kétszáz imperialis tallért superaddálánk, imp. tall. nro. 200

A bas teskercsinek, mely fő conservator, járt eleitől fogva ezer osporája és nem egyéb; mi ezt tizenkét ezerre nevelők, mely téssen tall. 100

A kutsuk teskercsiknek járt azelőtt ötszáz oszporája, mi ezt hat ezerre nevelők (ez vice conservator) teszen talleros nro. 50

A kaputsilar tihájának, ki vicehopmester, járt azelőtt ezer oszporája, mely erdélyi 15 forintot téssen, egyéb semmi sem, mi ezt is ötve imperialis tallérra nevelők s még e mellé egy kupát is.

Ezek újjulának legelsőben láttomra, kik ellen noha contendála a követ, hogy nem ad többet a régi formánál, de nem lön haszna, mert azt objicialák a leirt ministerek, hogy nem most kezdődik, hanem tavaly is így volt a portán, és így mivel a követ haza siette nem lön idő hozzá hogy efféle nova praetensio iránt követ úr principálisának rescribálhasson, hanem csak praestálok, és így akár ekkor, s akkor a ministerek allegatumi szerént azelőtt való esztendőben kezdődött légyen, csakugyan urunk ő nagysága idejében csúsza be, elég kárára a szegény hazának, elég kárára s derogamenjére vagy a fejedelemnek, vagy az interessatusoknak. De úgy hiszem, mind két rendbelieket vigyázatlansággal fogja culpálni a következendő idő. Vannak többen is, melyek is contra antiquas invalidarunt consvetudines,

azokról, ha Isten engedi, alább szólok. Itt a követ haza kéredzék, s el is bocsáták, de nem köll vala haza jöni, mert minekünk levén inkább bőrünkben járó dolog mintsem a törököknek, a régi canonoknak observálására, tulajdon magának a császárnak kell vala az adót praesentálni, és ott quae erunt agenda a fővezér annuentiájából agalni, de haza sietvén, mi innen megszakadozánk, mert a követ haza méne Erdélyben; a kapitihá Jankó Péter, az adóval kísérő törökök rendeltetvén melléje, Drinápolyban méne, mert akkor mind hadakozásban Európában lévén dolga, a szokás szerint abban a külső és kisebbik székből lakik vala.

Itt a kapitihát az adónak beadásában azon becsülettel látja a császár, melyet szoktak tenni a főköveteknek, és egy néhány napok alatt a főköveteknek járni szokott reditussal élvén, minekutána magát a kapitihaságban stabiliálta volna, azoknak proventusaira redeála és tisztí szerint a császár mellett resideála, a míg meg nem futamoda, melyről alább.

Eszéken egymástól elszakadozásunk előtt a császár főtölmácsa Nikazius Panajota közönségesen a mi erdélyi magyarinkkal beszélgetvén, azon kéri vala mindnyájunkat, hogy egyenlő akarattal egyikünket (kik tanulni mentünk) hadják ő mellette a fővezér táborán, mivel a fővezér de praesenti Magyarországon hadakozván, ha vagy levél vagy nyelv intercipiáltatik, olyankor neki szükséges lészen a magyar deák, mely forma a fejedelemnek is haszon, azon deáknak előmeneteles lenne. Ezt a mi magyarink kapva kapák és noha ex thesi is reám céllozának, de más ratióval is csak nekem kelle subealnom a tábori sanyargatást, mert én még ekkor a török nyelvet nem szól-

hatván, nem vala kedve az adóval a portára menő kapitihának, hogy ebben is kedvét szegje a császár főtolmácsának. A másikunkat pedig Brankovits Györgyöt, mivel ex natione rácz vala vagy oláh és Jenő huzalkodott volt fel örömet maga mellé vevé és portára vivé, hogy ott mellette maradjon és tolmácsoljon. De nem sokáig tolmácsoskodék, mert szegény Jankó Péter uram, akarván vagy jóakarókat, vagy inkább bor-ivó barátokat szerzeni, kiívá szegény magát a világból, mert többi közt vendégeskedvén s ivó-társai eloszolván, maga igen ittason lefeküdt, és szolgálai reá nem vigyázván, szájjal a párnába fordult s ott fulladt meg, sok vért is túrván szegény, mivel lefekete előtt ugyanakkor a grádicsról hanyat homlok le is esett volt, mely grádics is jó magas lévén, a midőn mi is oda érkezőnk, sokszor fáradtam meg rajta. Itt már én a közönséges conclusum szerint a császár megírt főtolmácsa mellé applicáltattam, mert a táboron a fővezér mellett kapitihánk nem lévén, erre nézve is örömet melléje adának, ki is mihelyt melléje vőn, mindjárt török forma ruhában igyekezett jár-tatni, és hajamnak is nagyobb részét (mivel nagy hajjal mentem vala Törökországba) elnyíreté, ezt mondván: a ki a törökökkel táboroz egészségesebb, úgy megnő az ismét, de ha a nyakán mediat vágnak nem forr meg. Megindulánk a fővezérrel Eszékből és azon az hires hosszú hidon mely itt Eszéknél a Dráva parton kezdődvén, annak kivetésének széléig (mely majd tart fertálmérföldig) általkelének nagy cse-tepatéval. Ezen az hidon egy széltiben két szekér s azok mellett egy lovas elmehet s mindezeken kívül kétfelől igen szépen s erősen megkarfázták vala. Mi pedig egyenesen tartván a török táborral Buda felé,

addig nevezetesebb helyeken ezeken mentünk által: Bátaszeg, Baranya, Tolna, Mohácson, ennek igen szép situsa van, nagy széles mező, de nekem sem vala szerencsés mint a szegény Lajos királynak, mert a mely igen igen rút, sáros patak ezen planitiesnek közepén van, a melybe is vezett a szegény megnevezett király, azon a két hidon a melyet akkori szükségre rajta csináltattak vala, midőn igen igen nagy tolongással kelnénk által, annyira megszorítottam vala, hogy ugyan felemeltetni éreztem magamat lovastól. Azon szorulásban szép ezüstös kardomnak maroklatja egy török tegezbe akadván, hirtelen kisuvada, a földre esék, de leszállanom érette lehetetlen vala, hanem hogy megmaradhassak, annak ott kellett maradni, s úgy menék el üres tokkal Budára. A budai vezér igen szép seregekkel jött vala ki a fővezér eleibe, a pedig számos is vala tizenöt-tizenhat ezerig való, ha nem több; és megszállván a fővezér Buda alatt, alól Budán a Duna parton egynehány napokon ott subsistalánk, míg sok consultatiók után megjöve, hogy merre csapjanak. Itt olyan hírt költének, hogy Győrt szállják meg, mely vagy csak praetextus vala, vagy ha való volt, azután a Forgács Adám érsekiujvári generális, és ugyan ott levő német commendans zörgölődések rontá el. A míg Budán valánk Haller Gábornak a felső várban adtak vala szállást, annál az utolsó magyarnál, kinél ott több már (ott lakos) nem vala, Buda török kézre esésétől fogva, a többi mind elhalván, csak ez az egy maradt vala, és mind az egynek életéig azon privilegium tartott is, melyet adott volt szultán Szolimán császár akkor mikor a németet belőle kiverte, az ottan megmaradni akaró magyaroknak, a templomát is birta ez az egy magyar, és

a harangozás is meglőtt kétszer napjában, a cultus is a templomban, hova a ministeriumra az ó budai pap járt be minden impedimentum nélkül, ki is sine posteritatibus deficiált. Ennek felső házában vala Haller Gábor szálláson; holott laktában hozák meg, hogy a fejedelem örményesi jószágát tölle elvevén, Bánfi Dénesnek adta, mely miá igen nagy tribulatióban vala, kivált hogy követségben idegen országban léte alatt kellett jószágában megszorítani, rá is ira igen mind urunkra mind az országra, melyet velem parialtata. Budáról a fővezérrel megindulánk Csan-bég felé, és harmad napra Esztergom alá szállánk. Ez igen szép és híres hely kiváltképen az archi-episcopatussal, ennek szép planitiese épen Tataig ér; itt lakánk helyben mind addig, míg az Dunán az hid elkészüle. Itt commorálván az alatt a fővezér felméne a várba, perlustrálni azt a híres helyet, kivel mi is az urammal az főtölmácscsal felmenénk és eljárók; a templom vala kiváltképen memorabile, melynek belől, az oldalán körül Thomas érsek vala igen nagy betükkal írva.

Ez az Esztergom igen híres vár, termés kősziklábúl álló, jeles kerekded hegyes csúcson áll a Dunaparton, melynek oldalán alól viz partig fekszik a városa, ez is osztán kétfelől a fogva a várhoz ragasztva kőfallal van befoglalva vagy kerítve.

Azalatt hogy itt lakánk a hidat a Dunán által Párkány felé igen sietve csinálják vala, mert különböző hírek jönnek vala, hol az hogy Zrinyi Miklós Horváthország felől jő s a török tábort megüti, s hol az, hogy Forgács Ádám a Dunán innen levő hadakkal az hid csinálást akarja megütni, melyre nézve minden éjjel

az horváthországi s Pest felé való hegyekre husz s harmincz ezer ember jár vala strázsálni.

Ez alatt Forgács Ádámnak, érsekujvári generalisnak olyan hirt visznek, hogy siessen Párkányhoz, mert ott az hid meg nem lesz, és az a felől való részen a Dunának török had is kevés lévén, az hidnak elvégezését is impediálhatja, annak vigyázását leső kevés török hadat is confundálhatja, de non mirabilis in humanis superior lusus, ezt értve Forgács Ádám nemcsak az ujjvári hadakkal, hanem az ott környékben hamar felvehetőkkel és ugyan az ujjvári német praesidiummal megindúl, és siet a megírt dologra, de midőn félutjában is alig volna, már hír éri, és megviszik neki igazán. Sic nonnulla desiderant.

Kiálta azért a török úr, a ki velünk vala a bástyán levő jancsárságnak, és vesztegségben lőnek, mig a tracta meglőn. Jó ifjú legény vala a Bercsényi Imre, zöld skarlat dolmányban vala csak mente nélkül, ki mikor egynehány hajdúval kijöve a várból, az hajdúk kapitányával eleget beszélék az árok par-ton, mely hajdú-hadnagy azalatt vágta vala be magát másfél század magával egy éjjel a várba, hogy a török erő egészen alatta vala. Forgács Ádám uram ő nagysága, mikor Bercsényi uram kijár vala a tractára, mindenkor a komáromi bástyán ül vala fekete bársony dolmányban. Finitis finiendis, úgy tetszik ezer kétszáz szekeret adának, melyre szomorún felrakodtanak, nem vala itt ötszáz fegyverfogható, kik hihető valóban megfáradtanak volt annak a nagy várnak olyan nagy erő ellen való megtartásában. Nem is vala öt, vagy hat lövő szerszám benne, a mely épen maradt volna a kün valóktól, hanem kinek lyukába löttek kinek oldalát találták, kinek gyújtó lyukát szakasz-

tották ki. Ezek szegények hazájuktól megfosztatván, Nagy-Komárom felé azokkal kísértetnek el, kikkel azelőtt halálosan vittak. Forgács Ádám uramat mind a törökök s mind mindnyájan valóban kívánjuk vala látni, de úgy becsinálta volt magát a szekerek közé, hogy meg nem tudhattuk hol legyen. Veszett volt a vár alatt 3000 jancsár, melyet valóban szégyenlenek vala, látván mely kevesen voltak benn. A feladás után a Jancsárság a bástyákat megülvén, az utczákon félve járnak vala, a többi tartván valami földben ásott csatlárdságtól, mely iránt egy néhány nap után securitást vevén, a fővezér is eljár a várat, hol mindenütt az urammal jelen voltam.

Itt másként jól járánk, mert a várban sok bor maradt volt, melyeket a fővezér mind az úrnak ajándékoza; belőle egy egy hordóval, a többit mind a maga szükségére hagyá, noha addig nem ivánk belőle, míg az oláhokkal meg nem kóstoltatók.

Ez obsidio alatt bűzbe keveredvén a török cancellarius Sami Zade effendi, hogy a németektől alattomban pénzt vett föl, ötet megfojták, melynek azután nyoma nem levén, némelyek megbánták, de már régen megfuladt volt. Ezek után azon kezde gondolkozni a vezér, egész Magyarországot, hogy tehetné magáéva, urunkat imaginálván erre hasznosabb interponendusnak; minden embere s minden levele által szaporán kezde hivatni, hogy in praesentia arról titkosabban conferálhasson. Nagy kísértet lőn ez a második tatárkézből kiszabadulása után, melytől mind elvonogatja vala magát urunk, ultimarie egy Muharrin tihaja nevű igen nagy embert Ali bég mellé adjungálván, nagy titkos instructióval bocsátá őket, megparancsolván, hogy el ne hadják, hanem elhozzák

urunkot magokkal. Ez expedíciókor mondá a főtolmács uram, hogy írjam meg urunknak, hogy keresztýénségire assecurálja urunkat, semmi gondja nem leszen ha eljő, sőt stabilitásodik fejedelemségében, secus a nélkül fog maradni, mivel azért is hivatja a vezér, hogy ne közönséges szerdár, hanem az ő creaturája legyen a fejedelem. Szintén akkor urunknak egy Körösi Nagy István nevű szolgálja érkezék levelekkel hozzánk, melyekben mind az uramat, mind Haller Gábort kéri vala, hogy csinálják le a vezér elméjét, hogy ne kellessék urunknak oda jönni, nekem is írt vala ő nagysága, hogy mint köteles szolga írjam meg igazán és titkon, ha értettem, miért hivatja a vezér, és ha eljő, kell-e félni vagy nem? s ebben való sinceritásomért egy udvarházat, 25 ház jobbágyot ígére ő nagysága, csak candide feleljek meg szolgálatomnak, mely iránt Istennek tartó lelkem szerint azt írtam, valamit legjobbnak láttam az ő nagysága javára, de a jószágot nem láttam eddig, noha azután is, sok ízben assecurált ő nagysága többről is. Megindulván azért ő nagysága, érkezék Budára, ott harmadnapig mulatván, az ott való híres fürdőben megferedék, innen megindulván Csánbég felé, Esztergomnál át a Dunán, Szölgyén felé, jó volt a mit eddig alig hiszen vala: már látja urunkat a vezér, mikor azért majd egy mértföldnyire volna a tábortól, parancsolá a vezér a csausz passának (ki udvari főkapitány) a moldvai vajdának Davisának, a havasalföldi vajdának Gregoriusnak, hogy igen szép rendelt seregekkel az erdélyi fejedelemnek eleiben menjenek ki. Itt a moldvai vajda magát beteggé tévén nem méne ki, hanem az havasalföldi vajda mellé adjungálák hadát, tisztességes török és oláh seregekkel obvi-

alván a csauz passa és a vajda, és ott tisztességesen köszöntvén, a maga lováról leszállítván, ültették arra a lóra a melyet a fővezér küldött vala ki a csauz passától ő nagyságának, mely szürke vala, vezéri módon felöltöztetett. Itt mi annál is meszszebb mentünk vala ki Haller Gáborral ő nagyságával ő nagysága eleiben, és minek előttea táborra érkeznek ő nagysága, előbb instruálók holmokról a főtölmács izezetiből.

Török-, magyar- s oláhtrombiták s dobok harssága s zengése alatt bekisértették ő nagysága a táborra a fővezérhez, sokfelé tombolván a kapus jancsárok, hogy még az erdélyi fejedelem is udvarhoz jár hozzájuk. Itt nem igen jó instructori lőnek a fejedelemnek, noha maga is incapax vala ő nagysága in capienda dispositione. 1. mert nem kell vala ő nagyságának a külső kerítésen kül a boncsakaknál lováról leszállani, mert azt a kerítést azért húzták volt jól kétfelé, hogy mind lovastól azon által kell vala menni be, épen a tornác sátorának külső csepegésén belül, hol a kerevetnek szélénél szék tétetett vala le, hogy ne a földre, hanem a székre szálljon ő nagysága a lábával, holott is szokott a fővezér felülni és leszállani. Eddig terjesztették vala itt a mi becsületünket, de mi magunk harapánk el benne, melyen a fővezér főhopmestere igen csodálkozik vala, mert a fővezér parancsolatjából azon letétetett széknél várja vala a fejedelmet, hogy igen tisztességesen ott excipiálja azon főhopmester ő nagyságát. A külső palota sátorán általmenvén, ő nagysága előtt hopmester formában megyen vala a vezér hopmestere, Ibram bég, ki natione bosnyák vala, és bevezeté a fejedelmet, holott a vezér várja vala urunkat, egy bársonynyal

borított kis tábori székre ülve, hová urunk a csinos kereveten csizmástól méne által, épen a vezérhez menvén, holott kezeket fogván egymásnak, sokáig kinálá urunkot mig leüle; ez 2. botlás lön, melynek kevesebb kínálással kell vala meglenni. 3. botlás e lön, hogy midőn leüle is ő nagysága, még bemeneteliben ő nagysága a töröknél contemptusos ritussal sok ideig levőtt süvegét leülve is keziben tartja vala, melyet a tolmács úr későre tudá ő nagyságával feltétetni. Itt nem sok beszéd lön ezuttal, hanem állapotjokról értekezvén egymásnak, mely beszéd alatt is az havasalföldi vajda és urunkhoz tartozó főrendek oldalfélt állának vala udvari rendben, urunk pedig ex opposito ül vala a fővezérrel, hasonló bársonyos kis székekben. Finitis protunc finiendis urunkat nuszttal béltett, a vajdát pedig és az urunk adhaerensit materiával béltett kaftányokkal feltisztelvén, hasonló pompával a szállásra kísérteté ő nagyságát, holott sátort vonatott vala a fővezér ő nagyságának, azonban megparancsolá a fővezér az oláh vajdáknak, hogy mig urunk ott lészen szénát, fát, bort bőven adjanak.

Bezzeg fővezéri gazdálkodás lön ám itt, megmutatván hogy a mezőn is otthon van, mert a nádmézet is zsákkal hordják vala, ehez interim egyebet. Küldé itten urunk is ajándékot a fővezérnek, készpénzt 2000 aranyat, hat szürke festett farkú lovakat, azon igen szép háموkat, egy igen szép hintót, felül angliai posztóval borítva, belül selyem materiával béelve, ezüstös szegekkel, arany prémmel czifrázva. Item két paripát is, az egyik öltöztetve, másik pokrócz alatt, megkövetvén a vezért hirtelen indulása miatt esett csekély ajándékaról. Az ajándékot nem csak köszöné (vagy kedvellé) hanem azt izené, hogy többször urunk

magát pénzbeli ajándékkal ne terhelje, hiszem ő nagyságának is ő ad pénzt, találván más módot az ajándékban.

Mikor urunk ő nagysága szemben volt a vezérrel, ezeket kaftányozák meg : Haller Gábor uramat, ki első tanácsúr vala, Bartsai Mihály uramat, ki udvari kapitány vala, Naláczi István uramat, ki vice hopmester vala, Barcsai Istvánt, Cserei Farkast, kevés kincsi komornyikot, Székely László uramat bejárót, Cserei Jánost asztalnokot, Balog Mátét, Szilvási Bálintot, Belényesi Ferenczet, Jenei Miklós postamestert, udvari had circiter 2 zászlóalja volt.

Itt mulatván urunk, eléggé koholá a vezér a dolgot urunkkal s az odajött. v. palatinus Keresztúri László által, s jöllehet a tatár hám rakja vala a tüzet, de az étek meg nem főhete ez alkalmatossággal. Látván a vezér, hogy ezen interpositio nem hoz semmi hasznót, ezuttal restauráltatván a várat, praesidiumot hagyta benne, és visszatérek Buda felé, egynehány kastélyokat s várakat feladván az alatt a vezérnek. Budára érkezvén, engem a főtolmács uram urunkhoz küldé, mondván : ha mit akar ő nagysága kérni a fővezértől, küldje oda írásban hozzája, és adja be urunk ; s el is kéredzhetik urunk a vezértől, de különböző emberek lévén urunk körül, nem javallák s nem is kérünk, nem is adának, hanem felhivatván a fővezér urunkat, kevés beszéd után elbucsúzván, útra bocsátá, ujjalag nyusztal béllett kaftánt adván ő nagyságára, a többire a kik ott voltak, úgy mint először ; legnevezetescbb ajándéka e lévén a vezérnek, hogy a mely 500,000 tallér Erdély nyakába vettetett vala, a Bartsai Ákos Jenő alatt a török táborán létekor, abból restalván circiter háromszázezer forint, azt

leengedé az országnak. Itt megérvén a kaftánynyal elébb állának vélle, noha csak alig hozhaták által a budai hidon, mert a tartár haddal szemben találkozván a hidon, ezek bezzeg eleget adának azoknak is, a kiknek a fővezérnél nem juta vala; de hát ha még azoknak is juta, a kiknek a fővezér adta is a nyakokban vala, mert sem a kaftánynyal, sem a tatár korbácsesal ki nem akarván térni az utban egymás előtt, e kettőből egy tisztességes hup-hup telék ki, jóllehet a szokás szerint tollas csauzok is mennek vala a fejedelem előtt, de még azokat is leverék, maga tatári kvalitásának megfelelően a tatár. Mivelhogy pedig az én uram a tolmács beteg vala, mikor urunk elbucsuzék a fővezértől, nem mehet fel tolmácsolni, mely mia elég siralmas casus is következék a méltóságos Haller familiára, mert még Tömösvárra expedíaltatván Ali passához Haller Gábor ő nagysága, mind azolta is haza nem mehetvén, mindenütt a török táborral járván, megúnta vala. Mikor azért urunk elbucsuzék a fővezértől Haller Gábort is elkéré, hogy bocsássa el, de a vezér azt felelé, hogy a fennforgó dolgokra nézve nem mehet el, hanem a telelő helyre kell vele elmenni. Erre urunk iterato is felelvén, kéré az urat, de midőn a tolmács Ali bég, (ki nem igen jóakarója vala Haller Gábornak) mondani akarván, a vezér urunkhoz szolván, nem mondhatá meg a tolmács a dolgot. Haller Gábor is szegény nem értvén a török szót, haereált az urunk kérésén, és hogy megkaftányozták is arra magyarázta, hogy azt tész, hogy elmehet. De oh hazájába igen kívánczozó és appetitussal magának vétkesen kedvező bíró, más lön itt az orta mondó. Elég az, hogy urunk elindulván, mi Ali bég-nél, Szilvási Bálint urammal elmaradánk, ki akkor

tolmácsolt volt, és nála keveset kávézván monda : mondjuk meg Haller Gábornak, el ne menjen a fejedelemmel, mert a vezér meghagyta, hogy el ne menjen, hanem az erdélyi dolgokra nézve vele a telelő helyre kell menni ; melyre nézve is Szilvási urammal sieténk a fejedelem után, és elérők ő nagyságát az utolszori kaftányozó helyen, a budai hidon, igen rutcsete-pate alatt, mindenfelé hányván a tatárok a kaftányt, fejére, hátára, a kit mint érnek vala. Melyet midőn szomorúan néznénk, oda hátra Szilvási urammal akarván portaiságát mutatni, mondá : majd megtanítok a kutyafiakban egynehányat, felállván a nyeregben, közikben mene, de minek előtte csak valamihez is fogott volna, úgy elkorbácsolák a tartárok, hogy élete is alig marada meg. Itt egy Debreczeni nevű bejárót le is taszítottak a Dunába ; itt használá nekem az uram adta török forma köntös, mert rajtam egy ütés sem esék. Itt Naláczi uram leszállítván urunkat a lováról, a hidnak a karfáján kívül vezeté ki, és a hidról kikapván, ott várák meg egymást és menének egy Németi nevű faluba hálni, holott mindjárt sieténk megmondani az Ali bég izenetit Haller Gábor uramnak, de ezt felelé rá : ő nagyságát is megkaftányozták a bucsuzáskor, mely azt teszi, hogy elmehet. Meghálván Németiben, másnap igen idején felkelvén, menék a szegény uram szállására, hogy felkísérjem urunkhoz, hát szinte akkor mosdik, és elkészülvén megyünk urunkhoz, hát a setétben (mivel hajnal előtt vala,) ihol jön Szilvási uram egy csoport törökkel, kik a fejedelem szállását is megjárták vala, a szegény uramat keresvén, kikkel szemben találkozáván, az uramat szaváról megesmervén, mintha örökben egy házban laktak volna, a setétben megraga-

dák, melyet szegény soha mire vélni nem tud, tolmácsoltatván a török uraknak, mi oka, hogy úgy bának vele, hiszen ő ország követje, különben is felmehetnek a fejedelem szállására; itt az aga adhaerensinek kezéből kivévén, felkisére urunkhoz. Szegény uram nem vala confusio nélkül, mert az aga igen sieteti vala visszazamenni a vezérhez, megvárva mindazáltal valami nehezen, míg urunk írata az uram mellett a vezérnek, hogy nem hír nélkül hozta el az uramat, hanem úgy tudja, hogy szemtől szembe kérte el ő nagyságától. Kézhez vevén az aga az urunk levelét, hintajába ülteté a szegény uramat, de az alatt míg a levél készül, szolgálai mind elhagyák, egy Baranyai nevű étkefogóján, egy Keserű Bürkösi nevű inasán és egy Kozinitzki nevű szakácsán kívül. Ezek alatt engem urunk behivatván erősen kezde tudakozódni tőlem, mi az oka, hogy a szegény uramat visszazahivatja a vezér, de én semmi egyebet nem tudék mondani, hanem a mit Ali bég izent volt tőlünk Szilvási urammal azelőtt való nap. Itt urunk 12 aranyat ajándékozván nekem, visszabocsáta az uramhoz tanulni, igérvén ő nagysága (a szokás szerént) fejedelmi kegyelmességét. Visszazamenénk azért mi a szegény urammal, ki midőn azon töprenkednék, hogy szolgálai elállottak mellőle, azt felelé az aga, hogy elég szolgál fogna ott lenni, az hová hívják, mely szón, mint providus nagy ember annál inkább commoveálódik; itt mennyin valánk magyarok, annyiképen ominálánk a szegény uram felől, ilyen seria és stricta reduction. Elég az, hogy urunk Erdélybe visszazaindula, én az Haller Gábor hintájában ülven, szomorúan ratiocinál vala pro et contra velem; interim kére, üljek egyik paripájára s adjam mellé magam a törököknek, s vegyek ki valamit be-

lőlek reductiója iránt egynehány arany ígéretivel; melyet én ugyan elköveték, de mint olyan uraktól, stricte comminatusoktól semmit ki nem veheték. Beülvén azért a szekérbe, megmondván az uramnak, azonban tovább nem engedhetvén az aga, hogy a hintón menne, lóra ültetik, postán elvivé az egy Baranyai nevű étekfogóval mondván : hogy a vezér is megindult, és ha késik megharagszik reá. Én az hintájával, konyhakocsijával hátramaradék; mikor azért Földvár nevű kastélynál Budán alól a tábort elérők, a két szekeret a tábor szélén megállítván, magam az aga sátorát felkeresém, a ki a szegény uramat elvitte volt, rá akadván, ott állának az aga lovai rendben, kik között látám, a szegény uram két paripáját is, a kiken odament, és a Baranyai nevű étekfogóját mellett állani; kitől kérdém, hol az uram? monda : én nem tudom, ma reggel az aga felvitte a fővezérhez, azolta nem láttam. Betekinték egy sátorba, hát egy turba fel van vágva, körülötte sok levél öszszeroncsolva, melyhez jöllehet nem vala szabad hozzányúlnom, de távolról látám, hogy keresztyén levelek, és mindjárt megdobbanék, hogy egy általában nem jól van dolga a szegény uramnak. Én itt nem késem, mert a szekerei szegénynek és szolgálai a tábor szélén várnak vala, hanem mondék az étekfogónak, ki a lovaknál vala, várjon meg, míg én felmegyek, és vagy az uram, vagy az udvarnál vagy egy jóakaróm megmondja, az uram hol légyen. Meg is monda, mihent a fővezér sátorához érkezém, egy kengyelfutó jó ismerőm, mondván : gitti Haller Gábor, az az oda az uram. Kérdém : hogy hogy? s monda : ma reggel mikor a más háló helyről megindula a fővezér, szintén akkor vevék fejét és egy közülünk a ki fejét vevé, 400 ara-

nyat találta nála. Váltig nyomozám szegénynek holmijét, de csak elsikkaszták, semmijét kezemhez nem kerithettem. Innét a főtolmács uramhoz menék, és mondtam : fejét vették Haller Gábornak; szemiből könyve kijöven monda : Ma neki, s holnap nekem. Egy embertek vala Erdélyben s azt is elvesztétek. Fordulék, hogy a szekereit bevezessem a táborba, hát régen vezetik a tefterdár sátora felé. Kérdém a szolgálait, hová mennek a szekerekkel? Mondának : vezetnek, nem tudom hova. Elmenvén én is, megállíták szekereit a tefterdár passa sátorain kívül, holott felhányák mindenik szekerét, s a mit szeretének, elvivének mindent. Ezek után látván a szegény szolgálak, hogy jó urok oda van, szólának az uramnak egy passus iránt, melyet szereztén az uram a fővezértől, kikísérék őket Szeged felé, kik urunkhoz elérvén, ő nagysága szolgálivá lőnek. Az hintóját azon szálláson Földvár nevű török kastély mellett hagyák.

Igy lön vége ennek az hazája szolgálatja mellett szomorú halállal veszett, igaz erdélyi nagy hazafiúnak, ki felől minthogy a mennyin voltak majd anynyiképen fecsegték, én mint ki mind azelőtt sokáig közel hozzá, ott a táboron nyomorgó, s mind akkori mészárszékre vitetésekor, majd a török táborig véle hintójában ülő, szomorú végéhez közel levő (ha nem utitárs, uti szolga) hogy szegénynyel megesmerkedtem, a mit másoknál jobban tudok, azt irtam ide. Nem volt szegénynek halála csak török munka által, mert azt mondja volt a fővezér egyszer, hogy a maláshoz borúlt tegnapi pártost nem öleti meg többször. Így concludálván azért s így van bizonynyal a dolog 1-o) mert a fejedelemséget Haller Gábortól igen féltjük vala, valának is a fejedelem mellett Tamások de

Gyulák a kiknek a szájából néztem ki, hogy azt mondja volt, hogy csak a fejedelem parancsolja, bizony mindjárt kész az embert megnyúztatni; nem is csuda mert portán laktán az ember. . . .

Sequentia desunt.

1665.

.
Ezek így lévén urunk két paripát s négy solymot küldé ajándékba a vezérnek; a főhopmesternek, paripát és 2 solymot, de egyik helyre való sem volt az ajándék, mindazonáltal becsületesen acceptálták s annyi kantár váltságot adának, hogy az ajándék sem ér vala majd többet: a fővezér 50 aranyat, a hopmester 25 adván, mely discretio a feljebb lerajzolt Gyulai Tamást (ő lévén urunktól a lovak mellé rendeltetve, de csak míg a kapitliha kezéhez adsignálja) egészen elnyel vala, lévén ő igen pecuniae cupidus, de Paskó úr megriaszkodván, egy részét a lovászoknak adá, a kiket de jure illet vala.

Ezek haza menvén Erdélybe, mi Cserményi urammal Drinápolyba kísérek a vezért, holott mind addig lönk, míg a két monarkák követjei megcserélődének. Elérkezék a német császár ő felsége követe Volterus Lejszni, azzal a pompával, melyet arra a végre és alkalmatosságra készítettek vala, majd harmadfél század magával. Veres magyar galléros suba lévén rajta, adhaerensi is, majd mind inkább veresben lévén, egy kornyétája, dobja, trombitási is lévén együtt trombetákkal, kiknek beérkezésére mi is eléállánk, a kik akkor ott Drinápolyban valánk, mind a követtel Paskó Kristoffal, mind a kapitlihával Cserményi úrral

elnézvén beérkezését s elhaladását a török császár filegoriája előtt, mivel ott kell vala elmenni a császár láttára, noha a követ a császárt nem látta; tisztességes seregekkel ment vala ki eleibe a csaus bassa majd 3 órányi járó földre a német követ eleibe, mikor a császár filegoriája előtt elméne a követ, szép vezetékek valának előtte talán öt, különb . . . országbeli lovak igen drágán felöltöztettek, majd mind köves szerszámokkal.

A török császárnak hozott ajándékok között itt ez uttal egyéb nem vala napfényen, az egy hintón kívül, mely igen czikornyás vala és német formára készített; mindazáltal ha annál drágábban készült is az ilyen, mind csak abban a setét színű reservatorumba veték bé, az hol pro raritate szokták tartani, benne nem járnak, ezzel is úgy bánának. Itt Drinápolyban jól megnyugovánk, azután felkelvén bédobolánk ad summam regiam Constantinopolitanam holott pecsételtetik meg, a mit végeztek. A mig Drinápolyban valánk, a német főkövet a nagy hirű Mihály köhidjának a mező felől való végén, egy nagy vezér ember házánál. Ezen híd ezen városban, a régi Adrianopolis kö kerítésénél csak közel a Tuncsa nevű folyóviz felől való kapu előtt kezdödvén, hét helyen mégyen által, a fundamentuma félig mind faragott kövekből csinált boltozattal a megírt nagy vizen, addig pedig a közü a szárazon és continuo vagyon, kétfelől a karfája is mind faragott kövekből lévén, úgy, hogy sem ember, sem lovas, sem szekér arról le sem eshetik, le sem dülhet, szélességén 2 szekér egymás mellett, s azok mellett kétfelől két lovas elmehet vala, hossza a mennyire két terhényi paska elszolgálhatna, ha nem több, ennek közepin egy szépen emelt oszlo-

pon ki van faragva nagy recommendatióval de cadentiákra az oriens. Ez (?) alatt urunk ő nagysága kétezer tallért adata általam ezen német residensnek, kérévén általam, hogy a miben kívántatik mutassa szolgáltatját, itt az ajándékot elvevén emberségesen resolvála, s huszat nékem is ada belőle s egy pár igen szép pisztolyt.

Ezen követ magyarosan is jár vala, szakála is szép fehér vala, circiter 6 esztendeig lakván a portán. Eltelvén azért a mint feljebb is mondtam a Drinápolyban való lakásnak ideje s Konstantinápolyba bémenvén lakni, ott is ezen követ urat nagy pompával acceptálák, szállítván a Lupe vajda tengerparton Tener kapunál lévő házaiba, honnan nem messze lakván az én uram és a főtolmács, sokszor beszélgetnek vala együtt, mely méltóságos residens, mikor parancsolja vala, principálisom, requirálom vala (sokáig éljen érette) nekem soha magyar sem adott simább, síkárlottabb szókat ennél, melyeknek diribos-darabos consequentiaját ki hitte volna, melyről alább.

Szemben lön azért a régen készült pompával a német követ a török császárral Konstantinápolyban, nyusztal bélelt kaftánnyal felkaftányoztatván, adhacrensi is mintegy 50-ig megkaftányoztatának, mindenkor a csaus passa kísérvén fel s alá ezen német követet szép pompával, valamikor a császárral s fővezérrel szembe lesz vala. Itt in praejudicium imperatoriae majestatis nem illik vala a német követnek szolgálzához (a fővezérhez) udvarkodni menni, de a török a sok sárgát, vendégséget (mint olyan interesatus ember) nem sajnálván, gyakran mégyen vala hozzája. Ez alatt a tracta alatt a német császár török deákja Hartman nevű, egykor egy utczán, egy lépcsőn men-

vén által papucsban , a más végén is egy jancsár szembe jöven s a lépcső közepén összetalálkozván, egyik sem akara megfézni össze-gidizé a jancsár a németet, ez is tudván törököül, vissza: melyre a jancsár egy dsidát ütven hasába a németnek, estvére meghala, a jancsárnak nyomát sem veheték. E meghalván, a német követ látván, hogy jól proficiáltam a portai főtölmácsot, a kinél az előtt laktam, nékem szegzé, igérvén mindjárt 500 tallér conventiót, csak renunciáljak a fejedelemhez való hűségemnek és álljak hozzá. De hazámhoz s nemzetemhez való szeretetemet adván okúl, monda, az úr féle a főtölmács, hogy a temetőhelyét hajgáljam meg bár néki, ha meg nem bánom: mert ugy mint ismeri ő a fejedelmet is, de a ki Erdélynek szolgál, az a jutalma: tu bene si facias non meminisse fas est, mely igaz praesagium fejemen telék. Itt a németek dolgokat végezvén, haza mentek, mi ott maradván, az ígért jóakarathból semmit sem látánk, e lön haszna confugiumunknak, gratificatióknak.

De több busulásunk is jöve, mert bízván, hogy ezen német követ intercessiója által adónknak egy része elengedődik (melyet ő elé sem hozott, ott az hol kellett volna) mikor az adót bé kell vala adni, sehol sem vala a pénz, melyre nézve ugy megharaguvék a vezér, hogy urunknak is vala hírivel, melylyel eltelik az 1665. esztendő.

Anno 1666.

A Novemberben beadatni szokott adó Januariusban beérkezék s akkor is félszegen, melyet is tolmács uramtól konyorálánk kölcsön s ugy töltök ki. A szokás szerint elsőbben a vezérrel lévén szembe, a mit

annak kelle mondanunk : elmondók, s oda valót is oda adók s azután csak hamar a császárral is szemben lönk. Ugyanakkori egy készüllettel s pompával lön szemben a franczia király követje is, holott a diván-ülő vezérek látható a, török császár láthatlan pracsentiájokban, peractis peragendis, asztalhoz ülének, ezüst asztalokat rakván mindenik sessiókra a párosan ülő vezérek eleibe, de a fővezér eleibe legnagyobbat tőnek, mivel az lévén az eminentior sessio, de idegen nemzetek követe is oda szokott ülni és mind a conferentiára s mind a gazdai kinálkodásra nézve ott szokott enni, holott is egy uttal hárman ülének a fővezér, a franczia követ, a mi Paskó követünk.

Ezen a pótzon elég étek fordul meg, de azt a mely szaporán hozzák, olyan szaporán viszik, mihelyt az étket leteszik, és int a vezér, mely kinálást teszen, ugyanakkor belé is nyúl a tálba, akkor vendég úr is, ha kell csak hozzá (lásson) mert ott bizony nem várakoznak, hanem mihelyt a fővezér törli az ujját, mindjárt viszik s mást tesznek helyébe ; a tálak, melyekben az étkekhordják, mind mértében nevű, Damascusban készülő cseréptálak, két-három száz talléros egy-egy.

Meglön ugyan adónk administratiója, de mivel mi sem idejében adók meg adósságunkat, ú gy ők sem idejében adák ki a választ, sőt mindaddig tartóztaták követeinket, míg újabb expeditio lön Kandia ellen. Sok ideig lakék portán ezen követünk is, kinek is salariumából 700 tallér restantiában maradván, a főtölmácsnak köszönje, hogy kiszérzé, ezenkívül is feles adósságokban veré magát, mert vala oly nap, mikor 4 vagy öt rendbéli selyemköntöst szabatunk vala ki ; Cserményi uram is itt minden nap selyem ruhába

jár vala. Itt lakásunk alatt járván elég költséggemmel, Imets Pálnak és Vitéz Gábor uramék szabadulásokát, kiknek sartzokban nem kevés tallérimat és aranyimat adám, a magyar szokás szerint eléggé köszönek és ígérék refusiojokat mindenképen, de kijöven soha szemben se kívántak lenni velem.

Ezek után igen nagy pompával és készülettel kiszálla mind a császár, mind a fővezér Konstantinápolyból, Kandia ellen indulván, velek mi is mind követestől, mivel még nem vala válasza Paskó uramnak, azután vagy két nappal hivata a vezér bennünket és taliter qualiter választ adván elbocsáta, melyre midőn hosszaeskán instálha követünk, csak azt felelé rá: nem ők, hanem mi bontottuk fel a frigyet.

Itt Paskó uram talis qualis válaszszaal visszamenvén urunkhoz, de Cserményi úr búsul tovább való ott maradásán, ideje kitelvén. Azonban érkezik 3-mad napra a posta, hogy jő az új kapitihá Alsó János uram, melyen igen megöröüle Cserményi uram, már a fővezér is Drinápolyból kiindult vala, egy Dinnet Oka nevű török városban lévén mikor praesentálák az új kapitihát Alsó János uramat, hozta ajándékával, egy pár szelindekkel és egy órával, Cserményi uram elméne, Alsó uram ott marada a dologban, mind a kettőt megkaftányozván. A főtihajának a főhopmesternek is egy kupát vittünk ajándékba, melyet mikor praesentálánk igen kedvesen vevén tőlünk, mert be vala fedve a kupa és nyájasan beszéle, de elmenetelünk után, látván, hogy üres a kupa, mikor másodszor sokan felmentünk volna hozzája, nagyon kiáltá mindeknek hallattára, mondván: híretekkel legyen urak, hogy az erdélyi fejedelem nékem 150 drám ezüstöt küldött ajándékba; kitanulók itt, hogy a törököknek

ezust kell nem virág, itt ezt is megvallók. A fővezér elindula, Kandia ellen Dinnet Okától, a császár pedig ott marada, megszeretvén azt a szép helyet kivált a vadászatra nézve, mi pedig Drinápolyba visszame-nénk a kajmekám amuentiájából (a ki a császárok mel-lett a vezérek locumtenense szokott lenni.)

Anno 1667.

Midőn azért mi már Drinápolyban commorálánk, érkezék Baló László uram, kit is urunk Kandiában expediála követségben a vezérhez, szomorú hírt hoz-ván, hogy Zólyomi Miklós elébb állott Erdélyből s a váradi passához ment, mely elégscrupulusára lőn, mert a fejedelmünk uj, e pedig Bethlen Gábor prosapiája va-mely nem semmit tőn a portán, sőt az Isten jól adá, hogy, ennek beszökése az urunkat Érsekújvár alatt Kü-prüli Ahmed passának fővezérségében, esék ki az urunk causáját holtig tucálá a császár előtt, különben ha-la, ezt subsequáló Musztapha passa lesz vala akkor fő-vezér, egyáltalában urunknak változása lesz vala. Azt is Baló László uram hozá meg, hogy szállingóznak a magyar nagy rendek Magyarországból Erdélybe, s el is érkezett előre Bocskai István, Petróczy István, nevezetesen pedig az ifju grófot Tökölyi Imreh ura-mat ő nagyságát, behozván urunkhoz, Teleki Mihály tutorságára bízák. Nem sokára beérkezék Zólyomi Miklós Váradról portára Drinápolyba, hova mikor be-jöve, tollas csauszok menének ki eleibe s azok kísé-rék be tisztességesen szállására, mely jóllehet igen uj forma és a régi canonokkal ellenkező vala, de meg-nyomá ezt Betlen Gábor; holta után is. Mert Bethlen Gáborra és Bethlen Istvánra nézve mind királyi titulus-

sal compelláltatja vala magát Zólyomi, hogy annál momentuosusabb legyenmind személye mind caussája. Fekete tafota boér mentében jött vala be, s mindjárt letéve s szakállat hagyata. Ismét újul a fejedelem ellen való harag, mert Bánfi Diénes úr kolozsvári főkapitány lévén, holmi tolvajok praetextusa alatt valami végbeli törököket levágott, mely tragoedia után nem kevésbé izzad vala fejünk nekünk a portán; fel is hívata bennünket a kajmékám s azt kérdi: micsoda hivei vagyunk a felséges császárnak, egyfelől adózunk, másfelől törököt vágunk; itt felelénk a mit lehet, s azt mondá, írjuk meg a fejedelemnek: hogyha mind úgy, nem nagy dolog a császárnak olyan zsidó helyébe mint urunk más zsidót tenni.

Ezt megorvosolván, közeledvén az adó ideje, azt is magával behozta vala Baló László uram, de more solito híjánosan 5 ezer tallér híján; mint holnap pedig be kell vala adnunk, híjánosan pedig félünk vala beadni, futunk vala azért azon estve mindenfelé, utoljára mindenűnnen kiszakadván, végre a főhopmesterhez a főtihához menvén, kérénk három holnapig 1000 tallér interesre 5000 tallért, elég nehezen de ada, másnap mikor beadók az adót, szállásunkra menvén, megérkezők az elmaradt adó része és mindjárt megvívök neki az 5000 tallért, azon felül 100 aranyat egy éjjeli várakozásra, de el nem akarván venni, azt mondá: ő nem bánja akár ma adjuk meg, akár 3 holnapra, de a 100 aranyat el nem veszi, hogyha úgy nem adjuk, a mint ígértük; tudván azért, hogy egy nap sem lehetünk nála nélkül 6000 tallért adánk egy éjszakára 5000-re interest többet etc. fősvény többet etc.

Elméne Baló László uram Kándia felé, de helyébe Alsó János uram köszöne be hozzánk, hozván

nékem is urunktól ő nagyságától commissiót, hogy ő nagyságával egyet értve lennénk azon, hogy Zólyomit beszélleők haza a portáról, kihez midőn instructi-ónk szerint elmentünk volna, propositionkra ezeket felelé :

Nem kell vala engem haza hívni, mert otthon valék, magamat akkor innen kivonásra kérni, mikor üstököm más kezében, azt különben meg nem fogadhatom ; hanem ha üstökömet azt tartóknak kezében szalasztom, de ha itt való periclitantiámmal kívánságtoknak kedveznem kellene is, azt nem különben cselekedném, hanem a portának, melyhez ragaszkodtam, hírivél és akaratjával ilyen punctumokra :

1.) Hogy nekem mind azokat a jószágokat, melyekkel az atyám birt, megadják.

2.) Hogy lakásom valahol akarom, absque ulla gratificatione szabadságomban légyen.

3.) Hogy a mostani fejedelem után minden bizonynyal én succedáljak.

4.) Mivel portához viselt mindenkori hűségemért egynéhány fejedelmektől igen megkárosittattam, annak refusiójáért annuatim a portusról 20000 tallér adassék.

5.) Hogy soha portára jövetelem se magamnak, se szolgálmainak, se egyszer se másszor indiffirenter senkitől is orczánkra ne vettessék.

6.) Hogy valakik engem szolgálni akarnak, ne impediáltassanak semmiképen.

7.) Hogyha nekem adott diplomájok ellen vagy fejedelem vagy akár ki magamat vagy, adhaerensimet infestálná conditiojoknak akár mely punctuma ellen, in eo casu mások ellen a fejedelem, a fejedelem ellen az ország armatis manibus tartozzanak oltalmazni,

8.) Hogy minden előbbeni tiszteinkben reinauguraltatván, azokban holtig megtartassam.

9.) Hogy mindezekről az egész ország külön, a fejedelem külön, a fejedelemaszszony külön, minden úr külön hitlevelet adjanak, azt ide küldjék, hogy mindenleírt kívánságaimban megtartanak mindenkor.

10.) A fejedelem a maga adandó hitlevelét sub verbo principali nekem ne adja, mert még másképen való hiti is a fejedelemnek nálam oly jegyes, hogy egyedül arra bizony az ajtóig sem lépném, azért azt a mit sub verbo principali ígér, fide Deo debita is kívánom.

Midőn e megírt tiz kívánságít a megírt ur praefigalta volna, így concludál s mond: engemet nem csak fejedelem Apafi úr ő kegyelme persequált ok nélkül rabsággal, hanem előtte lévő több fejedelmek is raboskodtattattak ugyan, de soha becsületemben úgy mint Apafi ur ő kegyelme tisztemnek rólam való lehuzásával, annak másra, nálam alábbvalóra való ruházásával meg nem sértettek, mely is mind az atyám, mind a magam rabságánál keservesebben esett s az is kergetett el; s mondván utoljára, hogy ezeket urunknak írjuk meg, maga is a maga hpmesterét Kádár Istvánt kiküldi a bizonyosabb válaszáért. Ezek után elbúcsuzván egymástól, Alsó uram kimenvén Erdélybe s ő kegyelmével a Zólyomi hpmestere is, kit is urunk Görgényben egy néhány száz jábbágygyal s házzal megajándékozván, oda marada, noha hites vala az urához, kívánságát is Zólyominak inkább megneveték mint assumálák, melyeket észrevevén, annál inkább exandescála Zólyomi és acheronta movet annyira, hogy kénytelenítették urunk követet küldeni a portára (Nemes János uramat) feles pénzbeli

ajándékkal Zólyomi ellen. Beérkeztén Nemes János uram Drinápolyba, szemben lőnk Ibrahim tilhájával és Mustapha passával és mindeniknek adánk, a mit adhatánk; a milyen vala a küldött ajándék, ők is csak úgy szolgálának, Zólyomi pediglen nem aluszik vala, hanem egy néhány heljes ratiókat mutatván, tev é minisztereket szintén. Látván azt mi, hogy üres tarisnyával zab nélkül nem ujjit a ló, fordítám én a kelezét és egy áljtón bekerülék Ibrahim tilhájához, kit midőn négy erszény pénzzel urunknak szereztem volna, azt kérdi: mit akarnánk a kajmekámnak adni, ígérék 10 erszény pénzt, mond: azért nem mégyen fel az én uram a császárt búsitani, hanem huszat adjatok; én sem sokat fillérezék, hanem a tizenötöt megígérém, melyre monda: gyöszte ide, térdepelj le, nesze a penna (ez a ki tegnap patronusa vala Zólyominak), ellene ma az dictál pennára, melyet ott impure rapálván, haza menék és purizálván felvüm hozzá, melyre a császártól oly választ s mandatumot szerze, hogy Zólyomi üljön le, többé ez inchoált actioval se ~~se~~ nyes portát ne aggráválja, se Erdély canonit ne háborgassa, melyet kezemhez vevén, örömmel küldék urunknak. Ebbeli fáradságomért küldé ő nagysága 700 aranyat, ugyanakkor tanulásomra 150 aranyat; közeledvén az adó, comissio jöve, hogy Nemes János uram várja meg és praesentálja; melylyel midőn Széki István uram elérkezett volna, assignálja a főkövetnek, Nemes János uram kapitihának, ez uttal az adó mellett Székely Mózes uram jöve, de ez jámbor, ezen hivataltól épen vad lévén, kér vala, hogy vállaltam fel a kapitihaságot, bizony az ordinariumon kívül meg is ajándékoz, de uram híre és akarátja nélkül nem leheté s hamarjában ő nagyságát sem tudósitha-

tom vala, az adót másnap be kell vala adni; beadá azért másnap az adót, praesentálók a kapitihát is. Harmadnap érkezik vala egy Csonka Nagy István nevű étekfogója urunknak, olyan comissiót hozván, hogy ha útban éri Székely Mózes uramat, vissza térítse, ha benn találja is, Nemes János uram nem Székely Mózes uramat, hanem engemet praesentáljon a kapitihaságra, mely posta ha azelőtt való nap érkezik, meg lesz vala, de már praesentáltak volt Székely Mózes uramat; noha a kapitiháé a proventus s a titulus vala, de a munkának súlya mind enyém vala. Itt tolmácsoltam legelsőben a török császárnak. Megérkezik Baló László uram is Kandiából, megindula hazafelé, azután Nemes János úr is csakhamar elméne, én benmaradék a dolog mellett, eltelvén az 1667. esztendő is.

Anno 1668.

Lévén elmenetelekor Nemes János uram ő kegyelmével holmi, ő nagyságok javára czélozó titkos tractánk ide bé igen arra nézve ő nagyságok onnan hazúl rendes instrucióval meghitt belső híveket főpostamestereket tekintetes Székely László uramat 7000 arannyal hozzánk beküldötték vala Drinápolyba, ugyanekkor Inczédi Péter uram is lévén expeditus Kandiába a fővezérhez. Mivel pedig a törököknek kevés reménysége vala Kandiába, megindula a császár is, hogy avagy csak hírével is terrort szerezne az ellenségnek, mi pedig Székely László urammal megtérénk Konstantinápolyba, ott lakván egy darabig, dolgainkban instructiónk szerint a mint lehet vala mozogván; de mivel a császár is elment volt re infecta kellett Székely László

uramnak megtérni a pénzzel, én pedig egyedül maradék Konstantinápolyban. Elérkezvén az adó ideje, az adó mellett expedáltak volt Nagy Tamás uramat, kapitihának Gyulai István uramat; mivel pedig a császár után kellett vinni az adót, tolmácsok nem lévén kihivatának magokhoz Drinápolyba, onnan a császár-hoz, Jenischer nevű városhoz, holott tolmácsoltam másodszor a császár előtt. Mikor pedig a császárhoz bevittek volna, igen félek vala, hogy valami szégyent ne vallana Nagy Tamás úr, mivel igen testes ember vala, igen meredek grádieson vivék fel és mindjárt bévivék a császárhoz, holott kétszer lenyomák a szokás szerint a földre és így nem tartok vala valamitől, mindazáltal peragálá ő kegyelme követségét, én is megtolmácsoltam a császárnak, azután kijövének előle.

Ezek után Gyulai uramat kapitihaságban hagyván, mi elmenénk Drinápolyba, lévén valami ország-látó szolgálai is urunknak ott, Kendefi Pál uram, Ujfalusi uram, Buza István uram főember szolgálak, kik is Drinápolyban tölem megválván, ők haza én Konstantinápolyba menénk. Midőn azért Konstantinápolyba érkeztem volna a Zólyomi szolgálinak a színe sürgetni kezdenék, hogyha igaz híve vagyok a fejedelemnek, találnék módot benne, hogy ők mehessenek Erdélybe, mert a fejedelem hűségére akarnak állani, és nem volna káros a fejedelemnek az ő kimenetelek, melyre nézve nem kicsiny cruciatusban valék, mert az idő téli havas, esős, igen hideg is vala és az úti ember nem igen haladhat vala, útunk halogatása pedig nem igen hasznos vala, és így az ő nagysága jövődöbeli nehézségtől is félvén, véllek együtt kijövék, mert különben nem esik vala jól a dolog.

Anno 1669.

Januariusnak az elején az ő nagyságok dolgait ott benn jó karban hagyván, megindulék Zólyominak 5 szolgálival: 1.) Daróczi György, kinek minden szolgálai felett több esze vala, ez secretarius, is vala kinek per universalem collationem donatióval jövődöbéli cancellariusságot is ígért vala és 200 ház jobbágyot. 2.) Apafi Sámuel, kiasztalnokja vala. 3.) Diószegi 4.) Somogyi nevű étekfogó. 5.) Gáspár kovácsa, kit ma is én bírok, ezeket hoztam volt ki velem. Ebben az utban egy 300 forinton nem régen vett paripám hala meg, melyet 500-ért sem adok vala, igen de a sok ígért jószággal nem igen sietnek vala, hanem a mit az úton költöttem (ugy mint) 130 aranyat, azt megadák ő nagyságok Teleki uram által, conventiót is akkor ő kegyelme által adván, az Zólyomi szolgálinak is adának. Egynéhány nap mulva, midőn volnék fenn a palotán kijöve Teleki uram urunktól, hozván ki egy supplicatiómot, melyben kegyelmes urunk kegyelmesen conferált Herepén egy kis portiót tölem mikor ősszel Görgényben volnánk; parancsolá ő nagysága hogy készüljek, mert Kandiába expedíál a fővezérhez, mely jóllehet nem igen tetszik vala, de minthogy kénytelen valék véle, elkerle készülnöm, holott ígére ő nagysága egy falut és ezer tallért, csak serényen járnak el benne.

Azután Vintzre menvén le ő nagysága, onnan expedíálának, de minthogy az ajándékpénz, ugymint a 4000 tallér akkor nem vala kész, azután tekintetes Székely László uram által küldék meg; octobernek vége felé megindulék Brassóból Havaselvében Pitesd

felé által a Dunán Nikápoly ba, onnan által a Sophia magas havasán, találám elől Mikes Kelemen uramat, ki a császártól Ienihserből jő vala, ezelőtt nem sokkal szegény Gyulai Tamás uram meghalt volt egy Ternova nevű görög faluban; én is beérkezvén Jenishérbe, honnan egy uti levelet vevén. continuálom utamat, de valóban meguntam vala a sok havasokat hágní, midőn azért érkeztünk volna egy Stephanía nevű görög városba, vetekedünk vala, a két portus közül melyik felé fogjunk, mivel csak a málvásiai és nigroponti két híres portusról indulhat vala az ember Kandia felé a vizen gályákkal, és nem kaphatunk vala igaz és valóságos hírt, hogy melyik helyen találunk hamarébb Kandia felé induló gályát, de mivel a málvásiai ut kivált Korinthus táján igen félelmes vala, a nehéz pénz is nálunk lévén, nem merénk arra fogni, hanem mintegy két mérfölddel Chorinthus mellett elmenénk nigroponti nevű portusra tartván. Bémenénk nigroponti nevű erős városba, kit szultán Szoliman vett volt meg, ki is szigetben van ugyan, de oly közel a szárazhoz, hogy köhid van bé a száraztól által csinálva igen erősen, mely oly köhid, hogy gályák járhatnak el alatta, igaz dolog, hogy hol az árbocz fáknak által kell járni, ott felvonós fa hid van a közepén. Itt láttam a hid mellett egy malmot, melyet a tenger hajt, négyszer fordulván meg a tenger egy éjjel s egy nap, ugy hogy reggeltől fogva napkelet felől, ismét déltől fogva estvéig napnyugot felől, estvétől fogva éjfélig ismét napkelet felől, és éjfélről reggelig ismét napnyugot felől való folyásával hajtja azon malomnak a kerekét, mely malomkerekek a tengernek abban a folyásában oly láb alatt vagynak, hogy az uti gályáknak ott kell elmenniök és azon ke-

rekeket, mikor gályák érkeznek mindenkor be szokták vonni csuda mesterséggel, hogy az uti gályák szépen elmehetnek. Ott létem alatt ezen malmot sokszor csudálva nézem vala. Innét előttem indulván Zólyominak egy követe Kandiába a fővezérhez, nem igen messze viheté követségét, mert ura egészségeért megivá a tengert, mely szomorú casus nem kevésbé ijesztett vala meg, mivel nékem is arra kell vala mennem, de mivel periculum vala in mora, isten hírével neki fogék. Midőn azért egy kisedel hajót találtam volna Kandia felé, tehát valami nehezen megszegődém véllek, hogy ötöd magammal vigyen el Kandiába, de ide is úgy fogadának be, hogy csak magam üljek fel a széles helybe, a többi pedig eselédim a bűdösben, elég tetves helyben, hová in anno 1670. nagy nehezen bévereke dénk 14 nap alatt, melyet már azelőtt másfél hónappal megvett volta török per contractum az olaszoktól, mely így esett:

Szép segítséget küldé a franczia király Kandiába gályákon, kik is azt tudják vala, hogy mindenkor oly könnyen adják vala a törökökkel való vagdalkozást, mint a Rába vizénél; tractát tartván azért az olaszokkal (kiket már szegényeket megtanított vala a törökökkel való hadakozás) azt kívánják vala a francziák, hogy unitis viribus az olaszok is véllek együtt üssenek ki a törökökre; mely dolgot midőn az olaszok nem javallanák, ők csak kiütének és a míg megvirrada, sokat csapának le a törökökben, de megvirradván midőn látnák a törökök, mely kevés ember vesztegetné őket, a felül való lövéssel semmit sem gondolván, rajta lönnek a francziákon, anynyira, hogy hátat adván kénytelenitettek a várat venni nyakokba a francziák és a ki künn rekedt, ki dögül, ki rabul künn maradt, jól lehet a

künnmaradtakat az olaszok eléggé oltalmazák a bástyákról, de a törökök neki dühödven, nem gondolt vala a lövéssel, hanem keményen vesztegetik és vágják vala a francziákat, elevent is sokat fogának, kit a fővezér a maga ifjai közé vön bé.

A több francziákat pedig éjjel bocsátották bé az olaszok a kapun, kik midőn igen szégyenlenék romlásokat összeveszének az olaszokkal, alkalmatosságot keresvén, hogy oda hagyják az olaszokat, azt kívánván az olaszoktól, hogy ha ők ott maradnak és a várat megtarthatják, adjanak contractust az olaszok, hogy nem a velencei respublica, hanem a francia királyé legyen a vár; melyre nem akarván a szegény olaszok reáhajtani, a francziák is elkészülének, és az hitvány olaszokat a nagy bolond várban oda hagyák. Melyet midőn a török megértett volna, amál inkább fárasztja vala a szegény olaszokat: azonban ilyen mirigyos nyomorúságok is érkezik vala a nyavalyás olaszoknak, hogy egy zászlótartójokat valami vétkeért megfoglák volt, kit is valami jóakarói elszabadítván, éjszaka kiszökék a fővezérhez, ki is megmondá, mely felől kell vini a várat: Velence felől, Veresvár nevű vár felől a veres bástyát, melyet jól is mondott; s úgy is lőn, mert két hét alatt annyira ronták a bástyát, hogy szél-tiben mehetett vala bé az ellenség a bástyán; megszorítván azért kemény ostrommal az olaszokat szeptemberben, látván, hogy periculum in mora, kimutatók a hódolt zászlót, és per contractum 3 kis kastélyon kívül, melyek ezek: Szuda, Spina, Longa Retrino, a több helyek a szigettel együtt a török kezébe esék. A benn lévő kevés számú olaszok per contractum feladván a várat, ők szabadosan elmenének, szabad volt azokat

az álg yukat is elvinni, kiket másunnan vittek volt oda, mely is volt azért 700, a mi pedig a várhoz tartozó álg yuk voltak ab antiquo, azokat ott hagyták a törököknek, melyeket magam is elégszer láttam benn lakomban, lévén több 300-nál igen nagyok és szépek, és így belé méne a török és mi is mindnyájan és evvel eltelik az 1669-dik esztendő Isten hírével.

Anno 1670.

Beérkezhén Januariusban Kandiába s audentiát adván a fővezér, a fejedelem levelét illendő készüléttel megadám, holott kérdé, ha szóval izent-e a fejedelem, mondék, hogy izent, mindeneket kiküldvén a házból, csak a főtolmács Panajot marada benn, melyet én nem igen akarék, a szóval való izenetet is megmondám, de minthogy az izenet sok és és hosszú vala, magyar módon egy kis listába tettem volt, és a kit szóval meg nem mondhaték, a listát oda adám, melyet elvön és szállásomra bocsátván monda: léssen válaszom. Másnap ménék Ibrahim passához és annak is praesentálám urunk ajándékát, mivel ő ezen materiában igen adhibitus vala, a főtolmács néhai uram udvarlására is felmentem, és ő néki is megadám urunk levelét, de őtet nem akarja vala urunk adhibeálni ezen materiában, ugyan leginkább azért is küldött volt urunk engem, hogy a fővezérnél ne kellessék a főtolmácsnak tolmácsolni, de másfelől a vezér kezébe adá az urunk leveleit, kiket midőn a főtolmács nekem megmutatott volna, igen megütközém, holott panaszra is fakada urunk ellen, mondván attól nem fél, hogy urunk néki árthasson, de ő tudna ártani urunknak, ha akarna, de úgy mond: még most kevésbé nem cse-

lekeszem. Ez alatt nékem szállást benn Kandiában adának és míg ott lakám, eléggé járám a várat, melynél én soha emberi kézzel csinált erősséget különbet nem láttam, mert ennek 3 renddel voltak az erősségei, úgy mint: legbelső kerítésen valának oly magos bástyák, melyekről a külsőket oltalmazhatni vala, és mindenik bástya mellett czejtházak, ezeken küljebb más rendbeli erősség vala, a szokás szerint való nagy regularis bástyák, melyeknél én soha sem magossabakat se nagyobbakat nem láttam, melyek se téglából se másféle kemény kőből nem csináltattak, hanem ugyan ott termett fejtér lágy kővekből, melyeknek a lövés semmit sem árt vala, egyiken három-négyszáz ember forgolódhatik vala, ezenkívül vala nagy mély és széles árok viz nélkül, ennek az ároknak külső szélénél oly csudálatos bástya forma erősségek valának körös környűl, hogy azt az ellenség mindaddig is nem tudja vala, valamig rá nem bökken vala; harmad rendbeli erőssége vala mindezekén kívül az, hol akár ki is szabad mezőt reméni vala, a föld alatt köröskörűl az árok mellett, majd egy puska lövésnyire, puska porral lévén megrakott, mihelyt husz-harmincz embert láttak vala egy csoportban, mindjárt az ég felé repitik vala szárny nélkül. A várat legderekasabban öt helyről vitézták: 1.) A fővezér, 2.) Kaplán passa, 3.) Ahmed passa, 4.) Katertzi Ogli, 5.) Ibrahim passa, ki a fővezérnél totum fac vala, kit is erősen sürgetünk vala, hogy a vezér előtt dolgunkat promoveálja, kihez egyszer a többi között felmenvén, azt kérdi tőlem, van-e a fejedelemnek hírével, hogy a mely magyarok mellett törekedik, azok más felől Rákóczi Ferencznek solicitálják a fejedelemséget, melyre mondék: nem hogy hírével volna, de legkisebb kétség sincs hűségeiben,

mely felül sokat beszélgetvén, evvel bocsáta el: adja Isten jó végét !

Circa dimidium Februarii válaszom lőn a fővezértől és Isten kegyelméből megindulék vissza 16-ta, az nap, jöttem Dia nevű szigetbe, mely 12 mértföld Kandiahoz: 17-ma helyben voltunk, mert szelünk nem volt; 18-va jöttünk Malmak nevű szigetbe, mely 120 mfld. a megírt Dia nevű szigethez. 19-na jöttünk Milus nevű szigetbe, mely 60 mfld, mert rosz szelünk volt. 20-ma jöttünk Nigropolis torkának szélébe, mely 70 mfld. 21-ma Nigropolisba, mely 80 mfld. 22-da helyben voltunk. 24-ta jöttünk egy rosz kerületbe, azon torokba. 25-ta jöttünk csavargólag a torok végeig 27-ma jöttünk jó széllel Cassandria nevű szigetbe. 29-ma kiszállottunk Thessalonikába, Colosse mellett elmenvén, holott találtam Boér Zsigmond uramat, ott lévén a császár is, onnan kiindulék Drinápoly felé, onnan ki a Dunán által Bukarestre, holott otthon lévén a vajda, lovat küldé alám, hogy hozzája felmenjek, s fel is menék, hol egyről s másról kérdezősködvén, elbúcsuzám tőle s utamat continuálám Erdély felé. Circa finem Martii Fehérvárra érkezém, holott találván urunkat, declarálám követségem rendét, melynek ő nagysága igen örül vala, hanem azon megbúsula, hogy fejedelemségét mások sollicitálják.

Alig nyughatám, ez nyáron érkezék az adó ideje; főkövetnek rendelék az urak Rédei Ferencz uramat, kapitihának Túri László uramat. a mely útban ő kegyelmek mellé rendel urunk engem is, Drinápolyban találók a császárt és ott is adók bé az adót, igen szép pompával acceptálván; de nem ott lőnk szemben, hanem kertben levő házaiban, melyeknek grádicsit igen szép szkófiomos matériával vonták vala be, de mi csiz-

mánkkal nem sajnáljuk vala tapodni, gondolván, hogy több is lesz ott, az hol az volt. Azon is instálunk vala, hogy a Körösbéli falukat, melyekért a törökökkel sokat veszekedtünk, vissza engedjék, de a vezér csak azt felelé: hogy a császár lajstromába már béíratattak s megkaftányozván minket, elbúcsuzánk. Innen gyenge válaszzsal megtérénk Erdélybe, holott ama fasulykothányó Boér Zsigmond annyira bevádola urunk előtt, hogy Zólyomihoz vonnék titkon, hogyha azután következő esztendőbeli hazugsági ne elucscáljanak Boér Zsigmondnak, talám fogságba esem vala, melyről alább többet; így eltelvén az esztendő, következék a másik.

Anno 1671.

Az megírt Boér Zsigmond büzbe keveré Bethlen János, Bánfi Dénes, Naláczi István szebeni királybiró, Fleischer Andrásuram ő nagyságokat s ő kegyelmeket, nem akarván a rossz hír alatt maradni, mikor hitvány török czéduláknál egyebet nem mutathatott volna, azt a taliót sujtá a törvény a fejéhez, a melyet amaz urak érdemlettek volna, ha igaz lett volna. De némely fő emberek interpositiójára a megnevezett urak megkegyelmezésnek Boér Zsigmond uramnak, úgy hogy kövesse meg az urakat térden állva az egész ország előtt és kérjen kegyelmet fejének, visszahazudván a mit mondott.

Eljövén azonban az adók ideje, főkövetül rendelék Nemes János uramat, adhaerens követül Szilvási Bálint uramat és Brassai Trajner Pétert, ugyan akkor kapitiháságra Gyulai Tamás uramat; minthogy pedig a Boér Zsigmond felőlem való hazugsági a fe-

jedelem elméjéből még ki nem mentek volt, ez úttal nem expediala az adóval, hanem egy darabig itthon maradtam; beadák azért az adót, de minthogy Panajotnak a főtolmácsnak kell vala tolmácsolni, ő pedig nem igen vala barátja a fejedelemnek, úgy is végezének, igen híg választ hozván vissza Erdélybe és evvel eltelék az esztendő.

Anno 1672.

Visszaveszván a lengyellel a török, személye szerint ellene indula a török császár a lengyeleknek, de mint olyan maga elhitt emberek, esznek isznak vala, semmit sem hajtván a dologra. A török pedig ott lelé a Neszteren Hutinnál, egyenesen Kamenicza alá menván, megszállák, a benn valók is nem sokáig löteték magokat, igen gondviseletlenül lévén, hanem kilencz napra a töröké lön a lengyeleknek elég nagy gyalázatzokra, mivel ezen várnak elveszéseig csak ezer lengyel sem mutató meg magát. Ezen hadakozásnak kezdetén nekünk is megparancsolá a császár hogy hatszáz szekér élést szállítsunk táborá számára, mivel szokás volna, hogy midőn arra való hadakozása volna, mindenkor tartozzék Erdély 6—6 ökrű szekérrel hatszázzal. De ez a dolog Bethlen Gábor idejében jött volt be, akkor kedveskedés, most pedig már tartozásképen.

Felvetvén azért az országra 600 szekér élést, főkövetnek, praesentalására az élésnek, Baló László uramat rendelé urunk, tolmácsnak pedig engem (észre vevén ő nagysága, hogy mind hazugság a mit Boér Sigmund indított.) A szekerek mellett volt két kapitány, Madarász Mátyás és Fodor Miklós uramék. Minden

szekeren vala császár számára való élés 20 véka árpa és 20 véka liszt 4—4 vékás zsákban külön, mely téssen vala mind együtt 10 zsákokat; item minden szekeren 4 véka liszt és 4 véka árpa, nagy embereknek való kedveskedésre, a császáren kívül a hadnagyoknak a magok élése is rajta vala a szekereken. A szekereknek pedig az Ojtozon kell vala Moldovában betakarodni Bákó nevű városhoz, holott is magyarok laknak, mi pedig elől bementünk volt oda. Midőn azért a szekerek is beérkeztek volna, elég busulással és bajoskodással mendegélünk vala Hutin nevű város felé, mely a Neszter parton van. Jászvásárt jobb kézre hagyván, innen előbb menvén Román-Vásár mellett hallók meg, hogy minden bizonynyal megvette a török Kameniczet, mely más részt olyan erős hely vala, hogy ha jó készüllettel lettek volna, bizony ott ülhetett volna török uram, mert ostromnak sem mehetnek, oly meredek kősziklán vala építve; igaz dolog, hogy körül oly hegyek vannak, melyekről ronthatni a várost, a vár és város igen nagy hely, sok ezer ember tér el benne. Általmenénk mi is a Neszteren, onnan tovább Kamenicz mellett is, kiben már török volt, s már beljeb is voltak a törökök Lengyelországban, és mind utánok sietünk vala, mi is elérők Podolyának a belső széliben egy Bucsás nevű városnál, holott osztogatni kezdők a nagyrendek élésit.

A fővezérrel azért szemben lönk, előtte a követiséget peragálók és ajándékit is megadó, melyek egyike 25 szekér élés árpa és liszt egyaránt, pénz 500 arany és igen szép sajtok, két paripa, egyik felöltöztetve a más pokrócz alatt, itt megkaftányozának bennünket ötön vagy haton.

A tihájának adánk 7 szekérrel, ennek egyebet nem adánk.

A csauz basának is adánk 7 szekérrel, ennek lovat is adánk, pénzt is, mert ennek több tekinteti vala a vezér előtt.

A főconservatornak, Isák effendinek is adánk anynyit.

A viceconservatornak is adánk 3 szekérrel.

A cancellariusnak adánk 5 szekérrel.

A kajmekám basának, úgy mint a fővezér locumtenensének adánk két szekér élést és 500 tallért.

A vicehopmesternek is adánk 2 szekér élést.

A főtölmácsnak Nikasius Panajotnak adánk hat szekér élést, egy lovat s 100 aranyat, ez az ember mind addig jóakarója vala a fejedelemnek, (míg) a magyarországi dolgok nem interveniálnak, de erről most nem többet.

A megnevezett Bucses nevű kastélynál dolgunkat végezők, és igyekezőnk vala választ nyerni, de a válaszáért mindaddig kelle várakoznunk, míg a császár is megtére. Itt létünk alatt a várban bementünk, holott egy templomba bemenénk mely a Podoczki uraméknak temetések helye vala, ott egy felbontott temető boltuak felső küszöbén ez írás vala kimetszve: Jacobus Podoczki vexillifer Regni. A Podoczki felesége pedig a kastélyban lévén, kedveskedik vala a főtölmácsnak, mivel ő is sokat szolgált volt az asszonynak. Ide érkezvén egynehány kevély lengyel urak, kik valami armistitiu-mot akarnak vala csinálni, kérdezkedvén, miért oly tünnyák a magok dolgokban, oly könnyen hagyván országokat pusztítani, melyre ők ily igen okosan felelének: hogy ők nem hitték, hogy a török annyira merjen penetrálni. s magok között is visszasók voltak.

Itt a dolog componálodván, megtére a császár, mi is velle; az nap egy inasomat megverém, ki ezt mondja vala: ördöglelkű országán nem gondolja meg kegyelmed hol verekedik, holott mindenfelé út, de az Isten nékem szememet elvette vala s eszemet, hogy észre ne vegyem magam, mert házas, tiizes más szolgálímnak nem hívék, hanem ennek a fattyúnak lova farára adám turbámat, és a mint estve felé megyünk vala, mikor bealkanyodott volna, mind addig maradoza Baló László uramnak egy lovászával, míg maig is oda lön; oly nagy bolond táboron semmi nyomát föl nem vehetém, hijában eleget búsulék. Itt midőn Podolyában jönnek, sok sebes tatárok jövének előnkben, kik a Viszlán által menvén, igen kézre kerítették volt a lengyelek őket. Által kelénk a Neszteren mi is Hutinnál, hová érkezék egy posta, azt a hírt hozván, hogy Szakmárnál Teleki uramat is verték, honnét nekem is ira Teleki uram, hogy most az az ideje, hogy szolgáljak, szolgálék is hasznosan.

Megindulván Hutintól, a császárral együtt járánk a Pruthig Jászvásárig, holott a rettenetes tolongásban hátramaradni nem akarunk vala s elkésődni, a hidon pedig át nem mehetünk vala, hanem így tanácskozáink Gyulai urammal, ne várjuk az estvét, és a míg mind által kelnek, Isten tudja mikor leszen vége, hanem minthogy a víz úgy megnőtt vala, hogy a híd felérte volna, a víz sok csutkokat és gázt hozván, azokon lépdesünk vala által sokaknak csudájára, mondván Gyulai uram, hogy valjon mivel fog az ilyenért a fejedelem és az ország fizetni. Némelyikünk monda: bizony talám szégyennel, mely szomorún be is telék, a sok szófogatatlan béresek és szekérmes-terek miatt, noha itt is hajtottunk volt egy kis hasz-

not az országnak, mert 100 szekér élését megmarasztók.

Itt közelitvén már az adó ideje, azt gondolók, hogy talám majd megérkeznek vele, de megírák, hogy csak menjünk be a portára, mert még nem kész. Így mi megindulánk által Moldován Havasalfölde felé, holott is alsó szállásunkon (már a tábornak egy része addig el is érkezvén,) egy szép török gyermek lovamat ellopák, ez lőn második hasznom ezen útamban. Itt igen búsulok vala nem kevés káromon, hanem az eleintén Baló László uramnak adtam volt 50 tallért kölcsön, melyet akkor ő kegyelme megada. Azonban az adó is beérkezék, ő nagyságok főpostamestere Székely László uram is bejöve; az adóval ő kegyelmétől küldött urunk nékem is 200 tallért, a debreczeniek is adtak 50 aranyat, melylyel kívánságok szerint való jó választ extrahálék, és így lőn egy kevés költségem. Beérkezvén a portára, isten jobban is megszaporitá költségemet. Itt a követet, a kapitihát, Székely László uramat, engemet megkaftá-nyozván, elbucsuzánk s hazajövének. Ez idő tájban urunkat igen elvádolták volt a végbeli, kivált a váradi törökök és az országot, hogy sok épületeket csinálnak a váradiak ellen az holdoltságon, mely dolog a jövő esztendőben perlustráltatott, evvel eltelék az ő esztendő is.

Anno 1673.

A fővezér bizonyos személyeket decernála ezen dolognak perlustrálására, a portáról a maga kapucsi basáját, Musza agát, a budai káptalant, Ali béget, a váradi és jenei kadiákat, ezenkívül is felesen va-

lának törökök. Urunk is az országgal destinála egynehány méltóságos személyeket, azon perlustratióra, úgy mint: Kapi Györgyöt, Bánfi Diénest, kolozsvári kapitány Betlen Farkast, Haller Jánost, Rhédei Ferenczet, Bethlen Gergelyt, Gyerőfi Györgyöt, Szilvási Bálintot és más collateralis köz embereket, és midőn mind megegyeztek volna a törökökkel, menének elsőben Somlyó látására, még én akkor ott nem valék. Tetszék azért uramnak, hogy a törököknek kedvetket keresné, melyre nézve expediala ő nagysága engem 1000 tallérral, és épen akkor érkezém, mikor Hadadot nézik volt, azután menénk Szilágy-Csehre, onnan Gyaluba, holott a vár ura Bánfi Dienes elől elment vala, és mint kolozsvári kapitány szépen elkészült seregekkel várá a törököt Gyaluban, s frissen megvendéglé Bánfi Dienes a török urakat. Ismét menénk Bánfi Hunyadra, itt adánk ezen törököknek 500 tallért, külön Szilvási Bálint urammal praesentálók, csinálgtatván őket a mi részünkre, de kedvesebben veszik vala, ha többet adtunk volna. Onnan felmenénk Sebesben is, hol semmi scrupulusok nem vala.

Itt ezen törököknek Bánfi Dénes ur tölem egyegy paripát küldé, és így ezek után ők kiballagának Váradra, mi pedig visszatérénk. Consultálódván az urakezen materia felől, Gyaluba irának urunknak, hogy hova hamarébb ezen dolog végett küldjön be ő nagysága a portára, minekelőtte a portára reportumot tenének a törökök; evégre Szilvási uramat delegálá urunk ezen expeditióra s ő kegyelmével engemet, de minthogy még Szilvási uramnak még késni kell vala, engem ő nagysága s az urak elébb expediálának, hogy csak ezen dologban szolgáljak szívesen, totis

viribus munkálkodja fáradságom remuneratióját így urunk előtt, urunk is keményen ígervén kegyelmességét, mely írást subscribálván ő nagyságok én eltevém s beindulék Konstantinápolyba, hová beérvén mind ajándékkal mind ígirettel csinálom vala a dolgot, míg Szilvási uram beérkezék, de nem sokára beérkezvén az oculator török urak, úgy elesinálák az elméjét a vezérnek, hogy nem igen ad vala lábat nekünk mindjárt. Beérkezvén Szilvási uram, mind adománynyal, mind ígirettel Isten hírével véghez vivők, hogy lecsilapítók elméjét a vezérnek és így jó válaszszaal térünk meg a fejedelemhez, eltelvén az esztendő is.

Anno 1674.

Ezek után nem sok idővel érkezék a Béldi Pál rebellioja is, kit is megfogván a fejedelem, a kezesek közé engem is ezer forintig bevonának, mi a kezességet felvállalók s Béldit kiszabadítók; ezek után az adók ideje következvén, urunk expediála engem is, holmi akkori nagy dolgokat bizván reám, minekutána pedig kijöttem volna, urunk Szamos-Ujvárott vala, Béldi Pál uram pedig általmenő utamban lévén, mint oly nagy urunknak udvarlására betértem, de 3 órát sem mulaték, hanem siettem urunkhoz, itt engem igen bevádolának, hogy Béldi Pállal elébb conferáltam mint urunkkal, melyben akit Isten tud, sem hírem sem tanácsom, elég az, hogy Béldi Pál azután elszökék, engem a több kezesekkel együtt a kezesség presentálására szorítván, az ezer forintot rajtam megvevék, mely máig is oda van, mert osztán sok hamis vádak támadván ellenem, hogy Béldi Pál mellé vonok, engem Szamos-Ujvárott detentióba tevének, mely is

durála méltatlanul per annos 1680. 1681. és 1682. Megelégtelvén pedig Isten méltatlan szenvedésimet , igazságom napfényre jöve, ellenem vádoskodóimat Isten szomorú cellámba helyembe tévén, engem kiszabadítá s előbbeni helyemre, állapotomra, tisztemre állata, méltatlan szenvedésimért urunk 50 tizes arannyal és néhány száz jobbhagygyal megajándékoza, és így annak utána tett sok szolgálatim igaz hűségemet contestálák. Ezek után mely változásai lettek az országnak és kik által, jobb elhallgatnom, hosszú historiáját nem lévén igyekezetem írni, eddig való szolgálatimnak is lássa Isten ha volt-e illendő renumera-tiója, mivel máig is circiter 6 ezer forint fizetésem restál az országnál, ítélje meg akárki is leszolgáltam-é róla, nem-é. Mind ennyi járásim után azt a kettőt bánom teljes életemben, hogy mikor 3 napi széllel a tengeren által be mehettem volna Egyiptomba, úgy két napi széllel Trója híres városának ruderáit látni, elmúlattam, de oka volt, mert nagyobb volt urunk parancsolatjával sietnem, mint magam recreatiómra divertálnom. De ezekről legyen elég.

Végeztem 1714 die 4-ta Octobris.

Töredék az 1670-iki naplóból.

Anno 1670.

1-ma Januárii érkeztem Isten kegyelmességéből Kandiába, délelőtt felmentem Panajothoz, urunk nevével köszöntem s a levelet is urunk ő nagysága ajándékával megadván, kérém azon, urunk dolgaiban lenne jó segítő, s a mit pedig urunk és Zólyomi dolga felől eddig a fővezér körül értett volna, keresztyénsége szerint kegyelmes urunknak adná értésére, mivel ő nagyságával kegyelmes urunk kiváltképen való barátságot akarna vetni s ha mit ő nagyságának Zólyomi felől értésére adna idején korán, rövid időn méltó jutalmát kegyelmes urunktól elvonná, csak lenne tökéletes szeme füle ő nagyságának; itt ezer tallért akarék ígérni urunk szavával, de tudván nálunk valamenyire a szokást, elhallgatám. Ő ezekre azt felelé: én a fejedelemhez ezelőtt is jó voltam, s noha ő nagysága mind levele mind embere által itt a fővezér előtt nékem halálomrajárt, én mindazáltal, midőn a fővezér Zólyomi fejedelemségéről velem beszélgetett volna, azt felelém mint keresztyén ember (noha bizony nem annyira ő nagyságára nézve, mint a szegénységre nézve), hogy a Zólyomi fejedelemsége a némettel való békesség ellen lészen, a vezér azt mondta néki: úgy de sok pénzt ígér adni; Panajot arra azt felelte:

igaz dolog ígér ezer vagy másfél ezer erszényt, melyet mi időre fizethet meg, Isten tudja, nagyságtok pedig tudja meg bizonynyal a Zólyomi fejedelemségével menendő hadakra husz ezer erszénynél is többet költ, melyet a fővezér is rá hagyott, s ebben marada.

Kandiának megvétele alkalmatosságával is szolgáltam a fejedelemnek, mert a fővezér mind a német császárhoz s mind a fejedelemhez főfököveteket akart küldeni jó hír mondani, mely követ viendő levelének stilusának megcsinálására midőn a fővezér hivatott volna, ezen követséget disvadeáltam ilyen ratióval: a német császárnak semmi szüksége nincsen arra, hogy azon hírt nagyságtok követe vigye meg, ugy is ítélem, nagyságtok követjének levele által csak meg sem felel a német császár, mely igen derogál kegyelmes császár méltóságának; ha pedig nagyságod az erdélyi fejedelemhez küld, ott igaz dolog, mint kegyelmes császár hivei nagyságtok követjét becsülettel látják s jól is tartják, de bizony ítéletem szerint száz vagy kétszáz graeci tallérral fog visszajöni, mely is nem igen becsületes szép; itt a vezér azt kérlette: hát 15 vagy husz erszényt nem ad-e a fejedelem; Panajot azt felelé: bizony egyet sem ad; melyen a vezér is megnyugován, mind a két helyre való követséget le hagyta. Itt kérém Panajotot, hogy juttatna szembe a vezér tihájával, meg is cselekvé, mert mindjárt felmenvén, engem is felhivata s szembe levék a tihájával, kit is kegyelmes urunk szavával köszöntvén, ő nagysága követét ajándékaival együtt megadám, kérdé ugyan mint új tudatlan tihája: hány napja, hogy megindultam, de sem fejedelmet sem országot nem említe; kérém, hogy mentől hamarább ő nagysága a fővezérnél szerezne audentiát, hogy rám bizott kegyelmes

uram dolgait mentől hamarébb ő nagyságának jelen-
teném meg; fogadá hogy másnap menjek fel s szembe
juttat velle, ezzel elválám tőle.

2-da felmenék, hogy fogadása szerint juttas-
son szembe a vezérrel, igaz dolog, az audentia házba
be is vittek vala, holott leültetvén, várakoztatának,
azonban a diván béállván, míg elbomlék, mind ott
ülék, de a vezér a diván elbomlása után mindjárt lóra
ülvén hova ment légyen ő nem tudja, ezt mondván
Panajotnak, mond meg a követnek, légyen veszteg-
ségben vagy ötöd napig, azután szemben lészek velle,
mivel most dolgaim vannak. De Panajot azt mondá,
hazud, mert semmi dolga nincs, hanem szokása, hogy
a méltóságra nézve gyakortább úgy szokta várakoz-
tatni a követeket.

3-tia vesztegségben voltam, 4-ta. A görögök kará-
csona napján Panajotnál voltam ebéden. 5-ta és 6-ta
vesztegségben voltam. 7-ma Isten úgy adá, hogy Pa-
najotot a görög papok a falukra hívák vendégségbe,
melynek távollétét én is látván a titkos dolgok felől
való titkos szemben lételre jó alkalmatosságnak lenni
8-da mindjárt jó reggel mennék Ibrahim bassához,
ki azelőtt tiha volt s ugyan ez által kezdetük volt el
elsőbbben is azon dolgot; kit is kegyelmes urunk sza-
vával köszöntvén, ő nagysága köszöntő levelét is aján-
dékaival együtt megadám, becsülettel excipialván mint
tanúlt ember sokat kérdezősködék; legelsőben is
hány napja volna, hogy megindúltam, a fejedelem
mint vagyon, van e valami felől bántódása; leültete,
kávét hozata s azt felelém: az én kegyelmes uram-
nak Isten kegyelmességéből s a negyságtok jóaka-
ratja által, most mindenfelől nyugodalma volna, csak
a váradi és jenei passák hagynának békét ő nagysá-

gának, s a szegénységnek, kérdé, mit cselekesznek; felelék s mondék: nagyságos úr hatalmas császárunk adóján kívül annyira sarczoltatják a szegénységet, hogy minekelőtte nyavalyások az egyik adósságból még ki nem feselnének, addig két három rendbéli adót is vetnek reájok, mely miatt már sok faluk pusztán maradtak, kegyelmes urunk székelyhidi jószágát is ottan-ottan vesztegetik, ott való majorságát ő nagyságának kiváltképen a mostani váradi passa idejében elviszik, tisztartóját ő nagyságának tömlöczezik, sarczoltatják, midőn ő nagysága efféle illetlen cselekedetokről barátságosan intő levelet ír nékiek, oly mocskos levelet írnak a fejedelemnek, hogy csak egy béres szolgájának sem kellene embernek úgy írni. Itt kérdé: kicsoda most a váradi passa; felelém: Nagyságos úr úgy tudom, Juszat passának hívják; itt gondolkodék s a körülötte valóknak inte s azok kimenvén maga mellé híva s legelsőbbben is azt kérdé, van-e a fejedelemnek valami megütközése Zólyomi miatt; én mondtam: mig Isten nagyságodat élteti az ő nagysága szerencséjére az én kegyelmes uram addig semmit sem gondolkodik; monda: úgy, de valamenynyire tartott azért elsőben mikor beszökött; mondtam: nagyságos úr mivel a váradiak sokat fenyegetőztek, volt néha nagyságának gondolkodásra való materiája, tudván ő nagysága azt is, hogy a most kegyelmes császárunk mellett való nagy emberek igen szeretik a pénzt; itt azt monda: a váradiak szaván semmit se építsen, mert semmi sem áll rajtok, a fejedelem fővezér urunk creaturája nem változtatja meg; azt is kérdé: az adó bejött volt-e épen s annak bizonyos idejében; mondtam: bé nagyságos uram annak idejében egy pénz hiba nélkül; kérdé: nincsen-e most a fejedelem-

nek semmi restantiája az adóból; hála Istennek nagyságos úr nincsen. Ezek után kérdé: hát Magyarországról nincsen valami bántódása a fejedelemnek; itt látván az alkalmatosságot, mivel Magyarországot említé, elkezdém a dolgot mondani: nagyságos úr nekem nagyságodhoz más levelem is vagyon törökül írva a magyarországi dolgokról, mely dologról ugy tudom ennekelőtte is az én kegyelmes uram bizonyos követje, s azonban nagyságod által is, két ízben is találta volt meg a fővezért ő nagyságát; itt a levelet tőlem elvévén kibontá és olvasá s elolvasván monda igaz dolog, küldött volt a fejedelem ezen dolog felől ezelőtt is a vezérhez, de nem volt ideje, hogy hozzá nyúlhassunk, mert a vár vívásában foglalatoskodtunk egyikben, másik az, hogy ilyen nagy dolognak idején nem akart a vezér a némettel garázdálkodni; de most már jó módok alatt nem mondom, hogy a vezért rá nem vehetjük. Mondám: nagyságos úr, ez a dolog késedelmet nem szenved semmiképen, engem nagyságos úr, ugy küldöttek volt el, hogy három hónapra vissza is menjek, mivel a magyarországiak annyira megindultak az ágyban, hogy már két ízben is a kegyelmes császárt akarták a dolgok felől megkeresni a mi kegyelmes urunk nem engedte, mivel már ezelőtt a fővezér urunknak két ízben is értésére adta volt ezen dolgot, tartott attól, hogy azt ne mondja ő nagysága, hogy a fejedelem dolga, tudván ezt is kegyelmes urunk, hogy ilyen nagy dolog a vezér híre nélkül nem szokott végbemenni; itt azt kérdé: tudja-e a fejedelem, hogy ha ezt a nagy dolgot elkezdí s végére nem viszi, fejével s méltóságával játszik; mondám: nagyságos úr, én is mondtam ezt a fejedelemnek de méltóságát kötötte, hogy végbe viszi,

csak auctorizálja mindenkben fővezér urunk; itt kérdé, tudod-e, kik vannak a magyar urak közül interessatusok e dologban, mondám: nagyságos uram, mindazokat elő nem számlálhatom, monda: úgy de mégis a nagyjait tudhatod, úgy mint Zrinyit, Nádasdit és Battyánit ha benne vannak-e e dologban; mondám: nagyságos úr ezek is benne vannak, de még többen is sok magyar urak, kérdé, ezektől jött leveleket tartja e a fejedelem; mondám: tartja nagyságos úr, kérdé: hátha most a vezér valami egyéb praetextus alatt fog meghitt embert a fejedelemhez küldeni, az uraktól jött levelének megnézésére, ha nem fraus-e a dolog, mondám: a leveleket az én kegyelmes uram meg meri mutatni, de kezéből ki nem adja, mivel hitet arra, hogy vagy elégeti vagy titokban tartja, mert az ilyen leveleknek napfényre jövések gyakorta sok embereknek életét szokta elfogyatni; azt is kérdé, miért hogy ezelőtt mikor a vezér a fejedelemre bízta volt azt a dolgot, a fejedelem akkor nem vitte végbe; mondám: nagyságos úr akkor is tökéletesen forgódott az én kegyelmes uram végbevitelében, de nem lehetett, most pedig magok járnak utánunk, a jó alkalmatosságot nem kell megvetni, nem is szenved haladékot ez a dolog; itt azt ígéré, hogy: nem késsem a fővezérrel mind magam beszélni, s mind téged szembe juttatni titkon, az holott a rá bízott dolgod voltaképen beszéld meg s mond meg, hogy nékem is azon tenorral levelet hoztál azon dologról, igyekezem mentől hamarább, hogy jó válaszszaal mehess vissza; itt egy pohár czitrom serbetet hozata, melyből jól iván, elbucuszám s a míg a szállásra jövék, jól megvere az eső, mivel küpenyeget nem vittünk volt, a papucs is nem kevésbé ázék meg.

11-ma. Voltam ismét Ibrahim passánál, kinél a vezér íródeákja lévén, nem beszélheték vele, hanem kérém, igyekeznék mentől hamarább lehetne szembe juttatni a vezérrel, de a vezér műlatni menvén ki messze, két hétig oda műlatván; azt felelé: legyek vesztegségben míg megjö, megjövén, ugyan ott előttem, kéré a vezér deákját: a főhopmesternek, ő szavával szolgálatját (mondaná) s a fejedelem titkon való emberének szembe léte kívántatik s levele is titkos vagyon, azért juttatna szembe a vezérrel, ezzel elbúcsuzám.

12-ma. Menék ismét hozzája, a bástya alatt lévén szembe velle, megmutatám neki a vezérnek szóló urunk levelét, elolvasá s megmutatá hol corrigálván egy helyt, mely is nem a dolgot illető error volt, hanem inkább kívántatott urunknak a stilusban való maga megalázása a fővezérhez, mint én írtam volt, noha bizony én is urunkat a fővezérrel nem in comparativo gradu írtam volt, mindazáltal a ki mégis alább tetszék. Elolvasván a levelet megmondám, hogy urunk azt is kívánja a vezértől, hogy mind a budai vezérre s mind moldovai és havasalföldi vajdákra egy egy parancsolatot küldjön, hogy valami-kor urunk hiteles embere által kívánni fogja, két vagy három ezer embert mindjárt készen küldjenek ő nagysága mellé, kik is in omnibus urunktól hallgassanak, az engedetleneknek büntetésekre hatalom adattassék. Itt azt felelé: most, hogy azt cselekedhesse a vezér, mig kegyelmes császárral szembe nem lészen, nem aránzom, hanem bizonyos választ ad a dolognak acceptálása felől.

21-ma szembe lévén a fővezérrel, köszöntém urunk ő nagysága szavával, kérdé hányad napja, hogy elindultam, mondám: nagyságos úr 90 napja; kérdé

hol múltattam annyit, mondám: mind a tengeren s mind sokat múltattam. Ezután kérde, mint volna mind az ország, mind a fejedelem, mondám: nagyságod kegyelmessége által kegyelmes császáruk szárnyai alatt, egyébiránt mindenfelől nyugodalomba volnának, csak a váradi és jenei passák ne háborgatnák a szegénységet, kik ellen való panaszunk fájdalomkhoz képest nem kevés s nem is akarom mindazoknak előszámlálásával nagyságod méltóságos füleit terhelni, hanem renddel beadom írásban nagyságodnak. Itt magához közelebb híván, épen eleibe csak közel állata s kérdé: egyéb szóval mondandó dolgaim volnának-é, mondám: nagyságos uram, titkon nagyságával magával való beszédem is vagyon s levelem is vagyon ezenkívül más; kérdé, ha meg volna-e fordítva törökre, mondám: nagyságos úr, megvan, itt oda adám a levelet és inte, hogy a sokaság menne ki a házból, ki is menének, csak a vicehopmester, két három török és hátrább Panajottal benn maradának, de a discursust a vicehopmesteren kívül senki sem hallotta; kérdé: mi volna a levélen kívül mondandó szóm, itt előbeszélvén compendiose a reám bizott dolgot, a többi között elsőben azt kérde, kik akarnák a nagy rendek közül azt a dolgot, én az mondám: nagyságos uram, azoknak neveiről nem informáltattam, mindazáltal tudom a nagy rendek mind akarják; monda: hogy ne tudnád, holott mi magunk is tudjuk azoknak a nagy rendeknek neveit, kik Magyarországbán laknak, Zrinyi, Nádasdi és Battyáni akarják-é, mondám: nagyságos úr, én senkinek is nevét hogy nevezzem, instructus nem vagyok.

TARTALOM.

	<i>Lap.</i>
Bevezetés Rozsnyay Élete és Munkáiról.	5
I. Történt Dolgok I. Ferdinándtól I. Leopoldig.	23
II. Napló 1660—1670.	265
III. Önéletrajz 1663 és 1669—1673-ról.	317
IV. Apafi Mihály Érsekújvár alá menetele.	361
V. Szolgálatok lajstroma. Töredék 1667-ki novemberről	389
VI. Folyamodvány a Regia Deputatiohoz, 1712.	393
VII. Napló 1705-ről.	405
Függelékül: Rozsnyayra vonatkozó vagy az ő munkáit	
kiegészítő oklevelek	409
II. Függelék: Diarium 1663—1674.	459
Napló 1670-ből.	520

A) A Szövegben előforduló oklevelek időrendben.

	<i>Lap.</i>
1562. aug 2. Anno 1559.)* Szultán Szulimán császár Ferdinánd császárnak adta hűlevél	32
1603. jun. 11. Első szultán Szulimán athnámé levele magáról, melyet adott az erdélyi főnépeknek, az országnak és min- den rendeknek.	227
1605. april 20. Bocskay Istvánnak adott athname	229
1605. — Bocskay István hűlevele a fővezérnek Jenő és Lippa várainak török kézbe való adattatások felől	47
1606. decz 9. Rudolphus császár levele (A zsitvatoroki béke pontjai)	38
1606. dec. 9. Jegyzéke azon ajándékoknak, melyeket Rudolphus	

*) Az okmányiratok elé kitett kelet mutatja a valóságos ke-
letet a szövegben egy pár helyen előforduló hibás kelet ellenében.

	<i>Lap</i>
császár Hermenstán Ádám és Rimai János nevű főkövetei praesentálának a fényes portán	44
1607. dec. 9. Rákóczy Zsigmond fejedelem titkos pecsét alatt költ levele a portára Murád pasának, melyben kötelezi magát arra, hogy Lippa és Jenő várait hatalmas császárnak adja, csak az erdélyi fejedelemséget a császár ne adja másnak	49
1607. jan. 19—29. Szultán Szuliman donatiojának párja, melyet küldött Rákóczy Zsigmondnak fejedelemségéről	230
1608. oct. 1—10. Báthory Gábornak adott athname	233
1610. sept. 20. Nagy András és a hajduk folyamodása a portára, hogy Szolnok vidékén telepíttessenek le	46
1611. aug. 13. Alsó-Németországban, szabad jó akaratjok szerint összeesküdt tartományoknak a fényes portára küldött, s fejedelmi ordóktól érkezett nagy követ hozta levélnek fordítása	80
1611. sept. 13. Bethlen Gábornak még uraságában küldött levele a portára a fővezérnek Ahmed pasának	61
1612. maj. 15. Géczi András adta reversalis a portán	50
1612. maj. 15. Lamentatio (Báthory Gábor ellen)	52
1612. maj. 15. Puncta lamentabilia contra Gabrielem Báthory .	53
1612. maj. 15. Ugyan ezen lamentatióból a kapucsi basa által készített kivonat.	58
1613. sept. 9. Báthory Gábor tulajdon kezével írt és Ibrahim bég által az ő ellene Bethlen Gáborral jövő szerdárnak Szken-der pasának küldte levél	63
1614. jun. 29. Bethlen Gábornak adott athname	233
1614. maj. 29. Bethlen Gábor levele, melyet testvér atyjafia Bethlen István és az erdélyi urak közül Erdélyi István vittek a fényes portára	84
1615. dec. Bethlen Gábor levele, melyet Balassi Ferencztől küldött a portára Jenő ügyében	75
1617. dec. Erdély országának három nemzethől álló nagy rendeitől a fényes portára jött instantiának fordítása (Lippa Jenő s a sérelmek ügye)	90
1619. dec. 30. Magyarországi királytól Bethlen Gábortól és csehországi királytól Fridericustól és Cseh Merva Slezia Alsó-Felső-Ausztria nevű hét országoztól a fényes portára jött követek declaratioja a köztök és Ferdinand a német király között levő controversiakról, és kívánságaikról	95
1620. jun. 22. Athname Bethlen Gáborhoz, melylyel a szultán Magyarországnak pártfogást ígér s szabad király-választási jogot ad	233
1620. nov. 26. Magyar- Cseh- és több adhaerens országok princi-	

	<i>Lap.</i>
palisi mi formán újjítanak athname hatalmas császárral	117
1622. nov. 26. Az az athname, melyet akkor adott a porta, mikor Bethlen Gábor Kassát a hét vármegyékkel együtt Erdélyhez foglalta	77
1624. febr. 1. III. Zsigmond lengyel király s a fényes porta közt kötött békességről kiállított hűtleveél	184
1625. maj. 29. Szultán Murád khán levele, melylyel az erdélyi adót tizezer aranyra szállítja le	236
1625. maj. 29. Portai vezér Gyürcsi Mehemed pasa levele (ugyan e tárgyban)	239
1626. marc. 10. Lengyelországi hetmány Konyeczpolczki levele Oszmány csasz által a fővezérhez (tatár dúlások ügyében)	197
1627. marc. 18. Brandenburgi Katalinnak adott athname.	242
1628. aug. 15. Második Ferdinánd császár Ludovicus Pukhán által hűtlevelet küldvén a portára, a mellett a török császárnak, így ír	127
1630. aug. 12. Katarina fejedelem asszony levele, melyet küldött a portára kajmekán Recseb basa nevű fővezérnek (az ellene emelt vádakról)	129
1631. apr. 29. Gusztáv Adolf svéd király által Brandenburgi Katalinhoz, ügyében Erdélybe küldött követjének Strassburg Pálnak adott megbízólevél	132
1631. maj. 3. Öreg Rákóczy Györgynek adott athname	242
1631. — Rákóczy György fejedelem ifju Bethlen Istvántól a budai vezérnek Hassan passának küldte levél (Jenő ügye)	162
1633. aug. 21. Gyulafehérvári országgyűlésből Erdély rendei instantiája a fényes portára az oda menekült szökevények kiadása ügyében.	135
1633. oct. 15. Rákóczy György levele a portára, mely mellett az adót beküldi	141
1634. jnl 5. Zsigmond király, Vladisláv fia király fővezérnek Murteza pasának küldte nevezetes levele (a béke pontok megsértése ügyében).	200
1634. jul. 24. Lengyelországi főcancellárius Jacobus Zasik a fővezérnek Murteza pasának írta levél (ugyan e tárgyban)	205
1634. aug. 8. A méltóságos kajmekám Bairám pasa fővezérnek, lengyelországi főhetmán írta levél (a béke megkötése ügyében)	206
1640. jul. Németországban esett dolgokról tudósítja I. Rákóczy György a fényes portát.	143
1640. decz. 21. III. Ferdinánd római császár levele a fényes portára, melyben szultán Ibrahimot új császárt köszönti	163
1641. decz. 21. III. Ferdinánd császár ír a fővezérnek Musztafa pasának Mehmet aga által	164

	<i>Lap</i>
1643. febr. 17. Újabbban is tudósítja Rákóczy György fejedelem a portát újabb hírekről	155
1643. febr. 18. III. Ferdinánd császár levele a fővezérhez (követi meghatalmazás)	165
1643. febr. 24. Passai Henricus Esliff levele a portára egy pasához, melyben a császár követét ajánlja	247
1643. febr. 24. Öreg Rákóczy György fejedelem tudósítja a portát, holmi szomszédságos hírekről.	145
1643. jun. 20. Ismét ilyen hírekről tudósítja Rákóczy György fejedelem a portát	154
1643. oct. 7. Öreg Rákóczy György tudósítása a portára a lengyelek és muszkák között való hadakozásról	151
1643. october. Öreg Rákóczy György fejedelem tudósítja a portát holmi napnyugoti harcokról	145
1644. apr. 4. Portán levő emberének Maurer Mihálynak öreg Rákóczy György fejedelem tulajdon kezével írta levél (a neki engedendő 13 magyarországi megye ügyében)	156
1644. april. Öreg Rákóczy György fejedelem Réthi István kapitijához küldött levele által tudósítja a portát holmi hírekről	146
1644. april. Rákóczy György fejedelem mozogván, a fényes portától ilyen dolgokat kíván	148
1644. oct. 19. Öreg Rákóczy György levele portán levő emberéhez (hadjárata eredményéről)	149
1644. decz. 6. Öreg Rákóczy György fejedelem kapitihája tudósítja a fényes portát (hadi hírekről)	159
1646. maj. 6. Öreg Rákóczy György fejedelem ír a portán levő követjének, hogy a fővezérrel közölje	160
1647. Oroszlán agának török követnek a muszka császárhoz, napi praebendája orosz földön léte alatt	223
1648. dec. 17. Henricus Esliff bécsi nagyminister levele a fővezérhez (követi meghatalmazás)	166
1649. jul. 1. A két császár közt restaurált békesség kilencz pontja	174
1649. aug. A tatár khán a lengyel királynak küldte levél, mely levél Bécsbe, Bécsből a portára került	207
1649. aug. Ezen levélre a lengyel király válasza	208
1649. aug. A lengyelek és a tatárok közt kötött szerződés pontjai	208
— II. Rákóczy György tudósítása a portára a varsói országgyűlés határozatairól	168
— Bektes aga portai totum fac II. Rákóczy György fejedelemnek Boros János által küldte levél (a lengyel és kozák segélykérésekről)	169
1650. aug. 2. A fővezérnek kozák hetman írta levél (ajánlja szolgálatait a portának)	210

	<i>Lap</i>
1650. aug. 3. Ismét azon kozák hetmány levele a fővezérnek (követküldés)	211
1650. sept. 16. Hispaniai király levele a török császárhoz.	221
1651. dec. 27. Római császárnak nagy plenipotentariusus küldte levél a fővezérnek (a végeken történt garázdálkodásokról)	177
1651. dec. 27. Reninger Simon portai német residens panaszlevele a portán négy Eszterházy levágattatása ügyében	179
1651. dec. 27. A német császár alatt Pápa várának Csáki László ura kapitánya egy barátjának írta levele, mely is intercipiáltatván portára került	182
1654. dec. 26. II. Rákóczy György levele portai kapitányához (végbeliek dúlásai)	248
1655. oct. 13. Az erdélyi kapitány panasza a fővezérhez (a végbeliek kiűtéseiről)	249
1657. febr. 27. II. Rákóczy György levele a svéd királyhoz	250
1657. febr. 27. II. Rákóczy György levele a svéd királyhoz	251
1657. febr. 27. II. Rákóczy György levele a brandenburgi választó fejedelemez.	251
1657. febr. 27. Gr. Lubomirszky György levele II. Rákóczy Györgyhez	252
1657. apr. 11. A svéd király levele a fővezérhez (követküldés)	213
1657. apr. 11. A svéd követeknek urok s királyok parancsolatjából a portán tett tudósításai	214
1657. apr. 11. A svéd követek előterjesztései a portán urok kivalmairól	216
1657. aug. 11. Puncta accordata inter regem Poloniae et inter Rákóczyum	252
1664. aug. 11. Vel secretae vel privatae pacis octo communicationis Capita (a szentgothárdi béke pontjai közül)	242

B) A függelékben előforduló oklevelek időrendben.

	<i>Lap</i>
I. 1663. maj. 24. A Tömösvárra küldött portai követek jelentése Apafi Mihály fejedelemez. A portai adó beküldését sürgetik	411
II. 1663. maj. 24. Ugyanazok az erdélyi tanácsuraknak ugyan e tárgyban	413
III. 1663. maj. 24. Ugyanazok az erdélyi rendeknek ugyan e tárgyban	414
IV. 1663. maj. 24. Utasítás a portai követ számára az adó leszállítása tárgyában	415
V. 1663. junis. Utasítás Haller Gábor számára, melynek alapján számlálja elő Ali basa előtt Erdély sérelmét	417

Lap

VI. 1663. aug. A Temesvárott levő erdélyi követség előterjesztése Ali basához a törökök által tett sarczolások kimutatásával	419
VII. 1663. A Temesvárott levő erdélyi követség előterjesztése : minő okok gátolták az adónak összeszerzését s portára küldetését	422
VIII. 1669. oct. 1 Apafi Mihály adománylevele Rozsnyay Dávid török deáknak cigány jobbágyokról.	425
IX. 1669. oct. 8. Apafi követi megbízása a fővezér kihajához, Pannajot tolmácshoz s a reisz effendihez a Kandiába küldött Rozsnyay Dávid számára	426
X. 1669. oct. Apafi fejedelem levele a nagy vezérhez, melylyel hozzá titkos ügyekben küldött követét Rozsnyayt ajánlja	427
XI. 1669. oct. Zrínyi Péternek követe által fővezérhez küldött postulatum	428
XII. 1670. nov. Emlékirat Rédei Ferencz követtel a portára küldve, mely Erdélynek a németek által szenvedett sérelmeit számlálja elő	429
XIII. 1671. sept. A magyarországi bujdosók által a portára küldött levél, melylyel megsegíttetésöket sürgetik	431
XIV. 1672. jan. 3. a magyarországi bujdosók Radics András által a portára küldött levelei : a) egyik vezérnek, b) a tihajának, c) egy török főurnak, d) Izsák effendinek, e) Muftinak, melyekben mellőztetésöket panaszojják s megsegíttetésüket sürgetik	432
XV. 1672. jun. 27. A szultán fermánja Apafihoz, melyben lengyelországi tábora számára élelmi szereket kér	435
XVI. 1672. jul. A török szultán lengyelországi tábora számára rendelt szekerek s élelmi szerek jegyzéke	436
XVII. 1680. júl. Murád Giraj tatár khán útlevelé egy Erdélyben átutazó szolgálja számára	436
XVIII. 1683. febr. 22. Apafi adománylevele Rozsnyaynak a magyar-berepei dézmáról.	437
XXI. 1683. jul. 26. Mehemed Szultán fermánja Apafinak : a Rábaig való hidak védelmével megbizza a fejedelmet	438
XX. 1683. jul. 26. Fővezér Musztafia basa fermánja Apafihoz ugyan e tárgyban	439
XXI. 1683. aug. Fővezér Musztafa basa Apafinak, sürgeti, hogy a szultánhoz csatlakozzék	439
XXII. 1685. Fővezér Ibrahim bég Apafinak II. Apafi Mihálynak adott portai jelvények ügyében	440

XXIII. 1684. decz. Erdély rendei a szultánnak: kéri, hogy a rájuk rótt élelmiszerek adása alól mentessenek fel.	441
XXIV. 1686. decz Szulimán basa fővezér Apafihoz különböző portai ügyekről ír	443
XXV. 1686. febr. 8. Szulimán aga a) Apafival b) Naláczival Apafi belső emberével tudatja megérkezését.	445
XXVI. 1686. febr. 8. Ali váradi basa Apafinak a Várad körü hódoltságban történt rablások megszüntetését kéri	446
XXVII. 1687. sept. Bujdosó oláh bojárok panasza Apafhoz Sorbán vajda kegyetlenségei ellen	447
XXVIII. 1687. sept. Ugyan azok Apafhoz hasonló tárgyban, a török pártfogás kieszközlését kéri	450
XXIX. 1687. sept, Ugyan azok a váradi basát közbenjárónak kéri fel a portán	452
XXX. 1687. sept. Ugyan azok jegyzéke azon bűnökről, melyeket Sorbán a porta ellen elkövetett	453
XXXI. 1705. aug. Rákóczy Ferencz a belgrádi vezérbasának. Tudatja, hogy a jövőendő országgyűlésből ünnepélyes követtséget küld hozzá.	455
XXXII. 1705. aug. Rákóczy Ferencz a tömösvári basának, tudatja, hogy a közelebbi ütközetben a diadal az övé volt	456
XXXIII. 1705. aug. Rákóczy Ferencz levele a) a tömösvári basának. Tudatja fejedelemmé lett választatását s Pápai Jánost követül küldi hozzá. b) a belgrádi vezér basának ajánlja jóakarátát	457

TÁRGY- ÉS NÉVMUTATÓ.

A.

Abaujvár 78.
 Abaza basa 202.
 Abdi csausz 187.
 Abró Cselebi 282.
 Achmed 27, 38, 50, 61, 80, 106,
 108, 114, 115, 117, 162, 222,
 227, 230, 237, 303, 338, 436,
 444, 509.
 Adó 8, 60, 64, 91, 103, 137, 141,
 196, 441.
 Ajándék a portára 44, 45.
 Alamé 145.
 Alamor 468.
 Albis 405.
 Alchis 236, 239.
 Alexander vajda 147. 301, 302.
 Alia Sámuel 140, 303.
 Aly 7, 116, 230, 295, 329, 336,
 356, 357, 361, 370, 371, 374,
 379, 380, 399, 411, 412, 114,
 415, 419, 420, 447, 464, 465,
 466, 472, 473, 474, 481, 486,
 487, 488, 516.
 Allferto 222.
 Alló 406.
 Alsó János 300, 301, 302, 305,
 312, 496, 498, 500.
 Alsó-Németország 80.
 Alvincz 426.
 Anadol 291.
 András György 141.
 Angyalosi Mihály 66.
 Antal vajda 340.
 Apáczai 12.
 Apáczai Tamás 431.
 Apafi 278, 295, 311, 317, 435,
 438, 439, 464, 465, 500, 504.

Apáthi Sámuel 307.
 Apor István 15.
 Arad 76, 94, 107, 446.
 Athname 32, 37, 71, 77, 85, 98,
 115, 117, 137, 227, 229, 233,
 242.
 Ausztria 182.
 Azákvára 223.

B.

Báár (város Lengyelországban)
 199.
 Baba 289, 453.
 Bairám pasa 206.
 Bajezid 27.
 Bajom 76.
 Bakcsa szaráj 437.
 Bakcsi István 280.
 Bákó város 214, 347, 513.
 Balásfalva 468.
 Balassa-Gyarmat 41, 121, 174, 407.
 Balassy Ferencz 75, 76.
 Balassy Menyhért 29.
 Balaton 108.
 Balling 133.
 Baló László 275, 277, 278, 279,
 281, 282, 304, 305, 313, 321,
 322, 346, 351, 355, 390, 398,
 472, 474, 497, 498, 512, 516.
 Baló Imre 281.
 Balog György 140.
 " István 141.
 " Máté 332, 366, 381, 485.
 Bán (Horvátországi) 120.
 Bánfi Dénes 278, 324, 342, 356,
 357, 479, 497, 511, 517.
 Bánfi György 357.
 Bánfi-Hunyad 12, 357, 398.
 Bánfi Mihály 140.

- Baranya 382, 478.
 Baranyai 374, 376, 488, 489.
 Baraszeg 382.
 Barba Bábba kapitány 27, 28.
 Barcsai Ákos 266, 369, 465, 485.
 Barcsai István 332, 366, 485.
 Barcsai Mihály 332, 366, 406, 468, 485.
 Barkóczi István 276.
 " László 171, 173.
 Bars 407.
 Bassa Tamás 140.
 Bátaszeg 323, 478.
 Báthori Gábor 50, 53, 56, 61, 63, 65, 66, 67, 71, 86, 94, 107, 233.
 Báthori István 51, 64.
 Kristóf 64.
 Miklós 29.
 Báthoriné 295.
 Báthori Zsigmond 48, 51, 55, 64, 71, 114, 226.
 Batonicz 283.
 Battyáni 525, 527.
 Bécs 113, 154, 155, 156, 159, 166, 182, 207, 332, 369, 429, 431, 438, 453.
 Becskerek 473.
 Békesség 31, 38, 46, 208, 209.
 Bektés aga 48, 51, 114, 169, 210.
 Belényesi Ferencz, 274, 332, 366, 485.
 Béli Pál 453, 518.
 Benkő 18, 19.
 Beresényi Imre 328.
 Miklós 272, 407.
 Bereg 78.
 Berényi János 299.
 Berna 219.
 Berzencze 274.
 Besztercei 406.
 Bethlehem 28.
 Bethlen Farkas 278, 356, 358, 517.
 Gábor 10, 61, 63, 65, 66, 77, 78, 90, 91, 94, 95, 102, 111, 117, 129, 158, 171, 233, 249, 346, 368, 394, 397, 418, 470, 497.
 Bethlen Gergely 356, 517.
 István 71, 84, 133, 140, 162, 497.
 Bethlen János 342, 467, 468, 511.
 László 15.
 Miklós 15, 17, 19, 20.
 Betyírbég 349.
 Beutinus Johannes 43.
 Blazerd falu 248.
 Boeskaí 17, 40, 46, 47, 49, 71, 106, 114, 116, 150, 158, 229, 231.
 Boér István 310.
 Boér Zsigmond 340, 341, 342, 343, 510, 511, 512.
 Bogács 180.
 Bogár 289.
 Bogát 405.
 Boksán 279.
 Boldogfalva 320.
 Boldogfalvi Mihály 297, 298.
 Bolondvár 108, 175.
 Bónis Ferencz 297, 299.
 Borbély György 48.
 Boronya 323.
 Boros János 169, 170, 344.
 Boros Jenő 47, 48, 49, 51, 54, 57, 59, 63, 71, 72, 73, 74, 76, 86, 93, 94, 162, 171, 172, 173, 356, 369, 393, 398, 417, 446, 485.
 Borsekzám falu 248.
 Borsód 78.
 Bosznia 27, 34, 77, 97, 183.
 Boszniai beglerbég 148.
 Bottyani Ferencz 42, 183, 339.
 Brandenburgi Katalin 24.
 Brandizit vár 43.
 Brankovits György 7, 8, 299, 319, 322, 471, 477.
 Brassó 56, 61, 344, 365.
 Brussa 191.
 Bucsák 188.
 Bucsás 513.
 Bucecs 348, 350, 514.
 Buda 77, 97, 108, 112, 113, 120, 149, 157, 164, 181, 268, 273, 323, 324, 330, 333, 334, 361, 367, 382, 431, 478.
 Budai vezér 183.
 Bukarest 340, 449, 451, 453.
 Bugyiszló 405.
 Buják 41.
 Bujuk Csekmeesi 301.
 Burgász 289.
 Busa 407.
 Búza István 503.
- C.**
- Caesarea 82, 83.
 Carelia 219.
 Cassandra 510.
 Colomo Petrus 222.
 Colonia 219.
 Colosse 510.
 Conditiók (II. Mátyásnak) 98.
 Contraversiák 95.
 Cornelius Hagh 82, 84.
 Ciprusi törökháború 31.
 Czifár 407.

Csáki István 131, 133. -
 Csáki László 140, 182, 184, 451,
 453, 454.
 Csanád 445.
 Csanádi 182.
 Csánbég 361, 367, 479, 482.
 Csauli Ovo 284.
 Cseh (Szilágy-) 517.
 Cseherim 213.
 Csepregi Mihály 7, 269, 270, 317,
 318, 411, 412, 413, 414, 465, 469.
 Cserei Farkas 17, 18, 332, 366,
 465, 485.
 Cserei György 468.
 „ János 332, 336, 485.
 Cserményi Mihály 282, 289, 302,
 312, 491, 495, 496.
 Cserneczki general 214.
 Cseszergal 105, 110.
 Csesztakó vára 214.
 Csizsár János 465.
 Csorfa 289.
 Csúz falu 268.

D.

Daczó János 7, 319, 321, 322, 412,
 413, 414, 465, 466, 467, 471,
 472.
 Daczó László 138, 141, 142, 269,
 311, 344.
 Dalmadi 11, 397.
 Damaskus 28, 495.
 Dániel János 390.
 „ Mihály 138, 141, 142.
 Daróczi György 307, 504.
 Daut pasa 293, 300.
 Dávid deák 141, 375.
 Dávid János 305, 390.
 Davisa moldvai vajda 277, 331,
 361, 362, 482.
 Deák Mehemed 51, 76, 90.
 Debreczeni 336, 372, 487.
 Demerdes 301.
 Demetoka 302.
 Demilio 146.
 Deregély 121.
 Déva 249, 250.
 Dévény 121.
 Dia (sziget) 510.
 Dinnetoka 496, 597.
 Dioso 283.
 Diószegi 307, 504.
 Divin 41.
 Dob 405.
 Doboka 446.
 Dobor 406.
 Dobrin 302.

Domokos Tamás 398.
 Dortéson general 145, 160, 161.
 Dráva 323, 332, 333, 384.
 Drinápoly 65, 66, 67, 190, 206,
 285, 289, 300, 301, 302, 305,
 340, 341, 355, 358, 390, 441,
 476, 491, 492, 493, 495, 501,
 510.
 Drugoman 283.
 Dubáldó 154.
 Dubent 454.
 Duka vajda 296, 302.
 Duna 113, 204, 273.
 Dúsberg 156.

E.

Ebesfalva 9, 278, 394.
 Ecsed 243, 265.
 Eger 29, 30, 77, 109, 116, 122, 148,
 157, 162, 181, 406.
 Egregy 457.
 Egribez 308.
 Egyptom 28.
 Ekemező (Nagy-) 63.
 Enyed 279.
 Eperjes 429.
 Ercsin kastély 273.
 Erdély alkotmányáról 129.
 Erdélyi menekültekről 193.
 Erdélyi István 71, 84, 140.
 Erdődi — 183.
 Erford 143.
 Erős-Sáh 437.
 Érsek-Ujvár 120, 325, 327, 328,
 330, 332, 333, 367, 389, 393
 428, 497.
 Esthonia 219.
 Esliff Henrik 166.
 Esluz 80.
 Eszék 8, 268, 273, 274, 275, 322,
 323, 370, 382, 383, 473, 474,
 477.
 Esztergom 42, 97, 112, 115, 116
 268, 324, 326, 327, 479.
 Eszterháziak 181, 183, 339.
 Ezdinczi András 163, 164, 165.

F.

Facsád 75, 94, 107.
 Fejérhegy 181.
 Fejér tenger 82.
 Fejérvár 279, 510.
 Fejérvár (Gyula-) 49, 50, 65, 131,
 135, 282, 307, 342, 397, 433.
 Fejérvár (Nándor-) 8, 54, 59, 90,
 108, 268, 273, 275, 276, 279,
 280, 282, 283, 295, 312, 321,

322, 370, 379, 383, 384, 482,
483, 484
Fejérvár (Neszter-) 188, 194.
Fejérvár (Székes-) 112.
Fejérvári György 275.
Fekete tenger 203.
Fekete város 308.
Ferdinánd (m. királyok) 29, 30, 95,
97, 99, 104, 127, 147, 164, 165,
176, 234.
Filstich Ferencz 266.
Flandria 10, 153.
Fleischer András 342, 511.
Fodor Miklós 346, 512.
Fogarás 309, 310, 358.
Fogarasi János 278, 281, 282, 287,
297, 299, 300, 303, 304, 306,
312.
Fogarásföldre 436.
Foksán 354, 355.
Forgács Ádám 180, 269, 324, 325,
326, 327, 328, 332, 339, 361,
367, 407, 479, 480.
Földvár 273, 323, 376, 490.
Francia király 145.
Frankfurt 133, 161.
Fridrik cseh király 95, 117.
Fülek 41, 121.
Fülöp spanyol kir. 222.

G.

Galas general 155.
Galgá szultán 186, 187.
Galgóc 271, 272.
Gallia 145.
Garán 407.
Garde generál 214.
Gaude András 160, 162.
Gáspár János 236, 239, 307, 425,
504.
Gávay Péter 140, 155.
Gavi khán 236.
Géezi Péter 50, 51, 53, 57, 58.
63, 65.
Gerend 249.
Gerhard 165.
Gilányi Gergely 7, 318, 319, 469,
470.
Gimes 367.
Gonda Sándor 280, 281, 297, 299,
312.
Gorbó hídja 265.
Gorodna 151.
Görgény 500, 504.
Graecz 105.
Gregorius vajda 277, 331, 361, 362,
363, 372, 482.

Gunyversek 133, 167.
Gusztáv Adolf 132, 221.
Gyalú 173, 356, 357, 398, 517.
Gyarmat (Balassa-) 41, 121, 174,
407.
Gyepes 249.
Gyerminczi 184.
Gyerőfi György 356.
Gyirai khán 207.
Győr 108, 180, 268, 438, 439, 478.
György deák 286, 297, 323.
György Kristóf 271.
Gyulavára 109, 144, 248.
Gyula-Fejérvár 49, 50, 65, 131,
135, 282, 307, 342, 397, 433.
Gyulai István 467 503.
Gyulai Tamás 282, 344, 352, 353,
380, 491, 505, 511, 515.
Gyulai pasa 148.
Gyürcsi Mehemed 51, 66, 75, 239.

H.

Hadad 356, 517.
Hadrnagj Mátyás 138, 141, 142.
Hága 84.
Hagh Cornelius 82, 84.
Hajduság 46.
Hajduság kérelme Muradhoz 46.
Hajnácskó 121.
Hajósok 82.
Halil bég 60.
Haller Gábor 7, 8, 9, 320, 321, 322,
323, 324, 330, 331, 332, 335,
336, 362, 366, 370, 371, 373,
374, 375, 377, 379, 380, 381,
393, 420, 423, 467, 468, 472,
473, 474, 478, 482, 483, 485,
486, 487, 488, 489, 490.
Haller István 15, 140, 400.
Haller János 356, 517.
Haller Péter 138, 141, 142.
Harmacz 406.
Harmanlit 284.
Harminczad 126.
Háromszék 420.
Hartisfeld 159.
Hartymán 285.
Hasszán pasa 162, 281, 283.
Hátszeg 278, 279.
Hatvani pasa 148.
Havasalföld 34, 50, 54, 55, 59, 60,
61, 153, 193, 277.
Havsza 289.
Heidelberg 147.
Hemlinczky Bogdán 211, 213.
Henricus Isliff 166.
Herepe 437, 504.

Hermstan Ádám 44.
 Hétmán (kozák-) 170.
 Hispania királya 145.
 Hiszárce 283.
 Hocsá Huszain 109.
 Hódoltság 122, 123.
 Hollókő 41, 121.
 Homonnai 49, 107, 173, 233.
 Horváth Gábor 278.
 Horvátokról 148.
 Horváthország 34, 182.
 Horvátvégyvidék 175.
 Humajon Name 13.
 Hnnyad (Bánfi-) 12, 279.
 Hunyad megye 820, 395, 446.
 Huszain aga 180, 276.
 Huszár Péter 141.
 Huszt 73.
 Huttin vára 184, 345, 347, 351,
 252, 512, 515.

I.

Ibrahim 11, 30, 64, 108, 164, 166,
 281, 338, 339, 339, 363, 426, 428,
 440, 441, 483, 501, 508, 509,
 526.
 Iffiu István 141.
 Ikhinam 284.
 Iliaskó vajda 301, 302.
 Ilyefalva 436.
 Imecs Pál 290, 496.
 Immunitas 127.
 Impurgast 301.
 Inczédi Péter 293, 294, 304, 502.
 Ingria 219.
 Inpia 219.
 Instantia 46, 90.
 Ipolyság 407.
 Iring 405.
 Isbaraski Kristóf 184.
 István deák 140.
 Iszlam Gjai khán 207.
 Itinerarium 17.
 Izsák Effendi 349, 435, 514.

J.

Jagudin 283.
 Jaksa 449.
 Jankó Péter 8, 320, 322, 471,
 476, 477.
 János deák 324, 337.
 János király (Zápolya) 50.
 János Zsigmond 17, 30.
 Jászvásár 188, 347, 352, 513, 515.
 Jedd 14.
 Jedicula 453.
 Jonei Miklós 332, 336, 468, 485.

Jenischer 503, 505.
 Jenő (Boros-) 47, 48, 49, 51, 54,
 57, 59, 63, 71, 72, 73, 74, 75,
 86, 93, 94, 162, 171, 172, 173,
 256, 369, 393, 398, 417, 416, 485.
 Jeruzsalem 28.
 Jordánfalva 406.
 Jovacse Huszain 49.
 Juszat pasa 523.

K.

Kabós Gábor 356.
 Rajdonát város 214.
 Kálló 9, 405.
 Kálmán Ferencz 140.
 Kamenitz 345, 347, 348, 395, 512,
 513.
 Kamuti István 141.
 Kandia 302, 308, 309, 310, 340,
 396, 406, 427, 434, 496, 497,
 498, 502, 504, 505, 506, 509, 521.
 Kanizsa 42, 77, 97, 110, 112, 148,
 177, 182, 183, 244, 275.
 Kanta Marics 80.
 Kapi György 278, 356, 517.
 Kaplán basa 338, 509.
 Kara Mehemed 281.
 Karák Mátyás 354.
 Karánd 249.
 Karán Sebes 278, 279, 281, 320.
 Karászi István 141.
 Karesmár Tamás 141, 142.
 Karistirán (török falu) 289.
 Károly (XII-dik) 213.
 Kasimir király 214, 218.
 Kassa 30, 48, 78, 150, 159, 213,
 284, 429.
 Kassai 290, 294.
 Kassai András 282.
 Kassai Ferencz 464.
 Kassai István 140.
 Katharina 129, 132.
 Katergi Ogli 338, 509.
 Katona 278.
 Katonai István 804.
 Kávák 291.
 Kékkő 121.
 Kemény János 18, 19, 243, 464,
 466, 467, 252.
 Kendefi Gábor 471.
 Kendefi Miklós 320.
 Kendefi Pál 503.
 Kér 107.
 Kereskedés 125, 126, 195, 184,
 189, 191, 194.
 Keresztes 405.

Keresztési Ferencz 278.
 „ Pál 140.
 Kereszturi László 333, 366, 485.
 Keserű 374, 488.
 Kézdi-Vásárhely 285.
 Kis Selyk 278.
 Kisolczki Kristóf 184.
 Kofistan gr. 176.
 Kohár 407.
 Kolláth István 48.
 Kolozsvár 265, 266, 275, 278, 279,
 312, 398, 405, 436, 465, 469,
 586.
 Komárom 34, 174, 182, 268, 272,
 329, 481.
 Komjáti 367.
 Konyeczpolczki 197, 199, 207.
 Kopasz János 298, 299.
 Koppán 112.
 Kornis Gáspár 357.
 „ Zsigmond 15, 140.
 Korinthus 396, 505.
 Kosmicski 374, 488.
 Kosztakics 455.
 Kovács János 272, 275, 281, 282,
 287, 298, 299, 303, 305, 312,
 313.
 Kovásznai 278.
 Kozákok 169.
 Kozák Jánosné 299.
 Kozmiczki 488.
 Köprili Achmed 275, 472, 365.
 „ Mehemed 321.
 Köhalomszék 420, 421.
 Kövár vidéke 436.
 Kövár 73.
 Kraszna 446.
 Krenes 454.
 Kréta 305, 313.
 Krim 224.
 Kucsuk Csekme 289.
 „ Mehemed 317, 466, 467,
 468.
 Kula 283.
 Kund 273.
 Kun István 465, 466, 467, 468.
 Küküllő (Nagy-) 285.
 Konstantinápoly 52, 58, 172, 184,
 190, 289, 300, 306, 307, 313,
 317, 326.

L.
 Ladisa 348.
 Lajos (II.) 27, 28, 112.
 Lanczhoroczky 168.
 Lándor Fejérvár l. Nándor-Fejér-
 vár.

Laszale 302.
 Lázár István 141.
 Lednicze 429.
 Lejszni 491.
 Lengyelek 146, 169.
 Lengyelország 185.
 Léta 249.
 Léva 276, 367, 407.
 Lippa 47, 48, 49, 51, 54, 57, 59,
 63, 66, 71, 72, 73, 74, 75, 76,
 86, 91, 92, 94, 107, 114, 148,
 250, 361, 470.
 Lithvánia 219.
 Lócz 405.
 Lóna 108.
 Longa Retrino 507.
 Losonc 407.
 Lubomiersky 252.
 Lugos 320, 472.
 Lupuj vajda 171.

M.

Macskási Ferencz 140. l.
 Madarász Mátyás 346, 512.
 Madé város 310.
 Madrid 222.
 Magyar Herepe 14, 368.
 Majtényi András 470.
 Mama Luluj 28.
 Mardsina 76, 94, 107.
 Margita 280, 405.
 Maricz folyó (Mericzl) 285.
 Márkó vajda 93.
 Malmar (sziget) 510.
 Máramaros 73, 436.
 Máriási Pál 271.
 Mros Jára 14.
 Marosszék főkapitánya 236, 239.
 Maros-Vásárhely 14, 268, 436, 437.
 Márton deák 62.
 Márton telke 468.
 Masary István 284.
 Matócsi 286, 280.
 Mátyás király II-dik 40, 59, 61,
 97, 108.
 Maurer Mihály 156.
 Maxai Balás 141.
 Maximilián 30.
 Medgyes falva 268.
 Medgyes szék 320.
 Medgyesi polgármester 138.
 Mehemed 47, 50, 51, 53, 58, 66, 76,
 90, 94, 106, 108, 114, 115, 164,
 176, 197, 213, 221, 225, 239.
 Menkes 28.
 Mezopotamia 28.
 Meszes hegy 457.

Mihácz Ferencz 297, 299.
 „ Mihály 304.
 Mihály vajda 108.
 Mikes Kelemen 503.
 Miklósi Péter 281.
 Miklós Mihályné 14, 308.
 Mikó Ferencz 138, 140, 141, 142.
 „ Imre 13. 17.
 Milus (sziget) 510.
 Minckóváros 214.
 Mironaskó 351.
 Mitrovicza 274. 333.
 Mohács 112, 323, 382, 478.
 Mocsonok 407.
 Mohila 151, 152.
 Moldova 34, 59, 60, 61, 62, 93, 153,
 193, 212, 277.
 Monostor 76, 94, 107.
 Montecucculi 465.
 Morva 145, 182.
 Muharrem 329, 481.
 Multedin bég 109.
 Mumezi (Haczi) Ilia 280.
 Munkács 167, 265.
 Murány 429.
 Murad Giray khán 79, 127, 164,
 437.
 Murad szultán 113, 236.
 „ szerdár pasa 41, 46, 49, 116,
 162, 177, 178, 212.
 Muradin 186, 351.
 Musza aga 357, 516.
 Musztafa 44, 49, 164, 180, 181,
 185, 219, 283, 285, 439, 410,
 453.

N.

Nádasd 406.
 Nádasdy Ferencz 339, 429, 525,
 527.
 Nádudvari János 278.
 Nagy András 46,
 Nagy Bánya 73.
 „ Boldizsár 141.
 „ Csekme 289.
 „ Ekemező 68.
 „ Ferencz 280, 294.
 „ István 271, 272, 281, 291,
 330, 390, 394, 482, 502.
 Nagy Péter 297.
 Nagy-Sinkszék. 420, 421.
 Nagy-Szöllös 467.
 „ Szombat 149.
 „ Tamás 503.
 Nagy-Váli 406. 407.
 Nagy-Várad 70, 171, 173, 244,
 265, 266, 497.

Nagyvárad Zsigmondné 333.
 Nalácsi György 15.
 „ István 274, 332, 336, 342,
 358, 366, 398, 445, 465, 485, 411.
 Nádor Fejérvár 8, 54, 59, 90, 108,
 268, 273, 275, 276, 279, 280,
 282, 294, 295, 312, 321, 322,
 370, 379, 383, 384, 482, 483,
 484.
 Naszvadi Zsigmond 367,
 Naszuh pasa 66, 108.
 Nemes Eáspár 274, 230.
 „ János 10, 306, 344, 389,
 390, 500, 501, 502, 511.
 „ Tamás 140.
 Némethi 273, 372, 382, 407, 487.
 Németország 80.
 Neszter vize 190, 345. 347, 348,
 351, 512, 515.
 Neszter Fejérvár 188, 191.
 Niogropolis 510.
 Nigroponte 308, 396.
 Nikápoly 194, 505.
 Niciasás Panajot l. Panajot.
 Nis 283.
 Noé pasa 114.
 Nógrád 41, 121, 333, 367.
 Norinberg 161.
 Nyárádtő 14 380.
 Nyíregyháza 405.
 Nyitra 180, 269, 272, 275, 333,
 337, 407, 408.

O.

Ojtoz 307, 513.
 Omer aga 180.
 Onna vize 27.
 Ónod 143, 144, 182, 405.
 Orángyél 161.
 Oroszlán aga 223.
 Országgyűlés Gy. Fejérvártt 135.
 Ozmán 64, 180, 199, 210, 211,
 212, 346, 397, 410, 443.
 Ozui kozákok 152.
 „ Musztafa 438, 439.
 Önéletleírása Rozsnyainak 17.
 Örményes 324. 468.

P.

Palády György 275, 304, 310, 313,
 352.
 Palánk 31, 121, 406.
 Panajot 9, 273, 279, 280, 299, 309,
 310, 322, 323, 321, 329, 330,
 331, 344, 345, 349, 350, 355,
 358, 426, 476, 508, 511, 514,
 520, 521, 522, 527.

Páncsova 54, 59, 278, 279, 282.
 Pápa 178. 182.
 Pápai János 457.
 Papáz 285.
 Pápasták 147.
 Pap János 416.
 Parakiny 283.
 Párkány 324, 325, 326, 479.
 Parzó 274.
 Paskó Kristóf 279, 280, 281, 283,
 287, 297, 298, 299, 300, 301,
 302, 491.
 Passaui Henrik 248.
 Patak 167, 171, 429.
 Pataki Albert 304, 306.
 Patár pazán 284.
 Pathos 289.
 Pécs, 112, 148, 174, 175.
 Pekry Lőrincz 15, 17, 18, 20.
 Penterur város 214.
 Pécsma István 141.
 Pest 113, 311, 334, 367, 368, 371,
 372, 480.
 Pestén 279.
 Petneházi 76.
 Petraskó vajda 108.
 Petróczy István 497.
 Philippi 284.
 Picolomi 182.
 Pitesd 504.
 Podoczki 348, 350, 514.
 Podolia 348, 351, 513.
 Pogány Menyhért 140.
 Polos István 342.
 Pomerania 219.
 Porumbák 468.
 Pozsonyi gyűlés 31, 98.
 Pozsonyi liga 118.
 Prága 97.
 Prájner 143, 155.
 Pralgocz 274.
 Premisle 153.
 Profontér 154.
 Prussia 147, 219.
 Pruth 352, 515.
 Pukhán Ludovicus báró 127, 128,
 159, 176, 182, 183.
 Pukuluma 147.
 Puncta lamentabilia 53.
 Puszta Gáspár 140.
 Pünkösdi György 321, 411, 412,
 472.

R.

Rab 60.
 Rába 409, 506,
 Ráblók 189.

Rabokról 40.
 Rácz Dobrin 279, 282.
 Rácz Mihály 140.
 Radics András 433.
 Radics 12.
 Radnicza 455.
 Radnoth 278, 436.
 Raisz Ferencz 138, 141, 142.
 Rákóczi Ferencz 11, 295, 339,
 397, 408, 428, 441, 456, 7, 8,
 509.
 Rákóczi forradalom 15.
 „ György I. és II. 141, 143,
 145, 146, 147, 148, 149, 151,
 154, 155, 156, 160, 162, 163,
 168, 169, 170, 171, 172, 242,
 243, 248, 249, 150, 251, 252,
 253, 265, 394.
 „ Zsigmond 50, 71, 230, 231.
 Rákos mezeje 48.
 Rasua falu 283.
 Ratisbona 155, 156, 164.
 Ráv Mihály 138, 141, 142.
 Recseb fővezér basa 129, 176.
 Rédei Ferencz 11, 278. 340, 341,
 356, 468, 510.
 Rédei István 278.
 Regedi Andrásné 280.
 Remete 14.
 Reningen Simon gróf 177, 179, 296.
 Réti István 146.
 Rettegi István 141.
 Reussner János 138.
 Revamil Claudius 215.
 Reversalis 50.
 Réz 426.
 Rezván pasa 176.
 Rhenus vize 161.
 Rimai János 44.
 Rimaszombat 406, 7.
 Román vásár 347, 513.
 Rozsnyay Dávid deák élete és mun-
 kái 1—21, 425, 426, 427, 437.
 Rozsnyay Sámuel 311.
 Rudolf király 38—44, 97, 163,
 166, 247.
 Rudolphosinto 166, 177.

S.

Sahin aga 201, 205, 206.
 Sajó 405.
 Sami Zade 329, 481.
 Sáros 429.
 Sárosi 15, 16, 20.
 Sárospatak 171.
 Slavonia 34.
 Scotia 161.

- Sebesvár 173, 357, 445, 446, 517.
 Segesvár 317, 420, 421, 438, 465, 466, 467, 468.
 Selye 269, 407.
 Selyk (Kis-) 278.
 Sepsi-Szt György 436.
 Serbekonics Kristóf 185.
 Slezia 154, 155.
 Sipos—294.
 Sitvai békéről 38, 96, 97, 119, 174.
 Solymos 75, 94, 107.
 Somlyó 295, 356, 405.
 Somogyi 307, 504.
 Somoskő 41, 121.
 Sophia 283, 308, 505.
 Sopronyi gyűlés 147.
 Sorbán 61, 108, 448, 449, 450, 452, 453, 454, 455.
 Spaiák 123, 124.
 Spina 507.
 Spotna 284.
 Stiria 182.
 Strasburg Pál 132.
 Sturzaí György 299.
 Svéczia 153, 204.
 Szabó Ferencz 141.
 Szaboles 78, 243.
 Szakolcza 146.
 Szalacs 405.
 Szalánczi István 69, 138, 141, 142.
 Szamos 422.
 Szamosfalva 268.
 Szamos Ujvár 518.
 Szántó 407.
 Szappanos István 306.
 Szarbán Bagh 284.
 Szászság 436.
 Szász Sebes 420.
 Szász város 278, 279.
 Szász városszék 420, 421.
 Szathmár 29, 78, 243, 352, 515.
 Száva (falu) 27, 384, 473.
 Sztánovics Antal 212.
 Szeben 56, 61, 138, 308, 311, 320, 420, 421, 454, 471.
 Szécsény 41, 121.
 Szefer aga 250.
 Szeged 109, 148, 182, 378, 490.
 Szegedi András 297.
 Szejdi Achmed pasa 265.
 Szék 436.
 Székelyhíd 244, 405.
 Székely István 281, 303.
 Székely László 306, 332, 355, 366, 485, 504, 516.
 Székely Mózes 71, 228, 203, 389, 390, 501, 502.
 Székelység 436.
 Székesfejervár 112.
 Széki István 389, 390, 501.
 Szelam Kamin 321 473.
 Szelepcs 173.
 Szelim 27, 28, 30.
 Szemendre 283.
 Szendrő 27, 149.
 Szent-Demeter 76.
 Szent-Gothárd 183.
 Szent-Márton 180.
 Szent-Mihály 405.
 Szent Miklós 144.
 Szentpáli János 141, 278.
 Szerdahelyszék 420.
 Szerémség 283.
 Szerencs 76, 94, 107, 160.
 Szigetvár 30, 112, 148, 274, 382.
 Szikszay 282.
 Szilágy-Cseh 356, 517.
 Szilágyi 303.
 Szilisztria 194.
 Szilivája 289.
 Szilvási Bálint 269, 270, 332, 336, 341, 356, 357, 358, 366, 371, 372, 373, 485, 486, 487, 511, 517, 518.
 Szinán 113.
 Szkender 63, 65, 90.
 Szlován 455.
 Szmilinczki János 209.
 Szofi Szulimán 108.
 Szokolits 151, 152.
 Szokolly beg 47.
 Szolimán 29, 32, 37, 52, 112, 197, 236, 239, 299, 349, 445, 446.
 Szolnok-46, 109, 148, 361, 446.
 Szombat falva 468.
 Szöcs András 398.
 Szögén 327, 361, 482.
 Szöllősi 291, 304.
 Szőnyi béke 128, 174.
 Sztarcz 300.
 Eztrigy 320, 471.
 Szubaság 123, 124.
 Szuda 507.
 Szulcsi 184.
 T.
 Tataresd falu 248.
 Tarnóczy Ambrus 141.
 Tarsoly Péter 278.
 Telcki Mihály 278, 352, 446, 497, 504, 515.
 Teodorik 449.
 Teremi 468.
 Thessalonica 308, 340, 510.

- Tholdalagi Mihaly 140.
 Thomas érsek 324, 479.
 Thorda 279.
 Thordai Imre 140.
 Thordai János 290.
 Timur khán 187.
 Timur ország 186.
 Tisza 325, 361. 405.
 Tokaj 150, 151.
 Tolna 323, 382, 478.
 Tonus 81, 82, 83.
 Topuz aga 620, 472.
 Torma György 138, 141, 142.
 Tóth falu 248.
 Tóthváradgya 75, 94.
 Tököly Imre 282, 442, 404.
 Tömösvár 48, 50, 51, 54, 59, 64
 76, 77, 97, 109, 268, 320, 321,
 370, 384, 413, 414, 445, 466.
 Tömösvári pasa 148.
 Török Demeter 275, 9, 280.
 Törökország 60.
 Trajner Péter 344, 511.
 Trencsén 429.
 Túri László 351, 510.
 Tyupelus 93.
 Tyuszelü 93.
 Tyúkodi 325.

U.

- Udvarhely 436.
 Ugocsa 78.
 Ugron Pál 141.
 Új egyházszék 420, 421.
 Újfalusi 503.
 Újvár 268.
 Ulászló (II.) 27.
 Ungaria 34.
 Ungvár 182.
 Uszulli Zádé Mehemed bég 109.
 Uzun effendi 115.
 Űrmény 407.
 Úsztyidár 292.

V.

- Vác 41, 108, 115, 126, 175, 367.
 Vácsi János 141.
 Vág 407.
 Vajda-Hunyad 436.
 Valkó 290.
 Várad 38, 170, 171, 172, 173, 244
 265, 295, 305, 356, 357, 398,
 415, 446, 468, 570.
 Varsó 150, 197, 204, 206.
 Vásárhely 319, 463.
 Vaskapu 278, 320, 471, 2.
 Vécese 407.

- Velenceze 507.
 Velling Gothárd 213, 215.
 Vepres 75, 94, 107.
 Verda 219.
 Verebély 367.
 Veresmarti Gáspár 6, 315, 469.
 470.
 Veres Pál 141.
 Veresvár 333, 507.
 Vértés 361, 367.
 Vesselényi Boldizsár 140.
 Veszprémi püspök 193.
 Vislcsi 181.
 Visnyoviczky 168.
 Vizla 351, 515.
 Vitéz Gábor 304, 305, 496.
 Vitéz György 141.
 Vizakna 436.
 Vizakuai Péter 319, 471.
 Volstan 151, 155.
 Vorláti Alexander 247.
 Vorlati Graikfik Alexander 166.
 Vorsa 151.
 Vörös István 411, 412.
 Vracsegoj 278, 279.
 Wesselényi nádor 20.
 Wladislaw II. 27.
 Wladislaw herczeg 179.

Z.

- Zabicski Pál 213.
 Zadikosd 214.
 Zajkani mező 63.
 Zámor 153.
 Zamotia 214.
 Zápolya János kir. 112.
 Zásik Jakab 205, 206.
 Zegén (Zegu) 180.
 Zeleniczky 169.
 Zelnice 207.
 Zemplén 78, 383, 473.
 Zilah 405.
 Zibiriny 229.
 Zólyomi 9, 10, 12, 305, 306, 307,
 342, 349, 394, 395, 396, 398,
 425, 468, 487, 498, 399, 500,
 501, 503, 504, 511, 520, 521,
 522.
 Zülfükar aga 15, 90, 131, 171.
 Zrinyi Miklós 182, 183, 274, 275,
 276, 379, 326, 339, 479, 525,
 527.
 Zsigmond III. lengyel kir. 101,
 184, 197, 206.
 Zsigmond I. Báthori.
 Zsombor 405.